

(Ev ji 1-8 Hegel, R. GOUMA)

Berlin, Duşembe di 17.01. 11, demjimar 8:34 de

Georg Wilhelm Friedrich Hegel

Peyvîdarîyên li ser mêjûwa felsefê de

Bergê Duwem

Deryê Sêyem

Pêla pêşîn beşê Sêyem: Plato û Aristotalis

Ev ji bona fêrkirina zanistîyê û nêzîkirina dîtina Sokrat ve di zanistîbûnê de. Bi Plato ve despêkirina felsefa zanistî bi nala zanistîyê ve dide bidestpêkirin.

A. Plato

Plato jî bi Sokrat ve tete bigirêdan. Ew bi navûdengtirîn heval û guhdarên Sokrat ve tete biderkevtin û wî binçînîya Sokrat di rastiya wê de date bixuyanîkin, ya ku ew di gewhera şiyarbunê de, bi gewhera şiyarbûnê ve tete biderkevtin. Ku bi serêxwe ve di remanê de û hemû rastî di remanê de – neji bi yekalîbûna remanê ve yanjî di têngiştina bedbûna nimûnîtîyê ve tete biderkevtin, ji bona kîjan alî ve reman careke din xwe dide biderxistin û ew xwe bi nala remaneke şiyartir ve dide bixuyanîkirin û ew xwe ji bona rastiye ve dide birûkirin; lêbelê reman, ya ku ew di yekîtîyekê de wetovjî rastî bi nala remanê ve tete biderkevtin, liberkevtin û rastiya wî di livandina zanistîyê de – remana zanistîyeke tevayî de tete biderkevtin. Mafeyê remana şiyarbûna bi xwe ve, ya ku Sokrat ew ji bona binçînîyê ve dabû biberzkirin – ev rûtbûna mafeyê bes û bi tenha ve Plato ji bona berê zanistîye ve date bifirehkirin. Wî dev ji nêrîna teng ve date biberdan, ji ya ku Sokrat bi xwe ve û ji bona xwe ve remanên xwe tede, wetov bi nala gewherê û armancê ve ji bona xwezîyên şiyarbûnê ve bi xwe ve didate biderxistin, û wî ew bi xwe ve bi nala gewhera gerdûnîyê¹ ve didate biderxistin. Wî ji bona binçînîyê ve firehkirin û şeweyê avanîkirina, jêparvekirina² armancê date bidan, heger ku saloxdana³ wîna jî ne bi zanistîve ve tete biderkevtin.

Yek ji spehtirîn remanê ve, ji ya ku ji me re bext⁴ ji kevnarîtîyê ve dayîte biparastin, ew bi bêgûman ve bi nivîstên Plato ve, bi felsefa wî ve têtin biderkevtin, lêbelê ku di wan de ne bi rastûdurust ve bi renekî rêxistî ve tete biçûyîn, ku jê bête bisaloxdan, ku ne weha pir di rêya wê bi xwe ve tete bidijwarkirin, bi mîna ku di rêya vê felsefa hanê de ji demên cudan de bi cudabûn ve hatîye bixuyanîkirin, lêbelê bi taybetî ve ji bal destên gemarîyî serdemên me ve bi pircaran ve pê hatîye bidestavêtin, ji yên ku wêneyên wanî xav him ji bona nava wêna ve hatine bihilgirtin, yanjî ji kêmbûna dewlemenbûna giyanê wan ve nikarîbûn li ber de bihatana bikevtin, yanjî ji yên ku wan ji bona gewher û hêjabûnê ve di felsefa plato de didatin bidîtin, çiyê ku ew bi rastî ve bi felsefê ve ne dihatin bigirêdan, lêbelê ew bi şeweyên wênekirinan ve ne dihatin biderkevtin. Bi taybetî ve bes û bi tenha ve nezaniya felsefê liberkevtina felsefa platonî dayîte bidersextkirin.

Plato bi yekekî ve ji kesên mêjûyîyî dunyayê ve, felsefa wî bi yekekê ve ji hebûnên mêjûyîyî dunyayê ve tete biderkevtin, ji ya ku ew ji destpêka pêkhatina xwe ve di seranserî deman de ji bona zanebûnê û pêşvejistina giyan ve giringtirîn bi kêrkirinbûn ve dayîte bikin; Oldarîya Filetîyê, ji ya ku ew vê binçînîya bilind di xwe de dide bihilgirtin, ew ji bona vê rêxistina hişbûnê ve, ji bona vê dewleta dunyaya di serhestyarîyê de di rêya destpêkirina mezin de dayîte bikin, ji ya ku berê Plato dabû bikin. Taybetmendîya felsefa Platonî di berê xwe de ji bona zanevanîyê ve, liserhestyarîya dunyayê ve, di hilanîna şiyarbûnê de di dewleta dunyaya⁵ giyanî de tete

¹ Universium:Univers: Gerdûn, Zemîn

² Ableitung:Diversion, Derivative: Ladan, Varê, Gerte, daraştinî, Jêparvekirin

³ Darstellung: Description: Saloxdan, Rewşekirin, Pênasî, Rûçik, Nîşane, Ravekirin, Salox, Pesindan

⁴ Schicksal: Fate: Çare, Çarenivîs, Çarenûs, Sernivîs, Bext, Pişk, Peşk, Felek, Enînivîs

⁵ Reich: Empire: Dewleta Dunyayê, Patîşahî, Şahîşahî.

biderkevtin; weha ku zanevanî gewde ji liserhestyarîyê ve, ji giyan ve dide biwergirtin, çiyê ku ligel remanê de tête bigirêdan, tête bihilgirtin, ji yê ku ew di vî gewdê hanê de ji bona şiyarbûnê ve giringbûnîyê dide biwergirtin, ji yê ku ew dê di şiyarbûnê de tête bicihkirin, ji yê ku ew ji bona şiyarbûnê ve pîyekî hîmkirî di vê zemîna hanê de dide bigirtin. Oldarîya Filetîyê êtir binçîniya destnîşankirina merov ji bona rizgarîkirinê ve – yanjî ku gewhera giyanê nava wî bi gewhera rastîya wî ve tête biderkevtin, wê ew di şeweyê taybetmendîya xwe de ji bona biçînîya giştî ve date bikirin. Lêbelê ku ev binçîniya hanê ji bona giyanê dunyayê ve hatîye birêxistin – êtir Plato û felsefa xwe bi xwedanê beşê mezintirîn ve tête biderkevtin.

Di berî vê de me zîneta jîna wîna date bibîrxistin. „Plato bi yekekî Etinî ve dihate biderkevtin, ew di sala 3. ya 87. Olimpyadê de, yanjî di piştî Dodwell Ol. 87, 4 (429 b. Zayinê de) di destpêka Cengên Peloponêsiyan de hatîye bizayîn, di wê sala ku têde Perikles hatîye bi mirin“. Ew bi 39 yanjî 40 salî ve ji Sokrat ve bi genctir ve dihate biderkevtin. „Bavê wî Ariston sermiyandarîya malbata xwe ji Kordus ve didate bikirin, dêya wî Periktone ji Solon ve dihate biderkevtin. Birayê Bavê dêya wî“ bi navûdengê „Kritias“ ve dihate biderkevtin (di vê kêşê de tête bibîrxistin), ji yê ku ew wetovjî bi demeke dirêj ve ligel Sokrat de dihate birabûnûrûniştin, û „ew bi yekekî ve ji 30 Zordarên Etin ve“ bi dewlementirîn giyanekî jîrîntirîn ve dihate biderkevtin, jîbervêjî ve ew bi sawtirîn û nefrettirîn ve di nava wan de dihate biderkevtin.¹ Ji bona Sokrat ve ev bi taybetî ve pir bi xerabî ve hate bidîtin û bi dû ve nav hate bixistin, ku çilo ew bi xwedanê şagirtên mîna wî û Alkibiadî ve dihate biderkevtin, ji yên ku wan Etin di rêya bêvacîya xwe de bigir bi kenarê genîbûnê ve dabûn bianîn. Êtir heger ku wî xwe di perwerdekirinê de didate bidestdirêjkirin, ji ya ku yên din ji bona zarokên xwe ve didane bidan; weha merov ji bona daxwazê ve bi mafe ve dihate biderkevtin, ku ne bi wî ve şaşbûn didate bihilgirtin, çiyê ku wî ji bona zanebûna genc ve dixwest bide bikirin. Kritias dê ligel Cyreniaker Theodoros de û ligel Diagoras de ji Melos ve ji bona nebaşyê ve ji Etin ve bi nala Xwedênesyê ve hate biderxistin. Sextus Empiricus bi xwedanê perçeyekî xuş ve ji xweşxuanî wî ve tête biderkevtin.²

Êtir Plato, ew ji binemaleke bi navûdeng ve tête biderkevtin (ku destikê ji bona fêrkirina wîna ve bi kêm ve nedihate biderkevtin), di rêya bi navûbangtirîn Sofêstan de perwerdekirina xwe date biwergirtin, ji ya ku wê di wî de hemû jîrîtî didate bikirin, ji yên ku ew li gora yekekî Etinî ve dihatin bihêjakirin. „Wî di pêşî de pir bi derengî ve ji Mamostê xwe ve navê Plato date biwergirtin; ew di nava mala xwe de bi Eristokles ve dihate binavkirin. Hinek navê wî jiber panbûna anîya wî ve didin bivegerandin, hinek jî ji bona dewlemendîbûnê û firehbûna peyva wî didin bivegerandin, hinek jî ji bona sipehîbûna qama wî û panbûna bedena wî ve didin bivegerandin. Di gencbûna xwe de wî xwe di fêrbûna hunera xweşxuanîyê de didate bikaranîn û wî destan didatin binivîsandin“ – (bi mîna ku niha jî li nik me de Xweşxuanên Genc bi destan ve - „pesnên ayînî û stiranane ve“, bi Stiranane ve, bi

¹ Tennesman, Geschichteder Philosophie, Leipzig 1798-1819, Bd. I, S.416, Bd. II, S. 190; Diog. Laert. III, S.1-13.

² Sext. Emp. adv. phys. I, S. 51-54.

avêtina ser mirovan ve, bi devavêtinê ve)¹ „didin bidestpêkirin. Di nava yên dawî de ji bona me ve ji civandinên xweşxwevanên Yunanî ve hêjî pirên cudayî hatine bihilanîn, ji yên ku ew ji bona ser cudabûnên yarên wî ve têtin bivegerandin; di nava wan de yekeke bi navûbang ve li ser stêrekê de, li ser baştirîn Hevalê xwe ve dide binivîsandin, ji ya ku ew dildarîyek e xweş dide bihilgirtin:

„ Ji bona stêran ve tu dide bitemaşekirin, ho stêra minî geş, ez jî bi esman ve dixwazim bêtim bikirin,

da ku ez ji bona te ve ligel pir çavan de bidim bidîtin“²

Remanek, ji ya ku ew xwe jî li nik Shakespeare de di „Romyo û Culya de dide bidîtin“. Wî „jî di xortanya xwe de ne bi bêtir ve didate biremankirin, ji bil ku ew xwe bi karûbarên dewletê ve bide bimijûlkirin“.³ Ew ji bal bavê xwe ve bi lez ve ji bona nik Sokrat ve hate bianîn. „Wetov tête bigotin, ku Sokrat şeva berî wê dabû bixewinkirin, ku wî qulungekî biçûk li ser kaboka xwe de bi rûniştîve didate bidîtin, ji ya ku perên wê bi lez ve dihatin bişînbûn û ji ya ku ew niha“ ji bona esmanan ve „bi xweştirîn sitiranan ve hatîye bifirandin“.⁴ Bi derbekê ve Kevnar pir rûçikên wisa didin bibîrxistin, ji yên ku ew hêjabûna bilind û evînê didin bixuyanîkirin, ji yên ku aramya mezinbûna wî, payebûna wî di bilindtirîn sadebûnîtîyê û şêrînbûnîtîya wî de ji bal Hevdemên wî û Derengvanan ve jê re têtin bipişkdarîkirin û ku jê re şêrîntirîn nav pê hatîye bidan. Mayîna ligel Sokrat û şahrezatîya wîna de nikarîbûn Plato bidana bitêrkirin. Wî xwe hêjî ligel Feylesofên kevnar de, bi taybeti ve ligel Heraklit de didate bimijûlkirin. Aristo⁵ dide bixuyanîkirin, ku ew, berî ku ew ji bona Sokrat ve bêta bihatin, ligel „Kratylus dihate biçûnûhatin û ew di rêça Heraklit de dihate bifêrkirin“. Wî wehajî Eleaten û bi taybetî ve Pythagorî didate biwendekarîkirin û wî ligel binavûdengtirîn Sophistan de didate bidanûsitendin. Di piştî ku wî weha xwe di felsefê de dabû bikûrkirin, wî guhpêdana xwe ji bona karûbarên dewletê ve date biwindakirin, wî bi carekê ve dev ji wê guhpêdanê ve date biberdan û wî bi giştî ve xwe ji bona ser zanistîyan ve date bivezîvirandin. Erkê xweyî serbazî bi nala Etinîkî ve bi mîna Sokrat ve dayîte bicihanîn; ew ligel sê şerên giran de hatîye bibeşdarîkirin.⁶

Di piştî kuştina Sokrat de“ ew, bi mîna pir feylesofên din ve, ji Etinê ve dane bibazdan û ew “, bi mîna ku hatîye bibîrxistin, „ji bona nik Euklides ve li Megara de hatîye biçûyîn. (Heşt salan ew li nik Sokrat de ji 20 salî de hatîye bimayîn). Ji Megara ve di pişt re êtir bi lez ve wî dest bi geştîyan ve dayite bikirin, di pêşî de ew ji bona Cyrene ve li Afrika de hatîye biçûyîn, ku wî xwe têde bi taybetî ve ligel hejmêrîtîyê de li jêr rêberîya Hejmêrvanê bi navûdeng ve Theodor de dayîte bimijûlkirin“, ji yê ku wî ew wehajî di pir hevpeyvînê⁷ xwe de bi nala kesê ligel peyvdar de dayîte biderxistin. Plato bi xwe ve di hejmêrîtîyê de bi lez û bez ve bi pêkkirinên bilind ve hate bigirandin. Ji bona wîna ve çarekirina derdê Delphin yanjî Delphinê pê ve tête bigirêdan, ji yê ku ew ji bal Navbêjîyê⁸ hatibû bidan û wî xwe, bi nala bîrûbawerîya Pythagorî ve, ji bona ser zehrê ve didate birakişandin: Bi rast û durûst ve neqîşandina xêzekê bide bidan, ku zehra wêna pêrejî bi nala tevaya ji du zehran ve tête bidan. Ev pêkhatinekê di rêya du pêçan de dide bidaxwazkirin. Bi hêjabûn ve tête biderkvîtin, ku çî celeb ji karûbaran ve navbêjî niha pê hatine birabûn. Di dema lêgerandinekê de, gava ku merov xwe ji bona

¹ Diog. Laert. III, S. 4-5.

² Ibid, S. 29.

³ Plat. Epist. III, p.324 (p. 428).

⁴ Diog. Leart. III, S. 8.

⁵ Aristot. methaph. I, 6 (Bi yunanî ve hatîye binivîsandin. Cuma).

⁶ Diog. Leart. III, S.8.

⁷ Dialog: Dialogue, Dialog, Hevpeyvîn, Hevaxivtin, Duqolî, Berhevdan, Duaxivtinî, Lêkvegerîn

⁸ Orakel: Oracle: Navbêjî, Serûştî, Oldar, Serûşgeh, Rawêjî, Serûşa Xwedanî,

bextê navbêjîye ve dide biavêtin, û di vir de ev bi karûbarê giştîyî zanistîyê ve hate biderkevtin; ev bi xwe jî ve bi veguhertina giyanê navbêjîyê ve tête biderkevtin, ji ya ku ew pir bi giringbûneke bilind ve tête biderkevtin. „Ji Cyrenê ve Plato ji bona Misrê ve hate biçûyîn“. Lêbelê xweser di pişt re bi lez ve „ew ji bona Yunana mezin ve hate bivegerandin“, di cihê ku wî hinek ji Pythagorîyên wî zemanî ve, Archytas ji Tarent ve, ji yê ku ew bi navûbangtîrîn Hejmarvan ve tête biderkevtin, date binaskirin, ji yê ku wî li nik wî de felsefa Pythagorî date bixwedekarîkirin, wî hinek ji nivistên kevnarên Pythagorîyan ve bi perên giranbuha ve date bikirîn. Li Sisilyan de wî hevaltî ligel Dion de date bigirêdan.

„Ew ji bona Etin ve hate bivezîvirandin, ew bi nala mamostakî ve ji bona nava Akadimîyê ve hate bikevtin, di devîkê de yanî di seyranekê de, di ya ku Debîrîstanê¹ xwe tête didate bidîtin, wî xwe ligel Şagirtan de didate biaxivtin. Avanî li ser hêjabûna Heros de hatibû bidurustkirin“;² lêbelê Plato bi rastîvanê Herosê Akadimî ve tête biderkevtin, ji yê ku wî giringbûna kevnî navê Akadimî date bipalpêdan û Heros date bireşkirin, ji yê ku ew pêre li jêr Plato de dihate biparastin, ji yê ku wî xwe li şûna wîna de date bidanîn, ji yê ku li ser wî de nivşên hatî têtin bihatin.

Manên wî û karûbarên wî li Etina de Plato di rêya yek sêcarîya çûnên sê carî de ji bona Sêsilyan de; ji bona Dionsiusê genc ve, Serdarê Syrakus û Sêsilya date bibirîn. Pêwendîya bilintîrîn û yanî ya bi tena xweyî derveyî ve, ya ku tête Plato pê date bidestpêkirin, bi girêdana wî ve ligel Dionysius de dihate biderkevtin. Ji alîyêkî ve hevaltî ligel Dion ve, ji alîkî ve hêvîyên bilindî taybetî – di rêya Dionistus de destûreke rast û durust di rastê de bi cihanîna wêna ve bide bidîtin – ew ji bona vê pêwendîyê ve date birakişandin, lêbelê vê ne bi mayîn ve hate bidurustkirin. Ev niha – bi tenik ve – bi rast û durust ve bi liberkevtî ve tête bidîtin û di sedan çîrolên siyasî de bi bingeh ve tête bidanîn; Şahzadeyek Genc, di pişt wî de, di kêleka wî de merovekî şahreza, feylesofek tête birawestandin, ji yê ku ew wî dide bihînkirin, bipêşbînîkirin; - ev bi wênekirinekê ve tête biderkevtin, ji ya ku ew di xwe de bi vala ve tête biderkevtin. Mirovê dinî Dionysius, Dion û bi navûbangên Syrakozî, Hevalên dinî Dionsysius ve xwe bi hêvîbûnê ve didatin bixapandin, Doinysius, ji yê ku bavê wî gelekî ew bi bê sewad ve hişt, ku ew bête mezinkirin û ku ew jêre liberkevtinê û hêjabûnê ji bona felsefê ve bide bidanîn û wî ew ji bona wîna ve pir bi dilbijandî ve date bibingehkirin û ku ew Plato bide binaskirin – ku dê Dionysius di rêya naskirina Plato de gelekî pir qazancê bi destên wî ve bêtin bixistin, ku hêjî serûştîya wîyî ne hînkirî, û ji ya ku ew ne bi bedbûn ve dihate bixuyanîkirin, dê di rêya remana Plato de ji bona destûreke rast û durust ve jo bona dewletê ve bête biderkevtin, ji ya ku ew di rêya wî de di Sisilya de dikare bête bicihanîn. Plato xwe tanî radeyekî ji bona vê gava çewt ve hişt bide birêberîkirin, ku ew ji bona Sizilien –Sisilya- ve bête biçûyîn.³ Diosysius pir kêfa wî ji Plato re dihate bikevtin û pir jî rêz wî lê date bigirtin, ku wî didate bidaxwazkirin, ku ew jî ji bal wî ve rêz lê bête bigirtin. Bes ev bi tenha ve nedate bidirêjkirin. Dionysius bi kesekî niv niv ve dihate biderkevtin, ji yê ku ew di nivbûnîtiya xwe de bi rastî ve ji bona navûdengbûnê û nîşanan ve didin bixebatkirin, lêbelê ji yê ku ew ji bona tu kûrbûna ve û ji bona tu sorbûnan ve bi karîn ve bêtin biderkevtin, ji yê ku ew didin bixuyanîkirin, ji yê ku ew bi xwedanê tu rûçikên hîmkirî ve têtin biderkevtin; - ew bi xwedanê rûçikên nivnivîtiyê ve têtin biderkevtin, ew dixwazin û ew nikarin, ji yê ku ew di îro de bi rast û dueust ve pê di temaşegêhê de têtin bigotin, pirbi baş ve tête biderkevtin û tevlivêjî de ew bes û bi tenha ve bi tirole ve tête biderkevtin. Û pêrejî pêwendîyeke wisa dikare bête biwênekirin. Bes û bi tenha ve nivnivîti dikare xwe bide

¹ Gymnasium: Secondary School: Debîrîstan, Dibustana Amadyî.

² Ibid. S. 29.

³ Plat. Epist. VII, p. 324-329 (p. 428-437); Ibid. III, p. 316 (p. 410-411).

birêberîkirin, lêbelê êtir ev nîvnîvîtiya hanê bi xwe ve tête biderkevtin, ya ku ew bi xwe ve neqşê dide biherifandin, bi nekirî ve dide biderxistin – pêwistî ji bona neqşên wetov ve tête bidîtin û ew pêrejî ne bicihanîn ve dide bikirin. Di rêya Plato û dorûberên Dionisius de hêjabûnek ji bona zanistîyê û perwerdekirinê ve hate bivêxistin. Beşdarbûna wîna ji bona ser felsefê ve wetov bi tenikbûn ve bi mîna pîrbûna caran ve bi pêrabûna wîna ve ji bona hunera xweşxuanîyê ve dihate biderkevtin. Wî dixwest bi hemûyî ve bête biderkevtin, Xweşxuanvan, Feylesof, Merovê Dewletê; wî nikarîbû xwe li ber de bida bigirtin, ku ew ji bal hinekî din ve bête birêberîkirin. Ew dihate biperwerdekirin, ji bona kûrbûnê ve ew nikarîbû bihata bibirin. Nexwestî di jihevkevtina kesîtiyê de bi dijîhev ve di derve de hate bixuyanîkirin. Dionysius ligel merivê xweyî Dion de hate bipevçûnîkirin û Plato jî wetov di nava wê pevçûnê de hate biderkevtin; jiber ku wî nedixwest dev ji hevaltiya xwe ligel Dion de bide biberdan; û Dionysius ne wetov ji bona hevaltiyekê ve bi karîn ve dihate biderkevtin, ji ya ku ew li ser hêjabûnê û armaneke hevgiştîyî sorbûn ve dihate bibingehkirin, gava ku wî ji alîkî ve bes û bi tenha ve hêjakirina xwe ji bona Plato date bibidarîkirin, ji alîkî jî ve bes û bi tenha ve ku zirt û fortên¹ wî xwe li ser wî de dabûn bigirêdan. Dionysius lêbelê nikarîbû bide bidaxwazîkirin, ku ew wî ligel xwe de bide bibestandin; wî dixwest ku ew wî bi tenha ve bide bimaldarîkirin, û ev bi xwe ve bi xwestiyekê ve dihate biderkevtin, ku ji ya ku wê li nik Plato de tu rê nididate bidîtin. Plato date bibarkirin.² Wan xwe ji hevdû ve dane bicudakirin û lêbelêjî herduwan divabûn didatin bihestkirin, ku ew xwe bidin biyekkirin. Dionysius ji bona pey wî ve date birêkirin, da ku ew hajbûnê bide bivezîvirandin. Dionysius nikarî bû vê bide bihilgirtin, ku ew ji bona xwe ve nikaribe Plato bi hîmkirî ve bide bibestandin; bi diyarî ve Dionysius ev bi nehilgirtî ve date bidîtin, ku Plato naxwaze dev ji Dionysius ve bide biberdan. Plato him ji bona xwestina mala xwe, Dion ve, wehajî ji bona Archytas û Pythagorîyên din ve ji Tarent ve date birêkirin, ji yê ku Dionysius xwe ji bona wan dabû biavêtin û ji yê ku wan wehajî xwe ji bona hajbûna Dionysius ve ligel Dion û Plato de didatin biguhpêsanîkirin. Belê wan wehajî xwe ji bona parastin û azadya wî ve didatin bigirawkirin, da ku ew careke din bête biçûyîn. Dionysius nikarîbû him neamadebûn û himjî amadebûna Plato wetov bide bihilgirtin; wî xwe di rêya ya dawî de bi hestyarî ve didate bibêzarîkirin. Vê xwe bi tu pêwendîyeke kûr ve nedidate bibingehkirin, Pêwendî bi veguestî ve dihate biderkevtin; wan xwe careke din bi nêzîkî hev ve didatin bikirin û wan xwe ji hevdû ve ji nû ve didatin bicihêkirin. Wehajî mayîna sêyem jî li Sisilya de bi hestkirina sar ve hate bidawîkirin, pêwendîyê xwe nema careke din date bivegerandin.³ Vê carê (carekê) tûndbûn jiber pêwendîyê ligel Dion de weha hate bibilindbûn, gava ku Palo jiber bêdilya xwe ve li ser reftara Dionysius de ligel Dion de dixwes carekê din bête biçûyîn, ku Dionysius ji xwe re ev kêsa hanê date biwergirtin û di dawîya dawî de wî xwest, ku ew vê çûna hanê bi darêzorê ve ji Sisikyan ve bide birawestandin – tanî ku di dawîya dawî de Pythagorî ji Tarent ve hatin bihatin, ku wan vegerandina Plato ji Dionysius ve dane bidaxwazkirin, wan çûna wîna dane biderxistin û wan ew ji bona Yunanistanê datin bianîn, ku wehajî hêjî zînetê ligel de date bikêrkirin, ku Donysius ji bidûkevtina devavêtinên pîs ve dihate bitirsandin, ku rabûn û rûniştina wîna ligel Plato de ne bi başî ve tête biderkevtin.⁴

Hîvîyên Plato hatin biherifandin. Ew bi poşmanbûna Plato ve hate biderkevtin, ku ew di rêya Dionysius de destûra dewletekê bide bidanîn, ji ya ku wî ew li gora daxwaza remana felsefa xwe ve dixwest bide bidanîn, bi derengtir ve ji bona Plato ve wetov jî

¹ Eitelkeit:Vanity:Fort, Tewş.

² Ibid.VII, p. 329-330 (p. 437-439).

³ Ibid. III, p. 317-318 (p. 411-415); Ibid. VII. p. 337-540 (p. 453-457).

⁴ Ibid. VII. p. 345350 (p. 468-477); (Diog. Laert. III, S. 18-23); Plat. Epist VII. p. 340 (p. 457).

ji hin dewletên din ve, ji yên ku wan xwe bi rast û durust ve ji bona Plato ve datin biavêtin û wan jê datin bihêvîkirin, di jêr wan jî de xelkên ji Cyrene û yên Arkadien ve dihatin bidîtin, ku ew bi Danerê Qanûnên wan ve bête biderkevtin, wî ev date binayînîkirin.¹ Ev bi demekê ve dihate biderkevtin, ku tede gelek dewletên Yunanî nema êtir bêtir ligel destûrên xwe de dikarîbûn bi zanebûn ve bidin bireftarîkirin, bêyî ku ew tiştekî bidin bidozandin.² Niha, di van sîsalên dawî de³, merov pir destûr dane bidurustkirin; û her merovek, ji yê ku wî xwe pê gelekî dabû bimijûlkirin, dê jêre ew bi hêsanî ve bête biderkevtin, ku ew yekeke wetov bide bidurustkirin. Lêbelê dîtina yî⁴ li nek danîna destûrekê de nayête bitêrkirin, ew ne bi kesan ve têtin biderkevtin, ji yên ku ew wê didin bidurustkirin; ew bi Xwedanîtyekê ve, bi Giyanekî ve tete biderkevtin, çiyê ku ew xwe di rêya mêjûwê de dide bidurustkirin. Ew weha bi xurtbûn ve tete biderkevtin, ku remana kesekî bi dijî vê hêza giyanê cîhanê ve nayête biliberkevtin; û hegerjî ev remana hanê bi tiştekî ve bête biliberkevtin, dê bikaribe bide bicihkirin; wetov ew ne bi tiştekî din ve ji bil berkirina vê hêza giyanê giştî ve têtin biderkevtin. Bîrxistina, ku Plato divê bi Danînvânê Qanûnê ve bête bikirin, ne li gora vê dema hanê ve dihate biderkevtin; Solon, Lykurg ew pê dihatin biderkevtin, lêbelê di dema Plato de ev nema êtir bêtir dikarîbû bihata bikirin. Plato êtir bipêrabûna bi dilkirina kêfxweşbûneke bêtir ve ji bona wan dewletan ve date binayînîkirin, jiber ku ew di mercê pêşî pê nedihatî birûniştin, ji yê ku wî ew ji bona wan ve didate bipêşniyarkirin; û ev jî di hilanîna hemû maldarîtyê de dihate biderkevtin.⁵ Ev binçînîya hanê bi derengtir ve hêjî dê em li nik bicihanîna wîyî felsefî de lêbidin bitemaşekirin.

Wisa bi tevayî ve û bi taybetî ve li Plato de hate birêzlgirtin, Plato li Etina de tanî „gihanina di 108 Olympiade de“ (348 b. Zayîne de), hate bijîyandin; „ew di roja zayîna xwe de li nik xwarina govendeke jinanîne de di 81 salîya pîrbûna xwe de hate bimirin“.⁶

Felsefa Plato ji bona me ve di nivîsandinên, ji yên ku ew bidestên me ve têtin bikevtin, hatine bihiştin. Reng û navrok bi wekhevîbûna rakişandina giringîtyê ve têtin biderkevtin. Li nik xwendekarîya wan bi xwe ve divê em bidin bizanîn: a) Bê ka em çî di wan de dixwazin lê bidin bigerandin û di wan de ji felsefê ve çî em dikarin bidinbidîtin; b) û wetov pê, çî dîtina Platonî nikarîbû bida bicihkirin, çî dema wî bi carekê ve nikarîbû bida bicihkirin. Weha ev tete biderkevtin, ku ew me gelekî bi bêdilî ve didin bihiştin – pêwistî, ji ya ku em pê ji bona nava felsefê ve têtin bikevtin, em

¹ (Ez hêvîya lêbuhurandinê didim bikirin, ku ez vê rûnkirinê li vir de didim binivîsandin: Ez vê Rûnkirina hanê li vir de jiber giringbûna wêna ve didim bitomarkirim, da ku ew destnivîstên windayî hanê ji bal Mamosta Ezîz Reşîd Akreyî ve , jiber giringbûna wanan ve neyêtin bijibîrkirin û biwindayîkirin. Wî ev lîsta havê di salên heştêyî de ji min re bi destên xwe ve dabû binivîsandin. Min ev lîsta hanê di 27.02. 11 de nava hin belgeyên xwe de date bidîtin. Wetov ev belgê hanê ji bal mamosta Ezîz Reşîd Akreyî ve hatiye binivîsandin:

1.	Ferhenga Nûjen – Erebi – Kurdî – Înglîzî	(900)	
2.	Romana Dayîk – Maksîm Gorkî	(350)	
3.	Pend û Şîretên mezin û zana	(350)	
4.	Ferhenga zêrîn (Wênekirî) Înglîzî – Kurdî	(100)	
5.	Nivîsana zimanê Kurdî bi latînî	(90)	
6.	Çîrok û Serpêtyên Kurdî	Folkilor	(90) Zincîra 1
7.	Çîrok û Serpêhatîyên Kurdî	Folkilor	(90) Zincîra 2 . Cuma).

² Plato. Epist. VII. p. 340 (p. 326 (p. 431).

³ Daxwazkirinên ji sala 1825 ve.

⁴ Thioretisch: Theoretical: Dîtina yî, Bidîtina yî

⁵ Diog. Laert. III, S. 23 (Menagius, Komm- zu Diog. Laert.); Ael. Var. hist. II, 42; Plut. Prin. Indoct., p. 779 ed. Xyl.

⁶ Diog. Laert. III, S. 2 ; Bruckeri Historia critica Philosophiae, Tim. I, p. 653.

nikarin wê bidin bidilkirin. Bi başî ve tète biderkevtin, ku ew me bi tevayî ve bi bêdilî ve dihêlin bêtin biderkevtin, bi mîna ku em wê bi nala ya dawî ve dixwazin bidin bidîtin. Dîtina wîna bi destnîşankirî û neçartî ve tète biderkevtin, lêbelê merov nikare li nik wî de bête bimeyîn û neçartî xwe li ser wî de bide bivezîvirandin – hişbûn daxwazên bilind dide bidurustkirin. Wî bi bilintirîn ve ji bona me ve dide bidurustkirin, bi mîna ji deqa dîtîne ve, ji ya ku em divê wê ji bona xwe ve bidin biwergirtin – ev ji bona lawaztirînen zemanê me, mezinbûn, bi rast û durustîya daxwazkirina giyanê merov ve tète bigirêdan, ji yê ku ew nikarin bêtin bihilgirtin, ku ew xwe bi hestkirinê ve didin givaştin û jibervêjî ve bi bêzarî ve ew xwe ji wî ve bi vegerandî ve didin bipenakirin. Bi mîna ku ev di perwerdekirinê de tète bixebatkirin, ku merov pê têtin biperwerfikirin, da ku wan jiber cîhanê ve bidin biparastin, ango, wan ji bona bazinekî ve – ji bona nimûne ve ji çandinya fasuliyên mîran û xweşiyê ve - bidin biparastin, gava ku wan ji zanebûna cîhanê ve nehêle bêtin bikirin, tu guhpêdanan jê pê nebidin bikirin; weha di felsefê de ji bona pîrûbawerîyên oldarîyê de çuna bi vegerandî ve hatîye biderkevtin, wetov jî ligel felsefa platonî jî ve hatîye biderkevtin. Herdû jî bi bêhanan ve têtin biderkevtin,, ji yê ku ew bi xwedanê dîtî û cihên xweyî gewherî ve têtin biderkevtin; lêbelê ew ne bi felsefa zemanê me ve têtin biderkevtin. Dê merov bi mafe ve bihata biderkevtin, ku ew ji bona wêna ve bihata bivezîvirandin, da ji remanê ve, ji ya ku ew bi felsefa remanî¹ ve tète biderkevtin, ji ya ku ew careke din tète bifêrkirin, lêbelê ew bi siviktî ve tète biderkevtin, weha bi xweşikbûn ve, ji bona kêfxweşiyê û evîndarîyê ve , bi giştî ve ji xweşikbûnê ve, ji başîtiyê ve tète bipeyvandin. Merov divê di ser re bête birawestandin, ango pêwistîya giyanê remankirîyî zemanê me bide binaskirin yanjî hêjîbîbêtir ve bi xwedanê vê pêwistîyî ve bête biderkevtin – Mîrzayên wêjevan û rexnevanên Şelaf, ji yê ku ew bi rexnevanên taybetî ve têtin biderkevtin, ji yê ku gelo yekek yanjî yê din bi pêyvînên kêlekê ve bi resen ve têtin biderkevtin - (li ser Mezinan de bivê yanjî nevê tu gûman dikare ji bona Bînanên Kevnaran ve bête biderkevtin) – ev ji bona felsefê ve bi carekê ve bi bêhêjabûn ve tète biderkevtin û ev bi gewrebûna gewrekirina pirî² rexnekirina zeman ve tète bigirêdan.

Gava ku ez ji bona ser raxistina felsefa Platonî ve têtin biçûyîn, weha di pêşîya pêşî de ji şeweyê pêşîyî xweser ve didim biaxivtin, di kîjanê de ew xwe dide bixuyanîkirin. Ew di nasîna nivîstên Plato de bi xwe ve tète biderkevtin, ji yê ku ew di pirîtiya xwe de ji bona me ve gewdeyên cudayî felsefekirinê didin biraxistin. Heger ku em hêjî bi xwedanê nivîstên feylesofîyî (bîrûbawerîyî) xurûyî Plato ve bihatana biderkevtin, ji yê ku Brandis li ser wan de, li jêr navnîşanê de dayîte binivîsandin, li jêr navnîşanê de „Ji felsefê ve yanjî ji remanê ve“ ji Aristo ve dayîte binivîsandin û ew li ber xwe de bi xuyanîkirin ve dide bidîtin, gava ku ew felsefa Platonî dide bisaloxdan, li ser wê de dide bipeyvandin: weha dê em vêca felsefa wîna di sadetirîn gewde de li ber xwe de bidin bidîtin. Lêbelê weha em bes û bi teha ve bi xwedanê hevpeyvînên wî ve têtin biderkevtin; û ev gewdeyê hanê ji bona me ve dide bidijwarîkirin, pêre xweser em wênekirinê didin biwergirtin, ku em ji bona xwe ve hinên ji destnîşankirinên raxistinê ji felsefa wîna ve bidin bikirin. Rengê hevpeyvînan pir perçeyên, alîyên ligelhevdû³ de didin bihilgirtin, çiyê ku xwe li jêr de dide biliberxistin, bi vê ve tète biderkevtin. Ku tede bi rast û durust ve felsefekirin li ser gewhera bi serêxwe ve û wênekirin ji wê bi xwe ve bi pirîti ve tète bitevlihevkin, ji ya ku ew vê cudabûna pîralîyî dide bidurustkirin.

¹ Spekulative: Speculative: Hizri, Remanî, Bimetirsî.

² Hyperkritik: Hypercritic: Rexnegirê dijwar, rexnegirê gewreyî pir gewre.

³ Heterogen: Heterogeneous: Ligelhevdû de, Bihev re.

Dijwarîyek din divê bi vê ve bête biderkevtin. Merov di navbera felsefa diyar û bêgane de dide bicudakirin. Tennemann¹ dide bigotin: „Plato wî mafî bi xwe ve ji bona xwe ve dide bikaranîn, ji yê ku ew ji bona her remangîrekî ve tête biderkevtin, ku ew ji dozandinên xwe ve bes û bi tenha ve weha bi pîrbûn ve, bi mîna ku ew bi başî ve dide bidîtin, û bes û bi tenha ve ji bona wan kesan ve bide bigotin, ji yê ku ew ji bona wergirtîya wan ve dide bibawerîkirin. Wehajî Aristo bi xwedanê felsefeyeke diyar û bêgane ve, bes û bi tenha ve ligel cudabûnê de, dihate biderkevtin, ku ew li nik wî de bes cudabûn bi mîrî² ve, li nik Plato de bi dijîvê ve pêrejî bi metiryal ve dihate biderkevtin.“ Bi çî bêvacî ve! Ev tête bixuyanîkirin, bi mîna ku Feylesov dê bi xwedanê remanên xwe ve bête biderkevtin, bi mîna ku ev li nik tiştên derveyî ve tête biderkevtin. Lêbelê reman bi derbegê ve bi tiştêkî din ve têtin biderkevtin. Remana felsefî bi servajî ve bi xwedanê merovan ve tête biderkevtin. Heger ku Feylesof xwe li ser bijarên felsefê de bidin bixuyanîkirin, weha divê ew xwe li gora remanên xwe de bidin birûkirin; ew nikarin wan weha di nava paxila xwe de bidin bihiştin. Heger ku merov wehajî ligel hinekî derveyî de dide bipeyvînkirin, weha reman hergav tête bide bidîtin, heger ku tişt bes û bi tenha ve bi xwedanê navrokê ve bête biderkevtin. Ji bona gihandinê, dana tiştêkî derveyî ve pîr pêve nayête bigirêdan, lêbelê ji bona gihandina remanê ve jîrîtî pêve tête bigirêdan. Ew hergav hinekî bi liberkevtî ve tête bimayîn; merov ne bes bi xwedanê liberkevtina Feylesofan ve tête biderkevtin. Ev bi wênekirinên tenik ve têtin biderkevtin.

Li jêr dijwarîyan de, ji yê ku ew bi rast û durust ve hizirkirinê³ plato didin biderxistin, dikarin ne alîyên mêjûyî bidin bijimartin, ku Plato di hevpeyvînên xwe de ne bi nala kesya xwe ve dide biaxivtin, lêbelê ew Sokrat û pîr kesên din bi axivtin ve dide bianîn, ji yê ku merov ne bi hergav ve dide bizanîn, bê ka ew çî bi rastî ve dide bigotin, bê ka çî bi remana Plato ve tête biderkevtin. Ew dikare bi xwedanê diyarîyê ve bête biderkevtin, bi nala ku gelo ew bes û bi tenha ve şeweyê mêjûyî û rêça Sokrat bi taybetî ve dixwaze bide bixuyanîkirin. Li nik hevpeyvînên Sokrat de, bi mîna ku Cicero dide bidan, êtir merov dikare bi pele ve di kesan de bide biderxistin; lêbelê li nik Cicero de tu guhpêdaneke bingeşî bi dest ve nayête bikevtin. Lêbelê li nik Plato de ji vê têgihîştina dualîtîyê jî de nikare bi rast û durust ve peyv bête bikirin, ev diwartîya derve bes û bi tenha ve bi diyarbûn ve tête biderkevtin; ji hevpeyvînên wî ve felsefa wî bi derbekê ve bi eşkere ve tête bixuyanîkirin. Jiber ku hevpeyvînên Plato ne wetov bi mîna peyvînan di navbera pîran de têtin biafirandin, ji yê ku ew ji gelek peyvînan de têtin bipêkhatin, ji yê ku ew yekekê ji vê ve, yekekê ji yê tir ve dide bimebestkirin û ew ligel bîrûbawerîya de tête bimayîn, lêbelê cudabûnîtiya bîrûbawerîyan, ji yê ku ew têtin biderkevtin, ew li wan de dide bilêkolandin, ev encamekî bi nala rast ve dide biderxistin; yanjî tevaya livandina perçê zanebûnê, heger ku encam bi nayîne ve bête biderkevtin, ew tête biderkevtin, ku ew bi Plato ve tête bigirêdan.

Zîneteke dinî mêjûyî, ji ya ku pîralîtî pêve bi girêdayî ve tête biderkevtin, bi vî corî ve bi vê ve tête biderkevtin, ku ji bal kevînar û nuhvanan ve pîr li ser de hatîye bipeyvîvandin, Plato ji Sokrat ve, ji vî ve û ji yê dinî Sohistan ve, lêbelê pîr bi başî ve ji nivîstên Pythagoriyan ve di hevpeyvînên xwe de dayite biwergirtin – lêbelê wî bi eşkere ve pîr ji Feylesofên kevînar ve dane bixuyanîkirin, ku ligel de felsefeyên Pythagorî û Heraklitî û şeweyê Eleatîyî reftarkirinê bi xweştirîn ve gelekî tête bide bixuyanîkirin, weha ku ev tanî radeyekî tevaya navroka bikaranîne ve û bes û bi tenha ve ji bona rengê derveyî Plato ve pêve pê tête bigirêdan – ev weha bi neçarî ve dê bihata biderkevtin, pêre jibervêji ve divê bête bicudakirin, bê ka çî bi wî ve bi rast û

¹ Tennemann, a. a. O., Bd. II. S. 220.

² Formal: Formal: Mîrî, Binyatî

³ Spekulation: Speculation: Reman, Hizirkirin, Bazirganîkirin.

durust ve, yanjî ne bi wî ve têtê bigirêdan, yanjî gelo ew pêkhatinên wê ligel hevdû de têtin bisuwarkirin. Di vê pêguhdana hanê lêbelê divê bête bibîrxistin, ku gava gewhera felsefê bi xwe ve bête biderkevtin, ku her felsefeyeke hatî dê ew ji bona ya xwe ve ji wê felsefa çûyî ve bide biwergirtin û divê ew - ya ku ew ji bona wîna ve bi rast û durust ve têtê birêdan, bi mîna ku ew wê bi bêtir ve bi pêşxistî de dide bikin. Feylesofî ne bî mîna ku ew weha hinekî bi yeka yeka ve bi mîna karekî hûnerî ve têtê biderkevtin, bi xwe jî ve ji bona vî ve ev bi jêritîya Hunervan ve têtê biderkevtin, ji ya ku Hunervan wergirtîya ji yekekî din ve careke din dide biwergirtin û ew pê têtê birabûn. Dozandina Hunervan bi remana wîyî giştî ve û bi liberkevtina bikaranîna dîtinên li ber xwe de û bi amadekirina destikan ve têtê biderkevtin; Ev ji remanên nişkê ve¹ xweser û dozandinên bi rast û durust ve dikarin bi bê dawîbûn ve bi pir ve bêtin biderkevtin. Lêbelê feylesofî bi bingeşî ve bi xwedanê remanekê ve têtê biderkevtin. Jîndarek²; û di şûna wî de zanebûna berêyî rastîya wê bi xwe ve nikare tiştêkî din bide bidanîn – ew divê di demên derengtir de wetovjî bi neçarî ve bêtin biderkevtin. Min berî vê dayîte bibîrxistin, ku hevpeyvînên Plato ne weha divên bêtin bidîtin, ku ew ji bona wîna ve bi wisa ve têtê biderkevtin, ku ew hêjakirina feylesofên cuda bide bikin, neji ku felsefa Plato bi felsefa Eklektische –lihevhatinê- ve têtê biderkevtin, ya ku ew ji nava wan de têtê bipêkhatin; ew bi pîrbûn ve girêkan dide bidurustkirin, ku tede ev binçînîyên rutkirîyî yekalî niha li ser şeweyên rastîyê de bi rastî ve têtin biyekkirin. di giştîbûna wênekirina mêjûwa felsefê de em vêca didin bidîtin, ku xalên girêkên wisa di xêzên çûna pêkhatina felsefê de divabûn bihatina biderkevtin, ku di wan de rastî bi rastîyê³ ve têtê biderkevtin. Birastî di yekîtiya destnîşanên, binçînîyên cuda ve têtê biderkevtin; ev, da ku ew bêtin bipêkhatin, da ku ew bi rast û durust ve ji bona ber şiyarbûnê ve bêtin bihatin, divên ew di pêşî de ji bona xwe ve bêtin bidurustkirin, bêtin bipêkhatin. Bi vê ve ew êtir bi herawayekî ve gewdeyê yekalîtiyî bi dijî hatîya bilindtir ve dide biwergirtin; ev lêbelê wê nade binabûdîkirin⁴, wehaji ew nahêle wê bi ketî ve bide bihiştin, lêbelê ew wê bi nala bêhnên binçînîyên xweyî bilind û kûr ve dide biwergirtin. Di felsefa Platonî de em wisa pir felsefeyên ji demên berê de didin bidîtin, lêbelê wî ew ji bona nava binçînîya xwe ve dane biwergirtin û tede dane biyekkirin. Ev pêwendîya hanê têtê biderkevtin, ku felsefa Platonî xwe bi nala tevayetiyeke⁵ remanê ve dide bidelîlîkirin; hinek jê, bi nala encam ve binçînîyên yêndin di xwe de didin bihilgirtin. Bi pîrbûn ve Plato tiştêkî din nedaye biamojkarîkirin, jibil ku felsefên kevnar bidin birexnekirin; û ya wîyî raxistîyî bi taybetî ve bes û bi tenha ve bi vê ve têtê bigirêdan, da ku ew wê bide bifirehkirin. Timäus –Timuysa- wî li gora hemû belgeyan⁶ de bi firehkirina nivîsteke Pythagorî ve têtê biderkevtin, ji ya ku em hêjî bi xwedanê wê ve têtin biderkevtin; xelkên pir liberkevtîyî tûj didin bigotin, ku vê di pêşî de ji Plato ve dayîte bidurustkirin. Firehkirina wîna wehaji li nik Parmenides de weha têtê biderkevtin, ku binçînîya wîna di yekalîbûnîtiya wîna de têtê bihilanîn.

Nivîstên Platonî bi hevpeyvînê ve têtin binavûdengkirin, û ew di pêşê de li ser reng de didin biaxivtin, gava ku Plato remanên xwe dide biderxistin, wan dide birûçîkkirin, ji aliyê din ve ew lêbelê wan ji wê ve dide bikişandin, çiyê ku felsefe wetov li nik wê de têtê biderkevtin. Rengê⁷ felsefa Platonî bi hevpeyvînî ve têtê biderkevtin. Sipehîtiya vî rengê hanê li nik de bi başîti ve têtê birakişandin. Divê merov wê nede bidanîn, ku ev bi başîrîn rengê raxistina felsefê ve têtê biderkevtin. Ew bi taybetîya Plato ve têtê

¹ Einfälle: Sudden Idea: Remanên ji nişkekê ve

² Wesen: Kreatur; creatur: Jîndar, Afirvan.

³ Konkret: Concrete: Birastî.

⁴ Vernichten: Destroy: Nabûdîkirin, Nemankirin, Tarûmarkirin.

⁵ Totalität: Totality: Tevayeti, Hemûtî, Sercem.

⁶ Pla. Tim., p. 423-424 (ed Bekk.: Commentar. crit. In Plat., T. II).

⁷ Form: Form: Reng, Şêwe, Ton, Hawe.

biderkevtin û bi herawayekî ve divê ew bi nala hêjabûna karekî hunerî ve bête biguhpêdan. Bi pirbûn ve merov başîtîyê¹ di vî rengê hanê de dide bidanîn.

Ji bona rengê derveyî ve di pêşî de dîdar û destan pêve tete bigirêdan; mêrxasî tete biderkevtin, ku dîdarî, xwestîyên kesîti di vir de bi hevpeyvînê ve tete biderkevtin. Plato ji bona wan ve dorhêlekê ji bicihanîntîya cihî ve û di pişt re ji bona kesan ve daxwazkirinê dide bidurustkirin, ji yên ku ew ji bona hev ve didin bikimkirin, ji yên ku ew ji bona xwe ve êtir pir bi şîrîn, vekirî û kêf ve tete biderkevtin. Em dê ji bona warekî ve: ji bona dara çînarê² ve di Phädrus³ de, ji bona ser ava zelaîyî Ilyssus ve bêtin biçûyîn, ji ya ku Sokrat û Pädrus di nava wê re, ji bona holên debîristanan ve, ji bona akadimîyê ve, ji bona mêvanxaneyekê ve hatine biçûyîn. Lêbelê hêjbêtir ev dozandina hanêyî derveyî, taybetî, lihevraştatî, hoyî bi perçekirina ve tete biderkevtin. Ev bi êşkere ve bi kesên din ve têtin biderkevtin, ji yên ku Plato remanên xwe ji bona ser zimanên wan ve dida bidanîn; weha ku ew bi xwe ve tucarî bi navî ve nayête biderkevtin û pêrejî ew hemû çîrok û çivanok, vegotî, bibîrûbawerîkirî bi carekê ve dide bipankirin; û em weha bi kêmtir ve kesekî – bi nala – kirdar ve, bi nala ku di mêjûwa Thukydidis yanî di Homer de didin bidîtin. Xenophon dihêle, ku ew beşekî bi xwe ve bête bidakevtin, beşekî jî ew li herderê de bi zanebûn ve dide biderxistin, ku ew şeweyî fêrbûnê û jînê di rêya nimûyan de bi rast ve dide biderxistin. Li nik Plato de hemû bi carekê ve bi heyîti û êşkere ve tete biderkevtin; ev bi hunerê ve tete biderkevtin, ew bi dûrbûn ve xwe jê dide bivegirtin, pircaran di rêya kesê siyem, çarem de ew xwe bi hilanîn ve jê dide biderxistin. Sokrates bi kesê serekî ve tete biderkevtin, di pişt re kesên din têtin biderkevtin; pir ji wan ve bi stêrên geş ve ji bona me ve têtin biderkevtin: Agaton, Zenon, Aristophanes. Çiyê ku ji bal wan ve di hevpeyvînên raxistîyên Sokrat yanî Plato de tete bigirêdan, ew bi pêwistîya tu lêgerandina din ve nayête biderkevtin. Weha bi pirbûn ve bi girawkirî ve tete biderkevtin, ku em ji hevpeyvînên Plato ve rêxistina wî bi carekê ve dikarin bidin binaskirin.

Di ahenga rêxistina reftarîkirina⁴ xweyîtyên peyvdarîkirinan de hêjatirîn (xweştirîn) stirana merovên rûmetdar tete bizalkirin. Di nermbûna reftarîkirinê de merov jê tete bifêrkirin. Merov tede merovê cîhanî dide bidîtin, ji yê ku ew dide bizanîn, bê çilo ew xwe dide bireweştkirin. Rûmetî⁵ xwe ne bi carekê ve ji rûmetdaryê ve dide biderxistin, Rûmetî hinekî bi bêtir ve, bêtirbûnekê, hêjbêtir durustkirina ji hêjabûnê ve, ji başbûnê ve, ji erkbûnan ve dide binavrokkirin, ji yên ku merov dide biderxistin. Rûmetdarî bi edebbûna rastir ve tete biderkevtin; ew vî dide bibingehkirin. Lêbelê rûmetdarî li nik de tete birawestandî, ku ew ji bona yê din ve başîtîya azadîya rengê hestîyarîya wî, bîrûbawerîyên wî pê tete birûniştin – bi mafeyê ku ew xwe dikare bide biderxistin, ji bona heryekê ve, ji yê ku merov ligel de dide biaxivtin, rê pê tete bidan û ku ew di dijûna derxistina peyvên xwe de, bi dijî wê bawerîyê ve bête biderkevtin – ji yê ku ew peyvên xwe ji bona kirdarekî din ve dide bigotin, ku ew bijî gotinên yên didin ve bide biderxistin; jiber ku ew bi peyvdarîyekê ve tete biderkevtin, ku kes bi nala kesan ve tete biderkevtin, ne bi liberkevtina heyîti ve yanî hişîtyê ve ku ew xwe ligel xwe de dide biaxivtin. (Bi pirbûn ve tete biderkevtin, çiyê ku em bes bi sersurandî ve didin birakişandin.) Ligel hemû tîna derxistina baweryê de ev hergav pê tete birûniştin, ku yê din jî bi kesekî liberkevtî û remankirî ve tete biderkevtin. Merov divê ne ji bal Dreifuss ve bête bigirawkirin, ku merov ji bona ser devê yê din ve bide bipêlêkirin. Ev

¹ Vollkommenheit: Perfection: Başîti, Başbûn, Tikûzîti, Tikûzbûn, Serpakî, Berdarbûn, Temamkirin.

² Platanenbaum: Plane Tree: Dara Çînarê..

³ Pla.Phaed. p.229 (p.6).

⁴ Verhalten: Behave: Reftarîkirin, Reweştkirin.

⁵ Höflichkeit : Politeness, Courteousness: Rûmetî, Rûmet, Reweş, Edem, Maqûlî.

rûmetdarîya hanê ne bi dilovanyê ve têtê biderkevtin, ev bi mezintirîn rastgoyîtyê¹ ve têtê biderkevtin, ev mêrxasîya hevpeyvînên Plato dide bidurustkirin.

Ev hevpeyvîna bi hev re ne bi xeberdanê ve têtê biderkevtin; têde ev têtê biderkevtin, çiyê ku merov, wê bi pêwendîyeke ligelhevdûyî bi lihevrashatî ve, dide bigotin, û ew divê bi xwedanê wê ve bête biderkevtin – tişt divê ne bi dawî ve bête biderkevtin. Merov dixwaze xwe ligel hevdu de bide bişitexilandin, ku têde lihevraştatîbûn têtê bikevtin; bêser û berîtîya pê remankirinê bi rêzanê ve têtê biderkevtin. Li gora çûnê de hevpeyvîn wehajî tanî radeyekî bi xwedanê vî şeweyê peyvdarîyê ve têtê biderkevtin, ew bi gewdeyê lihevraştatîya pêşveçûnê ve têtê biderkevtin; lêbelê bi derengî ve de ew pêşveçûnê tişt, xweyîtya xeberdanê bide bihilanîn – di Plato de bi tevayî ve bi sipehîbûna sorbûna pêşveçûna diyalektîv ve têtê biderkevtin. Sokrat dide biaxivtin, ew encamê dide bikişandin, wê dide birêberîkirin, ew ji bona xwe ve di hiştîtya xwe de têtê biçûyin û ew ji bona wîna ve bes û bi tenha ve pêça derveyî dide bidan, ku ew wê di gewdeyê pirsê de dide bixeberdan; ji ya ku piranîya pirsan li ser de têtin biavakirin, ku yê din di rêya erê yanjî na de dide bibersivkirin. Dupeyvînê bi lihevhatîya² xuyabûnê ve têtê biderkevtin, ku bi hişbûnekê ve dide bilidarxistin, jiber ku ew bi çûn û hatin ve têtê biderkevtin; ev dê ji bona kesên cuda ve bête biparvekirin, da ku tişt bi zindîtî ve bête bikirin. Du peyvînê bi xwedanê kemasîyê ve têtê biderkevtin, ku pêdeçûn xuyabûna wêna ji kêfê ve têtê biderkevtin; ku hestpêkirin di dawîya dupeyvînê de têtê biderkevtin, ku tişt wehajî bi rengekî din ve dikarîbû bihata biderkevtin. Li nik hevpeyvînên Platonî de bi xuyanî ve ev kêfa hanê jî têtê bidîtin; êtir ew têtê bihilanîn, jiber ku pêşkevtin bes û bi tenha ve bi pêşkevîna tişt ve têtê biderkevtin û ji bona peyvdarên di nêvî de bi kêmbûn ve têtê bihiştin. Kesên wisa bi kesên eşkereyî peyvdarîkirîyê ve têtin biderkevtin; ev ne ji bona yekî ve bi wênekirina wîna ve têtê biderkevtin, pour place son mot. Bi mîna ku guhdarî li nik Katechismus – Hilweşandina Rêça Bawerîtyê – de di bersivên berê nivîsandî de têtin biderkevtin; wetovjî di hevpeyvînê de bi xweyî ve; êtir Nivîskar dihêle Bersivdar bide bipeyîvandin; çiyê ku ew (Nivîskar) dide bixwestin. Pirs weha di qotê serî de têtê bidanîn, ku bes û bi tenha ve bi carekê ve berseveke sade dikare bête bikirin. Ev bi sipehîbûn û mezinbûna van hevpeyvînên hunerî ve têtin biderkevtin, ji yê ku ew pêrejî bi pakî û sadebûn ve têtin biderkevtin.

Ev xwe di pêşî de êtir ligel vê kesîtya derveyî de dide bibestandin, ku felsefa Platonî ne ji bona xwe ve xwe bi nala xaneke taybetî ve dide bimizgînîkirin, di cihê ku merov zanistîyeke xwe di dorûberê xwe de pê dide bidestpêkirin (em xwe ne li ser zemîneke bi taybetî ve didin bidîtin): lêbelê em xwe li ser wênekirinê sadeyî zanebûnê de bi carekê ve (bi mîna Sokrat ve) didin bitevlêkirin, bi mîna ku hinek ji Sophistan ve, hinekjî ji Feylesofên berê de xwe didin bitevlêkirin, wetovjî di raxistina nimûneyan de û di şeweyên şiyarbûna giştî de têtê bibîrxistin. Bi yekrêxistina diyarîkirina felsefê ve em nikarin bi vî şeweyê hanê ve bidin bidîtin. Ev ne hêsanîtyê ve ji bona pêşbînîyê ve têtê biderkevtin; ev bi tu pîvanê ve nayête biderkevtin, gelo bijar têtê bitêrkirin yanjî nayête bitêrkirin. Ev bi giyanekî ve têde, bi deqadîtina destnîşankirîyî felsefê ve têtê biderkevtin; lêbelê giyan ne di rengê destnîşankirîyî berê de têtê biderkevtin; ji yê ku em didin bidaxwazkirin. Pêkhatina felsefa Platon ji bona vê ve hêjî ne bi sitewyayî ve dihate biderkevtin. Ev hêjî ne bi demê û zanêbûna giştî ve ji bona karûbarên zanistîya wî ve têtê biderkevtin. Reman hêjî bi teze ve, bi nuh ve dihate biderkevtin; ji bona lidarxistina bi rêxistina zanistî ve ev di pêşî de li nik Aristo de têtê bigeşkirin. Ev

¹ Freimütigkeit: Frankness, Openness: Rastgoyî, Rastgoyî. Rastbêjî, Rastbêjî.

² Zweckmäßigkeit: suitable: Guncaw, libar, Kêrhatî, Lêhatî.

kêmasîya Plato êtir wehajî bi kêmasiyê ve di dîtina destnîşanîkirina rastîyên remanê bi xwe ve têtê biderkevtin.

Cudabûnîfîyeke gewherîyî perçebûnan di lidarxistina felsefa Platonî de di hevpeyvînên wî de têtê biderkevtin, ku bes wênekirinên ji gewher û liberkevtinên naskirinên wan ve bi xwe ve (bi wî şêweyê wênekirîyê û remankirinê ve bête biaxivtin) êtir ku bi carekê ve bi xwe ve bi şêweyekî nebihevgerîdayî ve bi tevlihevbûn ve têtê biderkevtin, bi taybetî ve di wî şêweyê hanê de ji bona lidarxistineke gobgube de herûher bête biçûyîn; - tevlihevbûnek, ji ya ku ew di vê destpêkirina zanistîya xwe de di rastîya gewdebûna xwe de bi neçarî ve têtê biderkevtin. Plato bi xwedanê giyanê bilind ve, ji yê ku ew bi xwedanê bîrubawerîyekê ve yanjî bi wênekirina giyan ve dihate biderkevtin, ji bona nava vî bijarê xwe ve ligel têgihîştinê ve hate bikevtin; lêbelê wî ji bona nava vê kevtina hanê ve bes û bi tenha ve di pêşî de date bidestpêkirin, wî ne tevaya bicihanîna bi xwe ve ligel têgihîştinê – yanjî naskirinê de date biderxistin, ji ya ku ew ji bona Plato ve dihate bixuyanîkirin, wê hêjî xwe di wî de ji bona tevayê ve ne didate bicihkirin. Li vêderê de weha ev têtê bikirin, beşek a) ku wênekirina gewher xwe careke din ji têgihîştina xwe ve dide bicihêkirin û ew bi beramberî wê ve têtê biderkevtin, bêyî ku ew bi rast û durust ve bihata biderkevtin, ku têgihîştin bes bi tenha ve bi gewher ve têtê biderkevtin. Em dikarin bi dilbijandî ve bêtin bikirin, çî ew bi wî şêweyî wênekirinê ve ji naskirinê ve, ji durûnê ¹ve dide bigotin, bi mîna ku bi feylesofî ve têtê biwergirtin.

Weha em peyvîna wîna li ser Xwedan de û careke din di têgihîştinan de ji gewhera tiştan ve bi carekê ve didin bidîtin, lêbelê bi cudabûn ve, yanjî di girêdanekê de, di ya ku herdu têtin bixuyanîkirin, ku ew ligel wênekirinê de, bi nala netêgihîştina gewher ve têtê bibestandin, b) Beşek, ji bona xuyanîkirina bêtir û bicihvekirinê ve têtê biderkevtin, ji ya ku ew bes bi wênekirinê ve têtê biderkevtin, ku ew di şûna veçûna di têgihîştinê – afsanê xwedanî de, di livandinên wênekirina bi xwe ve pêkhatî ve yanjî ji wênekirina hestyarîyî wergirtina çîrok û çîvanokan ve, di rêya reman de têtin bidestnîşankirin, bi bêyî ku ew di wê de di rastîyê de bihata bitevlêkirin, ku bi carekê ve giyanî di rêya rengên wênekirinê de têtê bidestnîşankirin. Ev dê diyarîyên hestyarîyê ji bona nimûne ve laş, serûştîyê û li ser de jî reman dane biwergirtin, ji yên ku ew nikarin bidin biliberkevtin, bi nala ku ew wê hin bi hin ve bidana biremankirin, ku têgihîştin bi serê xwe ve bi xwe ve têtê bipêşvexistin.

Ev di pêwendîyê de li ser bîr û bawerîyê de têtê bimêzekirin, weha ev têtê birûdan, ji bona van herdu rewşan ve em dixwazin, ku him bi pîrbûn ve yanjî bi kêmbûnê ve di felsefa Plato de bête bidîtin. a) Bi gelekî ve Kevnar didin bidîtin, ji yên ku ew bi navê Neuplatoniker -Platonîyê Nuhdar. ve têtin biderkevtin, ji yên ku ew aa) bi beşekî ve, bi mîna ku ew di rêça Xwedanîyî Yunanîyî pir hestyarî de, ku wê bi nala bîr û bawerîyekê ve ji remanan ve didin bilidarxistin (çiyê ku rêcên Xwedanî² bi herawayekî ve têtin biderkevtin), wetovjî reman di efsanên Platonî de di pêşî de têtin biberzckirin, ku tede wan efsan di pêşî de bi felsefekirinê ve dane bikirin: jiber ku tede kara felsefê têtê biderkevtin, ku rastî di rengê têgihîştinê de têtê biderkevtin; bb) beşek çiyê ku ew di rengê têgihîştinê de li nik Plato de têtê biderkevtin, weha ji bona peyva gewhera bi serê xwe ve (Rêça gewherê di Parmenides de ji bona nasîna Xwedan ve) dane biwergirtin, ku Plato bi xwe ve bi vê ve nedaye bicudakirin. Ev di têgihîştinên Platonîyî xurû de ne wênekirinê ve bi nala yên wetov ve têtin bihilanîn – yanjî nayête bigotin, ku ew ev têgihîştinên hanê bi gewhera wê ve têtin biderkevtin; yanjî ew bêtir nema bi nala wênekirinê ve, bi nala gewherê ve ji bona Plato ve têtin biderkevtin. b) Bi kêmbûn

¹ Seele: Soul: Dirûn, giyan, can.

² Muthen: Myth, Story: Rêça Xwedanî, Çîrok, Efsan

ve Nuhvan nemaze; jiber ku ev xwe bi başı ve ji bona alîyê wênekirinê ve didin biperçîmkirin, li rastê de di wênekirinê de didin bidîtin. Çiyê ku ew di têgihîştina Plato de yanjî di pojinandina xurû de tete bi xuyanîkirin, ew ji bona wan ve bi yekekî gerandî ve li valî û li walî de di têgihîştinên rûtiyî hiştî ve yanjî ji bona pêhestkîrnên valayî bilind ve tete biderkevtin, bi servajî vê ve ya ku ew bi nala felsefekirinê ve tete biderkevtin, çiyê ku ew di şeweyê wênekirinê de tete bipeyîvandin. Weha em li nik Tenneman û yên din de vezîvirandineke hişk li ser rengên meyî mîrîyî mitafîzîkîyî de, ji bona nimûne ve li ser hoyan de, delîl li ser Hebûna Xwedan de didin bidîtin.¹

Ji têgihîştinên sade ve weha Plato dide bipeyîvandin: „Rastîya wêyî dawî bi Xwedan ve tete biderkevtin, ji yên ku ew bi bestandinan ve, bi bihnên veçûyî ve têtin biderkevtin, ji yên ku ew rastîyên xwe di Xwedan de didin biwergirtin“; û ew ji vê ve di pêşî de dide biaxivtin.

Da ku felesefa Plato ji hevpeyvînên wî ve bêtin biliberkevtin, divê, çiyê ku ew bi wênekirinê ve tete bigirêdan, bi taybetî ve gava ku ew ji bona lidarxistina remana felsefeyekê ve ji bona efsanan ve penabûna xwe dide biwergirtin, ku ew ji remana felsefê ve bi xwe ve tete bicudakirin – û ev şeweyê azadîya peyvdarîya Platonî, ji şeweyê kûrî diyaliktîyî lêkolînan, wênekirinê û nîgaran ve, ji bona saloxdana diyarên lêkolînen merovên Yunanî de, wehaji diyarên serûştîyê ve têtin biveçûyîn.

Raxistina çîrok û çivanokên feylesoffîkirinê dê ji bal Plato ve bêtin bipesindanîkirin; ev ligel rengê raxistina wê de tete bigirêdan. Ew dihêle Sokrat ji xwestîyên heyînî ve, ji wênekirinên destnîşankirîyî kesan ve, ji bazinê remanên wan ve bide bidestpêkirin; weha rabûn û rûniştina wênekirinê (Çîrok û çivanokê) û pojinandina xurû di tevlihevbûnê de tete biçûyîn. Rengê çîrok û çivanokên hevpeyvînên Platonî rakişandina van nivîsînên hanê didin bidurustkirin, lêbelê ew bi kanîyekê ve ji şaşbûnan ve tete biderkevtin; ew êtir bi yekekê ve tete biderkevtin, gava ku merov van çîrok û çivanokên hanê bi baştirîn ve dide bidanîn. Gelek felsefekirin di rêya raxistina çîrok û çivanokan de bi anîna nêzîkî ve têtin biderkevtin, ev ne bi şeweyê rastîya lidarxistinê ve tete biderkevtin. Felsefekirin bi remanan ve têtin biderkevtin, divên, da ku ew bi xurû ve bêtin biderkevtin, ew bi nala wisa ve bêtin bipeyîvandin. Efsan hergav bi lidarxistinekê ve tete biderkevtin, ji ya ku ew bi şeweyekî hestiarî ve ji xwe re dide bikarkirin, wêneyên hestiarî ji xwe re dide bianîn, ji yên ku ew ji bona wênekirinê ve, lêbelê ew ne ji bona remanê ve hatine bidurustkirin; ev bi bêhêzbûneke remanê ve tete biderkevtin, ji yê ku ew ji bona xwe ve hêjî ne bipêgirtinê ve dide bizanîn, ne bi çi kirinê ve dide bizanîn. Lidarxistina efsanê , bi nala kevindarîyê ve, bi lidarxistinê ve tete biderkevtin, gava ku reman hêjî ne bi azadî ve tete biderkevtin: ew bi yekîtbûna remanê ve di rêya gewdeyê hestiarîyê de tete biderkevtin; ev nikare bide bixuyanîkirin, bê ka çi reman dide bixwestin. Ev bi dilrakişandinê ve, bi şeweyê dilrevînê ve tete biderkevtin, da ku ew xwe ligel navrokê de bide bimijûlkirin. Ev hinekî bi perwerdekirinê ve tete biderkevtin. Efsan bi perwerdekirina nêr û mêbûna merovan ve tete biderkevtin. Gelo têgihîştin hatîye bimezinkirin, weha ew nema bêtir bi pêwistîya wî bi xwe ve tete biderkevtin. Pir caran Plato dide bigotin, „ev bi dijwar ve tete biderkevtin, ku merov xwe li ser vê bijara hanê de bide biberdan, jîbervêjî ve ew dixwaze çîrok û çivanokan bide bidamezirandin²“; ev bi herawayekî ve bi hêsantir ve tete biderkevtin.

Rabûn û rûniştina wênekirinê wehaji pir caran Plato date biderxistin. Ji alîyekî de ev bi navûdeng ve tete biderkevtin, lêbelê ji alîyê din ve metirsî nayête bihilanîn, ku merov ji yên wisa, çiyê ku ew bes û bi tenha ve bi wênekirinê ve tete bigirêdan, ne bi

¹ Tenneman, a. a. O. Bd. II, S. 376.

² Aufstellen: Instal: Damezirandin, Bingehkirin; Danîn.

remanan ve ji bona hinekî gewherî ve dide biwergirtin. Ev bi karê me ve tête biderkevtin, ku em bidin bicudakirin, bê ka çi bi hizir ve, bi wênekirinê ve tête biderkevtin. Heger ku merov ji bona xwe ve nede bizanîn, bê ka bi çi ve têgihîştin, hizir tête biderkevtin: weha merov dikare komekê ji bîrûbawerîyan¹ ve ji hevpeyvînan ve bide bikişandin û wan bi nala felsefa Platonî ve bide bidan, ji yên ku tanî radeyekî bes û bi tenha ve bi wênekirinê ve, bi şeweyê wê bi xwe ve pê têtin bigirêdan. Ev çîrok û çîvanokên hanê bi hoykîrinê² ve têtin biderkevtin, ku pir bîrûbawerî dê bi nala felsefê ve bidin bixuyanîkirin, ji yên ku ew ji bona xwe ve bi derbekê ve ne bi weha ve têtin biderkevtin. Lêbelê gava ku merov dide bizanîn, ku ew bi wênekirinê ve bi mîna wisa ve pê têtin bigirêdan, wetov merov dide bizanîn, ku ew ne bi gewherî ve têtin biderkevtin. Weha ji bona nimûne ve Plato ji xwe re di Timäus –Timuysa- xwe de didate bikarkirin, gava ku ew li ser afirandina cîhanê ve dide biaxivtin, rengê, ku Xwedê cîhanê pê dayîte biavakirin û Dêwan pêre tanî radeyekî pê hatibûn bimijûlkirin³; ev bi carekê ve bi wî şeweyê wênekirinê ve tête biaxivtin. Ev dê lêbelê ji bona dogmeke felsefa Plato ve bête biwergirtin, ku Xwedan cîhan dayîte biafirandin, ku Dêw, bi celebê Jîndarên bilindî giyanî ve têtin bihebûnîkirin û wan li nik afirandina cîhanê de ji bal Xwedan ve destê alîkarîyê dane bikirin: weha ev bi rastî ve peyv bi peyv ve li nik Plato de tête bidîtin, û hêjî ev ne bi felsefa wîna ve tête bigirêdan. Heger ku ew li ser durûna merovan de dide biaxivtin, ku ew bi xwedanê perçeyekî bi hişbûn ve û perçeyekî bi bêhişbûn ve tête biderkevtin: weha divê ev wisajî bi giştî ve bête biwergirtin; lêbelê Plato pê nade bidubarekirin⁴, ku durûn ji dulayê madê⁵ ve, ji dulayê tiştan ve bi hev re hatine bidanîn. Gava ku ew fêrkirinê bi nala bîrxistina careke din ve dide biwênekirin: weha ev dikare bête bigotin, ku durûn berî zayîna merovan dihate bihbûnîkirin. Wetovjî gava ku ew li ser deqa serekîyê felsefa xwe, li ser remanan de, li ser giştîbûnê de, bi nala mayînen bi serê xwe ve, bi nala neqşên hestyariyên tiştan ve dide biaxivtin; weha merov dikare êtir bi hêsanî ve ji bona ser wê ve bête biçûyîn, li ser wan remanan de, li gora şeweyê tazeyî rûçikên liberkevtinê, bi nala madeyan ve bêtin biremankirin, ji ya ku ew di liberkevtina Xwedan de yanjî ji bona xwe ve, bi nala bi serêxwe ve, ji bona nimûne ve, bi nala Fereşte ve, di piştî bicihkirinîtîyê de tête bihebûnîkirin. Bi kurtî ve hemû, çiyê ku der vî şeweyê wênekirinê ve tête bixuyanîkirin, Nuhvan di vî şeweyê hanê de bi felsefê ve didin biwergirtin. Weha merov dikare felsefa Platonî bi vî corî ve bide bilidarxistin, merov di rêya peyvên Plato de tête bimafekirin; lêbelê merov dide bizanîn, bê ka bi çi ve felsefe tête biderkevtin, weha merov xwe ji bona pêyvên wisa ve nade biguhpêdanîkirin û ew dide bizanîn, bê ka çi Plato didata. Lêbelêjî divê em êtir ji bona ser temaşekirina felsefa Plato ve bi xwe ve bêtin biçûyîn.

Di lidarxistina felsefa Platonî de nikare herdu bêtin bicudabûnîkirin, lêbelê divê ev bête bibîrxistin û ev bi rengekî din ve li nik dadkîrinê de bête biderkevtin, bi mîna ku ew bi taybetî ve ji rexê dawî ve tête birûdan. Em bi xwedanê 1. bi têgihîştina giştîyê Plato ve ji felsefê û zanebûnê ve têtin biderkevtin, 2. ku em beşên taybetî bidin bilidatxistin, ji yên ku ew ji bal wî ve têtin biberzîkirin, ku em wan bidin bipêşvexistin.

Ya pêşî bi wênekirinê ve tête biderkevtin, ji ya ku Plato ji hêjabûnên felsefê ve bi carekê ve dihate biderkevtin. Bi carekê ve em Plato didin bidîtin, ku ew bi tevayî ve ji bal berzbûna zanebûnê û felsefê ve hatibû bikunkunkirin. Wî ji bona remanan ve, ji

¹ Theoreme: Theorem: Bîrûbawerî,

² Veranlassung: Cause, Reason: Sedem, Hoy, Hoykîrin, Eger, Egerî, Jibervê ve, Hankîrin, çekîrin, Durustkîrin,

³ Pla. Tim., p. 41 (p. 43).

⁴ Behauten: Clair, Maintain, Dubarkîrin.

⁵ Substanz: Substance: maye. Made, Çiyetî. Heyber, Gewher.

bona remankirinê ve bi xwe ve xweşya dilê xwe didate biderxistin, ji ya ku ew bi xwe ve û ji bona xwe ve tête biderkevtin. Gava ku Kyrenaiker –Kirinaikî- pêwendîya Hebûnîyê ji bona ser şiyarbûnên yekayekan ve didin bidanîn, gava ku Kyniker –Kinikî- azadîya xweser bi nala gewherê ve didin bidanîn: weha bi servajî ve Plato ji gihandina yekîtiya şiyarbûna ligel xwe de bi xwe ve û gewherê ve yanî ji zanebûnê û felsefê ve jêre gewher ji bona merovan ve tête biderkevtin. Ew li her derê de berztirînen wênekiranan ji bona hêjabûna felsefê ve dide bixuyanîkirin – ew bi tenha ve, çiyê ku merov lê tête bilêgerandin; bi kûrtirîn hestiyê û giringtirîn şiyarbûnê ve tête biderkevtin, hemûyê din bi kêm ve pê tête biguhpêdanîkirin.

Ew bi gewretirîn dildarî ve li ser de dide biaxivtin; ku em di rojgarîya niha de ji vê ve têtin bitirsandin, ku em wisa li ser de bidin biaxivtin. Felsefe ji bona wîna ve bi bilindtirîn sermiyan ve tête biderkevtin. Li jêr komekê de ji cihên li ser vê de ezê di pêşî de cihekî ji Timäus ve bidim bianîn: “Zanebûna deha baştirînî tiştan ji wê awirê ve dide bideştîpêkirin. Di cudakirina eşkerikirina roj û şevê, meh û gerandina stêran de, zanebûna demê dane bidurustkirin û ji bona me ve lêgerandinên di pişt re ji bona tevaya serûştîyê ve dayîte bidan. Ji çî ve êtir me felsefe dayîte biwergirtin; û maldarîyeke mezinî wisa bi nala wê ve, ji bal Xwedanê merovan ve hatîye bidan, dê ew ne bête bihatin û dê ew jî ne carekê ji caran ve bête bihatin.”¹

Bi navûdengtirîn û pêrejî bi bedtirîn ve ev tête biderkevtin, çiyê ku ew li ser vê de di Komarê de dide bigotin u bê çilo ew şiyarbûna xwe dide bidiyarkirin – bê çilo bi gelekî ve ev bi dijî giştîyên wênekirînen merovan ve tête biderkevtin. Ev bi pêwendîyên felsefê ve li ser dewletê de tête bigirêdan û ev weha bi eşkeretir ve tête bixuyanîkirin, jiber ku ev pêwendîya felsefê li ser rastîyê de dide bidiyarkirin. Jiber ku heger merov ji bona wêna jî ve hêjî bi bêtir ve jê re hêjabûnê bide bidanîn; weha ev jê re hêjî di remanên kesîti de tête bihiştin; lêbelê li vêderê de ew ji bona ser Destûrê, Serdarîyê ve, Rastîyê de tête biçûyîn. Di piştî ku Plato li wêderê de ji bona Sokrat ve dewleta rastî hişt bête bixuyanîkirin, weha wî ev lidarxistina hanê di rêya Glaukon de hişt bête bibirandin, wî date bixwestin „ ku ew dide bixuyanîkirin, bê çilo ew dikare bête biderkevtin, ku Dewleteke wisa bête bihebûnîkirin“. Sokrat gelekî bi berhevdû de dide bianîn û bibirin, jiber ku ew li ser de naxwaze bête biçûyîn, ew xwe jê dide bibazdan, da ku ew jê bête biazadîkirin, wetov tête bigotin: „Ew ne bi erk ve weha tête biderkevtin, gava ku ew saloxdana wê dide bidan, bê ka çî bi dadwerî ve tête biderkevtin, wehajî ku ew wê bide bidiyarkirin, bê çilo ew wê di rastîyê de bide bidanîn; lêbelêjî divê merov wê bide bidan, di kîjan rêyê de, heger ku ew ne bi baştirîntî ve bête biderkevtin, lêbelêjî bi nêzikîbûnê ve dikare bête bikirin.“ Di dawîya dawî de, jiber ku ew di nava wî de tête bikevtin, ew dide biaxivtin: „weha divê ev êtir bête bigotin, heger ku ew wehajî ji bal şapekî pêkenîne ve û bi carekê ve bi bêbawerîkirîtiyê ve divabû bi ser ve bihata birijandin. Heger ku weha ne Feylesof di Dewletê de bidin biserdarîkirin, yanî ji yên ku ji wan re niha bi Padîşah yanî Zordar ve bi rastî ve tête bigotin û ew bi carekê ve didin bifelsefekirin û weha hêza serdarîyê û felsefê di yekekê de têtin biserhevdûvekevtin û ew di gelekî celebên hestiyê, ji yên ku ew niha ji bona xwe ve bi taybetî ve ji bona yekekî ve yanî ji bona yekekî din ve xwe didin bipêçdan: weha ev tête biencamkirin, ho dostê Glauko, ji bona miletan ve tu dawîya xerabûna wan hêjî, ez didim biremankirin, ji bona nêr û mêyên merovanîyê bi carekê ve; û ji bona vê Dewleta hanê ve, ji ya ku ez li ser wê de hatime biaxivtin, dê ew ne bi lez û bez ve bête bidurustkirin û ne ronahîya rojê jî bide bidîtin“, wetov tanî ku ew jî bête birûdan. „Ev bi vê ve tête biderkevtin“, wî bi ser ve date bipêvekirin, „çiyê ku min ew weha bi dirêjî ve di ser serê xwe re didate biavêtin, da ku ez bêjim, jiber ku ez dizanim, ku ew weha bi pîrbûn ve bi dijî giştîbûna wênekirîne ve tête biçûyîn.“ Plato hişt, ku Klauko lê bide

¹ Ibid., p. 47 (p. 54).

bilêvegerandin: „Sokrat, tu li ser gotinek wisa û tiştêkî de hatîye biaxivtin, ku tu ji xwe re divê bide biwênekirin, ev ne bi komekê ve, û ne bi xelkên xerab ve, ji yê ku ew kurkên xwe didin biavêtin, da ku ew destên xwe ji bona baştirîn çekên din ve bidin biavêtin û ew bi hemû tişt û miştê xwe ve bi rêzên girêdayî ve ji bona ser te ve didin bihêrîşkirin, û heger tu wan ne bi hoyan ve bi zanibe bide binermkirin, weha dê ew bi giran ve li ser te de bête birawestandin.“¹

Plato ne bes tenê felsefê ji bona Serdarên miltan ve dide bixwestin, wî li vêderê de neçartîya vê wênekirina felsefê û serdarîkirinê date bilidarxistin. Çi bi vê daxwazkirinê ve tete bigirêdan, weha ev dikare bête bigotin. Serdarîkirin tete binavkirin, ku dewleta bi rastî ve dê bête bidestnîşankirin, ku tede li gora serûstîya tişt de dê bête bireftarîkirin. Pêve şiyarbûna tégihistina tişt tete bigirêdan; êtir dê rastî ligel tégihîştinê de bi suwarkirî ve bête bianîn, ji ya ku reman ji bona hebûnîkirinê ve tete bihatin. Ya din bi wetov ve tete biderkevtin, ku zemîna mêmûwê bi tiştêkî din ve ji ya zemîna felsefê ve tete biderkevtin. Di mêmûwê de divê reman bi carekê ve bête bianîn; Xwedê di dunyayê de dide biserdarîkirin – reman bi serxwebûna² hinerê ve tete biderkevtin., ji ya ku ew xwe dide bibianîn. Mêmû bi remanê ve tete biderkevtin, ji ya ku ew xwe bi şêweyekî serûstî ve bi carekê ve dide bianîn, ne ligel şiyarbûna remanê de – belam ligel remanan de, lêbelê ligel destnîşankirinên armancan û zînetan de. Ev dê li gora remanên giştîyî mafe, reweştan, xwestiyên Xwedan de bêtin bireftarîkirin; reman dê weha, lêbelê di rêya tevlihebbûna remanan, tégihîştinan de ligela armancên yekayekayî xweser de bête bicihkirin. Ev divê wehajî bête bikirin; reman ji rexekî ve di rêya remanan de, di pişt re di rêya destikên kirdaran de tete biberkirin. Reman di dunyayê de ji bona bi cihkirinê ve tete bihatin, li wir de ew bi xwedanê tu neçaryê ve nayete biderkevtin; ew ne bi neçarî ve tete biderkevtin, ku Serdar bi xwedanê remanan ve bêtin biderkevtin. Destik³ bi pîrbûn ve ji bona remanê ve bi servajî ve têtin bidiyarkirin, ev nade bizîyankirin. Merov divê bide bizanebûn, bê ka çi bi reftarî ve tete biderkevtin. Reftarîkirin bi ajotina kirdar ve bi nala yê wetov ve ji bona armancên taybetî ve tete biderkevtin. Hemû ev armancên hanê bes û bi tenha ve bi destikan ve têtin biderkevtin, ji yê ku ew remanê didin bianîn, jiber ku ew bi hêza serêxwe ve tete biderkevtin.

Ev dikare bi nala pîvaneke mezin ve bête bixuyanîkirin, ku Serdar bi Feylesof ve bêtin biderkevtin yanî ku ji bona Feylesofan ve seredarîkirina Dewletê ji bona nava destên wan ve divê bête bidan. Da ku belêjî vê peyva hanê bidin bidawerîkirin, divê merov wetovjî bi xwedanê hestyarîyê ve bête biderkevtin, bê ka çi li jêr felsefê de di hestyarîya Platonî de, di hestyarîya wê demê de tete biliberkevtin, bê ka çi ji bona felsefê ve tete bijimartin.

Gotina felsefê di demên cudan de bi xwedanê cudabûnên tégihîştinan ve tete biderkevtin. Demek dihate bidîtin, ku merov kesekî, ji yê ku wî ne bi reşkên şevê ve, ne bi Şeytan ve didate bibawerîkirin, bi Feylesof ve didate binavkirin. Heger ku kevtîyên serîyên wisa bi carekê ve nema dihatin bidîtin, êtir ev bi derbekê ve nema ji bona tu kesî ve tete bibîrxistin, ku yekek jiber vê ve bi Feylesof ve bête binavkirin. Ingilîzî felsefê didin binavkirin, çiyê ku em bi ezmûnîkirina⁴ Fîzîk, Şemî ve didin binavkirin; Feylesofek li vir de bi kesekî ve tete biderkevtin, ji yê ew ku bi karên wisa ve tete birabûn, ji yê ku ew bi xwedanê dîtina zanebûna şemî û gewhera mêmûnîkî ve tete biderkevtin. Heger ku em li ser felsefa Platonî de bidin biaxivtin, dê emê bidin bidîtin, bê ka çi dê tede bête biwergirtin: weha felsefê li vir de xwe ligel şiyarbûna lihorhestyarîyê de dide bitevlihevkirin, ji ya ku ew li nik me de bi şiyarbûna oldarî ve

¹ Plat. Rep. V, p. 471-474 (p. 257-261).

² Absolut: Absolute: Bi serêxwe ve, Bi careke ve.

³ Mittel: Preparation, Main: Destik.

⁴ Experimentieren: Experiment: Ezmûn.

tête biderkevtin; ew bi şiyarbûna xwe bi xwe ve û ji bona xwe ve bi rastîyan û mafeyan ve, bi şiyarbûnê ve û bi rastiyên armancên giştî ve di Dewletê de tête biderkevtin. Di tevaya mêjûwê de ji berî koçkirina miletan ve, di gava ku oldarîya Filetêyê bi oldarîya giştî ve hate bikirin, vê nema bêtir xwe bi tişteki din ve ji bil şiyarbûna li jorhestyarîyê de, li jorhestyarîya dewleta dunê de didate bireftarîkirin, di dema ku ew ji bona xwe ve tête biderkevtin, ev bi xwe ve û ji bona xwe ve bi giştî ve, rastî jî di rastêyê de dide bixewinkirin, ji ya ku rastî li gora wê de divê bête bidestnîşankirin. Ev bi karûbarê dûrî zanebûnê ve bi carekê ve tête biderkevtin. Dewletek, Serdarîyek, destûra dewleta serdema nuh jibervêjî ve hinekî bi carekê ve bi regekî din ve tête biderkevtin, ew bi carekê ve bi xwedanê bingehêki din ve ji mîna dewleteke zemanê kevin ve tête biderkevtin û bi taybetî ve ji dema ku Plato tede dihate bijîyandin. Em bi giştî ve didin bidîtin, ku di wêçaxê de Yunanî bi carekê ve bi bêdilê xwe ve têtin biderkevtin, ew dihatin bimêldarîkirin, ku ew li destûra xweyî demokratî û rewşên zemanê xwe de lê bidin binefretkirin, ji ya ku jê – zînek- hatibû biderkevtin, ji ya ku ew berî nabûdkirina vê destûra hanê hatibû biderkevtin. Hemû Feylesofan xwe bi dijî demokratîyên Dewleta Yunanî ve didatin biderxistin – Destûrek, ku tede sizadana Generalan ûhd. dihate birûdan. Bi rast û durust ve ku tede divabû ew xwe bi leztir ve bi baştirîn dewlet ve bide biderxistin; lêbelê ew bi kêfxweşîya lihevraştatî ve dihate biderkevtin, ew di wêçaxê de bi pîrbûn ve di rêya kesatîyan de dihate biçaksazikirin, Aristides, Themistokles, Mark Aurel bi hozanan ve dihatin biderkevtin. Armanca Dewletê, Başîtiya giştîbûnê bi carekê ve di xwe de tişteki din, xwedanîya desthilatîyê di nava dewletên me de bi nala demên kevnarî ve dide bihilgirtin. Zîneta qanûnê, zîneta dadgehan, destûrê, giyanê weha hîmkiri di xwe de bi xwe ve tête biderkevtin, ku bes û bi tenha ve ji bona bêhnan ve biryarîkirin tête bihiştin; ev ji xwe ve dide bipirskirin, çi û gelo hinekî bi kes ve tête bigirêdan. Nimûneyek, çi Feylesofek di kare li ser text de bide bikêrkirin, heger ku Mark Aurel bihata biderkevtin; lêbelê ev bes û bi tenha ve bi taybetîyên reftarîkirinê ve jê têtin bixuyanîkirin, ku Imperatorîya Romanî ne bi baştir ve hatîye bikirin. Friedriche –Fridrîke- II. bi Padîşahê Feylesov ve hate binavkirin. Ew bi Padîşah ve dihate biderkevtin û wî xwe ligel Metaphysika Wolffischer, felsefa Firensî û Bexşanan de didate bimijûlkirin: ew weha bi Feylesovekî ve li gora dema xwe de dihate biderkevtin. Felsefe bi yekeke pir dilbijandina wîyî pir taybetî ve dihate bixuyanîkirin û jê dihatin bicudakirin, ku ew bi Padîşah ve dihate biderkevtin. Lêbelê jî ew bi Padîşahekî Feylesof ve bi wê têgihiştinê ve tête biderkevtin, ku wî bi armaneke giştîyî bi carekê ve, bi bextyarîyê ve, bi başîtiya dewleta xwe ve xwe bi xwe ve di rabûn û rûniştên xwe de û di hemû dam û destgahên xwe de bi binçînîyê ve, bi dijî reftarkirinê ve ligel Dewletên din de, bi dijî mafeye yekayekan ve di nava welatê xwe de date bikirin; ev wî bi jêrî wê ve ji bona xwe û Armanaca giştî ve date bixistin. Heger ku weha bi derengtir ve êtir bi rewşê ve, bi lêhatinê ve tête bikirin, weha mîrên li dûhatî de nema bi bêtir ve bi Feylesofan ve têtin binavkirin, herger jî ew binçînîya hanê bi xwe jî ve bi berdest ve bête biderkevtin û ku serdarîkirinê, damûdestgeh bi baştirîn ve, li ser de dane biavakirin.

Encam li vêderê de tête biderkevtin, gava ku Plato dide bigotin, Feylesof divê bidin biserdarîkirin, ew bi destnîşankirina tevaya zînetê di rêya binçînîya giştî de dide bimebestkirin. Ev di nava dewletên nuh de bi pîrbûn ve bi bêtir ve tête bicihkirin; ew bi binçînîyên giştîyî gewherîyî bingehên dewletên nuh ve – ango ne bi xwe ve ne ji bona tevan ve, lêbelêjî ji bona piranîyê ve têtin biderkevtin. Hinek ji wan ve li ser vî pileyê hane vê têtin biderkevtin, hinekî din ji bona wê ve didin bixebatkirin; lêbelê ev bi giştî ve pê tête birûniştin, ku binçînîyên wisa gewhera serpereştîyê, serdarîkirinê divên bidin biderxistin. Daxwazkirina Plato weha li gora mebestê de bi berdestê ve tête biberkevtin. Cîyê ku em bi felsefê ve didin binavkirin, livandin di remanên xurû de, bi reng ve tête bigirêdan, ji ya ku ew hinekî bi taybetîyê ve tête biderkevtin, lêbelê

ew li ser vî rengê hanê ve bi tenê ve nayête birawestandin, ku ne bes giştîbûn, azadî, mafe di dewletekê de ji bona binçînîyê ve hatîye bikirin.

Di Komarê de Plato hêjbêtir dide bi, di wêneyekî de, di celebekî de ji çirok û çivanokan ve, ji cudabûna zînetî zanebûna felsefê de û ji kêmasîyê de li ser Felsefe de dide biaxivtin; ev bi wekhevîyê de dîrî dîr ve tete biderkevtin, ji ya ku ew bi sersûrayî û çirûsandî ve tete biderkevtin.

Wênekirin, ya ku ew wê dide bikaranîn, bi vê ve tete biderkevtin: „Merov xanîyekî li jêr zemînê de ji bona nava serê xwe ve, bi mîna şikevtekê ve, ligel deryekî dirêj de dide bixistin, ji yê ku ew bi dijî ronahîyê ve tete bivekirin“, ji yê ku ew di rêya ronahîyêke lawaz de tete tete bikevtin. „Rûniştvanên wî bi hîmkirî ve û ligel hustên nelivandî de hatine biperçîmkirin, ku ew weha bes û bi tenha ve dawîya şikevtê dikarin bidin bidîtin. Dûr li paş piştî wan de ji jor ve kodikeke veketî tete bişewitandin. Di nava van jorên hanê de li jor de rêyek û pêrejî bedeneke nizim xwe dide bidîtin. Û di piştî vê bedena hanê“ ber bi ronahî ve, „merovên din xwe din bidîtin“, ji yên ku ew bi xwe ve bi ser bedenê ve nayêtin bikevtin, lêbelê „li ser wan bi xwe ve, bi mîna bûkan ve li ser bihustkurtên temaşegêhê de, li ser gelek wêneyan, pêkeran de ji merovan û cenaweran ve têtin bihilgirtin, biberzkirin û ew xwe dihêlin bêtin bilivandin, û ew bi lez û bez ve pêrejî didin biaxivtin û bi lez û bez ve têtin bibêdengkirin; weha ku ewên berçîmkirî sîhên ji wan ve têtin biderkevtin, ji yên ku ew li ser dîwarê beramberî rawestyayî de têtin bikevtin, ku ew bes bi tenê ve dikarin bidin bidîtin. Ew dê van sîhên hanê“, ji yên ku ew wisa têtin bivegerandin û bi regekî din ve têtin bixuyanîkirin, „bi Jîndarên rastî ve bidin biwergirtin“ – lêbelê ev bi xwe ve nikarin bidin bidîtin; „çiyê ku yên din di navbera xwe de pê didin biaxivtin, ji yên ku ew pê didin bixeberdan, ew nikarin di rêya dengvedanê de bidin biwergirtin û ew wê bi axivtina van sîhîyan ve didin bidandin. Heger ku ev êtir bête birûdan, ku yekek bête biberdan û ew hustûwê xwe divê bide bivezîvirandin, weha ku ew tiştan bi xwe ve niha bide bidîtin, weha dê ew bide bibawerîkirin, çiyê ku ew niha dide biawirîkirin, ew bi xewnên wîyî bêjîndarî ve, lêbelê ew sîhên hanê bi rastî ve têtin biderkevtin. Heger ku ew yekekî jî ji bona ronahîyê ve ji zindana xwe ve bide birakişandin, dê ew ji bal ronahîyê ve bêtin bikorkirin û ew dê nedin bidîtin u ew dê wî bidin bikînkirin, ji yê ku wan ew ji bona ber ronahîyê ve dane birakişandin“, bi mîna, ji yê ku ji wan ve rastîya wan dayîte biwergirtin û bi dij ve bes û bi tenha ve ji bona wan ve „jan û zîyan dayîte biamadekirin“.¹

Plato bi tîn² ve, ligel hemû payebûna zanistîyê de dide biaxivtin, - ji bi navkirîya sadebûnîyê zanistîyê ve bi dijî zanistîyên din ve, neji merov bi dijî Xwedan ve nayête bidîtin -, ligel hemû şiyarbûnê de, bê çilo bi nêzik ve û yekek li Xwedan de bi hiştîya merov ve tete biderkevtin. Merov vê dide bihilgirtin, ku merov vê li nik Plato de, li nik pîrekî de, bi nala tiştêkî neamadeyî ve dide bixwendin.

a) Ev çirok û çivanoka hanê ligel wênekirinên taybetîyî felsefa Platonî de bi hevdû ve têtin bigirêdan: bi rast û durust ve ev destnîşankirina cudabûna cîhana hestîyê ve, û bê çilo wênekirina merovan xwe, bi dijî şiyarbûna li jorîhişyarîyê ve, bi dijî şiyarbûna remanê ve dide bikirin. Û li ser de divê em bi nêzîktir ve êtir: li ser serûştîya zanebûnê de, li ser remanan de bi carekê ve, - li ser felsefa Platonî bi xwe ve bidin biaxivtin. Felsefe ji bona wîna ve bi carekê ve bi zanistîya bi serê xweyî giştî ve tete biderkevtin. Ew vê bi servajî ve bi dijî yekeyekabûnê ve weha ji „remanan“ ve, hergav bi vezîvirandî ve û li ser de bi hatina vezîvirandinê ve dide biaxivtin. Bi nêzîktir ve Plato felsefê bi nala yên wetov ve dide bidestnîşankirin, „ji yên ku ew bi dîtina rastîyê ve bi

¹ Ibid.VII, p. 514-516 (p.326-328).

² Energie: Energy: Tîn, Tab, Weze, Hêz.

dilbijandî ve têtin biderkevtin. – Ev bi rast ve tète biderkevtin; lêbelê çilo tu wê dide bixuyanîkirin? – Sokrat; ez dibêjim, ku ev ne ji bona her kesî ve tète biderkevtin; ku tu lêbelê tède dê ligel min de bête biyekkirin – di çi de? – Ku li vêderê de dadwerî ligek nedadwerîyê de bi servajî ve tète biderkevtin, ew bi dudwan ve têtin biderkevtin – çima na? Wetovjî sipehîbûn ligek kirîtîyê de, başîtî û bedbûnîtî, û wetovjî heryeke dinî (–bi Yunanî hatîye binivîsandin. Cuma), bi servajî ve tète biderkevtin, heryek ji van ve lêbelê ji bona xwe ve bi yekekê ve tète biderkevtin, bi dijîvê ve, di rêya tevayîbûnê de ligel reftarîkirinê de yanî laşan de, û ligel dijîhevduîya pêwendîya herduwan de bi beramberî hevdu ve li herderê de (Gotineke Yunanî, Cuma) heryek bi nala yekekî pir ve tète bidiyarkirin. – Tu bi rastî ve dide bigotin – Ez êtir bi vê ve ji alîkî ve Temaşevanên bi kêf ve û Hunervanên bi kêf ve û merovên kardar didin bicudakirin, ji alîyê din ve, ji wanên ku peyv li ser wan de tète biderkevtin, ji yên ku merov wan bi rastî ve bes bi Feylesofan ve dide binavkirin. – çilo tu vê dide bimebestkirin? – bi rastî ve ji yên weha ve, ku ew bi hezkirin ve didin bitemaşekirin û bibihîstin (pevikeke Yunanî. Cuma.), ew ji dengê xweş didin bihezkirin û reng û bedenên dixwazin bidin bidîtin, bidin bibihîstin û hemûyî, çiyê ku ji yên wetov ve tète bipêkhatin; lêbelê serûştîya sipehî bi xwe ve remana wêna nikare bide bidîtin û bide bihezkirin. – Weha ew xwe dide bireftarîkirin. – Ji ya ku ew lêbelê bi xwedan ve tète biderkevtin, ku ew ji bona ser sipehîbûnê ve bi xwe ve bête biçûyîn û ku ew wê ji bona xwe ve (gotineke Yunanî. Cuma) bide bidîtin, gelo ev ne bi kêmbûn ve têtin biderkevtin? - Belê – Kî êtir tiştên sipehî“ yanî reftarîkirên dadwerî „ji bona sipehîbûnê ve dide bidanîn, lêbelê ne sipehîbûnê“ û dadwerîyê „bi xwe ve dide bigirtin, nejî wê ji bona wê ve dide bihiştin (gotinek Yunanî. Cuma), nejî heger ku yekek wêna ji bona ser zanebûna (gotinek Yunanî, Remanên) bi serên xwe ve bide biajotin, dikare bide bidûkevtin – tu dide bimebestkirin, ku ew jînê di şiyarbûnekê de yanî di zînetaxewnekê de dikare bide bianîn.“ Weha ji yên ku ew ne bi Feylesofan ve têtin biderkevtin, ew bi mîna Xewindaran ve têtin biderkevtin. „Ji xwe re bi rast û durustî ve bide bidîtin, Xewnkirin, ew ne bi vê ve tète biderkevtin, heger ku yekek di xewê de yanî di şiyarbûnê de ligel tiştêkî de“ ji bona sipehîbûnê yanî dadwerîyê ve, „bes û bi tenha ve wekwê ne bi henekî ve bi mîna wê ve, lêbelê ew wê ji bona tişt bi xwe ve dide bihiştin, ji yê ku ew wê bi mîna xwe ve dide biderxistin? – Ez dê bi herawayekî ve li ser yekekî wisa de bidim bigotin, ku ew dide bixewinkirin. – Weha bi servajîvê ve Şiyarvan tète biderkevtin, ji yê ku ew sipehîbûnê“ yanî dadwerîyê „bi xwe ve ji bona Hebûnîtîyê ve dide bidanîn, divê ev bête bizanebûn û ewê hanê, çiyê bes û bi tenha ve bi beşekî ve jê tète biderkevtin (gotinek Yunanî, Cuma.), û ew ne ligelhevdu de bi wekhev ve tète biderkevtin“.¹

Debera em di pêşî de li nik gotina remanê de bêtin birawestandin. „Gava ku Plato li ser sifrê û vexwarinê de date biaxivtin (gotinên Yunanî, Cuma), Weha Diogenes, yê Kyniker: Ez weha sifrakê û zerikekê, lêbelê ne sifrokekê û ne zerikekê didim bidîtin. Raste, Plato date bibersivkirin, êtir çav, ji yê ku merov pê sifrê û zerikê dide bidîtin (gotinên Yunanî Cuma), tu belê bi xwedanê wan ve tète biderkevtin, lêbelê, bi çi ve merov sifritîyê û zerîkîyê dide bidîtin – tu bi xwedanê giyan ve nayête biderkevtin“ (gotinên Yunanî).²

Çiyê ku Sokrat pê date bidestpêkirin, ew bi carekê ve ji bal Plato ve tète biraxistin. Ew bes û bi tenha ve giştîbûnê, remanê, başîtîyê bi nala gewherîyê ve dide binaskirin. Di rêya lidarxistina remana xwe de Plato bi vekirina cîhana zanevanan ve date bidespêkirin. Weha ew ne li alîyê dinî rastîyê de, li esmanan de, li cihekî din de tète biderkevtin, lêbelê ew bi cîhana rastîyê ve tète biderkevtin; bi nala ku ew jî li nik

¹ Ibid.V. p.475-476 (p. 265-266).

² Diog. Leart.VI, S. 53, siehe Plat. rep. VI, p.508 (p. 319).

Leukip de, ku remanî bi nêzîkî rastîtyê ve, ne bi mitafîzîkî ve, têtê bianîn. Lêbelê bes û bi tenha ve ev bi Hebûnîtyê ve di cîhanê de têtê biderkevtin., çiyê ku ev bi xwe ve û ji bona xwe ve bi giştî ve têtê biderkevtin. Gewhera remanan bi dîtinê ve têtê biderkevtin, ne ku hebûnîtya hestyarîtyê bi rastîtyê ve têtê biderkevtin, lêbelê bes bi tenê ve ya ku ew di xwe de destnîşankirinê gîstî – cîhana zanevan, rastîtyê, zanebûnê hêja, bi derbekê ve mayînî, bi xwe ve û ji bona xwe ve bi Xwedanîtyê ve têtê biderkevtin. Cudabûnî ne bi hebûnîtyê ve, lêbelê bes û bi tenha ve di derbasbûnê de têtin biderkevtin. Bi serêxwebûna Plato, bi nala ku ew di xwe de bi yekekê ve û ligel xwe de bi wekxwe ve, bi rast ve di xwe de têtê biderkevtin; ew bi livandinekê ve, bi vezîvirandinekê ve di xwe de bi xwe ve û bi hergavîya mayîna ligel xwe de têtê biderkevtin. Hizkirina ji bona remanê ve bi vê ve têtê biderkevtin, çiyê ku Plato bi xwîngerbûnê¹ ve dide binavkirin.

Di vê destnîşankirina hanêyî felsefê de weha em di pêşî de bi carekê ve pêrejî didin bidîtin, bê ka çi weha bi pîrbûna peyîvandîyî remana Platonî ve têtê biderkevtin. Reman ne bi tiştêkî din ve ji bil giştîbûnê ve têtê biderkevtin, û ku ev giştîbûna hanê ne bi nala mîrîbûna giştî ve têtê biwergirtin, bi mîna ku tişt bes û bi tenha ve bi xwedanê beşekî jê ve têtê biderkevtin, yanjî (bi mîna ku em didin bigotin) bes û bi tenha ve bi taybetîyên tiştan ve têtin biderkevtin; lêbelê gava ku ev giştîbûna hanê bi nala vêya bi xwe ve û ji bona xwe ve xwe bi hebûnîtyê ve, bi nala gewherê ve dide biwergirtin, bi nala mîna wê ve, bê bi çi ve têtê biderkevtin, ji ya ku bi xwedanê rastîtyê ve têtê biderkevtin. Neliberkevtina remanê Platonî ji bona ser dualîyan ve têtê biçûyîn: yekek jê ji bona ser remankirinê, ji ya ku ew bi mîrî ve têtê biderkevtin û bi tenha ve ew hestyarîtyê bi rastîtyê ve dide bihiştin. Ji bona wênekirineke wisa ve tu Hebûn bi nala hestyarîtyê ve yanjî bi nala hestyarîtya wênekirî ve têtê bidîtin. Heger vêca Plato li ser giştîbûnê de bi nala gewherê de bide biaxivtin; weha b) ev têtê bixuyanîkirin, ku giştîbûn bes û bi tenha ve bi nala taybetîyan ve ji bona me ve bi niha ve têtê biderkevtin, yanjî ku b) lêbelêjî Plato vê giştîbûna hanê bi nala bingehan² ve dide biwergirtin, bi nala jîndaran ve li ser xwe de bi xwe ve – hinek wan sîhan (hestyarîtyê) bi rastîtyê ve didin bidanîn; ku weha a) ev giştîbûna hanê ne bi taybetîtyê ve nejî b) bi bes remanekê ve têtê biderkevtin, ji ya ku ew di me de, di liberkevtina me de, lêbelê c) bi Hebûnê ve, bi gewherê ve di derveyî me de têtê biderkevtin. Heger ku Plato vê gotina hanê dide bikaranîn, ya ku ew tiştên hesyarî bi mîna wê ve têtin biderkevtin, çiyê ku ew bi xwe ve û ji bona xwe ve têtê biderkevtin, yanjî wêne bi nîfş ve, bi başîtyê ve têtê biderkevtin: weha êtir dê ev remanê hanê bi yek corî ve ji tiştan ve bête biderkevtin, ji ya ku ew di liberkevtineke din de, di liberkevtineke derveyî cîhana têgihîştinê de, bi dûrîdûr ve ji me ve têtê biderkevtin, bi wêneyan, bi mîna nimûneya Hunervan ve têtin biderkevtin, di piştî ku wî li ser madeyek heyî dayîte bikarkirin û wî ew tede dayîte bixuyanîkirin – wehajî wî ew ji vê rastîtya hestyarîtya madekirinê ve dayîte bicihêkirin, ji ya ku ew ji bona rastîtyê ve, bi nala ji rastîtya şiyarbûna yekayekan ve têtê biderkevtin.

Ew a) bi rastî ve ne pêrejî bi tiştan ve têtin biderkevtin, ji yê ku ew li cihekî de têtin bikevtin, ji yê ku em wan bes û bi tenha ve, lêbelê bi wênekirinan ve, bi wêneyan ve nadin bidîtin; b) Ewên, ku koka wanî wênekirinê bi wan ve têtin biderkevtin, ku xweyîti wan li derveyî şiyarbûnê ve têtê bixuyanîkirin, ew dê bi xwe ve bes û bi tenha ve bi nala bi yekekî dinî şiyarbûnê ve bête biwênekirin.

Neliberkevtina duwem têtê biderkevtin, ji ya ku ew di nêrîna remanan de têtê bigirawkirin, heger ku reman ne li derveyî şiyarbûna me ve bête bidanîn, ji ya ku ew bi nala nimûneya hiştîtya me ve têtê biderkevtin, ji ya ku ew him ji bona hiştîtya me

¹ Enthusiasmus: Enthusiasm: Xwîngermî. Sergermî. Dilgermî, Peroşî.

² Substanz: Substance: Çiyetî, Maye, Made, Heyber, Gewher, Pêkhatin, Bingehe,

ve bi neçar ve, lêbelê durustkirinên wê bi tu rastîyê ve nayêtin bigirêdan, yanjî bi hinekî ve, ji yê ku ew nikare pê bête bigihandin. Çilo li wir de ali têtê bigihandin. Çilo li wir de dunya din bi wênekirineke derveyî cîhanê ve têtê biderkevtin, weha ev li vir de bi hiştîya me ve bi nala rastîya dunyayeke dinî wîsa ve têtê biderkevtin. Heger ku ew jî weha bêtin biwergirtin, ku ew di me de bi rengên rastîyê, lênerînan ve bêtin biderkevtin: weha ev lêbelê careke din bi neliberkevtinekê ve têtê biderkevtin, bi mîna ku ew bi serûştîyêke sipehî ve bihata biderkevtin; weha ku bi nala lênerînan zanevanan ve têtin bidestnîşankirin, ji yên ku ew divên xweser xwe bidin biderxistin û him bi hîzaneke bextiyar ve yanjî bi zîneteke xweşik û xwîngerm ve – xwe dîtîna di xewindarîyê de - bidin bigirêdan. Bes ev bi tenê ve bi liberkevtina Plato ve û ne bi rastîyê ve têtê biderkevtin. Ew ne xweser di şiyarbûnê de têtin biderkevtin, lêbelê ew di zanebûnê de têtin biderkevtin. Ew bes û bi tenha ve bi dûrbûn ve bi lênerînê ve yanji bi nexweser ve têtin biderkevtin, ku ew bi wê ve bi nala encamê ve di sadebûnîtiya xwe de bi zanebûnên ligelhevdûyî derxistî ve têtin biderkevtin; yajî bi lênerîna xweser ve bes û bi tenha ve bi bêhana wêyî sadetîyê ve têtê biderkevtin. Jibervêjî ve merov bi xwedanê wê ve nayête biderkevtin, lêbelê ew dê di rêya naskirinê de di giyan de bête bidaxuyanîkirin. Xwîngermbûn wê di pêşî de bi gewdeyê zaneyî hîşbûn ve bi derxistî ve dide bipêşvexistin. Lêbelê ew wetov bi rastîyê ve têtin biderkevtin; ew têtin biderkevtin, û ew bes bi tenha ve bi Hebûnê ve têtin biderkevtin.

Plato jibervêjî ve di pêşî de zanistîyê dide bicudakirin, nasîna wê, cîyê ku ew di rastîyê de, ji ya mebestkirinê ve, pê têtê biderkevtin. „Yekek remana wîsa (gotineke Yunanî, Cuma) bi nala nasînkirinekê ve, dibe ku em bi zanebûnê (gotinek Yunanî, Cuma) ve bi rast û durust ve bidin binavkirin, lêbelê ya din bi bîrûbawerîyê ve bidin binavkirin. Naskirin ji bona ser vê ve têtê biçûyîn, çiyê ku ew têtê biderkevtin; mebestkirin ji bona wîna ve bi servajî ve têtê bidanîn – lêbelê wîsa, ku navroka wîna ne bi nebûnê ve têtê biderkevtin (ev bi nezanîyê ve têtê biderkevtin), ev dê hinekî bide bimebestkirin. Mebestkirin bi tiştêkî nîvdarî ve di navbera nezanîtiyê û zanistîyê ve, navroka wîna bi tevlihevbûneke Hebûnê û Nebûnê ve têtê biderkevtin. Tiştên hestiyarî, tiştê min, yekane bes û bi tenha ve bi xwedanê perçeyekî ve ji sipehîbûnê, başbûnê, dadwerîyê ve, bi gîstî ve têtê biderkevtin; lêbelê ev wetovjî bi kirêfî ve, bi bedbûnê ve, bi bêdadwerîyê ûhd ve têtê biderkevtin. Ducarî wetovjî bi Nîv ve têtê biderkevtin. Yekek ne bes û bi tenha ve bi gewre ve yanjî bi biçûk ve, bi sivik ve yanjî bi giran ve, û yekek ji van dijûnan ve têtê biderkevtin; lêbelê her yekek wetovjî bi yekê ve bi nala ya din ve têtê biderkevtin. Tevlihevbûneke wîsa ji ya Hebûnê û Nebûnê ve bi yekbûnê ve, bi navroka bîrûbawerîyê ve têtê biderkevtin“¹; - tevlihevbûnek, ku têtê dijûnan xwe bi gîstî ve nedane bibijavtin. Ev bi hizirkirina remana zanebûnê ve têtê biderkevtin. Bi mebestkirinê ve şeweyê lêhatina şiyarbûna me pêve têtê bigirêdan.

b) Pêwendîya naskirinê bi nala gîstîbûnê ve li ser şiyarbûna yekayekan de. Berî ku em xwe hêjî bi nêzîktir ve li ser lênerîna navroka (bijara) naskirinê de bidin bivezîvirandin, (bê ka ew bi çî ve têtê biderkevtin), di pêşî de divê em hêjî şeweyê xweyîtiya wî bi xwe ve bi nêzîktir lê bidin bitemaşekirin (bi mîna ku naskirin yanjî zanebûn bi nala wîsa ve têtê bihebûnîkirin, ya ku ew li gora Plato ve têtê biderkevtin, ango ku ew di şiyarbûnê de têtê biderkevtin); û di pişt re şewe, bê çilo ew têtê biderkevtin yanjî bê çilo ew di wênekirinê de têtê bixuyanîkirin, bi nala giyan ve – gîstîbûna naskirinê bi nala yekayekê ve, ligel wênekirinê de têtê bigirêdan. Û li hêre de wetov tevlihevbûna wêne û têgihîstinê têtê bixuyanîkirin.

a) Kanî, bi çî ve em xwe bi Xwedanîyê ve didin bişiyarkirin, ew bi xwe ve bi nala ya ku ew li nik Sokrat ve têtê biderkevtin. Giyanê merov bi xwe ve bi vê kanîya hanê ve têtê biderkevtin, ji yê ku ew gewherîtiyê bi xwe ve di xwe de dide binavrokkirin. Da

¹Pla. rep V. p. 467-479 (p. 266-272).

ku Xwedanîtiyê bête binaskirin, divê merov wê ji xwe ve ji bona şiyarbûnê ve bide bianîn. Plato hêjbibêtir ve dide bigotin, zanebûn ji bona vê naskirina hanê ve ne bi fêrkirinekê ve bi nala wisa ve têtê biderkevtin, lêbelê bingeh bi gewre ve ji bona giyanê, durûna merov ve têtê biderkevtin; weha ku ew vê, çiyê ku ew weha dide binaskirin, ji wî bi xwe ve xwe dide bipêşvexistin. Ev ji berê ve li nik Sokrat de têtê bibîrxistin. Li ser vî şeweyê hanê de li nik Sokratan de bi carekê ve bi rengê pirskirinê ve têtê bidîtin: gelo hêjatî¹ dikare bête bifêrkirin? Û di pişt re bi pêwendîyê ve ji bona Protagoras û Sofistan ve: Gelo pêhestkirin bi rastîyê ve têtê biderkevtin? çi vêca ligel navroka zanistîyê de wetofjî ligel cudabûna wê bi xwe ve ji bîrûbawerîya dinîyî bi hevgerêdayî ve dihate biderkevtin. Bê ka çi divê em bi diyar ve bidin bixwendin, ew ne bi tiştêkî din ve ji bil bi bîrxistina careke din ve têtê biderkevtin. Û ew bi bijarekê ve têtê biderkevtin, ji ya ku Plato ji bona ser wêna ve bi gelekî ve têtê bivezîvirandin; bi başî ve ew li ser vê pirsê hanê de di Meno de dide bireftarîkirin. Ew wê bi xwe ve bi diyarkirina fêrkirinê bi carekê ve dide bigotin, ku bi taybetî ve nikare bête bifêrkirin, lêbelê fêrkirin bi pîrbûn ve bes û bi tenha ve bi bîrkirina wê ve têtê biderkevtin, çiyê ku em di berê de didin bixwedanîkirin û didin bizanebûn; - bîrkirinek, ji ya ku bes û bi tenha ve kêsdarî, ji ya ku têtê şiyarbûn têtê bianîn, bi handanê (hoyê) ve têtê biderkevtin.²

yanjî Plato ji bona wê pirsê hanê ve pêrejî giringbûneke hizrî dide bidan, ku têtê ew li ser gewhera naskirinê³ de, ne ku li ser dîtina karkerîya wergirtinê de ji naskirinê ve dide bikirin. Fêrkirin, bi rast u durust ve, li gora wênekirina xweser de ji wê ve, bi wergirtina yekekî biyanî ve di şiyarbûna remankirinê de dide biderxistin – şeweyekî bestandina merov û tijekirina holeke vala ligel tiştan de, ji yên ku ew ji bona vê hola hanê ve bi xwe ve bi bêgane ve û bi bêguhndan ve têtin biderkevtin. Pêwendîyeke derveyî biserkevtîyî wisa, ya ku têtê dirûna bi nala Tabula rasa –depê pakîyê-ve têtê bixuyanîkirin (bi mîna ku ew li nik jîndaran de têtê biderkevtin; bi ser ve ji perçekirinan ve têtin bikevtin), ew ne li gora serûştîya giyan de têtê biderkevtin (ew bi mirî ve têtê biderkevtin), bi hizirkirinê ve, bi yekîtîyê ve, bimayînê ve ligel xwe de û bi mayîne ve têtê biderkevtin. Plato serûştîya rastî şiyarbûnê dide biderxistin, ku ew bi giyan ve têtê biderkevtin, ew bi xwe ve ji bona xwe ve bi wê ve, çiyê ku jê re bi bijarê ve yanjî çiyê ku ew ji bona wîna ve dê bêtê biderkevtin. Ev bi xwe ve bi liberkevtina rastîya giştîbûnan de di livadina wî de; bi giştîbûnê ve, bi nifş ve ji bona wêna ve bi xwe ve bi xwedan ve têtê bikirin. Ew bi vê ve têtê biderkevtin, ji ya ku ew dê ji bona xwe ve bête bikirin, çiyê ku ew ji bona xwe ve bi xwe ve têtê biderkevtin; ew, çiyê ku ew têtê ne ji xwe ve bi berzkirin ve jê têtê biderkevtin. Giyan bi nivşê bi serê xwe ve têtê biderkevtin; ew ne ji bona xwe ve têtê biderkevtin, ji yê ku ew ne ji bona xwe ve bi xwe ve têtê biderkevtin; livandina wîna bes û bi tenha ve bi vezîvirandina hergavî ve di wî de bi xwe ve têtê biderkevtin. Fêrkirin li gora vê livandina hanê de têtê biderkevtin, ku ew ne bi bêganeyekî ve ji bona nava wîna ve têtê bihatin, lêbelê ku ew bes û bi tenha ve bi gewhera wîna bi xwe ve ji bona wîna ve têtê bikirin, yanjî ku ew ji bona şiyarbûna wê bi xwe ve têtê bihatin. (çiyê ku wî hêjî nedaye bixwendin, gava ku dirûn, şiyarbûn, bi nala serûştîya Hebûnê ve bête biwênekirin). Çi wî ji bona zanistîyê ve dide bihandan, gelo ew bi diyarê ve, û bi şaşûmaşbûna wîna bi xwe ve têtê biderkevtin, ji ya ku gewhera wî ji bona wîna ve bi nala yekeî din ve, bi nala nayînîkirina wîna ve bi xwe ve têtê biderkevtin – bi diyarbûna şeweyekî ve, ji ya ku ew ji bona gewhera xwe ve têtê bidijkevtin; jiber ku ew bi xwedanê navînîya girawkirinê ve, ji bona hemû rastîyan ve dihate yanjî têtê biderkevtin. Gava ku ew vê

¹ Tugend: Virtue: Avrûyî, Nayabî, Sincî, Hêjayî, Paqijî, Pakî

² Pla. Men., p.84 (p. 355-356).

³ Erkennen: Recognize: Naskirin.

diyara bi derkevtina tişteki din ve dide bihilanîn, ew bi bijarîtiyê ve tete biliberkevtin, ango, ku ew ji bona xwe ve tede şiyarbûna xwe bi xwe ve xweser dide bidan û ew weha ji bona zanistîyê ve tete bihatin. Wênekirin ji tiştan ve wehajî ji derve ve; bi herawayekî ve ji yekayekên demî ve, bi katî ve – lêbelê ne bi giştî ve, bi deman ve têtin bihatin. Rastîbûn di giyan de bi xwe ve bi xwedanê rehên xwe ve tete biderkevtin û ew bi seruştîya wî ve tete bigirêdan; ku ew pêre êtir dê hemû zalbûnê bide binayînkirin.

Gava ku hesyarîyek bîrxistina gotineke nebaş û bi rastî ve di wê de tete biderkevtin, ku merov wênekirinekê dide biberkevtin, ji ya ku merov di demeke din de di berê de bi xwedanê wê ve dihate biderkevtin. Lêbelê bîrkirin wehajî bi xwedanê hestyarîyeke din ve dihate biderkevtin, ji ya ku ew peyvzanîne¹ dide bidan – ji ya ku ew: di xwe de dide bikirin, di xwe de dihêle bête biçûyîn; ev bi remanên kûr ve – bi têngihistina gotinê ve tete biderkevtin. Bi vê têngihistina hanê ve merov dikare bide bigotin, ku naskirin giştîbûnê ne bi nala bîrkirinekê, çûyînekê ve di xwe de tete biderkevtin, ji ya ku ew, çiyê ku ew xwe di pêşî de di şeweyekî dervebûnê de dide bixuyanîkirin, bi rastî ve bi nala pîrbûnekê ve tete biderkevtin – ku em vê bi yekeke navîn ve, ji bona yekeke giştî ve pêre didin bikirin, ku em di xwe bi xwe ve têtin biçûyîn, weha ku em navînîya xwe ji bona şiyarbûnê ve didin bianîn. Li nik Plato de lêbelêjî, em nikarin bidin binayînkirin, ku gotina bîrkirinê pircaran bi xwedanê serpehatîyê ve, bi têngihistina pêşî tete biderkevtin.

Vê têngihistina bi rastî ve, ku şiyarbûn ji bona xwe ve bi xwe ve bi vê ve tete biderkevtin, vêca Plato tanî radeyekî bi wî şeweyê wênekirinê û çîrokûçîvanî ve dide bigotin. Ev di berê de hatîye bibîrxistin, ku ew fêrkirinê bi bîrkirinekê ve dide binavkirin. Ku ew bi vê ve tete biderkevtin, ew di Mîno de derbarê Bendeyekî de dide bixuyanîkirin. Ji yê ku wî tu hînbûn nedabû biwergirtin. Sokrat jê dide bipirskirin û wî dihêle, ku ew li gora bîrûbawerîya xwe de bide bibersivkirin, bi bêyî ku ew wî hinekî bide bifêrkirin yanî hinekî bi nala rastîyê ve bide bigirawkirin (biliberxistin); û ew wî di dawîya dawî de ji bona binçînîyeke endazîyê ji pêwendîya Diametersî ve di çargoşîyê de ji bona rexê wî bi xwe ve bi pevkevinê ve dide bianîn. Bende ji bona zanistîyê bes û bi tenha ve ji bona xwe ve bi xwe ve date bixuyanîkirin, ku ew weha tete bidiyarkirin, ku ew bes û bi tenha ve xwe li ser hinekî de dide bibîrxistin, ji yê ku wî di berê de didate bizanîn, lêbelê wî ew dabû bijîbîrkirin. Vêca gava ku Plato di vir de vê xwe derxistina zanistîyê ji şiyarbûnê ve bi bîrkirinekê ve dide binavkirin, weha destnîşankirin pêre tede tete bikevtin, ku zanebûn di berê de carekê bi rastî ve di vê şiyarbûna hanê de tete bidîtin: ango, ku şiyarbûna bi tenha xwe ve ne bes û bi tenha ve ji bona xwe ve, li gora gewhera wê de, bi xwedanê navroka zanebûnê ve tete biderkevtin, nemaze jî bi nala vê şiyarbûna bi tenha ve, ne bi nala ya giştî ve, ji ya ku ew bi berê ve bi xwedan ve dihate biderkevtin.“²

Lêbelê ev bêhna yekayekîyê bes û bi tenha ve bi wênekirinê ve tete bivegirêdan, ev merovê hanê bi hestyarîya giştî ve tete biderkevtin, vêca bîrkirin xwe ji bona ser vî ve bi nala hestyarîya vî ve xwe, ne bi nala giştîbûnê ve, dide birakişandin. Bîrkirin bi wênekirinê ve tete bivegirêdan, ew ne bi remanê ve tete biderkevtin. Gewhera derkevtina zanistîyê jibervêjî ve li vir de ligel yekayekan de, ligel wênekirinê de tete biderkevtin. Li vir de naskirin di rengê dirûnê de, bi nala ew ji bona xwe ve bi gewhera xwe ve, bi yekekê ve tete bixuyanîkirin, jiber ku dirûn bes û bi tenha ve bi bêhna giyan ve tete biderkevtin. Û Plato li vêderê de ji bona ser çîrokûçîvanokê ve tete biçûyîn (ew bi çîrokûçîvanokî ve vê hêjîbêtir dide biavakirin), bi wênekirinekê ve, ji ya ku navroka wêna ne xwedanê girinbûneke giştî ve, lêbelê bi ya yekayekan ve tete biderkevtin.

¹ Etymologie: Etymology: Peyvzanîn. Peyzanî, Dariştinzanî, Dariştin, Derhînan, Derhînanzanî,

² Ibid., p. 82-86 (p. 350-359).

Weha ew wêna ji bona xweyî giyan ve di rengê ji bona xweyî berê ve di demê de dide bidiyarkirin: ku rastî divê weha di berê de di demekê din de ji bona me ve dihate bidîtin. Lêbelê pêrejî têtê bibîrxistin, ku ew vê ne bi nala rêçeke felsefî ve, lêbelê di gewdeyê vegotinekê (çîvanokekê) de dide bidan, „ji ya ku wî ew ji bala Keşan û Keşinan de dabû biwergirtin, ji yên ku ew xwe li ser de, çiyê ku ew bi Xwedanî ve têtê biderkevtin, didin biliberxistin. Wetovjî Prindar û Merovên dinî Xwedanî didin biaxivtin. Li gora van vegotinên hanê de giyanê merovan ne bi mirî ve têtê biderkevtin û ew niha bi hebûna dawîbûna xwe ve têtê biderkevtin, çiyê ku merov bi mirinê ve dide binavkirin, û ew careke din ji bona Hebûnê ve (gotineke Yunanî. Cuma) têtê bihatin, lêbelê ew bi tu hawayekî ve ber bi nemanê de nayête biçûyîn. Vêca heger ku giyan ne bi mirinê ve bête biderkevtin û pircaran careke din têtê bidiyarkevtin“ (Barkirina giyanan) „, û ev, wetovjî li vêderê de bi nala di Hades de“ - di şiyarbûnê de- „têtê biderkevtin, û hemû didate bidîtin: weha ew tu fêrbûnê nema dide bidîtin, û ew bes û bi tenha ve xwe bi wê ve dide bibîrxistin, çiyê ku wî di berê de didate bizanîn – çiyê ku bes û bi tenha ve giyan carekê ji caran ve dayîte bitemaşekirin.“¹ Ev bi yarîkirina li ser Misrîtiyê de têtê biderkevtin. Merov destên xwe ji bona destnîşankirina hestiyarîyê ve didin biavêtin: Plato dide bibiryarîkirin û biwergirtin. Li ser tiştêkî wisa de Plato bi derbegê ve nedayîte bibiryarîkirin. Ev bi derbegê ve ne bi felsefê ve, wehaji bi taybetî ve nejî bi ya wî ve têtê bigirêdan, di pişt re hêjbêtir weha li ser Xwedan de.

b) di Phädrus –Fêdrus- de vêca ev çîrokûçîvanoka hanê bi bêtir û çirûskandî ve têtê biraxistin; ew wetov vê hestiyarîya sadeyî bîrxistinê pêre dide bianîn, ku giyanê merov ew di dema çûyî de hatîye birûdan, çiyê ku şiyarbûna wîna ji rastîyan ve, ji bona hebûna xwe ve û ji bona xwe ve têtê bipêşkevtin. Ev bi guhpêdaneke serekîyî Plato ve têtê biderkevtin, ku ew bide bixuyanîkirin, ku Giyan, dirûna, remankirin ji bona xwe ve û bi xwe ve têtê biderkevtin; û ku di pişt re weha ev destnîşankirina hanê reng dide biwergirtin, ji ya ku têtê bîrûbawerîya wî têtê têtê bikevtin, ku zanistî nayête bifêrkirin û ew bes û bi tenha ve bi bîrwerîyekê jê ve, ew li nik Etîniyan de, lêbelê nemaze li nik wênekirina Plato de, pêwendîyeke ligelhevdûyî xweser ligel vê de têtê biderkevtin, çiyê ku em bi nemirîtiya giyan ve didin binavkirin. Di Phädrus –Fêdrus- de ew ji vê ve dide biaxivtin, „da ku bête bixuyanîkirin, ku Eros –evîndarî- bi dînbûneke Xwedanî ve û ji bona me ve bi mezintirîn bextiyarîtiyê ve hatîya bidan“. Ev bi xwîngerbûnekê ve têtê biderkevtin, ji ya ku ew li vêderê de bi xwedanê berekî xurt û giran ve ji bona ser remanê ve – şiyarbûn, zanebûna nimûnetîyê, ne lênerîn, ne xwîngerbûna singê, pêhestkirinê, têtê biderkevtin. Ew dide bigotin: „Ew divê serûştîya Xwedanî û giyanê merovanî ji hevdu ve bide bijihvevêkirin, da ku ew Eros –evîndarîyê- bide bixuyanîkirin“ – „ya pêşî têtê biderkevtin, ku giyan ne bi mirî ve têtê biderkevtin. Jiber ku çî xwe bi xwe ve dide bilivandin, ew ne bi mirî ve, ne bi veçûyî ve têtê biderkevtin, lêbelê çî livandina xwe ji yekekî din ve dide biwergirtin, ew bi veçûnî ve têtê biderkevtin. Çî xwe bi xwe ve dide bilivandin, ew bi binçînîyê ve têtê biderkevtin; jiber ku ew belê bi xwedanê koka xwe û destpêkirina xwe ve di xwe de û bi xwe ve û ew ne ji tu kesekî din ve têtê biderkevtin. Ê ew jîbervêjî ve nikare bide bidevjêberdan, ku ew xwe nede bilivandin; jiber ku ew bes û bi tenha ve devjê dide biberdan, ji yê ku ew livandina xwe ji yekekî din ve dide biwergirtin.“² Plato weha di pêşî de liberkevtina sadeyî durûnê date bipêşvexistin, ya ku ew bi nala xwe bi xwe ve dide bilivandin, ya ku ew tanî radeyekî bi bêhna giyanê ve têtê biderkevtin. Jîna taybetîyî giyan ji bona xwe ve û bi xwe ve bi şiyarbûna biserêxweyîtiyê û azadîya min ve bi xwe ve têtê biderkevtin. Nemirîtîbûn ne ji bona jêrbûna zalbûna veguhertinê ve têtê bikevtin.

¹ İbid. P. 81 (p. 348-349).

² Plat. Phaedr., P.245 (p. 38).

Gava ku em li ser nemirîbûnîtîya dirûnê de didin bixeberdan, weha em li nik de bi pîrbûn û sadebûn ve bi xwedanê wênekirinê ve têtin biderkevtin, ku dirûn bi nala tişteke laş ve li pêşya me de têtê biderkevtin, ku ew bi xwedanê rûçikan ve têtê biderkevtin, ku ew bi tişteki ve bi xwedanê gelek rûçikan ve têtê biderkevtin, ji yê ku ew – bi azadî ve ji rûçikên wî ve- dê bête biveguhertin. Li jêr van jî de remankirin têtê biderkevtin; û remankirin weha bi nala tişt ve têtê bidestnîşankirin, bi nala ku ew dikarîbû bihata biveçûyîn, binemankirin. Ev bi guhpêdana wênekirinê ve li nik vê pîrsa hanê de têtê biderkevtin. Li nik Plato de nemirîbûnîtîya dirûnê xweser bi hevdûre pêre têtê bigirêdan, ku dirûn bi remankiryê ve têtê biderkevtin; weha ku remankirin ne bi rûcikekî dirûnê ve têtê biderkevtin. Em didin binêtkirin, ku dikare bête bidîtin, dikare bête bimayîn, bi bêyî ku ew bi xwedanê xewindarîkirinê, remankirinê ûhd ve bête biderkevtin; û neçûnîtîya dirûnê dê tanî radeyekî bi nala neçûnîtîya tişteki ve, bi nala yekekê ve lê bê bitemaşekirin, ji ya ku ew weha, bi nala Hebûnîtîyekê ve têtê biwênekirin. Li nik Plato de bi dijîvê ve destnîşankirina nemirîtîya dirûnê bi giringbûneke mezin ve têtê biderkevtin, nemaze ku remankirin ne bi taybetîya dirûnê ve, lêbelê bi gewhera wê ve têtê biderkevtin, weha ku dirûn bi vê ve bi xwe ve têtê biderkevtin. Ev mîna ku ew li nik laş ve têtê biderkevtin: Laş bi sengîn ve têtê biderkevtin, ev bi gewherekê ve têtê biderkevtin; ne başîtî bi sengîn ve têtê biderkevtin, ev, ji ya ku ew têtê biderkevtin, bes û bi tenha ve tanî ku ew bi sengîn ve têtê biderkevtin. heger ku merov sengînyê jê bide bidûrkin, weha laş nema êtir bêtir têtê bihebûnîkirin, heger ku merov jê rmankirinê bide bidûrkin, weha nema êtir bêtir dirûn têtê bihebûnîkirin. Remankirin vêca bi kirinîtîya giştîbûnê ve têtê biderkevtin, lêbelê giştîbûn ne bi nala rûtîtyê ve têtê biderkevtin, gelo ev ji bona xwe ve bi xwe ve bi velêzîvirandîna xwe ve têtê biderkevtin, ji ya ku ew xwe bi mîna xwe ve dide bidanîn. Di hemû wênekirina de ev têtê birûdanîkirin. Di gava ku vêca weha remankirin bi vê giştîbûnê ve têtê biderkevtin, ji ya ku ew xwe di xwe de dide bivelêzîvirandin, ji ya ku ew di xwe de bi xwe ve li nik xwe de bi xwe ve dixwaze bête bimayîn, weha ev bi vê wekhebûnê ve ligel xwe de têtê biderkevtin; lêbelê ev ne bi veguhertinê ve, ne bi veçûnîtîyê ve têtê biderkevtin. Veguhertin têtê biderkevtin, ku yeke ji bona yekeke din ve bête bîkirin, ne ku ew ji bona yekekî din ve li nik xwe de bi xwe ve bête biderkevtin. Dirûn¹ bi servajîvê ve xwe bi xwe ve bi têdebûnê ve di yekekî din de têtê biderkevtin, ji bona nimûne ve di dîdarê² de wê ev ligel yê din de, ligel cawên derve de weha dihate bîkirin û ew perejî ligel xwe de têtê biderkevtin. Nemirîbûn weha li nik Plato de ne bi guhpêdanê ve dihate biderkevtin, çiyê ku ew li nik me de di guhpêdana ayînî de dihate biderkevtin. Ew li nik Plato de ligel serûştîya remanê de, ligel navînîya azadîya remanê de bi hevdû re ligel destnîşankirinê de têtê bivegirêdan, ji ya ku ew bingehê wêna bi xwe ve, çiyê ku ew bi baştirîn felsefa Plato ve têtê biderkevtin, ligel vî kevanî jorî hestaryîyê de, li jorî şiyarbûnê de dide bidurustkirin, ji ya ku Plato ew li ber xwe de didate bidîtin. Ya pêşî weha têtê biderkevtin, ku Dirûn ne bi mirî ve têtê biderkevtin.

„Remana dirûnê bidin lidarxistin“, ew pê têtê biçûyîn, „ew bi lêkolîneke dirêj û Xwedanîti ve têtê biderkevtin; lêbelê yekeke bi mînîtîyê ve jê dihêle xwe şeweyê merovanîyê û sadebûnê bide bigotin.“ Li vir de vêca wêneyê hestaryîyî çîrokûçîvanokan (alligorie –wêneyê hestaryî) têtê bihatin, gava ku ew hêjî hinkî bi reng ve û bi gêjî ve dide bigerandin. Ew dide bigotin: „Dirûn bi mîna hêza yekîtîya ligel hevdûyî gurîzakê û gurîzîçî de têtê biderkevtin.“ Ev wêneyê hanê bi me ve nade bîkêrkirin. „Vêca hesp“ (veajotina) „Xwedanan û Gurîzîçî bi xwe ve bi başiyê ve û ji başiyê ve têtin biderkevtin. Lêbelê Jînadarê meyî serdar“ (Gurîzîçî) „ di pêşî de hevsar dide bidestgirtin; lêbelê di paş de yekek ji hespan ve bi sipehî û başbûn ve têtê

¹ Seele: Soul: Giyan, Can.

² Anschauung: View: Temaşe, Dîdar, Bînîn, Reman, Awirek; Bawer.

birêvebirin, û ji yên wisa ve, ku yê din lêbelê bi servajî ve tête biderkevtin û ji servajyê ve tête biderkevtin (tête bipêkhatin). Di vir de dê birêvebirina wêna bi dijar û serêşî ve bête biderkevtin. Bi mîna ku ew vêca bi yekekî mirîyî û nemirîyî jîndar ve bêtin biderkevtin, ku ew bi hewildan ve bête bigotin. Hemû dirûn xwe ji bona bêdirûniyê ve dide bimijûlkirin (gotinek Yunanî. Cuma) û ew ji bona tevaya nava esman ve tête bigerandin, ji ramanekê (nifşekî ve, gotinek Yunanî. Cuma) ji bona yekekî din ve tête biçûyîn. Heger ku ew bi pîr başî û per ve bête biderkevtin, weha ew bi dilsozî ve“ (gotinek Yunanî. Cuma) (tête biderkevtin, ew bi xwedanê remanên bilind ve tête biderkevtin). „û ew tevaya dunyayê dide birêxistin (gotineke Yunanî, Cuma.). Lêbelê ji yên ku perên wê têtin bidakevtin, dirûn xwe dide biajotin û xwe dide biberjêrkirin tanî ku ew hinekî hîmkirî (gotinek Yunanî, Cuma) dide biwergirtin; weha ew jîyaneke serzemînê dide biwergirtin, ji ya ku ew xwe bi xwe ve di rêya wê hêza hanê ve dide bilivandin; û hemû bi jîndarekî (gotineke Yunanî ve, Cuma, cenawer) ve tête binavkirin – dirûnek û jîndarek têtin biserhevdûvekirin, û ew bi xwedanê navkirina mirinê ve tête biderkevtin.“¹ Yekek weha bi dirûnê ve bi nala remanê ve, bi xwe ve û ji bona xwe ve tête biderkevtin; ya din bi bestandinê ve ligel metêryê de tête biderkevtin. Ev bihura hanê ji remanê ve ji bona laşîtîyê ve bi gelekî dijar ve tête biderkevtin û liberkevtin wêna ji bona Yextîyaran ve weha bi dijar ve tête biderkevtin; hêjbêtir jê dê em li nik Aristo de bidin bidîtin. Ji yê gotî ve merov dikare weha hoyê wênekirinê bide biderxistin, ji yê ku ew di felsefa Platonî de tête bidîtin, ku dirûn ji bona xwe ve berî vê jîyana hanê di berê de dihate bihebûnîkirin û ew di pişt re ji bona nava metêryê tête bidakevtin, ew xwe ligel wê de dide biyekkirin, xwe pêve dide bipînekirin, ku ew bi cihê wê ve tête biderkevtin, ku ew careke din dev ji metêryê ve bide biberdan. Girêda bi hevdû re, ku giyan xwe bi xwe ve dide bicihkirin, bilaşkirin, bi deqekê ve tête biderkevtin, ji ya ku ew li nik Yextyaran de ne di kûrbûna xwe de li ser de tête bixeberdan. Ew bi xwedanê du rûtkirinan ve, dirûn û metêryê ve dihatin biderkevtin û pêwendî bes u bi tenha ve di rengê jêrbûneke dirûnê de tête bixuyanîkirin.

„Lêbelê nemirîtî“, Plato hêjî dide bigotin, „heger ku em vê ne li gora remaneke naskirinê de (gotinên Yunanî, Cuma.), lêbelê li gora wênekirinê de (gotinên Yunanî Cuma), heger ku em, ne bi biryarkirî ve û hêjî bi têrkirîtir ve bêtin biliberkevtin, ku em Xwedan didin bigotin – nemirîtîya jîyana Xwedan bi vê ve tête biderkevtin, çiyê ku ew bi xwedanê laşekî û dirûnekê ve tête biderkevtin, ji yên ku ew lêbelê hergav bi hev re têtin bidurustkirin (gotinên Yunanî, Cuma.);² Laşek û dirûnek, ji yên ku ew bi xwe ve û ji bona xwe ve hergav bi yekekê ve têtin biderkevtin, ne ku ew bi derveyî ve weha têtin bikirin. (Dirûn û laş herdu bi rûtbûnîtyê ve têtin biderkevtin, lêbelê jîyan bi yekîtya ji herduwan ve tête biderkevtin û Xwedan ew bi nala wênekirina gewherê ve tête bigotin, serûştîya wîna bi vê ve tête bidrekevtin, dirûn û laş bi nebeşkirî ve di yekekê de tête biderkevtin; ev lêbelê bi hişbûnê ve tête biderkevtin, ku rengê wê – dirûn – û navroka wêna bi nebeşkirîtya yekê ve ji bona wan ve bi xwe ve têtin biderkevtin.) Ev bi liberkevtineke mizin ve ji bona Xwedan ve, ji bona remaneke mezin ve tête biderkevtin, ji ya ku ew wehajî ne bi tişteki din ve ji bil bi liberkevtina serdema nuh de; be naskirina heyîtyê û xweyîtyê, nebeşkirîtya remanîyê û rastîtyê, dirûn û jînê ve tête biderkevtin. Mirinîtî, dawîtî ji bal Plato ve bi rastî ve bi nala destnîşankirinê ve tête biderkevtin, hebûna wêna, heyîtya wêna ne bi serêxweyî wekhevbûna remanê ve yanjî bi destnîşankirina xweyîtyê ve tête biderkevtin.

Vêca Plato bi dûrtir ve dide bidan, bê çilo ev di jîna jîndarîya Xwedanî de tête biçûyîn (ew vê yarıya hanê dide bisaloxdan, bê ka çi dirûn li pêşya xwe de pê tête birabûn)

¹ Ibid.p. 246 (p. 39-40).

² Ibid., p.246 (p. 40).

û „bê çilo kevtina peran ji dirûnê ve tète birûdan. Gurîzên Xwedanan bi rêzan ve li valî û walî de têtin biajotin; Supahdarê Jupiter rêzan dide biajotin, ew gurîzîya xweyî bi bask ve dide biajotin. Li dû wî de supahên Xwedanên nêr û mêyên din têtin bidûkevtin, ew ji bona yanzdeh beşan ve hatine birêxistin; û ew, heryek bi kar û barê xwe ve bi carekê ve pê têtin birabûn, bi wan karûbaran ve bi diltirîn û xweştirîn şêwe ve didin bikirin. Reng û gewde û gewhera bêhestyarîya dirûnê bes û bi tenha ve bi remankirinan ve bi nala Bînvanan ve tète bipêwistîkirin; û weha ji bona wêna ve li vir de zanistîya bi rastî ve tète bipêkhatin. Da ku ew vê dide bidîtin, çiyê ku ew (gotinên Yunanî, Cuma.) tète biderkevtin; û ew di temaşekirina rastîyê de tète bijîndarîkirin, gava ku ew di xwe de b bi dû vezîvirandinên bazînan ve“(ji remana ve) „tète bikevtin“ (Ji bona Xwedanan ve „dadwerî û nermîtî (Gotina Yunanî, Cuma.) û zannistî didin bitemaşekirin, ne ji wan ve, çiyê ku em bi tiştan ve didin binavkirin, lêbelê çiyê ku di rastîyîyê de bi xwe ve û ji bona xwe ve tète biderkevtin (gotinên Yunanî, Cuma.) Vêca ev weha bi nala rûdanekê ve tète bixuyanîkirin. „gava ku dirûn ji vê diyarbûna hanê ve bête bivezîvirandin, weha Gurezîçî hesp li ser alifan de datin bigirêdan û wî ew bi xwarina Xwedanan ve datin biêmkirin û wî ew bi ava mêwe ve datin biavdan. Ev bi jîyana Xwedanan ve tète biderkevtin. Lêbelê dirûnên din di rêya şaşbûnên Gurezîçî de yanjî di rêya hespan de bi xirecirê ve hatin bikevtin, ew ji nava wan remanên xweştirîyê ve hatin biderkevtin, ew hatin bidawîkirin, ku ew rastîyê bidin bidîtin u ew xwe ji êmê bîrubarîyê ve didin bixwarinkirin û ew ji bona ser erdê ve têtin bikevtin, û li gorê de yek bi pîrbûn ve yanjî bi kêmbûn ve tète bidîtin, di zîneke weha bilindbûn ve yanjî bi kêmbûn ve ew li vir de tète bihatin. Lêbelê di zîneteke wisa de ew bîrwerîyekê jê dide bihilgirtin, çiyê ku wê dayîte bidîtin; û heger ku ew hinekî xweşik, dadwer ûhd. dide biawirkirin, weha ew ji qalikê xwe ve tète biderkevtin û ew ji bona nava germbûna dildarîyê ve tète bikevtin. Pir hêzên didin biwergirtin; û dirûn zînetê xweyî berêyî çûyî dide bibîrxistin, lêbelê di kîjanê de wê ne hinekî xweşik, hinekî dadwer ûhd., lêbelê sipehîfî û dadwerîfî bi xwe ve dayîte biawirkirin.“¹ Jîyana Xwedanan weha ji bona dirûnê ve tète biderkevtin, gava ku yekayekên xweşik dê ew ji bona giştîbûnê ve bêtin bibîrxistin. Ev di vêde de tète bikevtin, ku di dirûnê de bi nala wisa ve ji bona hebûna xwe ve û bi xwe ve remana sipehîbûnê, başbûnê, dadwerîyê, bi nala ji bona hebûna xwe ve û bi xwe ve, ji bona xwe ve û bi xwe ve xwe bi giştî ve bide biderxistintin. Ev bingehe, giştîbûna qurmê wênekirina Platonî dide bikirin.

Em li vir de didin bidîtin, bê bi çi têgihîştinê ve Plato li ser zanistîyê ve bi nala bîrxistinekê ve dide bipeyvînîkirin. Ew bi rast û dirust ve dide bigotin, ku ev bes û bi tenha ve di wekhevbûnan û mînahevdundîyê de têtin bigotin, ne ku bi mina ligel wan de bes Ayînvana² bi germbûn ve dihate biderkevtin, wî didate bipirskirin, gelo dirûn di berî zayîna xwe de dihate bihebûnîkirin, û bigir wehajî ew li kûderê de dihate bidîtin. Ev nikare ji bal Plato ve bigir bête bixuyanîkirin, ku ew bi xwedanê vê bîrubarîyê hanê, vê remana hanê ve dihate biderkevtin. Ji vê ve li nik wî de bigir tu peyv, bi vê têgihîstinê ve nayête bidîtin, bê çilo li nik wan de peyv dihate biderkevtin: ne ji kevtinekê ve ji zîneteke baştirîn ve – ku merov li vê jîyanê de bi nala zindanekê ve lê dide bitemaşekirin; lêbelê ew bi xwedanê şiyarbûnê ve tète biderkevtin, ku ev bes û bi tenha ve bi wênekirineke şeweyê wekhev ve tète biderkevtin. Ev, çiyê ku ew wê bi nala rastîyê ve dide bigotin, ku şiyarbûn ji bona xwe ve bi xwe ve di hişbûna gewhera xwedanîyê û jînê de tète biderkevtin, ku merov di remanên xurû de wê dide bidîtin û binaskirin û ev nasînkirina hanê êtir bi xwe ve bi vê mayîniya li buhuştê û livandinê ve tète biderkevtin.

¹ Ibid., p. 246-251 (p. 40-50).

² Theologe:Theologian: Ayînvana. Oldar, Feqe, Mele, Xoce.

Bi destnîşantir ve êtir naskirin di rengê xwe de bi nala dirûnê ve di vir de tête bixuyanîkirin, ji çiyê ku nemirîtîya wê peyv li ser de tête bikirin. Di Phädon –Fêdon- de Plato ev wênekirinê hanê ji nemirîtîya dirûnê ve bi bêtir ve date bixuyanîkirin. Çi di Phädon de bi nala çîrokûçîvanokan ve û bi nala rastîyê ve jê tête biderkevtin û wehajî tête bidiyarkevtin, ev weha bi kêmtir ve di Phädon ve tête bidiyarkevtin, hevpeyvîna bi navûdeng ve, ya ku tede Plato Sokrat li ser nemirîtîya dirûnê ve dihêle bête bipeyvîvandin. Ku Plato ji bona ser mêjûwa mirina Sokrat ve vê lêkolandina hanê dide bigirêdan, ji ya ku ew di hemû deman de bi hêjabûnîti ve dihate bixuyanîkirin. Bi li hevhatîtir ve nayête bidiyarîkevtin, ji bil bi bîrûbawerîkirinê ve ji nemirîtîyê ve, ji ya ku di têgihîştinê de tête biderkevtin, ji devjêberdana jînê ve tête bidekevtin, ji ya ku ew di nava dev de tête bidanîn û wê bîrûbawerîya hanê di rêya vê diyara hanê de bide bijîndarîkirin, weha bi mîna ku mirineke wisa bi dijîhev ve di rêya wê de tête biderkevtin. Pêrejî ev divê bête bibîrxistin, ku lihevhatin wehajî di rêya vê têgihîştinê de divê bi xwedan ve bête biderkevtin, ku ew mirî di pêşî de bi taybetî ve divê bête bikedîkirin, ligel xwe de ji dêlva ligel giştîbûnê de, ligel girawkirina xwe bi xwe ve bi nala Hebûnekê ve, bi nala ligel rastîyê de xwe bide bimijûlîkirin. JibervêjI ve em li vir de bi kêmtirîn ve rûbirûbûna cihêbûna şeweyê wênekirinê û liberkevtinê ve têtin bikevtin; bes bi tenê ve li nik de ev wênekirina hanê bi dûrî dûr ve tête biderkevtin, ku ew ji bona vê xavîtîya hanê ve tête biserberjêrkirin, çiyê ku dirûn bi nala tiştêkî ve ji xwe re dide biwênekirin û di şeweyê tiştêkî de ji bona dema dirêjbûna xwe yanjî pêkhatina xwe dide bipirskirin. Em bi rast û durust ve Sokrat bi vê peyvîna hanê ve didin bidîtin, ku „mirin di piştî şehrezatîyê de, bi karûbarên yekanîyî felsefê, laşan ve û çiyê kuew xwe ji bona ser laşan ve dide birakişandin, ew bi kelemekî ve tête biderkevtin, jiber ku ew bi temaşebûna hestiyarîyê ne bi xurû ve tête bixuyanîkirin, bi mîna ku ew ji bona xwe ve tête biderkevtin, di rêya dûrbûna dirûnê de ji bal perçên laşîyê ve dê ew bête binaskirin. Jiber ku dadwerîti, sipehîti û nîşên dinî mîna wê bes bi tenê ve ew di rastîyê de bi Hebûnê ve têtin biderkevtin; û ew dê ne di rêya laşan de, lêbelê bes bi tenê ve di dirûnê de lê bête bitemaşekirin.“¹

Wisa di vê beşkirina hanê de em gewhera dirûnê ne di şeweyekî giringî liberkevtinê de bi dîtin ve, lêbelê bi nala giştîbûnê ve lê didin bitemaşekirin. Hêjîbêtir di yê hatî de, ku pê Plato nemirîtîyê dide bisilimandin. Remaneke serkî li vêderê de bi ya ku ew ji berê ve lê hatîbû bitemaşekirin, „ku dirûn di berî vê jîyana hanê de dihate bihebûnîkirin, jiber ku fêrkirin bes û bi tenha ve bi bîrxistinekê ve tête biderkevtin.“²; û tede ev tête bikevtin, ku dirûn ji berê ve ji bona xwe ve bi xwe ve bi vê ve tête biderkevtin, çiyê ku ew dê ji bona xwe ve bête bikirin. Ev divê li vêderê de ne ji bona ser remana zayînyî bedî wênekirinê ve bête bibîrkirin – gotinek, ji ya ku ew bi Hebûneke serûştîyî reman ve tête binavrokkirin, ku belkî reman beşekî ji berê ve dihatin bihebûnîkirin, beşekî jî bi xwedanê Hebûneke serûştî ve dihatin biderkevtin, ev ne di pêşî de di rêya livandina giyan de serên xwe didatin bihildan.

Bi bingehî ve lêbelê Plato nemirîtîyê tede dide bibadîn, „ku ji bona jihevvekevtina ligelhevdûyîdanînî û nemanîyê ve ji bona jêr zalbûnê ve hatine bidanîn, ya sade bi dij ve bi tu awayekî ve dê bikaribe bête bijîhevveexistin û bijîhevbelawelakirin; çiyê ku lêbelê ew hergav xwe bi mîna xwe ve û bi xwe ve tête biderkevtin. ew bi sadebûn ve tête biderkevtin. Ev sadebûnê hanê, xweşikbûn û başbûn, bi mînê ve ji bona hemû veguhertinê ve bi nikarîn ve têtin biderkevtin, bi dij ve ewê hanê, ji yê ku tede ev giştîbûnê hanê têtin biderkevtin, merov, tişt ûhd. bi veguhertinê ve têtin biderkevtin. ji yê ku ew ji bal hestiyarîyan ve bi wergirtinê ve, yê din ku ew lêbelê ne bi hestiyarîyê ve tête biderkevtin: Giyan jibervêjî ve, ji yê ku di remankirinan de tête biderkevtin û ew xwe ji bona vê ve bi nala merevekî xwe ve dide bisipartin û ew ligel wî de dide

¹ Plat. Phead. p. 65-67 (p. 18-20).

² Ibid., p. 72 (p. 36).

bidanûsitendin, jibervêjî ve divê ew bi xwe ve jêre bête bihiştin, ku ew bi serûştîyeke sadebûn ve divê bête biderkevtin.¹

Li vêderê de êtir careke din tête biruhnayîkirin, ku Plato sadebûnîtîyê ne bi nala sadebûnîtîya tişt ve, ne bi nala vê sadebûnîtîyê ve, ji bona nimûne ve bi nala madeyeke şemî ûhd. ve, dide biwergirtin – hinekî, ku ew nema êtir bêtir bi nala ji bona xwe ve bi cudabûnê ve; bi rûtbûna valayî naskirinê ve yanjî bi giştîbûneke rûtbûnê ve dikare bête bilidarxistin, , ku sadebûnîtîyek bi Hebûnekê ve tête biderkevtin.

Di dawîya dawî de lêbelê giştîbûn bi xwe ve di gewdeyê Hebûnekê de tête biderkevtin. Ji bona nimûne ve „lihevhatîyek, ji ya ku em didin bibihîstin, bes ew ne bi tiştêkî din ve jibil giştîbûnê, sadebûnekê ve tête biderkevtin, ji ya ku ew bi yekîtiya cudabûnan ve tête biderkevtin. Ev lihevhatîya hanê lêbelê ji bona hestyarîya yek tiştêkî ve tête bibestandin û ew ligel wî de, bi mîna link musîqa bilûrê de ligel wê de, tête biwindakirin.“²

Plato dide bidîyarkirin, „ku dirûn wehajî ne bi lihevhatîyekê ve ji bona ser vî şeweyê hanê ve tête biderkevtin; jiber ku ev lihevhatîya hestyarî di pêşî de li paş tişt de, bi encamekî wê bi xwe ve tête biderkevtin, lêbelê lihevhatîya dirûnê ji bona xwe ve bi xwe ve bi herawayekî ve bi Hebûna hestyarîyê ve tête biderkevtin. Lihevhatîya hestyarîyê bi xwedanê pileyên cudabûnên kêfxweşyê ve tête biderkevtin, lêbelê lihevhatîya dirûnê bi xwedanê tu çendîbûnên cudabûnan ve nayête biderkevtin.“³

Jivê ve tête biruhnayîkirin, ku Plato gewhera dirûnê bi carekê ve di giştîbûnê de dide biruhnayîkirin û ew rastî û Hebûna wêna ne di yekayekatîya hestyarîyê ve dide bidanîn û ew cûdabûnîtîya dirûnê ne di hestyarîya wênekirinê de li nik wî de dikare bête biwergirtin, di kîjanî jî de ku em wê, bi nala tiştêkî yekayekan ve, bidin biwergirtin. Heger ku vêca jî hêjbêtir çîrokûçîvanok ji bona ser cihê rûniştina dirûnê ve li paş mirinê de ji bona ser xakekî dinî biriqandîtir û bihuştî ve bêtin biderkevtin; wisa me li jor de dayîte bidîtin, bê ka bi xwedanê çî ve ligel vê bihuştî hanê de ji bona pêkhatîyekê ve tête biderkevtin.

c) Bi çî ve êtir perwerdekirin û fêrkirina dirûnê tête bigirêdan, weha ev ligel yê çûyî de di bestandî de tête birabûn.

Divê merov lêbelêjî nimûnîtîya Plato ji bona xwe ve ne bi nala nimûnîtîya xweyîtîyê ve, bi nala wanên bedbûnên nimûtîyê ve bide biremankirin, bi mîna ku ew di demên nuh de wetov tête biwênekirin, bi nala ku merov bi carekê ve nikare bête bifêrkirin, ne dervbûn dikare bête bidestnîşankirin, lêbelê hemû wênekirin ji kirdar ve têtin bidurustkirin. Ev bi pircaran ve tête bigotin, nimûnîtî bi vê ve tête biderkevtin, ku kes hemû wênekirinên xwe, wehajî yên xweserîti, ji xwe ve dide bidurustkirin, hemûyî ji xwe ve dide bidaxistin. Ev bi xwejî ve bi yekeke nemêjûyî ve, bi carekê ve bi wênekirina şaş ve tête biderkevtin, bi mîna ku ev wênekirina xav nemûnîtîyê dide biliberxistin, weha bi rast û durust ve di nava Feylesofan de tu Nimûnevan nehatine bidan. Felsefa nimûnetî wetovjî ji vî gewdeyê hanê ve bi carekê ve tête bidûrkevtin. Çî êtir bi taybetî ve bi fêrkirinê ve tête bigirêdan, weha Plato dide bimerckirin, ku ev, çiyê ku ew bi rastîya giştî ve tête biderkevtin, bi remanê, başîtiyê, xweşîktîyê ve di berê de di dirûnê de bi xwe ve bi xwemalî ve tête biderkevtin û êtir ew ji wî ve xwe dide bipêşvexistin. Di Komare xwe de (Nivîsta 7) ew di pêwendîya ligel jê de dide biaxivtin, ji ya ku min di berê de daye bibîrxistin, bê çilo perwerdekirin, fêrkirin tête bipêkhatin. Ew dide bigotin: „Em divê ji zanistîyê ve û ji fêrkirinê ve (gotinek Yunanî, çuma.) vê bidin bihiştin, ku ew ne wisa hatine bipêkhatin“ (ku ew ne wisa têtin biwênekirin), „bi mîna ku hinek ji bona wêna didin biderxistin“ (ew bi vê ve Sofistan

¹ Ibid., p. 78-80 (p. 46-51).

² Ibid., p.85-86 (p. 62-63).

³ Ibid., p.92-94 (p. 74-80).

dide bimebestkirin), „ji yên ku ew li ser hînbûnê¹ de didin biaxivtin, bi nala ku zanebûn ne di dirûnê de tête bikevtin, lêbelê bi nala ku merov zanistî di dirûnê de weha tête dide bidanîn, bi mîna ku di kor de çavên dîtinê tête bidanîn“, bi mîna ku merov li madê de derzîyan lê dide bidan. Ev wênekirina hanê, ji ya ku zanebûn ji derve ve tête bihatin, xwe di serdema nuh de li nik tevaya rûtên, xavên Feylesofên bêserpêhatî de dide bidîtin, ji yên ku wan daye bivegotin, ku hemû, çiyê ku merov ji Xwedanîyê ve dide bizanîn, bi rastîyê ve dide bidanîn, di rêya perwerdekirinê de, di rêya lêhatinê de di wî de tête bihatin, dirûn, giyan bes û bi tenha ve bi tevaya dibûnîtîya² nedestnîşankirinê ve tête biderkevtin. Bêqambûn³ êtir bi diyarkirinê ve tête biderkevtin, ku hemû ji derve ve tête bidankirin. Di oldarîya Protestantî de ev wênekirina xav di rûtîkirinê wê de ne bi berdest ve tête biderkevtin, jiber ku ji bona baweryê ve bi gewherî ve nîşana giyan pêve tête bigirêdan, ji bona nimûne ve, ku giyanê xweyîyî yekayekan ji bona xwe ve û bi xwe ve, di xwe de vê destnîşankirina hanê dide bihilgirtin, dide bidanîn, dide bikirin, ji ya ku ew di rengê yekekî derveyî de, bes û bi tenha ve bi dayîn ve ji bona wêna ve tête bihatin. Weha Plato bi dijî wê wênekirina hanê ve dide biaxivtin. Ew dide bigotin (ev xwe ji bona ser efsana⁴ jorî ve dide birakişandin, ji ya ku ew bes bi tenê ve dide binasînîkirin): „Biaqilbûn⁵ dide bifêrkirin, ku di heryekê de di nava wî de dewlemendbûneke gewreyî diruna wî tête biderkevtin, di xwe de bi xwedanê libatê ve tête biderkevtin,

ji ya ku ew pê tête bifêrkirin. Bi rast û durust ve, heger ku bêçilo çav ne bi tiştekî din ve ne bi karîn ve bihata biderkevtin, jibil ku ew ligel tevaya laş de xwe ji tarîbûnê ve ji bona ronahye ve dide bivezîvirandin: weha divê merov xwe wetovjî ligel tevaya dirûnê de ji wê ve, çiyê ku ew tête birûdan, bide bivegirtin“, xwe vegirtin ji wê ve, çiyê ku ew bi lihevastbûnê ve, bi lihevasthatineke wênekirinê û hestyarîyê ve tête biderkevtin; „divabû ew xwe ji bona wê ve, ji bona hebûnîtîyê ve bide bivezîvirandin, çiyê ke ew tête biderkevtin, tanî ku ew bi karîn ve bête biderkevtin, ku ew vê bide bigirtin û eşkeretîyê, ronahîyîya Hebûnîtîyê bide bidîyarîkirin. Lêbelê ev Hebûnîtîya hanê, debera em bêjin, bi qencîyê ve tête biderkevtin. Hunera wêna dê di hunera hînkirinê de bihata biderkevtin. Hînkirin weha bes û bi tenha ve bi hunera vê derkevîna (dewrûberê) bi rêvebirna dirûnê ve tête biderkevtin – û bi rast û durust ve li ser çî şeweyê de ku ew bi deha ve bi hêsantirî û kêrdartirî yekekî ve li valîûwalîyî vezîvirandî de dê bihata biderkevtin -, ne ku ew ji bona wîna ve dîtinê bide bidanîn (gotineke Yunanî, Cuma, tête bide lêbelê), lêbelê – di gava ku ew di berê de bi xwedan ve tête biderkevtin, lêbelê ne bi pêgirêdayî ve bi xwe ve pê tête biderkevtin, û neji ku ew bijaran dide bidîtin, ji yên ku ew divê wan bide bidîtin – vêca da ku ew vêna bide bikirkirin. Başîyên dinî dirûnê ji bona laş ve bi nêzîktir ve têtin birawestandin; ew ne di berê de di dirûnê de dihatin biderkevtin, lêbelê ew di rêya pêrabûnê û lêhatîyan de ji bona nava wê ve têtin bikevtin“, ew bi vê ve dikarin bêtin bixurtkirin yanjî bêtin bilawazkirin. „Remankirin (Gotineke Yunanî, Cuma) bi dijî ve bi nala Xwedanîyetekê ve tucarî hêza xwe nade biwindakirin, û di rêya şeweyê birêvebirinê de li valî û li walî de dê ew bes û bi tenha ve bi başî yanjî bedbûn ve bête biderkevtin.“⁶

Ev bi nêzîkbûna pêwendîyê ve tête biderkevtin, ji ya ku Plato bi guhpêdana di navxweyî û derveyî de bi hîmkirî ve dide bidanîn. Ji bona me ve wênekirinê wetov, ji yên ku ew dirûnê ji xwe ve didin bidestnîşankirin, başbûnê ûhd., bi pîrbûn ve weha

¹ Bildung: Education: Hînzânî, Zanîn, Hîn. Hînbûn, Hînkirin, Perwerdekirin.

² Möglichkeit: Possibility. Dibûnîtî, Liwan.

³ Extrem: Extreme: Nobûn, Perger, Bêqam, Dujwar, Serçel, Serper.

⁴ Mythus: Myth: Efsane, Çîrokûçivanok.

⁵ Vernunft: Reasen, Sense: Hişîtî, Hişîbûn, Biaqilîtî, Biaqilbûn, Aqilî.

⁶ *Ibid.*, rep. VII, p.518 (p. 333-334).

didin bidestnîşankirin; lêbelê li cem Plato de ew vê jibervê ve dide bikin, da ku ew vê di pêşî de bi hîmkirî ve bidin badanin.

c) Cudabûnên zanebûnê, şeweyên zanistîyê bi carekê ve li gora Plato de. Plato rastîyê bes bi tenhê ve di vê de dide bidanîn, çiyê ku ew di rêya remankirinan de têtê bidurustkirin. Kanîya zanebûnê bi pir carî ve têtê biderkevtin; hestyarî, pêhestkirin, şiyarbûna hestyarîyê bi kanîyê ve têtê biderkevtin. Di pêşî de bi şiyarbûna hestyarîyê ve têtê biderkevtin; ev bi navûdengtirîn ve têtê biderkevtin, ji vêjî ve em didin bidestpêkirin. Ku pêre rastî têtê bidan, ew bi wênekirinekê ve, ji ya ku Plato pêre bi servajî wê ve dide bidanîn, bi nala rêça Sophistan ve têtê biderkevtin; weha em vê li nik Protagoras didin bidîn. Li nik pêhestkirinê de şaşbûn bi sivikî ve têtê bixuyanîkirin. Gişt di hestyarîyê de, bi mîna wê Platonîya (gotinek Yunanî, Cuma) sipehîbûnîyê ve têtê biderkevtin. Rastî li vêderê de bi şeweyê pêhestyarîyê ve têtê biderkevtin; pêhestya bi nala wetov ve bes û bi tenha ve bi reng ve têtê biderkevtin. Ligel pêhestkirinê¹ de merov kêfê² ji bona destnîşankirina rastîyê de dide bikin. Çiyê ku ew bi navroka rastîyê ve têtê biderkevtin, ew ne di rêya pêhestkirinê de têtê bidan; jiber ku li wêderê de gişt navrok bi xwedanê cih ve têtê biderkevtin. Wehajî bilindtirîn navrok divê di pêhestkirinê de têtê bête biderkevtin; lêbelê ev ne di şeweyê rastîyê de têtê biderkevtin. Hestyarî bi tevaya şiyarbûna xweyîyê ve têtê biderkevtin. Di bîrkinê de, di xwedanîya hişbûnê de hinekî din ji bona me ve, ne bi nala di dil de, di xwedanîya hestyarîyê de, ango di nava xweyîyê me de, di min de, di vê de, têtê biderkevtin. Tnaî ku navrok di dil de têtê biderkevtin, em dibêjin, ew di pêşî de di deha rastirîn cih de têtê biderkevtin; ew bi carekê ve wek ligel kesîyê meyî taybetî de têtê biderkevtin. Lêbelê neliberkevtin têtê biderkevtin, ku navrokek ne jibervê ve bi rastîyê ve têtê biderkevtin, jiber ku ew di nava hestyarîya me de têtê biderkevtin. Lêbelê ev jibervêjî ve bi gewretirîn rêça Plato ve têtê biderkevtin, ku navrok bes û bi tenha ve di rêya remankirinan de têtê bitijekirin; vêca ew bi giştîbûnê ve têtê biderkevtin. Giştîbûn bes û bi tenha ve dikare di rêya remankirinan de bête biberkirin yanî bête biderxistin; ev bes û bi tenha ve di rêya kirîyê³ remanê de bête biderkevtin. Ev navroka giştî Plato ew bi nala remanê ve date bidestnîşankirin.

Plato cudabûnan di şiyarbûna me de, di zanebûna me de hêjî bi nêzîktir ve dide bidestnîşankirin. Li dawîya nivîsta hefteyî Komarê de cudabûna hesteyî û rewşenbîrîyê têtê bixuyanîkirin. Di liberkevtinê, remankirinê, giştîbûnê de Plato du şeweyan dide bicudakirin: Zanistîyan, bi mîna Giometrie –Endazyarîyê- ve, ev bi remankirinê (gotinek Yunanî. Cuma) ve têtê biderkevtin. lêbelê remankirina xurû bi (gotinek Yunaî ve) têtê biderkevtin. Bi hişî⁴ ve cardî bi ducarî ve têtê biderkevtin. a) „di bihişbûnê de aa) bi diyarbûna derveyî ve têtê biderkevtin, wêneyên di avê de, sîhber, û çiyê ku ew di tîrbûnan, pahnkiryan, birîqandinan û di laşên mîna wan de têtê biderkevtin. bb) Nifşê duwem di wê de têtê biliberkevtin, ji yê ku ew ligel wê de bi mîna wê ve têtê biderkevtin: Cenawer, şinatî“, ev liberkevtîyên rast û durust, „den, ji yên ku em wan didin biçekirin“ (pevikeke Yunanî, Cuma). b) Di liberkevtinê de wehajî ducarîyî navrokêyî wisa têtê biderkevtin: aa) „ ku carekê dirûn wêneyên wanên parvekirî dide bikaranîn“ (bi hişbûn, bi pirbûn) „ ew têtê bineçarîkirin, ku ew ji bingehe ve lê bêtin bilêkolandin, gava ku ew ne ji bona ser destpêkirinê (Binçînîyê) ve (gotineke Yunanî, Cuma), lêbelê ji bona dawîbûnê (encamê) ve têtê biçûyîn. bb) Nifşê din, ji yê ku ew di dirûnê de bi xwe ve hatîye bibîrxistin, ew bi vê ve têtê biderkevtin, ji ya ku em ji bona wê ve didin bikaranîn, ji yê ku dirûn ji bingehekî ve, ji mercekî ve ji bona binçînîyekê ve têtê bidestpêkirin, ji yê ku ew ne bes bi nala

¹ Gefühl: Feeling: Pêhestkirin: Hestkirin. Hestyar.

² Willkür, Despotisch: Arbitrariness, Arbitrary: Zordarî, Kêf, Bikêfî, Sitemkarî, Serpelkî

³ Tätigkeit, Aktivität: Activity: Kirîfî. Çalakî, Jêhatî, Lebatî, Sazîfî.

⁴ Sinnliche: Sensuality. Bi hişî, bi laşîfî.

dîtinanev¹ ve, û bi bê wênekiran ve tète biderkevtin, ji yê ku em ji wan ve didin bipêwistîkirin, ji yê ku ew di rêya remanan (gotinek Yunanî, Cuma) de bi xwe ve rê dide bikin. Di endazyarîyê de Arithmendik –Arxemidik- û Zanîsanên mîna wan merov bi merc ve, wekhevbûn û newekhevbûn û peyker û sê nivş ji koşan ve û bi mîna wan ve dide bidanîn. Û di gava ku merov ji bingehên (gotinek Yunanî, Cuma) wisan ve tète bidestpêkirin, weha merov ne bi bawerîya xwedanîya pêwistîyê ve tète biderkevtin, ku jê bi nala ji yekekî ji hemû rûçikên bi navûdengî jimargeryê ve bide bidan, hêjbêtir tu dide bizanîn, ku ew xwe ji bona peykeran² ve bi xuyanî ve didin biderxistin, ku ew ji bona wan ve didin bikarkirin û li ser wan de didin bipeyîvandin, tevî ku ew ne bi vê ve“ (bes û bi tenha ve) „di remankirinan de têtin biderkevtin (gotinên Yunanî, Cuma), lêbelê ewên hanê, ji çiyên ku evên hanê bes û bi tenha ve bi wêneyan ve têtin biderkevtin (gotinên Yunanî, Cuma), gava ku ew temaşekirina (destnîşankirina) xwe (gotineke Yunanî, Cuma), ji bona çarmilî bi xwe û xwestîya tîrekîya³ xwe ve, nejt ji bona xwestiyên wan bide bikin, ku ew û wetovjî ligel tiştên din de ji bona navê ve bêtin binîşankirin.“ Merov li pêşîya xwe de pêkerên destnîşankirî dide bidîtin (weha merov dide bigotin); pêker ne bi nala destnîşankirinan ve têtin bimebestkirin, ligel van sêgoşîyan de ez bi carekê ve sêgoşîyan, giştîbûnê didim bimebestkirin, ev ne ku ji bona hestyarîyê ve bi nala wetov ve bête bikin. „Ew pêkerên hanê, ji yê ku ew têtin binîşankirin û bisaloxdan (ji yê ku ew jî sîhekê didin bidan û di avê de wêneyekî didin bimirêkkirin) – ev hemû ew bes û bi tenha ve bi nala wêneyan ve didin bipêwistîkirin û ew yê wanî kokî dixwazin bidin bidîtin, ji yê ku merov ne bi tiştêkî din ve jibil ligel remanê, pêremankirinê (gotinek Yunanî, Cuma) de dide bidîtin“, ne bi hestyarîyê ve, lêbelê navroka wêna ne bi xurûbûna liberkevtina jîndarekî ve tète biderkevtin.

„Bi rastîyê ve ! – Ev êtir min li jor de ew nîşên hanêyî remankirî (gotinên Yunanî, Cuma) dane binavkirin, ku ji bona lêgerandina wan ve dirûn tète bineçarîkirin, ku ew dîtinane⁴ bide bikaranîn, jiber ku ew ne ji bona ser binçînîyê ve tète biçûyîn, di gava ku ew ne ji bona dîtinan ve“ – ji bona ser wan mercên hanê ve – „bi bêtir ve dikare bête biçûyîn, lêbelê ew van bijêrxistîyên wêneyên hanê bi nala wêneyan ve dide bikaranîn, ji yê ku ewên hanê bi derbegê ve bi mînahev ve hatine bikin û ew bi carekê ve weha têtin bidestnîşankirin. – Ez dizanim, ku tu li ser wî de dide biaxivtin, çiyê ku ew di endazyarîyê û zanistîyên dinî mirovî mîna wê de tète birûdan. – Niha beşên dinî remankirinê (gotinek Yunanî) bi xwendinê ve bide binaskirin, ji yê ku ew ligel hişbûnê gotinek Yunanî de bi xwe ve tète bitengalîkirin, di gava ku ew di rêya hêza (dewlemendbûna) diyalektik de Hypothesen –danînîyan-, ne bi nala binçînîyan ve, lêbelê bi rast û durustî (gotinek Yunanî) ve bes û bi tenha ve bi nala Hypothesen – danînîyan- ve, bi nala diyaran û deqên destpêkirinan (gotinên Yunanî, Cuma) tète bidurustkirin; ku pêre ew tanî bi bêmerckirinan (gotinek Yunanî) ve; ji bon binçînîya giştî ve bête bigihandin“, ev bi xwe ve û ji bona xwe ve tète biderkevtin „ku ew dide biderxistin (gotinek Yunanî, Cuma) û, ew careke din derxistinê, çiyê ku ew ji wê ve hatîye biderxistin, weha carekê din ji bona dawîyê (gotinek Yunanî) ve tète biberjêrîkirin, di gava ku ew pêre bi carekê û tevayî ve tu hestyarîyan, lêbelê bes û bi tenha ve nîşan bi xwe ve dide bikaranîn, û weha di rêya wan de bi xwe ve ji bona wan ve di dawîya dawî de tète bigihandin. (pevikeke Yunanî, Cuma.) “Naskirina vêna bi guhpêdan û karûbarê felsefê ve tète biderkevtin; ev dê ji bal remanên xurû ve ji xwe ve û bi xwe ve bête bilêgerandin, ji ya ku ew bes û bi tenha ve di remanên xurûyî wisa de dide bilivandin (gotinek Yunanî, Cuma). – Ez li ber vê de têtin bikevtin,

¹ Hypothetisch: Hypothetical: Dîtinane, Wergirî, danîn.

² Figuren: Statuette, Pêyker.

³ Diagonal: Diagonal, Diyameter, Radius: Çixzmîl, Tîrekî, Ladaw, Ladayî, Larehêl.

⁴ Hypothesen: Hypothesis: Gîrmangerî, Dîtinane, vedanînan.

lêbelê hêjî ne bi tevayî ve têtê bitêrkirin. Tu dixwaze ji bona min ve bi diyarî ve bide bigotin, ku ew, çiyê ku ew dê ji bal zanistîya Diyalektik (gotinek Yunanî, Cuma) de ji Hebûnîtyê û remankirî ve bête bitemaşekirin, bi zelaltir (gotinek Yunanî, Cuma, bi rastir) ve têtê biderkevtin, bi nala çiyê ku ew ji wan zanistîyên bi navgirî ve têtê biderkevtin, ji yên ku ew bi vedanîn û binçînîyan ve têtin biderkevtin û li kuderê de ew, ji yên ku ew bi neçarî ve divên bêtin bitemaşekirin, ligel hîsbûnê de (gotinek Yunanî, Cuma), lêbelê ne ligel hestyarîyan de divên bêtin bitemaşekirin. Jiber ku ew ne ji bona ser binçînîya (gotinek Yunanî, Cuma) biserêxwe ve bi carekê ve bi berzkirinê ve ji bona nava temaşekirina wêna ve, lêbelê ew li ser danînan de didin bigûmanîkirinan: weha ew ne bi xwedanîya (pevikek Yunanî, Cuma) remanan ve li cem van tiştan de bi xwe ve têtin bidiyarkevtin, gelo ev tiştên hanê bi mîna remanan ve ligel binçînîyekê de têtin biderkevtin (pevikeke Yunanî, Cuma). Şêweyê karkirina (şêweyê remankirinê, gotinek Yunanî, Cuma) endazyarîyê û ji yê ligel zanistîyên wêyî merov de têtê bidiyarkirin, ku tu ji bona min ve bi hişî (gotinek Yunanî, Cuma) ve dide binavkirin; û li vir de bi weha ve, ku lêvegerandina naskirinê (Vegirtin, lêvegerandina naskirinê) „di navbera wî Gotien Yunanî, Cuma) û wê (gotinek Yunanî, Cuma) de xwe dide bidîtin. – Tu bi carekê ve bi rastî ve têtê dayîte biderxistin. Li gora van herçaranên cudabûnan de ez dixwazim herçar şêweyên rabûn û rûnîştinên dirûnê bidim binavkirin: a) (gotinek Yunanî, Cuma), Liberkevtin, remankirin ji ya bilindtirîn (gtinên Yunanî) ve, b) gotinek Yunanî, Cuma) ji ya dudwan ve (pevikeke Yunanî, Cuma); c) ya sêyem bi bawerîyê (gotinek Yunanî, Cuma) ve“ ji bona cenaweran, şînîtyê ve „têtê binavkirin“, jiber ku ew bi jîndarî ve, bi lihevkirî ve, bi mîna ligel me ve – bi bîrûbawerîya rast ve têtin biderkevtin; d) „û ya dawî bi wênekirinê ve yanjî bi wênekirin zanebûnê ve“ (gotineke Yunanî, Cuma, bi xewindarîyê, bijavtinê ve) têtê biderkevtin. „Ev bi pileyên rastîyê û zelalîtyê ve têtin biderkevtin.“¹

Plato weha bi nala şêweyê pêşî ve hestyarîyê dide bidestnîşankirin; bi nala şêweyekî din ve ew velêzîvirandinê dide bidestnîşankirin, tanî ku ew remankirinê di şiyarbûna hestyarîya din de dide bitevlihevkin. Û li vir de, ew dide bigotin, cih têtê biderkevtin, ku têtê zanistî bi carekê ve têtê bidiyarkevtin, ew li ser remanê, destnîşankirina binçînîya giştî, bingehan, vedanînan de têtê bidanîn. Ev vedanînen hanê dê ne di rêya hestyarîyê de bi xwe ve lêbête bitemaşekirin, ew ne ji bona xwe ve bi hestyarîyê ve têtin biderkevtin, lê bi herawayekî ve ew bi remankirinê ve têtê bigirêdan. Lêbelê ev wehan hêjî ne bi zannistîya rastî ve têtê biderkevtin; ev têtê têtê biderkevtin, ku giştîbûn ji bona xwe ve bi xwe ve, bi giyanê giştî ve divê lêbête bitemaşekirin. Şiyarbûna hestyarîyê, di pêşî de wênekirina hestyarîyê, bîrûbawerî, zanebûna xweser, Plato li jêr navê (gotinek Yunanî, Cuma) de hatîye biliberkevtin. Di navbera bîrûbawerîyê û zanistîyê de bi xwe ve û ji bona xwe ve rastîya nasînkirinan, lêvezîvirandina dawî, lêvezîvirandina naskirinê têtê bikevtin, qanûnên xweyî giştî, nişên destnîşankirî ji wan ve dide bipêkhatin. Lêbelê berztirîn bi remankirinê ve bi xwe ve û ji bona xwe têtê biderkevtin, ji ya ku ew ji bona ser berzbûnê ve têtê birêveberîkirin. Ev bi cudabûn ve têtê biderkevtin, ji ya ku ew li cem plato bi kêfxweşî ve ji bona bingeh ve têtê bidanîn û li cem wî de bi nêzîktir ve ji bona şiyarbûnê ve têtê bihatin.

Lêbelê vêca ji naskirinê ve ji bona nêzîkbûna navrokê ve bi xwe ve. (Reman xwe bi bêtir ve di xwe de dide birêxistin û ew xwe bi nala remana taybetî ve dide birûnîştin û ev bitaybetîbûna hanê zanistîbûne, birêxistinkirinê dide biderxistin.) Ev navroka hanê li nik Plato de di sê perçan de têtê bijihvekevtin, ji yên ku em bi hizirkirinê, felsefa serûştîştîyê û felsefa giyanî ve didin biparvekirin. Felesefa hizirkirinê yanjî

¹ Îbid., VI, p. 509-511(p. 321-325).

jîrbêjîyê¹ li nik Kevnarê de bi diyalektik ve dihate binavkirin. Û Diogenes Laertius û hinekî din ji Nivîsvanên kevnarên mêjûwa felsefê ve bi rast û durust ve didin bigotin, di piştî ku Ionier –Îyonîyan- felsefa laşî, felsefa Sokratîyî sincî jêre pêkhatina wêna dane bidan, Plato jêre diyalektik bi ser ve date bipêvekirin. Ev bi diyalektikekê ve têtê biderkevtin, ji ya ku ew ne bi yekeke wetov ve, bi mîna ku me ew di berê de didate bidîtin – ne ya ku ew li nik Sophistan de, ji ya ku ew wênekirinan bi carekê ve dide bitevlihevdûkirin: nemaze diyalektik, ji ya ku ew xwe di liberkevteke xûru de – di livandina jîrbêjîyê de- dide bilivandin. Ya duwem li nik Plato de bi nifşekî ve ji felsefa serûştîyê ve, nema ze di Timäus de têtê biderkevtin; di Timäus de reman bi rast û durust ve têtê bigotin. Ya sêyem bi felsefa giyan ve têtê biderkevtin; bi guhpêdana alîyê dîtina giyan ve di berê de bi giştî ve bi rûnkirin ve têtê bikirin, bê çilo Plato nifşên naskirinê dide bicudakirin, û jîbervêjî ve bes û bi tenha ve hêjî bi karîti ve û bi gewherî ve xuyanîkirina wê ji dewleteke baştirîn ve têtê biberzîkirin. Di piştî van hersê cudabûnên hanê de em dixwazin li felsefa platonî de bi nêzîktir ve lêbidin bitemaşekirin.

Di piştî vê rûnkirina niha de, ji ya ku têtê diyalektika Platonî têtê bipêkhatin: weha divê bête birûnkirin, ku felsefa Platonî di tevaya navroka wê de, bi sê beşan ve têtê biparvekirin, ku ew bi rast û durust ve bi hevgirêdayî ve di nivîstên li ser Komarê de, di pişt re bi Timäus ve têtê binavrokkirin; wetovjî ku hêjî Kritias divê bête biservekirin, lêbelê ku jê bes û bi tenha ve destpêk ji bona me ve, bi nala mêjûweke nimûnîyî ji mêjûwa merovanîyê yanjî Etinê ve hatîye bigihandin. Hersêyan tevde Plato bi nala vebirêvebirina hevpeyvînekê ve dide bidan. Li vêderê jî de divê êtir hêjî Parmendis bi ser ve bête biwergirtin, weha ev bihevretîya hanê tevaya laşên felsefa Platonî dide biderxistin.

Diyalektik

Felsefa fermî dibe ku diyalektik ne bi tiştêkî din ve bide bikaranîn, weku ku ew wê bi hûnerê ve têtê biderkevtin, ji ya ku wênekirî yanjî têgihîştinan dide bişaşûmaşokirin., ji ya ku ew ne wan bi xwe ve dide bixuyanîkirin, weha ku encamê wêna bi nayînî ve têtê biderkevtin. Ev diyalektika hanê em bi gelekcarî ve li nik Plato de, hinek di pîrbûnên taybetîyên hevpeyvînen sincîyên Sokrat de, hinek jî di pîrbûnên hevpeyvînan de didin bidîtin, ji yên ku ew xwe ji bona ser wênekirina Sophistan ve ji zanistîyê ve didin birakişandin. Lêbelê têgihîştina rastîyî diyalektik têtê biderkevtin, ku ew pêwîstîya livandina xurûbûna têgihîştinê dide bixuyanîkirin, ne bi nala ku ew gelo xwe bi xwe ve pêre ji bona Nebûnê ve dide bijihexistin, lêbelê wetov ku ew bi encam ve têtê biderkevtin, ku ew bi van livandinan de têtin biderkevtin û (ku ew encamê bi sadebûn ve dide bidiyarkirin) giştîbûn wetov bi yekîtiya têgihîştînen dijîhevdûyî wisa ve têtin biderkevtin. Baştirîn şiyarbûn li ser vê serûştîya diyalektik de vêca bi rast û durust ve em ne li bal Plato de didin bidîtin, lêbelê wê ew bi xwe ve: bi rast û durust

¹ Logische: Logic: Jîrî, Jîrbêjî.

bi gewhera bi serêxwe ve li ser vî şeweyê hanê de di têgihîştina xurû de û li darxistina livandina vê têgihîştinê date binaskirin.

Çiyê ku xwendekarîya diyalektika Platonî dide bidujwarîkirin, ew bi vê pêşkevîtin û daxuyanîkirina giştîbûnê ve ji wênekiran ve tete biderkevîtin. Ev bi destpêkirinê ve, ji ya ku ew naskirinê bi hêsanî ve dide bidiyarîkirin, carekedin dujwarîtîya mezintir dide bikirin, jiber ku ew ji bona kevtina di nava zevîkî¹ din de tete birakişandin, ku tede bi carekê ve tiştêkî din jibil hiş ve tete bikêrkirin, û ew vî zevîyê hanê bi nihabûnê ve dide bikirin, heger ku di têgihîştinên xuru de bes bi tenê ve pêde bête biçûnyîn û xwe bide bilivandin, ku ew bi derbekê ve xwe ne ji bona ser wêna hanê ve dide bibîrxistin. Bes bi tenê ve bigir pêre têgihîştin wehajî rastîya gewre didin bikarkirin. Êtir livandina jîrîtîyî xurû ji bona me ve bigir bi sivikbûn ve ji bona hebûna xwe ve, ji bona zemîna xwe tete bidiyarkevîtin, ji yê ku ew bi xwedanê yekekî din ve di kêleka xwe de tete biderkevîtin, ji yê ke ew bi wetov jî tete biderkevîtin, Lêbelê gava ku ew li wêderê de ji bona hevdû ve têtin bianîn, weha hizirkirin di pêşî de di rastîya wîna de tete bixuyanîkirin, ku ev bi rast û durust ve bi rastîya tenê ve tete biderkevîtin; - ku veguhestina hestyarîya min ji bona remankirinê ve tete biderkevîtin. Ev ji berê ve li nik Sokrat de bi rûnkirî ve tete biderkevîtin, ji ya ku ew bi perçeyekî ve bi guhpêdana perwerdekirina Sokratî ve dihate biderkevîtin, ku di pêşî de divê giştîbûn di merovan de ji bona şiyarîbûnê ve bête bianîn. Em dikarin van ji vêderê de bi nala kirinê ve bidin bidîtin û bes û bi tenha ve bidin bibîrxistin, ku komek ji hevpeyvên Plato ve bes bi ser ve têtin biçûyîn, ku ew wênekirineke giştî ji bona şiyarîbûnê ve bidin bianîn, ji ya ku em jê hêjbêtir bi xwedanê tu dujwarîyê ve nayêtin biderkevîtin; weha dirêjîtîya Plato bi pircaran ve bêzarîyê dide biderxistin.

Di şiyarîbûna me de di pêşî de bi yekayekan, yekayekên xweser, hestyarîyên heyî ve tete biderkevîtin, yanjî ew wehajî bi destnîşankirinên têgihîştinê ve têtin biderkevîtin, ji yê ku ew ji bona me ve bi nala dawîkî, birastderkevînekê ve bi rast ve têtin biderkevîtin. Em weha dervebûnê², hestyarîyê³, heyîbûnê⁴ bi dijî remankirinan ve didin biwergirtin. Lêbelê ev bi tevaya rastteqînyê, bes bi tenê ve bi rastteqînyê ve tete biderkevîtin; û ku ew bes bi tenha xwe ve bi rastteqînyê ve tete biderkevîtin, ev bi dîtina Plato ve tete biderkevîtin: Giştîbûn bi remankirinê ve tete biderkevîtin, Rastî bi giştîbûnê ve tete biderkevîtin, remankirin bi dijî hestyarîyê ve tete bidestnîşankirin. Navroka pir hevpeyvînan tete biderkevîtin, ger bêtin bixuyanîkirin, ku ew, çiyê ku ew bi nala yekayekan, pîrbûnan ve tete biderkevîtin, ne bi rastîyê ve tete biderkevîtin: divê merov di yekayekan de bes û bi tenha ve li giştîbûnê de bide bitemaşekirin. Giştîbûn di pêşî de ne bi destnîşankirî ve tete biderkevîtin, ew bi rûtbûnê⁵ ve tete biderkevîtin û ew bi nala wisa ve ne bi rast ve di xwe de tete biderkevîtin; lêbelê ew bi gewherî ve ji bona ser hinindinên destnîşankirinên giştîbûnan ve di xwe de tete bihatin. Ev giştîbûna hanê vêca Plato bi remanê (gotinek Yunanî, Coma) ve date binavkirin, çiyê ku em bi Nifş⁶, Cor⁷ ve didin biwengerandin; û reman wehajî bi herawayekî ve bi Nifş ve tete biderkevîtin, Cor, ji ya ku ew lêbelê bi bêtir ve di rêya remankirinan de tete bixuyanîkirin, bi bêtir ve ji bona remankirinan ve tete biderkevîtin. Jibervêjî ve divê merov lêbelê ne li jêr remanê de hinekî li jorî hesyarîyan, pir bi dûrkevî de ji bona xwe ve bide biremankirin; (gotinek Yunanî, Coma) ne di wênekirinê de bidin biveguhertin, bitenêkirin, lêbelê ew bi Nifş, Noşbûnê ve tete biderkevîtin. Reman ji

¹ Feld: Acker: Zevî

² Äußerliche: External: Dervebûn.

³ Sinnliche: Sensuaus: Hestyarî, Hişî; Leşî.

⁴ Reale: Real: Rastteqîne, heyîbûnê

⁵ Abstrakt: Abstract: Rûtbûn.

⁶ Gattung: Kind, Art, Sort: Nifş

⁷ Art: Sort, Type: Cor, Celeb, Tîp, Nifş, Huner.

bona me ve pircaran li jêr navê giştîbûnê de têtê biderkevtin. Spehîbûn, rastî, başî bi xwe ve û ji bona xwe ve bi Nifş ve têtê biderkevtin. Heger ku bi rastî ve liberkevtina me bide bimebestkirin, ku Nifş bes û bi tenha ve bi vê ve têtê biderkevtin, ku dervîfî ji bona me ve bi nîşan ve, bi bânvedanîfî ve bi derxistina bi hev re têtê bixuyanîkirin – ew bi encambedîyeke bi hev re ji destnîşankirinên mîna hev ve, ji gelekî yekayekan ve têtê biderkevtin, ew di rêya velêzîvirandina me ve têtê bikirin -; weha em bi herawaweyekî ve bi xwedanê giştîbûnê ve di tevaya corê dervebûnê de têtin biderkevtin. Cenawer bi nifş ve têtê biderkevtin, ew bi jîndarî ve têtê biderkevtin, ev bi nifşê wê ve têtê biderkevtin, jîndarîfî bi gewhera, rastîya, heyîfîya wê ve têtê biderkevtin; merov ji cenawer ve jîyanê bide biwergirtin, weha ew nema bi xwe ve têtê biderkevtin. Xebatkirina Plato vêca dihate biderkevtin, ku ew ji bona vê giştîbûna hanê ve destnîşankirinekê bide bidan. Ya din bi dîtinê ve têtê biderkevtin, ya ku ew bi hestiyarîyê ve, bi hebûnîtiya xweser ve, bi tiştan ve têtê biderkevtin, ji yê ku ew ji bona me ve têtin bixuyanîkirin, ku ew ne bi rastî ve têtin biderkevtin, jiber ku ew xwe nadin biveguhertin, ku ew xwe di rêya tişteki din de, nejî di rêya xwe bi xwe ve didin bidestnîşankirin. Ev bi alîyekî serokî ve têtê biderkevtin, ji yê ku Plato bi pircaran ve jê dide bidestpêkirin. Hestiyarî, sînokirî, dawîbûn bi vê ve têtê biderkevtin, çiyê ku ew bes û bi tenha ve ji bona pêwendîyê ve ligel yekekî din de bes û bi tenha ve bi rêje¹ ve têtê biderkevtin; ev ne bi rastî ve di tégîhiştineke heyîfî de têtê biderkevtin, hegerjî ku em bi xwedanê tevaya wênekirinên rastî ve jê bêtin biderkevtin. Ev ji bona wîna bi xwe ve ne bi rast ve têtê biderkevtin; ev wetov bi xwe jî ve, herwehaji bi nal yêdin ve têtê biderkevtin, ji yê ku ew wehaji bi nala Hebûnîtiyê ve bi rast ve têtê biderkevtin; ev weha bi dijîbûnê ve û bi neçarekirîyê dijîbûnê ve têtê biderkevtin; ew bi xwe ve têtê biderkevtin, û yêdin bi xwedanê desthilatîyê ve li ser wî de têtê biderkevtin. Bi dijî vî rengê dawîbûnê ve diyalektika Plato bi taybetî ve têtê birûkirin. Ev hêjî di berê de hatîbû bibîrxistin, ku diyalektîka Aflatonî bi xwedanê Armancê ve dihate biderkevtin, ji ya ku wê dawîbûnên wênekirinên merovan bidin bişasûmaşokirin û bidin bijihvexistin, da ku pêwistîbûna zanistîyê, vî berê hanê ji bona ser vê ve, çiyê ku ew pê têtê biderkevtin, di şiyarbûna wêna de bi xuyanî ve bide biderxistin. Gelek hevpeyvînen Plato bi xwedanê vê armanca hanê ve têtin biderkevtin, û ew bi bê navrokeke erêkirî ve têtin bidawîkirin. Navrokek, ji ya ku ew bi pircaran ve dide bikaranîn, têtê biderkevtin, ku ew li ser hêjabûnê, zanistîyê de dide bidaxuyanîkirin, ku bes û bi tenha ve yek hêjabûn, ku bes û bi tenha ve yek bi rastîyê ve têtê biderkevtin; ew êtir weha Başbûna giştî ji nava başbûnên taybetî ve têtê biçûyîn. Diyalektik tanî radeyekî bi xwedanê berjewendîyê ve, bi xwedanê kêrkirinê ve têtê biderkevtin, ku ew wê bi taybetîyê ve bide bibingehkirin; û ev bi vê ve têtê birûdankirin, ku dê ew dawîbûnîtiya xwe, nayînkirinê bide bidaxuyanîkirin, ji ya ku ew tede bi cihkirî ve têtê biderkevtin, ku ew ne bi rastî ve têtê biderkevtin, çiyê ku ew pê têtê biderkevtin; lêbelê ew di dijîbûna wê de têtê biveguhestin, ku ew bi xwedanê sînorekî ve, bi xwedanê nayînkirineke xwe têtê biderkevtin, ji ya ku ew ji bona wîna bi gewherî ve têtê biderkevtin. Gelo dê ev daxuyanîkirî bête bipêgirtin: weha ev biveçûyîn, gelo ev bi tişteki din ve jibil vê ve têtê biderkevtin, ji bona yê ku ew dê bête biwergirtin. Ev diyalektika hanê bi livandina remanikirinê ve têtê biderkevtin; ew bi gewherî ve ji bona ser şeweyê derveyî ve, ji bona velêzîvirandina şiyarbûnê bi neçarî ve têtê biderkevtin, da ku giştîbûn, çiyê ku ew ne bi mirî ve têtê biderkevtin, bi xwe ve û ji bona xwe ve têtê biderkevtin, bi nevegüherî ve têtê biderkevtin, da ku ew bi pêşvexistina veçûnê ve bête bihiştin. Diyalektik, da ku ew taybetîyê bide bijihvexistin û weha giştîbûnê bide biberkirin, hêjî ne bi diyalektika rastî ve, nejî di berê xweyî rastî de têtê biderkevtin; ew bi diyalektikekê ve têtê biderkevtin, ji ya ku Plato bi xwedanê wê ve

¹ Relativ: Relative: Rêjeyî.

ligel Spohistan de bi hevbeşî ve têtê biderkevtin, ji ya ku ew bi gelekî başî ve pê hatine biliberkevtin, ku ew taybetîyê bidin bijihvexistin.

Diyalektika din vêca bi xwedanê destnîşankirinê ve têtê biderkevtin, ku giştîbûnê, ji ya ku ew di rêya şaşmaşbûna taybetîyê de têtê bidiyarkevtin, di wî de bi xwe ve dide bidestnîşankirin û di wî de dijbûnan dide bijihvexistin; weha ku ev jihvexistina dijbûnan bi erîbûnê ve têtê biderkevtin. Weha ku ev giştîbûna hanê bi mîna vê ve têtê bidestnîşankirin, ji ya ku ew dijbûnan, nekokîyan di xwe de wetov bi nala rastîyê ve, bi nala di xwe de bi rastîyê ve dide bijihvexistin, di xwe de dabû bijihvexistin. Diyalektik di vê bilindbûna destnîşankirina hanê de bi rast û durustî felsefê ve têtê biderkevtin. Weha diyalektik bi nala hizirkirinê ve têtê biderkevtin, ew ne ligel encameke nayînîkirinê de têtê bipîrkirin; lêbelê ew yekîtîya dijbûnan dide bidaxuyanîkirin, ji yê ku wan xwe dane biberbadkirin. Li vêderê de ev ji bona têgihîştinê ve bi dujwarî ve dide bidestpêkirin. Wehajî Plato bi xwe jî ve bi şeweyekî rast û durust ve bi diyalektikî ve têtê biderkevtin; şeweyê rêbaz¹ hêjî ne bi xurûbûn ve ji bona xwe ve dihate bipêkhatin. Diyalektika wî gelek caran bes bi hişbûn ve dihate biderkevtin, ew ji deqên dîtinên yekayekan ve têtê biveçûyî; gelek caran ew bes û bi tenha ve bi xwedanê encamekî nayînîkirinê ve têtê biderkevtin, gelek carî ew bi bê encam ve têtê biderkevtin. Ji alîyekîdin ve Plato bi xwe ve bi dijî vê besbûna bihişbûna diyalektik ve dihate birêveçûn, lêbelê merov dide bidîtin, ku ev ne bi bê dujwarîtîyê ve têtê biderkevtin, ev ji bona wîna ve westandinê dide biderxistin, ku ew cudabûnê bi pêve girêdayî ve bi xuyanî ve bide biberzkirin.

Çi vêca bi remanîya² diyalektika Plato ve pêve têtê bigirêdan, weha ew bi vê ve, çiyê ku ew li nik wî de dide bidestpêkirin, bi guhpêdanê, lêbelê wehajî bi diwartîyê ve di nivîstên wî de têtê biderkevtin; weha ku merov bi lêhatî ve lê nayête binaskirin, gava ku merov nivîstên Plato dide bixwendekarîkirin. Ya giringtirîn di felsefa Platonî de li nik Tennemann bigir bi carekê ve ne hatîye binîşankirin – hinek jê bi nala lawazîya hebûnzana³ destnîşankirinan ve bi hev re hatine bidanîn. Ev bi bê giyanî ve têtê biderkevtin, divê ev li nik Plato de bête bidîtin, gelo çî ji bona wêna ve têtê bikevtin.

Çi vêca ev ji bona remankirinan ve têtin biderkevtin, ji yê ku ev têtê bihatin? Çi bi remanên xurû ve têtin biderkevtin? Jiber ku Plato (gotinek Yunanî) wê jê dide bicudakirin. Merov dikare li ser piranîya pir de bi xwedanê remanan ve bête biderkevtin, heger ku merov bi herawayekî ve bi xwedanê remanan ve bête biderkevtin. Weha Plato vê nade bimebestkirin. Rastîya hizirkirina Platoyê mezin, ji ya ku ew di rêya wê de serdemê di mêjûwa felsefê de û pêre di mêjûwa cîhanê de bi carekê ve dide bidurustkirin, ku ew bi destnîşankirina remanê ve – bi zanebûnekê ve têtê biderkevtin, ji ya ku ew êtir bi çend sedsalên derengtir ve bi carekê ve perçê bingehî di vetirşbûna mêjûwa cîhanê û gewdeyê nuhî giyanê merovanîtîyê de dide bipêkanîn.

Ev nêzîkbûna destnîşankirinê dikare ji yê çûyîyî berê ve weha bête biliberkevtin, ku Plato a) ya bi serêxwe⁴ ve bi nala Hebûna Parmenids ve, lêbelê bi nala giştîbûna Nebûnê ve date biliberxistin, bi mîna ku Heraklit dide bigotin, Hebûn weha bi kêmbûn ve bi nala Nebûnê ve têtê biderkevtin – evana dê di yekekê de: b) sêsêtîya Pythagorî (di destnîşankirina jimarana de) di remanan de wî date bixuyanîkirin; - wî bi carekê ve bi serêxwe ve bi nala yekîtîya Hebûnê û Nebûna Hebûnê, yekekî û pîrbûnê ve date biliberxistin. Plato bi yekîtîbûna veçûyîna berê ve – binçîmîyan ve têtê biderkevtin: a) Hebûn, lêbelê bi nala giştîbûnê, başbûnê, rastîyê, spehîbûnê ve bi nala nişbûnê, armancê ve têtê bidestnîşankirin, ango ji bona ser taybetîyê, piranîtîyê ve têtê bizalkirin, ew têtê têtê bikevtin, dide biberkirin – ev kirîtîya bi xweberkirinê ve hêjî

¹ Methode: Method: Hawa, Awa, Rêbaz, Cor, Çawanî, Çilotî, Çitû, Şewaz, Şêwe. Rêç

² Spekulative: Speculative: Remanî, Hizrî, Bazarkarîya metirsî.

³ Ontologie: Ontology: Hebûnzana, Hebûnzana.

⁴ Absolute: Absolute: Bi serêxwe ve, Bi carekê ve.

nehatiye bipêşvekevtin, Plato pir caran di nava armancmendîtîya derveyî de tête bidakevtin; b) Destnîşankirîtî, cudabûn, jimarên Pythagorî; c) veguhertina Heraklit û diyalektika eleatik; bi kirina dawîbûnên derveyî kirdar ve tête biderkevtin, ji ya ku ew dijûnê dide bixuyanîkirin – niha bi hebûnîtîya diyalektik (Heraklit), veguhertin, veçûna tiştan ji bona xwe ve bi xwe ve, ango ji bona remanan ve, ango di vir de rûçikên wan, ne ku veguhertîya derveyî, lêbelê veçûna navxweyî ji û di rêya ji xwe ve bi xwe ve; c) remankirina Sokrat, Sokrat bes û bi tenha ve ji bona armanca vezîvirandîna sincî ve di xweyîtiya kirdar de dayîte bispratin, bi nala heyîtiyê ve – reman bi giştîbûnê, remankirinê ve tête biderkevtin û ew tête biderkevtin. Felsefên di berê de veçûyî, ne jiber ku ew hatine bihîçûpûçkirin, lêbelê di wî de ew hatine bihilanîn.

Lêkolandîna Plato bi carekê ve di remankirinên xurû de tête bikarnasînîkirin; û temaşekirina remanên xurû ji bona xwe ve û bi xwe ve, bi diyalektik ve tête binavkirin.¹

Gelek ji hevpeyvînên wî ve weha bi diyalektik ve têtin biderkevtin. Remankirinên wîyî wisa: Hebûn û Nebûn (gotinên Yunanî, Cuma), yekek û pîrbûn, bêdawîbûn (bêşinorkirin) û sînorkirin (sînorkirîyî) têtin biderkevtin.

Ev bi bijaran ve, ji yê ku ew ji bona xwe ve dide bitemaşekirin – weha bi xurûbûna jîryê ve, bi temaşekirina hîçûpûçbûnê ve têtin biderkevtin; ev êtir bi rast û durust ve bi gelekî ve ligel wênekirinê de ji spehîbûna, mêrxasîya, navroka xweşî Plato ve tête bicudakirin. Ev temaşekirina hanê ji bona wîna ve bi carekê ve bi bilindtirîna felsefê ve tête biderkevtin.

Ev bi vê ve tête biderkevtin, çiyê ku Plato wê li herderê de bi nala felsefekirina rastîyê û naskirina rastîyê ve dide bigotin; têde ew cudabûna Feylesof ji Sophist ve dide bidanîn. Sophist bi dijî vê ve diyarîkirinê (wê di bîrûbawerîyê de pê didin bigirtin) – wehajî ew remanan jî pê didin bigirtin, lêbelê ne bi remanên xurû ve, çiyên ku ew bi xwe ve û ji bona xwe ve têtin biderkevtin. Ev bi rexekî ve tête biderkevtin, ku hinek bi bêdilî ve ji xwendekarîya nivîstên Platonî ve tête bivedûrkevtin.

Pêdeçûnên xweş didin bisozdan, ku ew ji bona ser xaçirêkeke bi kulîlk ve di felsefê de – û di bilindtirîn û Platonîyê de - didin biajotin. Ev bi lez û bez ve tête biyanîkirin, ji xwe re li vêderê de bide bimeyzekirin, gava ku bilindtirîn lêkolandin li ser Yekekê û Pîrbûnê, Hebûn û Nebûnê de têtin bihatin. Weha ne dihate bimebestkirin; û merov bi aramî ve xwe jê didate bidûrkirin. Merov xwe didate bisersûrandin, ku Plato têde li zanebûnê de dide bilêgerandin.

Ev ji bona xwendekarîya hevpeyvînên Plato ve bi bêguhpeðanekê ve, bi giyanekî bêguhndan ve tête bigirêdan. Gava ku merov ligel hevpeyvînekê ve dide bidestpêkirin, weha merov pêdeçûneke xweş, diyarên spehê dide bidîtin, Merov têde bilindbûnê, ji bona xortan ve gotinên bi taybetî ve dide bidîtin. Heger ku merov xwe ji yê pêşî ve hişt bête bikêrkirin, weha merov ji bona ser diyalektika bi rastî ve, ji bona ser hizirkirinê ve tête bihatin. Weha ev, ji bona nimûne ve di Phädon de tête birûdan, ew di Mendelson de tête biserdemkirin û di Wolffische –Wolffîya- Metaphysik – li paş serûştîyê de- hatîye biveguhertin; destpêk û dawîbûn bi berzbûnê û spehîbûnê ve tête biderkevtin, navînî xwe ligel diyalektik de dide bilihevkirin. Heger ku merov di rêya wan spehîbûnên diyaran de xwe dihêle bête bibilindkirin, weha divê merov niha jê bête bidakevtin û ew xwe ji bala dirî û sitryên Methaphysik ve bihêle bête bikutandin. Ev dê weha gelekî bi reftarîkirinên ne mînahev ve, da ku hevpeyvînên Plato bêtin bixwendin, û bi bêguhpeðanîyekê ve bi dijî berjewendîyên cuda ve bêtin bidaxwazkirin. Merov li gel berjewendîya hizirkirinê de dide bixwendin, weha merov xwe di ser vê re dide biçengkirin, çî bi nala spehîbûnê ve bi rastî ve tête biderkevtin;

¹ Ibid. VII, p. 538- 539 (p.370-371): „Durch Dialektik könne einer das schöne (gotinek Yunanî, Cuma), was er von den Vorstehern gehört, in Häßliches (gotinek Yûnanî, Cuma) verwandeln – um nur erst im dreißigsten Jahre zur Dialektik zugelassen zu werden.“

gelo merov bi xwedanê berjewendîya bilindbûnê, avanîkirinê ûhd. ve têtê biderkevtin, weha merov dev ji hizirkirinê ve dide biberdan û ew wê nema li gora guhpêdana xwe de dide bidîtin. Ev ji bona yekekî ve bi nala xortekî ve di Incîlê de hafîye bikirin, ji yê ku wî ev û ew dayîte bikirin û wî ji bona îsa ve dayîte bipirskirin, çî dive ew vêca bide bikirin, bide bidûkevtin. Lêbelê gava ku Yezdan ji bona wîna ve date bifermankirin: tiştên xwe bide bifiroştin û perên wan ji bona perîşanan ve bide bidan, weha xort bi dilekî şikestî ve hate biçûyîn; weha ev nehatibû bimebestkirin. Weha hinekan ev bi şî ve ligel felsefê de didatin bimebestkirin. Ji rastîyê, başbûnê û spehîbûnê ve ji bona wan ve sîng têtê bitijekirin, em lîdixwazin bidin binaskirin û bitemaşekirin û bê ka çî divê em bidin bikirin; Fries û Yezdan dizanin, bê ka kî didin bixwendekarîkirin, singên wan ji xwestiyên baş ve hatine biwerimandin.

Livandina diyalektik di remankirinê de vêca bi xwedanê pêwendîyê ve ligel giştîbûnê ve têtê biderkevtin. Ev bi destnîşankirina remanê ve têtê biderkevtin; ew bi giştîbûnê ve têtê biderkevtin, lêbelê ew bi nala xwe ve bi xwe ve dide bidestnîşanîkirin, ku ew di xwe de bi rast û durust ve têtê biderkevtin. Ev bes û tenha ve di rêya livandinê de di remankirinên wisa de têtê bihatin, ji yên ku ew dijîbûnê, cudabûnê di xwe de didin bihilgirtin. Reman êtir bi yekîtiya vê cudabûnê ve têtê biderkevtin; û weha ew remana destnîşankirî ve têtê biderkevtin. Ev bi rexê serekî ve di zanebûnê de têtê biderkevtin. Sokrat li nik başbûnê, giştîbûnê, ji bona xwe ve remankirinên rast û durust de hate bimayîn; wî xwe nedate bipêşvexistin, ne jî wî xwe di rêya pêşvexistinê date bixuyanîkirin. Di rêya livandina diyalektik û velêzîvirandinê de ji bona encamkirinan de merov dê remana destnîşankirî bida biwergirtin.

Ev êtir bi kêmasîyê ve li nik Plato de têtê biderkevtin. ku herdu ji hevdu ve têtin bikevtin. Ew li ser dadwerîtiyê, başbûnê, rastîyê de dide biaxivtin. Ev pêre ne pêkhatina wêna dide bixuyanîkirin; ew ne bi nala encamê ve, lêbelê ew bi nala merckirina wergirtinên xweserî ve têtin bivediyarkevtin. Şiyarbûn bi xwedanê xweserîyê bîrûbawerîyê ve têtê biderkevtin, ku ew bi armanca deha bilindtir ve têtin biderkevtin; lêbelê vê bi destnîşankirîtiya wêna ve nedayîte bidîtin. Gelek hevpeyvîn weha bes û bi tenha ve diyalektika nayînîkirî didin bihilgirtin; ev bi peyvînên, armancên, wênekirinên Sokratî ve têtê biderkevtin, bîrûbawerîyên kesan dê bêtin bişaşumaşokirin, da ku pêwistîyê ji bona zanebûnê ve bidin bişiyarkirin. Ev dihêle ne bi dilê me ve bête biderkevtin, jiber ku şaşûmaşbûn¹ bi ya dawî ve têtê biderkevtin. Wênekirinên bi rast û durust ve, ne remankirinên xurû dê bihatana bikaranîn. Hinên din ji hevpeyvînan ve diyalektikiya remankirinên xurû didin bilidarxistin; weha li nik Parmenides de têtê biderkevtin. Weha nivîsta bîrûbawerîtiya Platon li ser remanan de têtê biwindakirin; di peyvên wîyî devokî de di yên berê de ew wehajî bi rêxistinî ve têtê biderkevtin. Lêbelê ew hêjî wetov bi hevpeyvînê ve li ser wan bijaran de bi xwe ve têtin biderkevtin, jiber ku ew wetov ligel wê remankirina xurû de têtê biçûyîn, ji yên ku ew jibervêjî ve ji bona girantirinan ve têtin bivegirêdan: bi rast û durust ve Sophist, Philebus û bi taybetî jî ve Parmendis têtin biderkevtin. Ev remana hizirkirîyî rût em di pêşî de di Sophist de didin bidîtin û di pişt re di Philebus de di têgihîştinên wanî xurû de têtê bigotin. Bi hev re liberkevtina cudabûnê di Yekê û Peyvîna vê Yekîtiya hanê de li nik Parmenides de têtê bivekêmkevtin. Di hevpeyvînên din de wetov bi pîrbûn ve bes û bi tenha ve bi xwedanên vê encama nayînîkirinê de têtin biderkevtin. Carekedin di hinên din de Plato wehajî vê yekîtiya hanê dide bixuyanîkirin; weha Philebus û Sophist têtê biderkevtin.

Di Sophistan de Plato ji bona têgihîştinên xurû yanî remanan (gotinek Yunani, Cuma, nîşan de têtê bilêgerandin; jiber ku reman bi rastî ve ne bi tiştêkî din ve) ji livandinê û aramyê ve, bi mînawekhevîtiyê xwe û hebûna din ve, bi Hebûnê û Nebûnê ve têtin

¹ Konfusion: Confuse: Şaşûmaşbûn, Şaşî. Şerpezebûn, Têkçûn.

biderkevtin. Ew li vir de bi dijî Parmenids de dide bieşkerekirin, ku Nehebûn tête biderkevtin., wetovjî ku sadetî, mînawekhevtîya xwe ji bona ser hebûna din ve bi xwedanê pişkdarîtyê ve, yekîti ji bona ser pirîtyê ve tête biderkevtin. Ew li ser Sophistan de dide bigotin, ku ew li nik Nebûnê de di cihê xwe de hatine bimayîn; û ew êtir wehajî Sophistan dide binayînkirin, ku tevaya deqadîtina wan bi Nebûnê, pêhestkirin, pîrbûnê ve tête biderkevtin, Plato vêca weha giştîbûn date bidestnîşankirin, ku rastî ji bona nimûne ve bi yekîtya Yekbûnê û Pîrbûnê ve, bi Hebûn û Nebûnê ve tête biderkevtin; lêbelê pêrejî wî xwe date bivegirtin, yanjî ew di xebata wî de dihate bikevtin, ku ew xwe ji vetêgihîştina dualîtyê ve bide bivegirtin, ji ya ku ew tede tête bikevtin, heger ku em li ser yekîtya Hebûnê û Nebûnê ûhd. de bidin biaxivtin. Li nik vê gotina hanê de em şeweyê peyvîna serekî ji bona ser Yekîtyê de didin bidanîn. Di vir de cudabûn tête bihilanîn, bi mîna ku me bes û bi tenha ve jê didate birûtîkirin. Plato ji bona xwe ve cudabûna wêna bi xwe ve wetovjî weha dixwest bide biwergirtin. Sophist ji bona daxuyanîkirina bêtirî Hebûnê û Nebûnê ve tête biderkevtin: hemû tişt têtin biderkevtin, ew bi xwedanê (Gotinek Yunani, Cuma) ve têtin biderkevtin, wetovjî ji bona wan jî ve (gotinek Yunani. Cuma) tête bihatin, di gava ku tişt bi cudabûn ve têtin biderkevtin. ku yekek bi ya dinî din ve tête biderkevtin, wehajî destnîşankirina nayînkirinê tede tête bikevtin. Ew weha dide bigotin: Ku Hebûnîti bi xwedanê pişkekê ve li ser Hebûnê de tête biderkevtin, lêbelê wetovjî ji bona ser Nebûnê ve bi xwedanê pişkdayê ve weha herdu di yekê de têtin biderkevtin, lêbelê ev êtir wehajî wetov bi cudabûn ve ji bona ser Hebûnê u Nebûnê ve tête biderkevtin.

Di pêşî de Plato di Sophistan de nêzîkbûna şiyarbûnê li ser remanan de bi nala giştîbûnîtyên rûtî ve dide bixuyanîkirin: Ku ew bes û bi tenha ve bi vê ve têtin biderkevtin, ku pêre ne li nik de bête birawestandin; ew bi yekîtya remanê ve bi dijîbûn ve ligel xwe de bi xwe ve tête biderkevtin. Plato a) hestyarîtyê, b) remanan dide binayînkirin. Plato wê bi xwe ve bi du wênekirinan ve lê dide bitemaşekirin: 1. „ku pêkhatina bingehî bes û bi tenha ve bi laşî ve“ (bi derengtir ve bi Materialismus – madîtyê- ve) “tête biderkevtin û ew bi xwedanê heyîtyê ve nayête biderkevtin, bi nala ku merov bi destan ve keviran û berûwan bikaribe bide bigirtin“. 2. „Debera em ji bona yê din ve, ji bona Hevalên remanan ve bêtin biçûyin. Wênekirina wan tête biderkevtin, ku pêkhatina bingehî ne bi laşî ve, bi rewşenbîrî ve tête biderkevtin; û ew zevîtyê veguhertinê (gotinek Yunani, Cuma) jê didin bivecudakirin: Di veguhertinê, bûyînê (gotinek Yunani, Cuma) de heger ku hestyarî – giştîbûn ji xwe re bête biderkevtin. Ev remanan bi nala nelivandî ve didin biwênekirin û ew destnîşankirinên kirinê û Nekirinê didin bidîtin.“

Plato bi dijî ve bibersivkirin: „Ku ji bona rastîya Hebûnîtyê (gotinek Yunani, Cuma), livandinê, jîyanê, giyanê û remankirinê (gotinek Yunani, Cuma) ve nikarin li ser de bêtin bilihavkirin, ku (gotinek Yunani, Cuma) ne li derekê de û di tu wan de dikare bête bidîtin, heger ku ew neyête bilivandin.“¹ Plato bi şiyarbûneke xuyanîtir ve „bi bêtir ve ji Parmenids ve hatîye biçûyîn“: „Nebûn bi carekê ve bi hîçbûnê ve tête biderkevtin; û tu remankirinan bi dûrtîr ve ji vê rêya hanê de dide bihiştin.“²

Ev diyalektika hanê vêca bi serekî ve bi dijî dualîyan ve: di pêşîya pêşî de bi dijî diyalektika giştî, diyalektikê de di sadebûna têgihîştinê de dide bixebatkirin. Li ser vêna de ji berê ve em hatine biaxivtin; nimûnebûn xwe bi taybetî ve li nik Sophistan de didin bidîtin. li ser diyalektika (şaşî) wan de Plato pir caran tête bivezîvirandin. (Ev cudabûna hanê ne bi zelalbûneke têrkirî ve tête bireftarîkirin.) Sophist (Protagoras) û yê din weha didatin bigotin: Ev ne ji bona xwe ve û bi xwe ve tête biderkevtin, bi talbûn ve ne Objektives –heyîti- tête biderkevtin, çiyê ku ew ji bona hinekan ve bi talbûn ve û ji bona hinên din ve bi şîrbûn ve tête biderkevtin; wetovjî li nik mezinbûn,

¹ Plat. soph., p. 246-249 (p. 190-196).

² Ibid., p.258 (p. 219).

biçûkbûn ûhd, bi rêjî ve tète biderkevtin, mezinbûn li jêr zînetên din de bi biçûkbûn ve, biçûk bi mezinbûn ve; wetovjî bi bêtir ve yanjî bi kêmtir ve tète biderkevtin. Weha tu destnîşankirin bi qayim ve nayête biderkevtin. Plato li vir de xwe bi dij ve dide bixuyanîkirin. Plato li vêderê de vê nasîna diyalektika xurû (dîtîna, ji bona têgihîştinan ve, li gora gewheran de) ji nifşê wênekirinên sadeyî ve bi servajî ve ji bona ser hinekan ji şeweyan ve dide bicudakirin. Yekîtiya servajîyan bi rastî ve ji bona her şiyarbûnekê ve bi carekê ve bi ber çavan tète bikevtin; lêbelê şiyarbûn, ji ya ku ew ne bi hişbûn ve tète biderkevtin, pêre servajîyê hergav bi jihevdukbûn ve dide bihiştin. Ku hemû bi Yekekê ve tète biderkevtin, em vê li ser her tiştêkî de didin bigotin: „Ev bi Yekekê, pir perçan û taybetîyan ve tète biderkevtin û wetovjî em wehajî piranîtiyê li ser wê de didin bidaxuyanîkirin“ – lêbelê ev li nik de dê betê bigotin: „Ev di tevaya guhpêdaneke din de bi Yekekê ve tète biderkevtin, bi nala ku ew bi Pîrbûnê ve tète biderkevtin“ – ev remankirinê hanê ligelhevdû de nayên bianîn. Weha ligel wênekirinan û peyvnan de li ser yekekê de li vir û dera hanê de ji bona yên din de têtin biveçûyîn. Ev çûna li ser vê û dera hanê de, ligel şiyarbûnê de tète bikaranîn, weha ew bi diyalektika vala ve tète biderkevtin, ji ya ku ew dijîbûnan nade biyekîtkirin û neji ku ew ji bona yekîtiyê ve tète bihatin.

Plato li ser vê de dide bigotin: „Heger ku merovek kêfxweşîya xwe li ser de dide bidîtin, bi nala ku gelo wî tiştêkî giran dayîte bidîtin, ku ew remankirinan (gotinek Yunanîn, Cuma, bingehan) ji destnîşankirinekê ve ji bona vêderê û wêderê ve dide birakişandin : weha ew ne bi buhabûneke hêja ve hatîye birabûn“, ew bi şaş ve tète biderkevtin; bi rast û durust ve merov kêmasîyê, nayînîkirinê li ser yekekê de dide bixuyanîkirin û ew ji bona yekeke din ve tète biveçûyîn. „Jiber ku ev ne bi hinekî baştirîn ve û neji bi giranbûnê ve tète biderkevtin.“ Ew diyalektika hanê, ji ya ku ew destnîşankirinekê dide bihilanîn, di gava ku ew ya din dide bicudakirin, bi yekeke nerast ve tète biderkevtin. „Eva giran û bi rastî ve bi vê ve tète biderkevtin, da ku bête bixuyanîkirin, ku ev, çiyê ku ya din (gotinek Yunani, Cuma) tète biderkevtin, bi diyalektik ve, û bi rast û durust ve di yekekê û di wê guhpêdanê de bi xwe ve; li gora wî alîyê hanê de bi xwe ve tète biderkevtin, ku ev bi yekê ve ji bona wan ve bi rûdan ve tète biderkevtin (ango ew bi xwe ve, ji bona yekekî din ve bête biderkevtin), dê destnîşankirina din jî ji bona ser wan ve bête bidaxuyanîkirin (pevikek Yunanî, Cuma, - cudabûnên şeweyê xwendinê – Gotinek Yunain – gotinên Yunanî, Cuma). Bi dijî vê ve divê bête bidiyarkevtin, ku ya din bi xwe ve bi şeweyekî ve ji şewan ve“ (gotinên Yunai, Cuma, tanî radeyekî di guhpêdanê, bi rengêkî ve) „bi yekekî din ve û yêdin wehajî bi xwe ve „û mîna wê wehajî ne bi mîna wê ve, û ku mezinbûn wehajî bi biçûkbûn ve“ (ji bona nimûne ve zara¹ Protagoras „û bi mîna wê jî ve ne bi mîna wê ve tète biderkevtin û tède dilbijandinên xwe didin biderxistin, weha di remankirinê de (di rêya hoyan de) hergav servajîtiyêdin bianîn – ev bi tu dîtineke (temaşekirinek, Gotinek Yunanî, Cuma) rastî ve û ew bi eşkere ve bi berkirineke wisa ve tète biderkevtin, ji ya ku ew di pêşî de bi destpêkirina gewherê ve didin bidestlêpelandin û divê yekek gelekî bi Nuhhatî ve di remankirinê de bête biderkevtin. Cudabûna hemûyî ji hevdû ve ne bi karekî vejîrbûna zanevanan û feylesofên Şiyarvan ve tète biderkevtin. Ew bi carekê ve bi verderkevîna hemû remankirinan, hemû jihevvekevînan ve ji bi hiştinê ve tète biderkevtin; jiber ku wetov yekîtiya nifşan bi remankirinê ve tète biderkevtin.“²

Weha Plato bi destnîşankirî ve bi dijî vê diyalektika hanê ve dide biaxivtin, da ku ew hinekî li gora deqekê de ji deqên dîtîne ûhd. ve bide binayînîkirin û bide bizanebûn. Em dibînin, ku Plato di mezintîya navrokê de ne tiştêkî din dide bigotin, ji bil bê ka çî necudabûn di cudabûnê de dabû binavkirin – cudabûn bi carekê ve bi danîna servajîyê ve, bi mîna Yekê û Pîrbûnê, Hebûn û Nebûnê û Yekîti ji van ve tète biderkevtin; û ku

¹ Würfel: Die: Zar.

² Ibid., p.259 (p. 220-221).

ew vê nasînkirina hizirkirina erîkirina sade wetov bi nala remankirinanayînîkirinê ve bi dij ve dide bidanîn. – ewên hanê, ji yên ku ew van remankirinên hanê ne ligelhevdû de didin bianîn, Yek, wehajî ya din dihêle bi cihêbûn ve bête biderkevtin, yanjî nayînîkirin bi rast û durust ve yekîtîyê ji bona xwe ve bi şiyarbûn ve, lêbelê di yekîtîyêke tenik, jihevdu de jihevkevtî ve dide bidîtin, ku têde herdu bêhn di guhpêdanên cuda ve xwe didin vecihêkirin.

Ya duwem, ku têde Plato xwe bi dij ve dide biberkirin, bi diyalektika Eleatan û birûbawerîya wan ve tête biderkevtin, ji ya ku ew di nifşê xwe de wehajî bi bîrûbawerîya Sophistan ve; bi rast û durust ve bi vê ve tête biderkevtin: „Ev bes û bi tenha ve bi Hebûnê ve tête biderkevtin, û Nebûn bi derbekê ve bi hîçbûnê ve tête biderkevtin.“ Vêca ev li nik Sophistan tête binavkirin, bi mîna ku Plato vê dide bidan: Li vir de nayînîkirin bigir ne bi neyînê ve, lêbelê bes û bi tenha ve ew bi hebûnîtîyê ve tête biderkevtin, weha ev ne bi şaşbûn ve tête biderkevtin; hemû tête biderkevtin, çiyê ku ew bi neyînê ve tête biderkevtin, em pê nadin binezanîn, bipêhestkirin; hemû Hebûnîtî bi rastî ve tête biderkevtin. Bi pê re pêve tête bigirêdan: çiyê ku em didin bipêhestkirin, ji bona xwe ve didin biwênekirin, arman, ji yên ku em wan ji bona xwe ve didin bidan, bi navroka erîkirinê ve têtin biderkevtin; ew hemû bi rastîyê ve tête biderkevtin, çiyê ku ew ji bona me ve, ne bi şaşbûnekê ve tête biderkevtin. Plato nav bi dû Sophitan ve dide bixisitîn, ku wan cudabûn di navbera rastîyê û şaşbûnê de dane bihilanîn, di gava ku ew dibêjin, tiştek bi şaşî ve nayête biderkevtin; û ji bona Sophistan de weha hemû bi rastî ve tête biderkevtin. (Plato bi xwedanê karê ve tête biderkevtin, ku ew Nebûnê bi nala gewhera destnîşankirina Hebûnîtîyê ve bide bidiyarkirin: „Hemû tête biderkevtin, wetovjî giştîbûn bi nala yekayekan ve ji bona ser şeweyê pircarî ve tête biderkevtin û ew ne ji bona ser şeweyê pircarî ve tête biderkevtin.“) Perwerdekirina bilind (jiber ku ew bes û bi tenha ve bi cudabûna pileyên cudabûnên şiyarbûnê ve tête bimayîn) weha vê dide bidan, çiyê ku Sophist bi danebûnê ve pê didin bisozkirin: Ev bi rast û durust ve bi hemûyî ve, çiyê ku kesîti ji bona xwe ve li gora armancên xwe de li ber xwe de dide banîn, ew li gora ayînîya xwe, bîrûbawerîya xwe de ji bona xwe ve armancê dide bikirin, bi erê ve bi rastî ve, bi durust ve tête biderkevtin. Merov bi vê ve nikare bide bigotin: Ku ev bi bêmafeyî ve, bi gunehkarî ve, bi mêrkujî ve tête biderkevtin; ji ber ku ew dide bixuyanîkirin, ku bilindîti, reftarî bi şaşbûn ve tête biderkevtin. Merov nikare bide bigotin: ku ev bîrûbawerîya hanê bi xapandî ve tête biderkevtin; jiber ku li gora hestyarîya Sophistan de bîrûbawerî vê dide binavrokkirin, ku her armancek, her berjewendîyek, tanî ku ew bi ya min ve bête biderkevtin, bi erînê ve, tanî radeyekî bi rastî û durust ve tête biderkevtin. Bîrûbawerî ji bona xwe ve bi carekê ve bi rûtî û bêgunehdarî ve tête bixuyanîkirin; lêbelê merov di pêşî de dide bibîrxistin, bê ka merov bi xwedanê çî ve li ser rûtîkirinên wisa ve tête biderkevtin. Gava ku merov wan di gewdeyên rastteqîne de dide bidîtin. Li gora vê bêtawanbarîya bîrûbawerîya hanê de tu gunehkarî, tu mêrkujî ûhd nayête bidîtin. Diyalektika Platonî xwe bi gewherî ve ji vê şeweyê diyalektika hanê ve dide bicudakirin.

Bi nêzîktir ve di têngihîştina Plato de tête biderkevtin, ku reman, ew bi xwe ve û ji bona xwe ve bi Giştîbûnê, Başbûnê, Rastîyê, Spehîbûnê ve ji bona xwe ve bi xwe ve tête biwergirtin. Efsan. Ji ya ku min ew di berê de date bixuyanîkirin, tanî wêderê de tête biçûyîn, ku divê merov wê ne bi reftareke baş ve, ne bi merovên spehî ve, ne bi kirdar ve lê bide bitemaşekirin, ji yên ku bi destnîşankirinên wisa ve bi pêsipartinê ve têtin biderkevtin; lêbelê ev, çiyê ku ew di wênekirinan yanjî xuyanîkirinan de êtir bi nala pêsipartinê ve tête bidiyarkevtin, divê ji bona xwe ve bête biwergirtin, û ew bi rastîti ve bi xwe ve û ji bona xwe ve bête biderkevtin. Ev ligel şeweyê diyalektik de bi hev re tête bigirêdan, ji ya ku ew hatîye bixuyanîkirin. Reftarek li gora wergirtina ezmûnkirina wênekirinê de, merov dikare bide bigotin, ew bi dadwerî ve tête

biderkevtin; li gora alîyekî din de merov dikare li ser wê de wehajî destnîşankirên servajîyên danîyan bidin bixuyanîkirin. Lêbelê ev bi bê kesîtyên wisa ve, bi bê ezmûnkirina rastbûna başiyê, rastîyê ve ji bona xwe ve tête biwergirtin, û ev bes bi tenê ve bi vê ve tête biderkevtin, bi çiyê ku ew tête biderkevtin. Giyan, ew li gora yariya diyarbûna Xwedanîyê de di materê yê de hatine bikevtin, xwe li ser bijareke spehî û dadwerîtî de dide bikêfxweşkirin; ji ya ku ew bi rastî ve tête biderkevtin, lêbelê başîtî, dadwerîtî, spehîtî bi xwe ve û ji bona xwe ve, bes û bi tenha ve bi rastîyê ve tête biderkevtin. Giştîbûna ji bona xwe ve – ev bi vê ve tête biderkevtin, çiyê ku ew dê bi nêzîktir ve di rêya diyalektika Platonî de bête bidestnîşankirîn. Ji vê ve geleg reng têtin bixuyanîkirin; lêbelê ev rengên hanê bi xwe ve hêjî gelek bi giştîbûn û rûtbûn ve têtin biderkevtin. Berztirîn reng li nik Plato de bi nasîna Hebûnê û Nebûnê ve tête biderkevtin: Rastîtî bi Hebûnîtyê ve tête biderkevtin, lêbelê ev Hebûnîtya hanê ne bê Nayînbûnê ve tête biderkevtin. Plato weha dide daxuyanûkirin, ku Nebûn ne di heyîtyê de tête biderkevtin û ku sadebûn, xwe bi mîna xwe ve li ser yêdin ve bi xwedanê pişkê ve tête biderkevtin, yekîtî bi xwedanê pişkê ve li ser pîrbûnê ve tête biderkevtin. Ev yekîtya Hebûnê û Nebûnê xwe êtir wehajî di wênekirina Sophistan de dide bidîtin; lêbelê ev bi tena hêjî vê nade biderxistin. Lêbelê di lêkolandinên din de Plato vêca ji bona vê encama hanê ve tête bigihandin: „Ku Nebûn bi nêzîktir ve serûştîya yêdinî heyîtî dide bidestnîşankirîn“ (Yekîtî, Wekhevbûna ligel xwe de – û cudabûn); „ku (gotinek Yunani, Cuma)“ - Giştîbûn-, eva wetov ku ew wê belêjî bi (gotinek Yunani, Cuma) dide binavkirin – „ku ew bi tevlihevbûneke çêkirî ve têtin biderkevtin“ (Yekîtya Hebûnê û Nebûnê, û pêrejî Nebûna yekîtyê) „û ku Hebûn û ya din di rêya hemûyî de û bi tevlihevdûbûnê ve di nav de tête biçûyîn (gotinek Yunani, Cuma); ku ya din bi xwedanê pişkekê (gotinek Yunani, Cuma) ve li ser hebûnê de tête biderkevtin, ew tede tête birûniştin¹, û di rêya vê rûniştina hanî de di nav de ne bi mîna wî ve bi xwe ve ligel wî de tête biderkevtin, ji yê ku ew tede têtin birûniştin, lêbelê ew bi cudabûnekê ve – û ew bi nala yêdinî Hebûnê ve tête biderkevtin, ew bi neçarî ve bi Nebûnê ve tête biderkevtin. Li vir de Hebûn di nava yêdin (gotinek Yunani, Cuma) de tête birûniştin, weha ew ne bi wê ve bi xwe ve ligel nîfşên din de tête biderkevtin û ew ne bi heryekê ve bi mîna xwe ve tête biderkevtin; weha ku ew di nava pîrbûnên bêdawîbûn ve ne bi xwe ve bi nala pîrbûnek bêdawîbûn (perçekirî) ve tête biderkevtin.“ Plato weha vê dide bigotin: Ev, çiyê ku ew bi ya din ve tête biderkevtin, bi nayînkirîne ve bi carekê ve tête biderkevtin – ev bi wê bi xwe ve tête biderkevtin, ji ya ku ligel xwe de bi mîna xwe ve tête biderkevtin; ew ligel ya din de ne bi mîna xwe ve tête biderkevtin, û ev bi mîna xwe ve wetovjî bi yekekî din ve, û bi rast durust ve di yek guhpedanê de û di wê de bi xwe ve tête biderkevtin. Ew ne bi alîyên cudan ve, ne di dijûnên mayîn de têtin biderkevtin; lêbelê ew bi vê yekîtyê ve di yek guhpedanê de û di wê de bi xwe ve têtin biderkevtin û li gora alîkî din de, ku yekek ji wan ve hatîye bidanîn, ew bi mîne ve li gora wî alîyî hanê de bi xwe ve têtin biderkevtin. Ev bi destnîşankirina serekîtyîyî diyalektika taybetîyî Plato ve tête biderkevtin.

Ku remana xwedanî, hergavî, xweşikîya ji bona xwe ve û bi xwe ve hebûnîtyê tête biderkevtin, ew bi destpêkirina berzbûna şiyarbûnê ve ji bona giyanê ve û ji bona şiyarbûnê ve tête biderkevtin, ku giştîbûn bi rastîtye ve tête biderkevtin. Ji bona wênekirîne ve ev dikare bête bivetêrkirin, ku ew di xwe de bide binavkirin, xwe di rêya wênekirina spehîbûnê, başbûnê de bide bidilkirin; lêbelê remankirin, remankirina naskirîne ji bona destnîşankirina hergavîyê, xwedanîtyê dide bipirskirin. Û ev destnîşankirina hanê bi gewherî ve bes û bi tenha ve bi destnîşankirina azad ve tête biderkevtin, destnîşankirin, ji ya ku ew tanîradeyekî giştîtyê nade birawestandin – bi

¹ Riemer: (Gotinek Yunani, Cuma) das Konkrete, dem das Allgemeine Inwonhnt“.

sînorkirinekê ve (jiber ku her destnîşankirinek bi sînorkirinê ve têtê biderkevtin), ji ya ku ew wetovjî giştîbûnê di bêdawîbûnîtîya xwe ve bi azad ve ji xwe re dide bihiştin. Azadî bes û bi tenha ve di vezîvirandinê de di xwe de têtê biderkevtin, Necudabûnî bi bêjîndarî ve têtê biderkevtin; kirdarî, jîndarî, giştîbûna rastîti jîbervêjî ve bi vê ve têtê biderkevtin, çiyê ku ew xwe di xwe de dide bicudakirin, lêbelê ew têtê bi azadî ve têtê bimayîn. Ev destnîşanîkirîtîya hanê bes û bi tenha ve têtê têtê bipêkhatin, ku Yekek di ya Din de, di Gelekan, cudabûnîtîyan de bi mîna hev ve ligel xwe de têtê biderkevtin. Ev rastîti, rastîtiya bi tenê ve û ji bona naskirina bi guhpêdana tenê ve di vê de dide xuyanîkirin, çiyê ku ew bi felesfa Platonî ve têtê binavkirin; û merov vê nade bizanîn, weha merov bingeh nade bizanîn. Bîr û bawerîya Plato têtê biderkevtin: Ku ev, çiyê ku ew bi yêdin ve têtê biderekevtin, bi xwe ve têtê biderkevtin, ew bi mîna ligel xwe de têtê biderkevtin; yêdin ji yê ku ew ne ligel xwe de bi mînê ve wehajî ew bi xwe ve têtê biderkevtin, ku ew ji bona xwe ve bi mîna xwe ve wehajî bi yêdin ve têtê biderkevtin, û bi rast û durust ve ew di yekekê de û di pêwendîyê mîna xwe ve têtê biderkevtin. Ev yekîtiya hanê ne têtê têtê bikevtin, gava ku merov ji bona nimûne ve bide bigotin: Ez yanjî Sokrat bi Yekekî ve têtin biderkevtin. heryekek bi Yekekî ve têtê biderkevtin, lêbelêjî ew bi Pîrbûnekê ve têtê biderkevtin, ew bi xwedanê pîr perçên laş, perçên libatan, taybetîyan ûhd. ve têtê biderkevtin; ew bi Yekekî ve û wehajî bi Pîrbûnan ve têtê biderkevtin. Weha merov wisa herduwan ji Sokrat ve dide bigotin, ku ew bi Yekekî ve têtê biderkevtin û ku ew ji bona xwe ve di xwe de bi mîna xwe ve û pêrejî bi Yêdin ve têtê biderkevtin. Pîrbûn, ji bona xwe ve ne bi wekhev ve têtê biderkevtin. Ev bi lênerînekê ve, bi gotinekê ve têtê biderkevtin, ji ya ku ew di sadetîrîn şiyarîbûnê de têtê bidîtin. Weha merov vê dide biwergirtin. Ku ew bi Yekekê ve, li gora guhpêdaneke din de wehajî bi Pîrbûnekê ve têtê biderkevtin; û merov weha remankirina duwem dihêle bête bijîhevdûkevtin. Lêbelê remankirin hizirkirî têtê têtê bipêkhatin, ku merov remankirinan ligelhevdû de dide bianîn, merov divê wan ligelhevdû de bide bianîn, ev bi vê ve têtê biderkevtin, ku li ser de ev têtê bihatin. Ev ligehedûanîna cudabûnan, Hebûn û Nebûn, Yekek û Pîrbûn ûhd., weha ku ne bes tenê ji Yekekê ve ji bona Yadin ve dê bête biserveçûn – ev bi navînîti û mezinbûna rastîtiya Felsefa Platonî ve têtê biderkevtin. Lêbelêjî ne di hemû hevpeyvînên xwe de Plato ji bona ser vê destnîşankirinê ve têtê bihatin; nemaze ev têtêgihîştina bilind di Philebus û Parmenides de têtin binavrokkirin (li nik Tennemann de bi derbekê ve tu peyv nayête bikirin). Ev bi Esoterische – Navroka- felsefa Platonî ve têtê biderkevtin, ya din bi Exoterische –liberkevtî- ve têtê biderkevtin; lêbelê ev bi cudabûna bed ve têtê biderkevtin. Merov divê ne tiştêkî bi cudabûn ve bide bikirin, bi nala ku belkî Plato bi xwedanê du felsefên wisa ve: yekek ji bona dunyayê ve, ji bona xelkê ve bête biderkevtin; ya din, navînî, ji bona dostan ve hatîye bihilanîn. Exoterische –liberkevtî- ew bi hizirkirinê ve têtê biderkevtin, ew hatîye binivîsandin û biçapkirin û ew lêbelêjî bi veşartî ve ji bona wan ve têtê bihiştin, ji yên ku ew xwe nadin biêşandin, ji yên ku ew xwe ne bi xwedanê karê ve didin biderxistin. Ev bi veşartokekê ve nayête biderkevtin, û belêjî ew têtê bîpoşandin. Ji bona vê jî ve weha ew herdu hevpeyvîn têtin bipêgirêdan.

Di Phlebus de Plato li se serûştîya kêfxweşbûnê de dide bilêkolandin.¹ Jiber ku wî di bijara pêşî de hestiyarîya kêfxweşbûnê bi nala bêdawîbûnê ve dide bidestnîşankirin.² Ji bona velêzîvirandinê ve bêdawîbûn bi xweşîti û bi bilindtirîn ve têtê biderkevtin; lêbelê bêdawîbûn bi bêdestnîşanankirin ve ji bona xwe ve bi carekê ve têtê biderkevtin. Ew dikare bi rast û durust ve bi pîr şeweyan ve bi destnîşankirî ve bête biderkevtin; lêbelê ev destnîşankirina hanê wetov bi nala yekayekan ve têtê biderkevtin, ku ew bi taybetî ve têtê biderkevtin. Li jêr kêfxweşbûnan de em ji xwe re vêca berî xweserîya

¹ Plat. Phil., p. 12 (p. 133-134).

² Ibid., p. 27-28 (p. 166-167).

yekayekan, hestyarîyê didin biwênêkirin; lêbelê ev ne bi destnîşankirinê ve di guhpêdanê ve têtê biderkevtin, ji ya ku ew bes bi bingehan ve têtê biderkevtin, bi mîna agir, avê ve têtê biderkevtin, ne ku ew xwe bi destnîşankirinîyê ve dide biderxistin. Bes û bi tenha ve reman bi destnîşankirina xwe ve, bi wekhebûnê ve ligel xwe de têtê biderkevtin. Ji bona kêvxweşbûnê ve, bi nala ne destnîşankirinê ve, Plato bi beramber ve sînorgirîyê, sînor dide bidanîn. Ev xwe di Philebus de bi taybetî ve li ser vê dijbûna bêdawî û dawîbûnê, bêsinorkirinê û sinorkirinê (gotinên Yunanî, Cuma) ve dide bireftarîkirin.¹

Emê ji xwe re vê bidin biwênêkirin, em ne weha li ser de didin biremankirin, ku di rêya naskirina serûştîya bêdawîbûnê, nedestnîşankirinê de pêrejî wehajî dê li ser kêfxweşbûnê de bête bibiryardan, ev bi nala yekayekê, hestyarîyê û dawîbûnê ve têtê bixuyanîkirin, di dema ku ewa hanê bi mêtafisik ve têtê biderkevtin. Lêbelê ev remankirinên hanêyî xurû bi perçên bingehî ve têtin biderkevtin, ku di wan de li ser hemûyî hêjî weha di rastîyê de, hêjî weha dê li ser danîna dûr de bête bibiryardan. Gava ku Plato li ser kêfxweşbûnê û şarezatîyê de bi beramber ve dide bireftarîkirin, weha ev bi dijbûna dawîbûnê û bêdawîbûnê ve têtê biderkevtin. (Gotinek Yunanî, Cuma), sînor bi bedbûnî ve têtê biderkevtin, bi mîna ku ew têtê bixuyanîkirin, ku ew bi nala (gotinek Yunanî, Cuma) ve têtê biderkevtin. Feylesofên kevnanr vê wehajî didin bidestnîşankirin. Li nik Plato de ev bi servajî ve têtê biderkevtin; ev dê bête bikirin, ku (gotinek Yunanî, Cuma) bi rastîyê ve têtê biderkevtin. Bêsinorîkirin hêjî ew bi serêxwe ve têtê biderkevtin; bi bilindtir ve sinorkirin têtê biderkevtin, xwe bi xwe ve destnîşankirî, sinorkirin, kêfxweşî bi bêsinorkirinê (gotinek Yunanî, Cuma) ve têtê biderkevtin, ji ya ku ew xwe ne bi destnîşankirî ve dide biderxistin. Bêdawîbûn bi bêdestnîşankirinê ve têtê biderkevtin, çiyê ku yek bi bêtir ve yanjî bi kêmtir ve bi karîn ve têtê biderkevtin, çiyê ku ew dikare bi tîrbûn ve yan jî na, bi sardtîr, germîr, zuhatîr, hêwîr ûhd. ve bête biderkevtin.² Dawîbûn bi dij ve bi sinoran, hevgerîyan³, pîvan⁴ ve têtê biderkevtin – destnîşanakirina mezinî azad, ji ya ku ligel wê de û têtê azadî têtê bimayîn, ji xwe re azadîyê pêrejî hebûnê dide bidan. Jîrîtî bi nala (gotinek Yunanî, Cuma) ve bi hoyekî rastîtî ve têtê biderkevtin, ku li ser de başîtî têtê bipêkhatin; ev pîvan û armanca danîna bi mebestekê ve bi xwe ve û ji bona xwe ve û bi mebesteke destnîşankirî ve têtê biderkevtin.

Plato hêjîbêtir li vê de dide bitemaşekirin (bêdawîbûn bi vê ve têtê biderkevtin, ji bona xwe ve ew ji bona dawîbûnê ve têtê biveguhastin), çiyê ku made dide bixwestin, da ku ew xwe bide bicihanîn – yanjî dawîbûn, gava ku ew xwe dide bidanîn, weha ew bi yekekî cudabûn ve têtê biderkevtin, ew bi yekekî din ve têtê biderkevtin, ji nala ku ew bi sinorkirî ve têtê biderkevtin; Bêdawîbûn bi bêreng ve têtê biderkevtin, rengê azad bi nala kirdarîyê ve bi dawîbûnê ve têtê biderkevtin): Di rêya yekîtiya van herduwan de vêca ji bona nimûne ve tendurûstî, germbûn, sardbûn, zuhatî, hêwîtî, wetovjî lihevhatina musikê ji dengên bilind û kûr ve, ji livandina bi leztir û hêdîr ve, bi carekê ve hemû spehîbûn û bi başîr ve di rêya yekîtiya dijbûnên wisa de têtê bipêkhatin.⁵ Tendurûstî, Spehîbûn ûhd. weha bi berkirinekê ve têtê biderkevtin, tanî ku pêre dijbûn bêtin bixizimkirin; ev weha bi nala tevlihevînekê ve ji van ve têtê bixuyanîkirin. Ji dêlva kesîtiyê ve Kevanr bi pîrbûn ve: tevlihevînekê, beşdarbûnê ûhd. didin bikaranîn. Ji bona me ve ev bi ne destnîşankirinê, gotinên rasteqîne ve têtin biderkevtin. Weha tendurûstî, bextiyarîtî, spehîtî ûhd. bi nala yekekî rabûyî ve di rêya pêwendîya dijbûnên wisa de têtê bixuyanîkirin. Lêbelê Plato dide bigotin: Ku ev , çiyê ku ew weha dê bête

¹ Ibid., p. 16-17 (p. 142-143; p. 23 (p. 157).

² Ibid., p. 24-25 (p. 158-160).

³ Proportion: Proporttion: Rêgî, Hawrêjî, Hevrêjî, Hevgirî, Pêrgeyî, Rêje, Hawgirî, Beşî, Parçe.

⁴ Ibid., p 25 (p. 160).

⁵ Ibid., p. 25-26 (p. 160- 163).

bidurustkirin, bi hoyê tişteki wisa ve dide bimerckirin, ku tède ya sêyem dê bide bikirin; ev bi baştirî ve ji wê ve tète biderkevtin, ji ya ku di rêya kêra wê de yekeke wisa tète bipêkhatin. Weha bi xwedanê çar desnîşankirina ve têtin biderkevtin: Yekem nebisînorkî, nebidestnîşankirî; duwem bisînorkirî, pîvan, sînorkirî, çiyê ku şahrezatî pêve tète bigirêdan; sêyem ji tevlihevbûna herduwan ve tète biderkevtin, ji ya ku ew êtir hatîye bipêkhatin; çarem bi hoy ve tète biderkevtin¹, û evaya li ser wê de wetov bi yekîtiya cudabûnan, xweyêtiyê, desthilatîyê, zordariyê ve li ser dijûnan de tète biderkevtin, ji ya ku ew bi xwedan hêz ve tète biderkevtin, ji ya ku ew dijûnan di xwe de dide bihilgirtin. Ya bixurtir, bihêztir, bigiyantir bi vê ve tète biderkevtin, çiyê ku dijûn di xwe de dikare bide bihilgirtin; giyan dikare bilindirîn bidijbûnê bide bihilgirtin – laşê lawaz vê nikare bide bihilgirtin, ew tète biveçûyîn, gava ku yekekî din ji wîna ve bi xwe ve tète bihatin. Ev hoyê hanê vêca bi (gotinek Yunanî, Cuma) ve tète biderkevtin, ji yê ku ew li ber dunyayê de tète biberkevtin; spehîbûna dunyayê di ba, agir, avê de û bi giştî ve di jîndariyan de di rêya wî de hatîye bidiyarvekevtin.² Bi serêxwe ve³ weha bi vê ve tète biderkevtin, çiyê ku ew di yekîtiyekê de bi dawîbûn û bêdawîbûn ve tète biderkevtin.

Lêbelê vederxistina diyalektika rast û durust di Parmenides de tète binavrokkirin, ji ya ku ew bi navdengtirîn perçeyê hostatîya diyalektika Platonî ve tète biderkevtin. Parmenides û Zeno bi nala ku ew ligel Sokrat ve bi hevdû re ji bona hatina Atina ve hatine binaskirin, lêbelê bi serokî ve bi diyalektik ve tète biderkevtin, ji ya ku ew li ser zemanê Parmenides û Zeno de tète bidanîn. Pêrejî di pêşî de serûştîya vê diyalektikê li ser vî sêweyê hatî de bi nêzîkbûn ve tète bidan. Plato weha ji bona Parmenides ve dihêle, ku ew pesnê Spkrat bide bikirin: „Min didate bibîrxistin, ku te ligel Sokrat de“ bi yekekî di nava peyvdarên amedan ve; ev wehajî li gora Feylesofan ve dihate bilihevkirin, lêbelê ev li paş 16 salan de di piştî mirina Sokrat de tète bilidarxistin – „xwe didate biaxivtin, bi carekê ve xwe didate bifêrkirin, didate bidestnîşankirin (gotinek Yunanî, Cuma), bê ka di çî de serûştîya spehîbûnê, dadwerîtiyê, başîtiyê û di heryekê de di van remanên hanê de tète bikevtin. Ev rakişandina te“ (û kar, (gotinek Yunanî, Cuma) „bi spehîbûn û xwedanî ve tète biderkevtin“. Lêbelê xwe bide bivekişandin û hêjbêtir xwe di nava van diyarên bêşûd ve bide bikaranîn û ew ji bal komê ve weha“ bi mêtafizîka „zimandirêjyê“ (gotinek Yunanî), lewçebûnê ve „tète binavbikrin“, „tanî ku weha tu hêjî bi genc ve bête biderkevtin; herger na dê ji ber te ve rastî bête biwindakirin. Ku tède, Sokart dide bipirskirin, gelo ev corê hanê di pêrabûnê de tète bipêkhatin? – Ev di wê demê de tu gelekî bi dilê min ve hate biderkevtin, ku te berê dabû bigotin, merov divê ne xwe li nik temaşekirina hestyarîkirinan û xapandinan de bide bihiştin, lêbelê li wê de bitemaşekirin, çiyê ku bes û bi tenha ve reman dide biderxistin, û çiyê ku ew bi tenha ve tète biderkevtin“. Hêjî di pêşî de min dabû bibîrxistin, ku merovan ji berê ve didate bibawerîkirin, ku rastî dikare bes û bi tenha ve di rêya pojandinê de bête bidîtin; li nik pojandinê de merov remankirinan dide bidîtin, merov van ji bona remankirinan ve dide biveguhestin, çiyê ku merov di sêweyê wênekirinê, bawerîkirinê de li ber xwe de dide bidîtin. Vêca Sokrat ji bona Parmenides ve dide bivelêzîvirandin: „Weha ez didim bibawerîkirin, ku wekhevbûn û newekhevbûn û destnîşankirinên giştîyên dinî tiştan bi baştirîn ve têtin bilêgerandin. – Parmenides dide bibersivkirin: Belê! Lêbelê divê tu, gava ku tu li ser destnîşankirineke wisayî “ wekhevîtiyê, dadwerîtiyêwî „ dide bidestpêkirin, ne bes tenê wê bidin bitemaşekirin, çiyê ku ew ji mercekirineke wisa ve bi dûhevdû ve tète bihatin, lêbelê divê tu jî wehajî vê bi ser ve bide bivekirin, çiyê ku ew tète bihatin,, heger ku tu dijûna destnîşankirineke wisa bide bimerckirin. Ji bona nimûne ve li nik

¹ Ibid., p.26-27 (p. 163-165).

² Ibid., p. 29-30 (p. 169-172).

³ Absolute: Absolute: Bi serêxwe ve, Bi carekê ve.

merckirinê de, ku pîrbûn têtê biderkevtin, ku tu li ser wê dixwaze bide bilêgerandin: Çi bi serê pîranîyê ve di pêwendîya ligel xwe de bi xwe ve û di pêwendîya ligel ser Yekê de têtê birûdan“ (ev dê weha bi servajîya xwe ve bi xwe ve bête biderkevtin, ku pîrbûn ji bona di Yekekê de têtê biveguhertin, gava ku lê di destnîşankirinê de bête bitemaşekirin, di gava ku lê di temaşekirinê de divê bête bitemaşekirin; û ev bi gelekî başbûnê ve têtê biderkevtin, çiyê ku yekek li nik remankirinê de pê têtê birûkirin, gava ku merov ji xwe re destnîşankirinên wisa ji bona xwe ve dide biberdanîn); „û wetovjî, çi ji bona Yekê ve di pêwendîyê de ligel xwe de û di pêwendîyê de ligel pîrbûnê de têtê birûdan.“ Ev divê lê bête bitemaşekirin. Lêbelê carekedin divê lê bête bitemaşekirin, gava ku pîrîfî neyête bidîtin, çî vêca ji bona Yekekê ve û ji bona pîrbûnê ve têtê bivehatin, herdu ji bona xwe ve û bi dijîhevdû ve têtin biderkevtin. Wetov mercên wisa di babetî Nasînkirîtyê û Ne-Nasîtyê, Aramyê û Livandinê, Pêkhatinê û Veçûnê de, û wetovjî di zanîna Hebûnê û Nebûnê de bi xwe ve divê bêtin bivedanîn. Bi çi ve heryek ji bona xwe ve û bi çi ve pêwendî li nik Vedanîna yekekê yanjî ya din ve têtê biderkevtin? Têde divê tu xwe bi carekê ve bide bihostekirin, wêçaxê tu dê cewhera rastîyê bide binaskirin.“¹ Weha hêjabûneke mezin Plato li ser temaşekirina diyalektik de dide bidanîn. Ev ne bi temaşekirineke derveyî ve, lêbelê bes û bi tenha ve bi temaşekirineke wî ve têtê biderkevtin, çiyê ku ew bi nala rastîya destnîşankirinê ve divê bête biderkevtin. Ev bi vê ve weha bi nala remankirinên xurû ve têtin biderkevtin, ew bi navrokê ve têtin biderkevtin; temaşekirina wan bi jîndarî ve têtê biderkevtin, ew ne bi mîrî ve têtin biderkevtin, ew xwe didin bilivandin. Û livandina remankirinên xurû têtê biderkevtin, ku ew xwe ji bona yên din ve xwe bi xwe ve didin bîkirin; û ew wer didin bixuyanîkirin, ku bes û bi tenha ve yekîtya wan bi durûstîya rastîya wan ve têtê biderkevtin.

Li jêr têgihîştina yekîtya Yekê û Pîrbûnê de Plato dihêle Sokrat bide bigotin: „gava ku yek bes û bi tenha ve dide bidelîlîkirin, ku ez bi Yekekê û Pîrbûnekê ve têtin biderkevtin, weha ev min nade bisersûrayîkirin. Di gava ku ew min bi rast û durust ve dide bixuyanîkirin, ku ez bi yekeke Pîrbûnê ve têtin biderkevtin, û li ser min de alîyê rastê, çepê, jor û jêr, pêşî û paşî dide bixuyanîkirin: weha Piratî di min de li nik min de têtê birûniştin; carekedin yekîfî, jiber ku ez ji hevtên me ve bi Yekekî ve têtin biderkevtin. Wetov jî kevir û text ûhd. Lêbelê dê ev min bi sersûrayî ve bide biderxistin, gava ku yekek remanê di pêşî de, bi nala wekhevîtyê û newekhevîtyê, Piratîyê û Yekbûnîtyê, Aramîyê û Livandinê ve û bi wek wan ve, heryekê ji xwe re (gotinên Yunanî, Cuma) bide bidestnîşankirin û ew di pişt re dide bixuyanîkirin, bê çilo wan ji bona xwe ve li ser wan de bi xwe ve bi mînê ve didatin bidanîştin û xwe didatin bicudakirin.“² Encama (tevaya) lêgerandineke wisa di Parmenides de vêca di dawî de weha bi serhevdû ve têtê biderxistin: „ku Yekek, dibe ku ew bête biderkevtin, yanjî dibe ku ew neyête biderkevtin, ew bi xwe ve weha bi nala remanên din ve „ (têtin biderkevtin, ew dê bi aramyê, livandinê, pêkhatinê, venemanê ûhd. ve „wetov ji bona xwe ve bi xwe ve bi nala di pêwendîyê de li dûhevdû de bêtin bîkirin – hemû tanî radeyekî wetov têtê biderkevtin, bi nala nayête biderkevtin, ew têtê bi xuyanîkirin û ew nayête bixuyanîkirin“.³ Ev encama (tevaya) hanê dikare bi sersûrayî ve bête bixuyanîkirin. Em li gora wênekirina xweyî lêhatî de gelekî hatine bidûrvekevtin, van tevaya destnîşankirinên rûtkirî, Yekê, Hebûnê, Nebûnê, Vederkevtinê, aramyê, Livandinê û bi mîna wan ve ji remanan ve bidin biwergirtin, lêbelê tavaya van giştîyan Plato bi nala remanan ve dide biwergirtin. Ev hevpeyvîna hanê bi rast û durûst ve bi xurûbûna rêça remana Plato ve têtê biderkevtin. Plato ji Yekekê ve dide bixuyanîkirin, gava ku ew bête biderkevtin, wetovjî gava ku ew neyete biderkevtin, ku ew xwe bi

¹ Plat. Parm., p.135-136 (p. 21-23).

² Ibid., p. 129 (p. 9-10).

³ Ibid., p. 166 (p. 84).

xwe ve bi mînê ve û ne xwe bi mînê ve wetovjî bi nala Livandinê ve wehajî bi nala aramyê, pêkhatinê û venemanê ve bête biderkevtin û neyête biderkevtin; yanjî Yekîti wetovjî bi nala tevaya van remanên xurû ve weha têtin biderkevtin û nayêtin biderkevtin, Yekek wetovjî bi gelekî ve bi Yekekê ve bi nala Piratîyê ve tète biderkevtin. Di pevîkê de tète bikevtin“ Yek tète biderkevtin“, wehajî, ku Yek ne bi yekê ve, lêbelê bi Piratî ve tète biderkevtin;“ û bi servajî ve, „ku Piratî tète biderkevtin“ pêrejî tète bigotin; „ku Piratî ne bi Piratîyê ve, lêbelê bi Yekê ve tète biderkevtin.“ Ew xwe bi diyalektî ve didin bixuyanîkirin, ew bi taybetî ve bi wekhevîbûnê ve ligrl yên xweyî din de têtin biderkevtin; û ev rastî ve tète biderkevtin. Nimûneyek bûnê dide bidan: Di Bûnê de Hebûn û Nebûn tète biderkevtin, rastîya herduwan bi bûnê ve tète biderkevtin, ev bi yekîtiya herduwan ve bi nala neperçebûnê ve û belêjî bi nala necudanîtiyê ve tète biderkevtin; jiber ku Hebûn ne bi Bûnê û Nebûnê jî ve tète biderkevtin.

Ev encamê hanê ji bona me ve bi vê ve bi şeweyekî nayînkirinê ve tète bixuyanîkirin, weha ku ev bi xwe ve – bi nala rastîya pêşî, prius ve, ne bi nala erêbûnê ve, ne bi nala nayînkirina nayînkirinê ve tète biderkevtin, ev erêbûna hanê li vêderê de nayête bivegotin. Dibe ku ev encamê hanê di Parmenides de ji bona me ve nikaribe bide bitêrkirin. Jibervêjî ve Platonîyên Nuh, nemaze Proklus bigir vê xuyanîkirina hanê di Parmenides de bi oldarîya rastî ve, bi rastîya derxistina hemû veşartîyên gewhera Xwedanî ve didin bidîtin. Ê ew nikare ji bona tiştekeî din ve bête biwergirtin. (Ew wetov nayête bixuyanîkirin, bi mîna ku ew dê bi vê ve; Tiedemann¹ dide bigotin, tu gotin li ser de nayête biderkevtin, bi nala bilindbûna lewçebûna Platonîyê Nuhî ve bihata biderkevtin.) Jiber ku em li jêr Xwedan de cewhera bi serêxweyî hemû tiştan ve têtin biliberkevtin; ev cewhera bi serêxwe ve wetov di liberkevtina xweyî sade de yekîti û livandina van cewherîtiyên xurûtîyan, remanên Yekbûnê û Pîrbûnê ûhd. tète biderkevtin. Gewhera Xwedanî bi remanê ve bi carekê ve tète biderkevtin, bi mîna ku ew him ji bona şiyarbûna hestyariyê ve yanjî ji bona têgihîştinê ve, ji bona remankirinê ve tète biderkevtin. Tanî ku reman bi serêxwe ve ji bona xwe ve bi xwe ve bi remankirî ve bête biderkevtin, ew bi kirîtiya remankirina ji bona xwe ve tète biderkevtin; û diyalektik wetovjî ne bi tiştekeî din ve ji bil kirîtiya remankirina ji bona xwe ve di xwe de ji bona xwe ve tète biderkevtin. Ev pêwendîya ligelhevdûbûna hanê de Platonîyên Nuh bes û bi tenha ve bi nala Mêtazîk ve didin bidîtin û ew jê oldarîyê, pêşkevîna veşartîyên gewhera Xwedanîyê didin biderxistin, didin binaskirin.

Lêbelê li vêderê de bîrxistina têgihîştina dualîyî berê tète bixuyanîkirin, ji ya ku ew divê li vêderê de bidestnîşankirîti ve bête bieşkerekirin, yek: Ku li jêr Xwedanê me de û li jêr Gewhera tiştan de bi dualî ve bi karibe bête biliberkevtin. a) ku bi rast û durst ve bête bigotin: Gewhera tiştan, û ev jî bi nala yekîtiyê, ji yê ku ew wetovjî xweser bi Piratîyê ve; Hebûnê ve wetovjî bi xweserîya Nebûnê, Rudanê, Livandinê ve wetovjî bi çûnê ve tète biderkevtin: Weha pêre bes û bi tenha ve Gewhera xweserî babetên tiştan bi destnîşankirî ve têtin bixuyanîkirin û ev rêça gewherî yanjî lêkolandina Hebûnê hêj ji bona me ve ji bona naskirina Xwedan ve, ji bona oladarîyê ve bi cudanbûn ve têtin biderkevtin. Ev Gewherîtiyên sade û pêwendî û livandinên wan bes û bi tenha ve bi behnên gotinên Xwedanîtiyê ve têtin bixuyanîkirin (ew bi xwe ve bi sadebûn û xweser ve), ne bi giyan ve têtin biderkevtin; ev jibervêjî ve, jiber ku, weha tète biremankirin, yek bêhn tète bikêmvekevtin, ji ya ku em li bal Xwedan de didin biremankirin. Lêbelê giyan, ji yê ku ew bi rastî ve bi cewhera serêxwe ve, ne bes û bi tenha xwe ve bi sadebûnê û xweserîyê ve bi carekê ve, lêbelê ji bona xwe ve di xwe de bi velêzîvirandî ve tète biderkevtin, ji yê ku ew di dijûna xwe de biyekîtiya xwe û

¹ Tiedemann, Platon, Argumenta, p. 340.

servajîfîya xwe ve têtê biderkevtin, ji yê ku ew lêbelê bi nala wê bêhnê û livandina xwe ve nade bilidarxistin – ewana ne bi bivelêzîvirandî ve têtin bixuyanîkirin.

b) heger ku ev rûtbûnên sade ji bona ser alîyekî ve bi nala gewheretîyên sade ve bêtin biwergirtin, ji yên ku ew bi xweser ve têtin biderkevtin û ji yên ku vezîvirandin di xwe de bi kêmbûn ve têtê biderkevtin: weha ew dikarin li ser alîyê din de jî bi nala têgihîştinên xurû, velêzîvirandina xurû ve di xwe de bi xwe ve bi girêdayî ve bêtin biwergirtin. Ji bona wan ve bicihanîn têtê bikêmasîkirin; û di pişt re livandina wan ji bona gerandineke vala li valî û walî de di rûtbûnên vala de bi rast ve têtê biderkevtin, ji yên ku ew bes û bi tenha ve bi velêzîvirandinê ve têtin bigirêdan, lêbelê ew bi xwedanê tu bicihanînan ve nayêtin biderkevtin. Em divên serûştîya naskirinê û zanebûnê bidin binaskirin, da ku em di têgihîştinê de bi xwedanê hemûyî ve bêtin derkevtin, çiyê ku ew têtê têtê biderkevtin.

Lêbelê em divên bi xwedanê vê şiyarbûna hanê ve bêtin biderkevtin, ku ew wetov bi têgihîştinê ve him bes û bi tenha ve bi xweser ve di rastîyê de,, tevî ku ew belkî di berê de bi Sadebûnê ve bête biderkevtin – lêbelê ew ji alîyê giyanê sadetîyê ve, bi gewherî ve ew di xwe de bi remankirina vezîvirandî ve têtê biderkevtin (xweser bes û bi tenha ve ev sorbûn ûhd. têtê biderkevtin) – hêjî ku ew bes û bi tenha ve bi vê ve di xwe de bi xwe ve bi vezîvirandî ve, bi tiştê şiyarbûnê ve têtê biderkevtin; nemaze ew wehajî ji bona xwe ve têtê biderkevtin, ango ew bi tiştêkî gewherî ve têtê biderkevtin. Sadetî bi vexweserîtîyê, vediyaretîyê ve têtê biderkevtin, weha hemû bicihanîn¹ têtê biderkevtin. Ev şiyarbûna hanê li ser serûştîya têgihîştinê de Plato êtir neweha bi destnîşankirî ve dabû bigotin û pêrejî weha ev nayête biderkevtin, ku ev gewhera tiştan bi mîna xwe ve têtê biderkevtin, çiyê ku ew bi gewhera Xwedanî ve têtê biderkevtin. Ji bona gewhera Xwedanî ve em wetov ji bona Gewherê ve yanjî ji bona Hebûnê ve vê vezîvirandinê di xwe de ji bona xwe ve, ji bona vezîviranê ve di xwe de hebûnê yanjî Gewherê didin bidaxwazkirin. Lêbelê ev bi rast û durust ve bes û bi tenha ve bi gotinê ve nayête bigotin, jiber ku tişt bi herawayekî ve li ber dest de têtê bidîtin. Cudabûna peyvdarîkirinê bes û bi tenha ve bi nala li gora şêwe û wênekirinê û têgihîştinê de li berdest de têtê biderkevtin.

Ji rexekî ve vêca ev velêzîvirandina hanê di xwe de, giyanî, têgihîştin, di pojinandina Plato de li ber dest de têtê biderkevtin. Jiber ku yekîfîya Piranîyê û Yekekê ûhd. wetov ev kesatîya hanê di cudabûnê de, ev di hebûna velêzîvirandina xwe de di dijûna xwe de têtê biderkevtin, ev dijûna hanê, ya ku ew di xwe de bi xwe ve têtê biderkevtin.

Lêbelê ji alîyekî din ve wetov jîbervêjî ve li nik Plato de hêjî ev hebûna velêzîvirandina xwe bi mîna Xwedan ve li gora şêweyê wênekirina yekekê jê cihê de têtê bimayîn, û di lidarxistina xweyî bûyîna seruştîyê de di Timäus de weha bi nala Xwedanekî cuda ve û gewhera tiştan ve têtê bivediyarkevtin. Vê gewhera cîhanê dê em bi nêzîk ve di felsefa serûstîyê Platonî de bidin binaskirin.

Diyalektika Plato wetovjî ne li gora her guhpêdanekê de bi nala dawîbûna tevayî ve têtê bivenaskirin. Ev nemaze di wê de jîbervêjî ve divê bête bikirin, bixuyanîkirin, gava ku merov ji bona nimûne ve bes û bi tenha ve Yekê dide bidanîn, ku têtê bi xwe ve destnîşankirina Piratîyê têtê binavrokkirin, yanjî ku di Pîrbûnê de destnîşankirina Yekatîyê têtê biderkevtin, gava ku em li wê de didin bitemaşekirin. Merov nikare bide bigotin, ku di hemû livandinên diyalektikîyî Plato de ev şêweyê sertbûna hanê têtê têtê binavrokkirin; nemaze ev pircaran bi temaşekirinên derveyî ve têtin biderkevtin, ji yên ku ew di diyalektika wî de bi kêrdar ve têtê biderkevtin. Ji bona nimûne ve Parmenides dide bigotin: „Ku Yekek têtê biderkevtin; ew bi dûhevdu ve têtê bivederkevtin, ku Yekek ne bi mîna têgihîştina ligel Hebûnê de têtê biderkevtin., weha ku wisa Yekek û Hebûn bi cudabûn ve têtin biderkevtin. Weha ev di pevîkê de têtê

¹ Realität: Reality: Rastî, Rastiyatî, Birastî, Bicihanîn, Bicihanîfî

biderkevtin: ku Yekek, bi Cudabûnê ve tète biderkevtin; weha ku Pîrbûn tède tète biderkevtin, û weha ez ligel Yekê de di pêşî de Pîrbûnê didim bigotin.¹ Ev diyalektîka hanê bi rast û durust ve bi rastî ve, lêbelê ne bi tevayî ve bi xurû ve tète biderkevtin, gava ku ew ji pêwendîya wisayî du destnîşankirinan ve dide bidestpêkirin. Gava ku Plato li ser başîtîyê, spehîbûnê de dide bipeyivandin, weha ev bi remanên rast û durust ve têtin biderkevtin. Lêbelê ev bes û bi tenha ve bi remankê ve tète biderkevtin. Tani gihandina remanên wisayî rast û durust hêjî ev bi dûr ve tète biderkevtin, gava ku merov ji rûtbûnên wisa ve bi nala Hebûnê, Nebûnê, Piratîyê ve dide bidestpêkirin. Ev Plato pê nehate birabûn: ku ew van remanên hanêyê rûtkirî ji bona spehîbûnê, rastîyê, reweştîyê bide bidûkevtin, ev pêşvekevtin, pêvgirêdan tète bikêmkirin. Lêbelê di berê de di vê zanebûna wan destnîşankirinên rûtkirî de bi xwe ve bi kêmanî ve rûçik tète bikevtin. Li nik Philebus de weha li binçînîya pêhestkirinê, kêfxweştîyê de tète bitemaşekirin; ev di berê de bi rast û durust ve tète biderkevtin. Feylesofên kevnar bi carekê ve didatin bizanebûn, bê ka çî wan li ser remanên xurû de ji bona rast û durustîyê ve didatin biwergirtin. Di binçînîya atomîyî yekîtîyê, piratîyê de em weha kanîya gewdeyê dewletê didin bidîtin, destnîşankirina remaneke dawîyî ji biçînîya dewleteke wisa ve êtir bi jîrîfî ve tète biderkevtin. Kevnar li nik felsefekirina xurûyî wisa de ne bi xwedanên armancên wisa ve dihatin biderkevtin – bi carekê ve ew ne ji bona armanca wisayî mitafîzîkîyî sorbûn ve, pêrejî ne ji bona nala armancê ve, ne ji bona kêşê² ve hatibûn biamadekirin. Em bi xwedanê gewdeyên, cawên³ rast û durust ve têtin biderkevtin, em dixwazin wan ligel vî cawê hanê de bi rastkirinê de bidin bianîn. Li nik Plato de feylesofê rûberberekî ji xwe re dide binavrokkirin, ji ya ku ew xwe ligel Kes de divê bide biberdestkitin, ev û ev divê bêtin binaskirin; lêbelê bi derbekê ve Plato asûdîfîya⁴ bi carekê ve ji xwe re dide bidanîn, ev jîyana asûdî bi xwe ve di lêvenerandinê de (di jînê de) bi tiştên Xwedanî ve tète bidanîn.⁵ Li vê jîyana hanê de bête bitemaşekirin, ew bi bêarmanc ve tète biderkevtin, hemû berjewendî têtin biwindakirin. Di dunya remanan de bi azadî ve bête bijîyandin, ji bona Kevnaran ve bi armanca bi xwe ve û ji bona xwe ve dihate biderkevtin; û wan didatin binaskirin, ku bes û bi tenha ve di remankirinan de aazadî tète biderkevtin. Li nig Plato de vê jî date destpêkirin, ku ew xwe hêjîbêtir bide biêşandin, da ku ew destnîşakirîyê bêtir bide binaskirin; cawê giştîyî zanebûnê dide bidestpêkirin, ku ew xwe bêtir bide bicihêkirin. Em hevpeyvînan didin binaskirin, ji yê ku ew xwe ligel remankirinên xurû de didin bikarkirin; di Timäus de em felsefa serûştîyê, di Komara Sincîtîyê de didin bidîtin.

2. Felsefa Serûştîyê

Di Timäus de reman di destnîşankirina xwe de bi derxistina nêzîktir ve tète bidiyarkirin, destnîşankirinên bingehîyên ji Felsefa Serûştîyî Plato ve di Timäus de têtin binavrokkirin. Bes bi tenê ve li ser vê nêzîkbûnê de, nemaze em nikarin pişta xwe pê bidin bigirêdan, ev di vê de bi xwe jî ve bi xwedanê kêmk berjewendîyê ve tète biderkevtin. Ji bal Pythagoryan ve Plato ji xwe re pir dayîte biwergirtin; çend bi wan ve tète bigirêdan, ne bi rast û durust ve nikare bête biderkevtin. Timäus bi bêgûman ve bi nivîsteke rastkirî ve bi rast û durust ve ji bal yekekî Pythagorî ve hatîye binivîsandin. Hinekî din jî ev dane bigotin, ev bes û bi tenha ve bi jê wergirtinekê ve tète biderkevtin, ji yê ku Pythagorîyekî ji xwe re ji Nivîstên gewreyî Plato ve dayîte bikirin. Lêbelê ya

¹ Plat. Parm., p. 142 (p.35-36).

² Problem: Problem: Kêşe, Derd.

³ Stoff: Stuff, Material, Matter: Caw, Pertel.

⁴ Glückseligkeit: Happiness: Asûdîfî, Bextiyarî..

⁵ Plat. Phil., p. 33 (p. 178).

pêşî bi dibûnîtir ve tète biderkevtin. Timäus di hemû deman de bi sengîntirîn û tarîtirîn ve li jêr hemû hevpeyvînên Platonî de dihate biderkevtin. (Nemaze, gava ku ew ji ser Felsefê ve bi bêtir ve tète biderkevtin, gotî bi carekê ve ne li gora zanebûna me ve tète biderkevtin, gerjî ku em dîtina Platoyî rast û durust, ji Nuhvanan ve bes û bi tenha ve bi gelekî ve awirên wîyî zor rast divê em bi dilkirî ve bidin bidîtin. Ev dijwarîtiya hanê tète biderkevtin a) ji letekî ve di berê de ji derveyî tevlihevbûneke liberkevtinîyî ve ji zanebûn û wênekirinê ve hatîye bibîrxistin, bi mîna ku em pêrejî jimarên Pythagorî bi tevlihevbûn ve dixwazin bidin bidîtin; b) Bi başîtî ve lêbelê pêkhatîya felsefeyî tişt bi xwe ve, ji ya ku Plato hêjî li ser de bi xwedanê tu şiyarbûnê ve nedihate biderkevtin. Ev dijwartîya din bi rêxistina tevafiyê ve tète biderkevtin. Çiyê ku bi rast û durust ve pêrejî tète tète bixuyanîkirin, ku Plato gelekcaran xwe dide birawestandin, pircaran dide bivezîvirandin û carekedin ji pêşîya pêşî ve ew bi destpêkirinê ve tète bixuyanîkirin. Ev Rexnevanan, ji bona nimûne ve Wolf ji Halle¹, û yêr din ve hate bilêgûmankirin, ji yêr ku ew di felsefê de nedihatî biliberkevtin; ev ji komkirinê û civandinê ve ji perçeyên nivîsandinan ve yanjî nivîstan ve hatine biwergirtin, ji yêr ku ew bes û bi tenha ve bi derveyî ve weha bi hevdû ve hatine bibestandin yanjî ji yêr ku ew ji bona nava pîr bêganeyên Platonî ve hatine biavêtin. (Wolf di peyvên devokî de dide bigotin, ku wî dayîte bi dîtin, ku ev hevpeyvînê hanê, pêrejî bi mîna Homerê wî ve, ji perçeyên cudan ve bi hev re hatine bidanîn.) Hemû hegerjî ku bi pêwendî ve ne bi rêxistî ve tète bixuyanîkirin, Plato bi xwe ve ji bona vê tevlihevbûna hanê ve pircaran daxwaza lêbuhurandîna xwe dide bikirin; weha dê em di tevafiyê de bidin bidîtin, bê çilo bi pêwistî ve dide bikirin. (Ji bona vê pircarîya vegerandinê ve merov dikare bingehekî kûr bide bidan.)

Lidarxistina gewhera serûştîyê yanjî bûyîna cîhanê Plato êtir li ser vî şeweyê hanê de tète biçûyîn: „Xwedê bi başîtîyê ve tète biderkevtin (bi Yunanî ve hatîye binivîsandin, başîtî li ser qotê remanên Platonî de tète rawestandin, bi mîna ku Aristoteles li ser remanan û başîtîyê ve dayîte binivîsandin, ya ku wî tede li ser rêça Platonî de dayîte bikarkirin), „başîtî² lêbelê bi tu corekî ve bi xwedanê zikreşiyekê³ ve di xwe de nayête biderkevtin; jibervêjî ve wî dixwest, ku dunya⁴ xwe wetov bixwaze bide bikirin.“⁵ Xwedê li vêderê de hêjî bi bêdestnîşankirin ve tète biderkevtin; Plato jibervêjî ve di Timmäus de bi pircaran ve weha ji destpêkê de dide bidestpêkirin. Ku Xwedê bi tu xwedanê zikreşiyê ve nayête biderkevtin, bi herawayekî ve ew bi yekekî mezin, spehî, rastî û remaneke xavî ve tète biderkevtin. Li nik Kevnantiran de bi dij ve bi Nemesis⁶, Qelewbûnê, Bext, Zikreşîtîyê ve ev bi destnîşankirina betenê ve ji ya Xwedanan ve tète biderkevtin, ku ew bi nezinbûna berjêrbûnê, kirina biçûkbûnê, hêjabûnê ve, bi meznatîya ne hilgirtina derd û kulan ve dikarin bêtin biderkevtin. Feylesovên Derengvanên hêja li servê de didatin binayînîkirin. Di wênekirina besî Nemesis de hêjî tu destnîşankirina reweştan ne dihatin binavrokkirin. Sizadan, bi cihkirina bi cihanîna reweştîkirinê ve bi dijî nereweştîyê ve bi berjêrkirina wê ve tètebiderkevtin, ji ya ku ew di ser pîvanê ve tète biderkevtin; lêbelê ev pîvana hanê hêjî ne bi nala reweştê ve hatîye bixuyanîkirin. Remana Plato bi bilintir ve ji dîtina piratîya Nuhvanan ve tète biderkevtin, hinekan, di gava ku wan didatin bigotin, ku Xwedê bi Xwedanekî vegirtî ve tète biderkevtin, ku wî xwe nedidate bixuyanîkirin û merov li ser Xwedê de nade bizanîn, ku ew li ser Zikreşîtîya Xwedanîtiyê de bide biservekirin.

¹ Vorlesungen von 1805/06.

² Güte: Kindness, Goodness, Excellence, Başîtî, Qencîtî.

³ Neid: Envy. Zikreşî, Çavreşî.

⁴ Welt: World, Earth, Dunya, Cîhan, Erd.

⁵ Plat. Tim., p. 29 (p.25).

⁶ Nemesis: Xwedana Sizadanê; Dadwerîtiyê. Cuma

Êtir çima divabû ku ew xwe nede bixuyanîkirin, gava ku em bi yekbûn ve bi sorbûn ve ligel Xwedan ve bixwazin bidin bikirin? Ronahiyek nayête biwindakirin, gava ku yên din bêtin bivêxistin; weha sizadan li Etinê de li ser Ne-Rêpêdanê ve dihate biderkevtin. Heger ku dê nasîna Xwedê ji bona me ve li ber de ber bête bigirtin, weha ku em bes û bi tenha ve dawîbûnê didin binaskirin, ku em bi bêdawîbûnê ve nayetin bigihandin: weha dê ew bi zikreşî ve bête biderkevtin, yanjî Xwedê vêca bi navekî vala ve tete biderkevtin.

Vêca êtir ew ne bi bêtir ve bi nala vê ve tete binavkirin: ku bilinditîyê ji Xwedanîyê ve em dixwazin li rexeke de bidin bihiştin û ku em li dûberjewendîyên xweyî biçûk, dîtîne xwe ûhd. bêtin biçuyîn. Ev pîskirina hanê bi xerabyê ve, bi gunehkaryê ve bi dijî giyan ve tete biderkevtin.

Xwedê weha li gora Plato ve bi bêzikreşî ve tete biderkevtin. Ew hêjbêtir pêde dide biçuyîn; “wî vêca diyarbûna ji (Gotinek Yunanî) – gotineke Efsanî ve date bidîtin, ji ya ku jê pêwistî hatîye biderkevtin, ji ya ku ew bi hinekî ve ji xweserbûnê ve dayîte bidestpêkirin, ji ya ku ew lêbelê, bi mina ku ew xwe weha dide bidiyarîkirin, tanî radeyekî merov nikare wê bi rasti ve bide bihiştin -, „ne bi nala bêdengbûnê ve, lêbelê bi nala lihevhatinê û ne bi rêxistinê ve tete bilivandin; û wê ji nerêxistinê ve ji bona rêxistinê ve dayite bianîn, di gava ku wê ev ji bona baştirîn ve bi nala wêna ve bi guhpêdan ve lê dayîte bitemaşekirin.“

Li gora wêna de merov wêna weha dide bidîtin, bi mîna ku Plato ji xwe re dayîte biwergirtin, ku Xwedê bes û bi tenha ve bi (gotinek Yunanî), Rêxistvanê Metiryê ve tete biderkevtin, û ev bi nala hergavî ve, bi carekê ve bi serêxwe ve jê bi nala bêserî û binî ve tete bidîtin. Ev pêwendîyên hanê ne bi felsefebûnnê ve, lêbelê ew bi Dogmen –Bîrubawerîyên Plato ve têtin biderkevtin, ew ligel wan de ne bi sorbûn ve dide bireftarîkirin; ev bes û bi tenha ve li gora wênekirinê ve tete bigotin, peyvên wisa bi tu xwedanê navrokên feylesofî ve nayetin biderkevtin.

Ev bes û bi tenha ve bi veçûna bijarê ve tete biderkevtin, da ku ew ji bona ser destnîşankirinên wisa ve bêtin biajotin, bi mîna ku ev li nik Metiryê de tete biderkevtin. Emdivê bidin bizanîn, gava ku em di felsefê de ligel Xwedê, Hebûnê, Cih, Dem ûhd. de didin bidestpêkirin, ku em ligel şeweyekî xweser de jê didin biaxivtin – ev bi xwejî ve bi navrokekê ve tete biderkevtin, ji yê ku li gora serûştîya wî de bi xweser ve tete biderkevtin, di pêşî de ew bes û bi tenha ve bi xweser ve tete biderkevtin; û em divê bidin bizanîn, ku ev bidestnîşankirinên hanê bi nala bi serêxwe ve pêrejî di xwe de bi xweser ve têtin biderkevtin. Weha Xwedê hêjî ne bi xweser ve, ji bona remankirinan ve bi vala ve tete biderkevtin.

Plato êtir di pêçûna xwe de ji bona destnîşankirinên bêtir ve tete bigihandin; û ev jî di pêşî de bi remanê ve têtin biderkevtin. Em divê pişta xwe bi pojinvanê Plato ve bidin bigirêdan. Ew dibêje, Xwedê birêxistinê bi başîya baştir ve dide bihêjakirin; ev bi reftarîkirina peyveke xav ve tete biderkevtin.

Li nik me de dê merov pêrejî bida bidawazîkirin, ku divê di pêşî Xwedê bête bidelîlîkirin, wetovjî bi kêmanî ve dê merov diyarkirinê bida bipêkanîn. Li nik Plato de ev bi bêtir ve bes û bi tenha ve bi şeweyekî xavîti ve tete biderkevtin, bê ka çi jê pê tete bidelîlîkirin, gelo di pêşî de bi destnîşankirina rastîyê, destnîşankirina remanê ve tete biderkevtin, ji ya ku ew di pişt re bi derengtir ve tete bidiyarkevtin. Ew pêde tete biçuyîn: (Xwedê) „bi remankirin ve, ku ew ji Diyarvanan (Hestyarvanan) ve bi ne liberkevtî (gotinek Yunanî) ve ne bi sipehîtir ve dikarîbû bihata biderkevtin, ji nala bi hiştîyê, têgihîştinê (gotineke Yunanî) ve lêbelê bi bê giyan ve ligel nebûnê ve bi pişkdar ve dikarîbû bihate biderkevtin- li gora vê dawîbûna hanê de ew têgihîştinê di nava dirûnê¹ de, lêbelê dirûnê di nava laş de dide bidanîn“, jiber ku têgihîşt ne bi

¹ Seele: Soul: Dirûn, Can, Giyan.

pişkdar ve dikarîbû li ser diyarvanê bê laş de bihate biderkevtin, „ û wetov wî ew bi hev re weha dane bigirêdan, ku dunya bi cenawerkî bi can û têgihiştî ve têtê biderkevtin.“¹ (Me bi wetov ve di Phädrus de dayîte bidîtin.) Em bi xwedanê lirastê û (gotinek Yunanî) de têtin biderkevtin . û giyan, bi bestandina van herdu noyan² ve, ev bi tevaya rastîyê, rastê ve têtê biderkevtin.

„Ev lêbelê bes û bi تنها ve bi cenawerekî spehî ve têtê biderkevtin. Vêca gava ku ew bi dudwan ve yanjî bi bêtir ve bihatana biderkevtin, dê ev weha bes û bi تنها ve bi perçeyên yekî ve, û bi yekî ve bihatana biderkevtin.“³

Êtir Plato pêrejî di pêşî de ji bona ser destnîşankirina remana gewhera laşî ve têtê biçûyîn: „Jiber ku divê dunya bi jîndarî, dîyarî û dîdarî ve bête bikirin, lêbelê bi bê agir ve dê nikaribe bête bikirin û bi bê hîmkirinê ve, bi bê erdê ve lêbelê dê nikaribe bête bidîtin: weha Xwedê di pêşîya pêşî de pêrejî agir û erd dayîte bidurustkirin.“ Bi rengekî zarotî ve Plato bi ser vê ve têtê biçûyîn. „Dudo bi تنها xwe ve lêbelê nikarin bi bê yekekî sêyem ve bêtin biyekkirin, nemaze divê bestandinek di nîvî de bête bidîtin, ku ew wan herduwan bi hev re dide bihiştin.“ – yekek ji gotinên xurûyî Plato ve -; „lêbelê bestandina spehî têtê biderkevtin, ji ya ku ew xwe bi xwe ve û ev jî, çiyê ku jêve bi hevdû re dê bêtin bihiştin, ji bona ser bilindbûna yekê ve têtê bidurustkirin.“ Ev jî bi kûrbûn ve têtê biderkevtin; jiber ku ew bi liberkevtinê ve, bi remanê ve têtê binavrokkirin. Bestandin bi xweyîyê, kesîtyê, desthilatîyê ve têtê biderkevtin; ew hêrîşî ji bona ser yên din ve dide bikirin û ew xwe ligel wî de dide bimînahevkin. „Ev bi bimînahev⁴ ve (pêwendîya hergav) bi deha spehîbûn ve pê têtê birabûn.“ Lêbelê bimînahev têtê biderkevtin; „Gava ku ji jîmaran ve yanjî ji komên hêzan ve ji wêna hanê ve, ji ya ku ew bi navînyê ve têtê biderkevtin, xwe bi nala ya pêşî de ji bona wêna ve, weha ew xwe ji bona ya dawî ve dide bireftarikirin, û biservajivêjî ve têtê biderkevtin, bi mîna ku ya dawî ji bona navînyê ve têtê biderkevtin, weha ev navînyê hanê ji bona yapêşî ve“ (a:b – b:c) „têtê biderkevtin“ – „di gava ku êtir ev navînyê hanê bi ya pêşî û dawî ve hatibûn bikirin, û ya dawî û ya pêşî bi servajî ve herduwan bi navînyê ve dide biderxistin; weha têtê biencamkirin, ku hemû li gora pêwistîyê de bi nalaxwe ve têtin biderkevtin“ (ev bi cudabûn ve têtê biderkevtin, ku ew bi tu yekê ve nayête biderkevtin); „gava ku ew lêbelê bi mina xwe ve hatibû bikirin, weha dê hemû bi yekekê ve bête biderkevtin.“⁵ Ev bi zor başî ve têtê biderkevtin. Em hêjî vê nihajî di Felsefê de didin bihiştin.

Ev Diremtiona –Bîrûbawerîya- hanê, ji ya ku Plato jê dide bidestpêkirin, bi encam ve têtê biderkevtin, ji yê ku ew ji bal jîrbûnê⁶ ve bi navûdeng ve têtê biderkevtin. Ev encamkirina hanê bi reng ve têtê bimayîn, bi mîna ku ew bi sadebûn ve bi hişbûnê ve têtê bixuyanîkirin, lêbelê ew bi nala hişbûnê ve têtê biderkevtin. Cudabûn di tûjbûnan de têtin biderkevtin, û bi mînahev ve bi vê ve têtê biderkevtin, ji ya ku ew wê ji bona yekekê ve dide bikirin.. Encam bi pojandinê⁷ ve têtê biderkevtin, ji ya ku ew xwe di tûjbûnan de ligel xwe de bi xwe ve bi hevdû re dide bigirtin, di gava ku hemû soz hemû cih têtê têtin biderbaskirin. Di dawî de tevaya hişîtyê, remanê têtê, bi kêmanî ve di dervebûnê de, têtê binavrokkirin. Ev jîbervêjî ve ne bi mafê ve têtê biderkevtin, ku ji dawîbûnê ve bi bed ve bête biaxivtin û wî jîbervêjî ve pê ne bi nala rengê bilindî bi serêxwe ve bête birûniştin. Bi nala têgihiştina dawî ve merov bi dijî vê ve bi mafê ve têtê biderkevtin, wî bide biavêtin. Ev bi xwedanê tu navînyê ve nayête biderkevtin;

¹ Ibid, p. 30 (p. 25-26).

² Extreme: Extreme: Nobûn. Tûjbûn.

³ Ibid. p. 31 (p. 27).

⁴ Analogie: Analogy: bimînahev, binalahev, biwekhev.

⁵ Ibid.,p.31-32 (p. 27-28).

⁶ Logik: Logic:Jîrî, Jîrbêjî.

⁷ Spekulative: Speculative: Pojandî, Hizrî.

heryekê ji cudabûnan ve li vir de bi nala bi serêxwe ve, bi cudabûn ve di rengê serxebûna xwe de tête biderkevtin, ew bi destnîşankirina taybetîyê xwe ve bi dijî ya din ve tête bixwedanîkirin. Ev di felsefa Platonî de tête bihilanîn, û hizirkirin tede rengê dawîyê taybetîyê û rastîyê dide bipêkanîn. Navînî tûjbûnê bi yekeke bilintir ve dide bikirin; ew nema bi serêxwe ve, ne bi dijî xwe ve û ne jî bi dijî navînîyê ve têtin bimayîn. Navîni dê bi herdu tûjbûnan ve bête biderkevtin û ev dê ji bona navînîyê ve bêtin biderkevtin; vêca di pêşî de tête bihatin, ku hemû li gora neçarîtiya bi mîna xwe ve têtin biderkevtin û weha yekîtiya tête bipêkhatin. Di liberkevtina dawî de bi dijîvê ve ev yekîtiya hanê bes û bi tenha ve yekîtiya bi gewherî ve bi cudabûn ve bête bihiştin, ya ku ew weha tête bihiştin; li vir de kirdarek, destnîşankirinek ligel yekekî din de yanî bigir „liberkevtinek ligel yekekî din de“ di rêya navînîyê de bi hevdû re dê bêtin bigirêdan. Lêbelê di pêşîya pêşî de wekhevîbûn yanî ku Kirdar di navînîyê de ligel xwe de bi xwe ve bi hevdû re, ne ligel yekekî din de bête bigirêdan.

Di dawîbûna hiştîyê de weha kirdarek, navrokek di rêya yekekî din re û di yekekî din de xwe ligel xwe de bi xwe ve bi hevdûre bi girêdayî ve dide biwênekirin; ev tede tête bikevtin, ku tûjbûn bi mînahev ve hatine bikirin – ku yekek xwe ligel yê din de, lêbelê bi nala mîna wîna ve, bi hev re dide bigirêdan. Ev bi gotinên din ve bi Serûştîya Xwedan ve tête biderkevtin. Dê Xwedê ji bona Kirdar ve bête bikirin, weha ev bi vê ve tête biderkevtin, ku wî kurê xwe, dunaya dayîte bidurustkirin, xwe di vê rasta hanê de dayîte bicihanîn, di ya ku ew bi mîna yê din ve tête bidiyarkevtin – lêbelê tede ew bi mîna xwe ve ligel xwe de tête bimayîn, jêkevtinê ew dide binabûdkirin û ew xwe di yê din de bes û bi tenha ve ligel xwe de bi xwe ve dide bihevgirêdan; weha ew di pêşî de bi giyan ve tête biderkevtin. Gava ku merov xweserbûnê li ser derxistinê de dide biberzkirin û di pişt re dide bigotin, ku kêra Xwedê bi xweser ve tête biderkevtin, weha ev bi bingehê baş ve tête biderkevtin; lêbelê rastîtiya tête biderkevtin, ku Xwedê bi payinekê ve tête biderkevtin, ji yê ku ew xwe ligel xwe de bi xwe ve bi hevdû re dide bivegirêdan. Weha bilindtirîbûn di felsefa Platonî de tête binavrokkirin. Ev bi rast û durust ve bes û bi tenha ve bi remankirinên xurû ve têtin biderkevtin, ji yê ku ew lêbelê hemûyî di xwe de didin binavrokkirin; û ew di hemû rengên rastîyê de bi tenha ve ji bona ser destnîşankirina remankirinan ve tête bihatin.

Ev rengên hanê ji dema Plato ve bi yek cot hezar salî ve bi beyare ve hatine bihiştin; ji yê ku ew ji bona nava oldarîya filetiyê ve ne bi nala remankirinan ve hatine biderbasbûn, belê merov ew bigir bi nala ne rast ve bi dîtînen tede kevtî ve lê didate bitemaşekirin, tanî ku merov di demên nuh de bi liberkevtinê ve dabû bidrîstpêkirin, ku Liberkevtin, Serûştî û Xwedê di nava van destnîşankirinan de têtin binavrokkirin.

Plato pède tête biçûyîn: Di vî zevîyê bi diyarkevtî ve weha bi nala nobûna Erdê û Agir ve bi nala hîmkirîtiyê û jîndarîtiyê ve dihatin biderkevtin. „jiber ku hîmkirîtiya bi du navînîtiya ve tête bipêwîstîkirin“ (Remaneke giring; ji dêlva sisyan ve em di serûstîyê de bi xwedanê Çarem ve têtin biderkevtin, navînî bi ducari ve tête biderkevtin). „jiber ku ew ne bes û bi tenha ve bi firehbûnê ve, nemaze jî ew bi xwedanê kûrbûnê ve dihate biderkevtin“ (bi rastî ve bi çar berî¹ ve, di gava ku xal² di rêya xêzê³ û rûber⁴ de ligel laşê rast û durust ve bi hevdû re bi girêdan ve bête biderkevtin): „weha Xwedê di nava agir û erdê de ba û av data bidanîn“ (carekedin destnîşankirinek ligel jêrbûna kûr de, jiber ku ew navînîya hanê, bi nala cihêbûnê ve di cudabûna xwe de li gora herdu tûjbûnan de tête bivezîvirandin, di xwe de bi xwe ve divê bête bicudakirin); “ Ê bi rastî

¹ Dimension: Dimension: Rûberî, Alî, Rexî.

² Punkt: Point: Xal, Deq.

³ Linie: Line: Xêz.

⁴ Fläsche: Bottle: Ber, Rûber, Ban, Toprax.

ve li gora pêwendîyekê de, weha ku di xwe de agir ligel ba de bi mina ba jî ligel avê de û hêjîbêtir ba ligel avê de bi mîna avê ve ligel erdê de tête bireftarîkirin.¹ Weha em navînîyeke şikestî didin bidîtin; û jimara çar, ji ya ku ew li vêderê de tête bidîtin, di serûştîyê de bi jimareke serokî ve tête biderkevtin. Hoy, ku ev, ciyê ku ew di biryara hiştîyê de bes û bi tenha ve bi sêsiyan ve tête biderkevtin, ew di serûştîyê de ji bona ser çarîtiyê ve tête biçûyîn, ew di serûştîyan ve tête bikevtin, di gava ku ev bi rast û durust ve, çiyê ku ew di remanan de bi xweser ve bi yekekê ve tête biderkevtin, di serûştîyê de ji serhevdû ve tête bikevtin. Navînî bi rast û durust ve bi nala dijîbûnê ve bi ducarîyan ve tête biderkevtin. Yekek jê bi Xwedê ve tête biderkevtin, ya Duwem, ya Vepêşkeşkirinê, bi Kur ve tête biderkevtin, ya Sêyem bi Giyan ve tête biderkevtin; li hêre de navînî bi sadebûn ve tête biderkevtin. Lêbelê di serûştîyê de ew bi dijîbûnê ve tête biderkevtin, ew bi pêre ve bi nala dijîbûnê ve, bi xwejî ve bi ducarî ve, tête bihebûnkirin; weha em bi xwedan ve têtin biderkevtin, gava ku em, bi çaran ve, didin bijimartin. Evjî li nik wênekirina ji Xwedê ve tête bicîhatin, di gava ku em wê li ser dunyayê de didin bikaranîn, weha em bi nala navînîyê ve bi serûstî û giyanê heyîtî ve bi xwedan ve têtin biderkevtin – Serûstî bi nala wetov ve û giyanê heyîtî, vezîvirandina serûştîyê, rêya vezîvirandinê –; û hebûna vezîvirandinê bi giyan ve tête biderkevtin. Ev rewenda jîndar – ev didin bicudakirin, û ev cudabûna hanê bi mîna xwe ve ligel xwe de bête bidanîn – ev bi Xwedanê jîndar ve tête biderkevtin.

Plato bi bêtir ve dide bigotin: „Di rêya vê yekîtiya hanê de dunya dîdar û destpêkirinê hatîye bidurustkirin, Pêre, ku Xwedan ji bona wêna ve perçe“ – agir ûhd. li vêderê de bi xwedanê tu giringbûnê ve bi rastî ve nayête biderkevtin – „bi tevayî ve û bi neparvekirî ve dayîte bidan, ew bi carekê ve bi başî ve û ne bi pîrbûn û nexweş ve tête biderkevtin. Vêca pîrbûn û nexweşî bes û bi tenha ve jê têtin bipêkhatin, gava ku li ser laşekî de perçên wisa bi bêpîvan ve ji derve de didin bikêrkirin. Lêbelê ev bi wisa ve ne weha tête biderkevtin; jiber ku dunya wê bi xwe ve bi derbekê ve di xwe de dide binavrokkirin, û ew nikare ji derve ve bête bihatin. Gewdeyê dunyayê bi gogî ve“ (nemaze bi mîna ku ew li nik Parmenides de û li cem Pythagoriyan de tête biderkevtin), „bi nala deha baştirîn ve tête biderkevtin, ji ya ku ew hemûyên din di xwe de dide bihilgirtin; ew bi carekê ve bi lûs ve tête biderkevtin, jiber ku ew jêre ne li gora derve de, tu cudabûn bi dijî yên din ve tête biderkevtin, ew bi tu libatan ve ne dihate bipêwistîkirin.“ Dawîbûn tede tête bipêkhatin, ku cudabûnek, dervîtiyek ji bona bijarekî ve tête biderkevtin. Di remanê de wehajî di destnîşankirinê de bi sînokirin, bicudakirin biyekekîdinkirin, lêbelê pêrejî di yekekî de bijihevxistin, binavrokkirin, bihiştin di yekî de tête biderkevtin; weha ev bi cudabûnekê ve tête biderkevtin, ku tede tu dawîtî nayête bipêkhatin, nemaze pêrejî ew tête bihilanîn. Weha dawîtî di bêdawîtiyên xwe de tête biderkevtin – ev bi renamkirineke gewre ve tête biderkevtin. „Xwedê êtir ji bona dunyayê ve deha xweştirîn livandin ji heftan ve dayîte bidan, nemaze ewên hanê, ji ya ku ew bi pîrbûn ve ji bona têgihîştinê û şiyarbûnê ve, Bazinê livandinê, tête bigorêkirin; ji yên ku wî

Şeşên din jê dane bicihêkirin û wî ew ji gewhera wîyî bêrêxistî“ (ber bi pêş ve û ber bi paş ve) „dayîte biazadîkirin.“² Ev bes û bi tenha ve bi giştî ve tête bigotin.

Hêjîbêtir: „Jiber ku Xwedê bi dunyayê re xwe bi mînê ve dide bidîtin, wî ew bi kirina Xwedê ve xwest bide bikirin, weha wîna ji bona wêna ve giyan date bidan û wî ev di navînîyê de date bidanîn û wî ev di rêya tevayê de date biberfirehkirin“ Giyanê Dunyayê „û wî ev wehajî ji derve ve di rêya wê de dor lê date bigirtin“ (weha dunya bi hemûtiyekê³ ve tête biderkevtin); „û bi vî şeweyê hanê ve ew xwe bi xwe ve dide bitêrkirin, bi pêwistîya tu kesan ve nayête biderkevtin, ew xwe bi xwe ve Kesên Nasyar

¹ Ibid. p. 32 (p. 28).

² Ibid. p.32-34 (p. 28-31).

³ Totalität: Totality: Hemûtî, Sercem.

û Dost dide bipeydakirin. Û weha Xwedê di rêya vê tevaya hanê de dunya bi nala Xwedanekî pîroz¹ ve dayîte bizayîn.² Em dikarin bidin bigotin: Li vêderê de vêca Plato bi xwedanê destnîşankirina wênekirinekê ve ji Xwedê ve tete biderkevtin, di pêşî de li vir de rastî, zanebûna remanê tete biderkevtin. Lêbelê Xwedanê pêşî hêjî ne bi destnîşankirî ve tete biderkevtin. Em divên bi şiyarbûn ve vê rêya hanê bidin bigirtin, ku yê pêşî, gelo bi Hebûnê ve yanjî bi Xwedê ve tete biderkevtin, ne bi destnîşankirî ve tete biderkevtin. Ev Xwedanê durustkirî di pêşî de bi rastîyê ve tete biderkevtin; ewê hanê di pêşî de bi gotinekê ve tete biderkevtin – bidestpêkirina li gora şeweyê wênekirina xûru de bi peyîvandî ve, bes bi nala Hypothesis – wergirtinê- ve, mercbûna wênekirinê ve bête biwergirtin.. Bi nala Xwedê ve bes û bi tenha ve Başîtî dihate biderkevtin., ew bes û bi tenha ve bi nav ve, hêjî ew ne bi nala xwe ve bi xwe ve bi destnîşankirî ve û nîşankirî ve dihate biderkevtin. Ev navînîya hanê weha bi rastîtîyê ve tete biderkevtin. Me jibervêji ve di pêşî de ji metirîyê ve dayîte bidestpêkirin û merov dixwest di pişt re bide bimebestkirin,, ku Plato metirîyê bi serêxwe ve dabû bidîtin: weha ev bi şaşbûn ve tete biderkevtin, di piştî ku ev wetov hatibû bilidarxistin. Ev hebûnîtîya ji bona xwe ve û bi xwe ve, ev pîrozîtîya hanê di pêşî de bi vî Xwedanî ve, bi vê mînatîyê ve tete biderkevtin.

„Di gava ku em vêca ji giyan ve di dawî de hatine bipeyîvandî, weha ew tete biderkevtin, Plato dide bigotin, „jibervêji ve hêjî ne bi dawî ve, lêbelê ev bes û bi tenha ve bi şeweyê zimanî ve tete bigirêdan; ew bi zalîtîyê ve, bi padîşahîtîyê ve – bi laşîtîyê ve tete biderkevtin, lêbelê hustuxwarkirina wêna“ ne bi serêxwebûna xwe û hergavîyê ve tete biderkevtin. Ev bi xavîtîya Plato ve tete biderkevtin, ew vê bi şeweyê nivîsandîna ziman ve dide bigirêda. Çiyê ku ew li vêderê de bi lihevastîhatbûn ve tete bidîyarkevtin, êtir ew carekedin bi nêçarî ve tete biderkevtin: ku ew ligel xweserîtîyê bide bidestpêkirin û êtir di pêşî de ji bona nik rastîyê ve bête bihatin. Merov dikare weha, bi mina ku niha hatîye bibîrxistin, di lidarxistinên wisa de şaşbûnên Plato bide daxuyanîkirin; lêbelê ev bi vê ve tete bigirêdan, bê ka ew çî ji bona rastîyê ve dide bidan. Bi nêzîktir ve dê ji bona me ve serûştîya remana platonî ya hatî bide bixuyanîkirin. Plato bi ras û durust ve dide bigotin: „Ggewhera giyan lêbelê bi şeweyê hatî ve hatibû bipeydakirin.“ Li vêderê de bi taybetî ve carekedin remana bi mîna xwe ve bi nala li nik gewhera laşîtîyê de tete biderkevtin.

Ev bi cihê nivîsandîneke Platoyî bi navûdeng û deha kûr ve tete biderkevtin: nemaze: „ji tiştê ne parvekirî ve u ji yê ku ew xwe hergav bi nala tiştê heyîtî ve, û di pişt re ji tiştê parvekirî ve, ji yê ku ew ligel laş de tete bigirêdan, Xwedê corekîdin ji tişt ve ji herduwan ve ji bona navînîyê ve dayîte biyekkirin, ji yê ku ew ji serûştîyê ve ji bona xwe ve bi mîna xwe ve û ji serûştîya yê din ve tete biderkevtin.“ Parkirî li nik Plato de wehajî bi ya din ve bi nala wetov ve – ne ji tiştêkî ve tete binavkirin. “Û li gora vêna de Xwedê ew ji bona wê navînîya neparvekirî û parkirî ve dayîte bikirin.“ Li vir de destnîşankirinên rûtkirî têtin bihatin: Yekek jê bi nasname³ ve tete biderkevtin û ya din bi (gotîneke Yunanî) ve tete biderkevtin, ya din li ser wî de bi xwe ve tete biderkevtin, bi pîrbûnê yanjî ne-pênasînê, dijatîyê, cudabûnê tete biderkevtin. Debara em bêjin, „Xwedê, bi serêxwe ve, bi nasnameya nasnamînê û ne-nasnamînê ve tete biderkevtin“, weha mero li ser hovîtîyê û mamostîyê de dabû biaxivtin. Xelkên, ku ew weha li ser de didin biaxivtin, dikarin Plato hêjî bi bilindtir ve bidin bipesindarkirin; û belê wî rastîtî wetovjî dayîte bidestnîşankirin. „Û ev hersê Gewherên hanê bi nala cudabûnê ve bi danînî ve hatîye biwergirtin, ku Xwedê hemû di Yek remanê de dabû biyekkirin“ (ew ne bi sisîyan ve têtin biderkevtin; ya Sêyem ne bi Sisya dijî yê din ve tete biderkevtin), „di gava ku ew serûştîya yê din, ji yê ku ew bi giran ve bi

¹ Seligen:Blessed: Pîroz, Dilovan.

² Ibid. p. 34 (p. 31)..

³ Identîtât: Identity: Pênasî, Pênasîn, Hevyekî, Mînahevîtî, Nasname.

tevlihevbûn ve tète biderkevtin, bi zorê ve ji bona nava yê ligel xwe de bi mîna xwe ve dide bilihevkirin.“ Ev bi herawyekî ve bi zordarîya liberkevtinê ve tète biderkevtin. ji yê ku ew pîrbûnê, pevçûnê, dide binimûnekirin û bi nala remanîyê ve dide bidanîn. Ev wetov bi xweji ve bi zordaryê ve tète biderkevtin, ya ku ew bi têgihîştinê ve dide bikerkin, gava ku merov wê weha hinekî dide biceribandin. Di velêzîvirandineke sade de di xwe de, di wergirtina velêzîvirandineke sadeyê wê destpêkirinê de, ji ya ku ew tède têtin bicihêkirin, ew bi wan bihnan ve têtin biderkevtin: Ew xwe bi nala xwe ve (bi bihna mîna xwe ve), ya din; - yekîtiya Sêyem, lêbelê bi jihevkevtî ve tète bidiyarkevtin, ne ji bona yekîtiya pêşî ve tète bivezîvirandin. Ev nayête bipirskirin, ma gelo Metiryê (ya din) bi mayîn ve tète biderkevtin. „Ev ligel gewherê (gotinek Yunanî) de tète bitevlihevkirin û ji her sêsiyan ve Yekê dide bidurustkirin, wî ev tevaya hanê carekedin di perçan de, weha bi pîrîtî ve bi nala xwe ve date bixwedîkirin, biparvekirin.“¹

Debera em vê pêkhatîya giyan ligel ya dunyaya diyarkevtî de bide bimînahevkirin, weha ew bi wê bi xwe ve bi nala vê ve tète biderkevtin. Û ev Yeka Tevayî êtir di pêşî de, ji ya ku ew niha bi rêvexistina pêkhatîyê, metirya rastîyê ve yanjî bi gewher ve, cawê bi serêxwe ve tète biderkevtin, ji yê ku ew di xwe de tète biperçekirin (yekîtiyeke mayînî û neperçekirîyî Yekê û pîrbûnan); - ev divê ji bona tu yekekîdin ve neyête bipirskirin.

Ev xweyîtiya² hanê Plato weha carekedin dabû bidanîn, û reng û şeweyê dîtîne li gora destnîşankirina jimarên de tète bivegotin. Li vêderê de wênekirinên Pythagorîyan têtin bixuyanîkirin. (Keşan li nik Plato de Sêstî dane bidîtin; wan dixwestin wê di remankirinan de bidin bixuyanîkirin, bidelîlîkirin û jê remankirinan bidin bidurustkirin. Rastî li nik Plato de weha bi nala wê nîşankirinê ve bi xwe ve bi nala Sêstîyê ve dihate biderkevtin. Em divên lêbelê xwe li nik Plato de ne li ser wê wênekirinê de bidin birawestandin, ku dîtina Xwedê di berê de hatîye bidîtin, lêbelê divên em piştî xwe bi liberkevtinê ve bidin bigirêdan. Ev Xwedanê hanê, ji yê ku Plato li ser de dide biaxivtin, ne bi remankirinekê ve tète biderkevtin, lêbelê ew bi wênekirinekê ve tète biderkevtin.) Ev wênekirina hanê jimarên bi navûdengên Platonî ve dide binavrokin (bi mîna ku Ciceron wan dide binavkirin, ji yê ku wî ji wan ve tu tişt nedabû biliberkevtin, ji yê ku ew bi bêgûman ve di koka xwe de bi Pythagorîyan ve têtin bigirêdan., ji yê ku Kevnaran û Nuhvanan, wehajî bi servîjî ve Kepler di „Harmonia mundi“ de xwe kelekî pê dabûn biêşandin, lêbelê kesekî hêjî bi rast û durust ve di wê de nehatîye biliberkevtin. Wê bidin biliberkevtin, ev dê bi ducarî ve bihata binavkirin: letek ji hizirkirina giringbûna wêna, liberkevtina wêna ve bidin binaskirin Bes, bi nala ku di berê de li nik Pythagorîya de hatîye bibîrxistin, ev cudabûnên jimarên hanê bes û bi tenha ve liberkevtineke nedestnîşankirîyî cudabûnê, û bes û bi tenha ve di jimarên pêşî de didi bidan; lêbelê li wêderê de ku pêwendî bi tevlihevbûntir ve têtin biderkevtin, ew bi carekê ve bi nekarin ve têtin biderkevtin, ku ew wê bi nêzîktir ve bidin binîşankirin. Beşek jê li vêderê de bi jimarên ve têtin biderkevtin, weha ew bi nala cudabûnên mezin ve, cudabûnên hestiyarîyê dide bixuyanîkirin. Rêstika³ diyarkirinên mezin – û rêstika Esmanî bi vê ve tète biderkevtin, di gava ku meznatî deha bi xurûbûn ve û bi deha azadîbûn ve, ne bi kolebûn ve ji bal başîtiyê ve, bi mîna li nik hemûyî din de tète bixuyanîkirin, di gava ku ew bi bêtir ve bi hebûnê ve divê bête biderkevtin – ew divabûn li gora wan de bihatana bilihevkirin. Bes ev cihêjimarên jîndar bi xwe ve bi rêstikên gelek bêhnan ve: mezinbûna dûrbûnê, lezîti, wehajî pêvan têtin biderkevtin. Tu yekek ji vê bêhna hanê ve dikare bi nala rêzekê ve bête bilidarxistin, ligel rêzeke jimarên sade de bêtin bimînhevkirin; jiber ku rêz dikare ligel libatên xwe de bes û bi

¹ Ibid. p. 35-36 (p. 31-32).

² Subjektivität: Subjectivity: Xweyîti

³ System: System:pêr, peyrew, Pergal, Sazî, Rêst, Rêstik, Rêzik, Rêz, Tor, Awa, Şewaz, Rêjim.

tenha ve rêstika van tevaya bêhnan bide bihilgirtin. Heger ku êtir jimarên Platonî wehajî perçên her yekekî ji rêstikeke wisa ve bihatana biderkevtin; weha nejtî ev perçê hanê bi wêna ve, da ku ev jî bihata bikirin, lêbelê pêwendîya bêhnanan dê bihata biderkevtin, ji yên ku ew xwe di livandinê de didin bicudakirin, çiyê ku ew xwe bi nala tevayê ve dide biliberxistin û ew xwe bi rastî ve bi guhpêdarî û hişbûn ve dide biderxistin. Em dixwazin bi kurtî ve li ser hoyê serokîyî mêmjûyî ve bêtin biçûyîn. Reftarkirina bingehî li ser wê de ji bal Böckh ve di xwendewarîyan de ji bal Daub û Kreuzer ve tête biderkevtiu.

Xêza bingehê bi gelekî sade ve tête biderkevtin. „di pêşî de Xwedê ji tevayê ve perçeyek; di pişt re perçê duwem, ducar ji perçê yekem ve dabû biwergirtin; yê sêyem bi yek û nivê ji yê duwem ve, ew bi sêcarî ve ji yê yekem ve tête biderkevtin; yê dinî ducarîyî ji duwem ve; yê pêncem bi sêcarîyî sêyem ve; yê Seşem bi heştcarîyê yekem ve; yê hevttem bigir bi 26 mezintir ve ji yê yekem ve tête biderkevtin.“ Rêz ligel de bi 1; 2; 3 ve; di pişt re bi 4 ve, bi ducarîtkirina ji 2 ve; 9, bi ducarîtkirina¹ 3 ve; 8, bi nala sêcarîtkirina 2 ve; û 27, bi nala sêcarîtkirina ji 3 ve tête biderkevtin. „Di pişt re Xwedê ducarîyên (1; 2) û sêcarîyên (1;3) bi lidûhev (pêwendîyan) ve dide bidagirtin, di gava ku ew careke din perçan ji tevayê ve dide bijêkirin. Ev perçên hanê wî ew di nava holan de weha dabûn bidanîn, ku du (navînîti yanjî) navînî di heryekî de dihate biderkevtin, ku yekek jê wetov bi pîrbûn perçê mezin û biçûk ve bi nala heryekî tûj ve, yêdinî ku ew lêbelê li gora jimarên ve bi mînahev ve gelekî bi mezintir û biçûktir ve ji tûjbûnê ve dihate biderkevtin“; - yê ku pêşî her û her bi pêwendîyeke endazeyî ve, ya din bi jimargerîyekê ve dihate biderkevtin. Navînîya pêşî di rêza reha arînkirina (1: Reha çarekirin 2:2) de; ya din ji bona nimûne ve tête biderkevtin, gava ku yek û niv bi navînîya di navbera 1 û 2 de tête biderkevtin. Bi vê ve êtir pêwendîyên nuh têtin bipêhatin; ev carekedin bi şeweyekî taybetîyî dayînîyî giran ve di wêna pêşî têtin bipalpêdan, lêbelê weha, ku „ di hemûyan de hinek jê têtin biavêtin. – û pêwendîya (gotinek Yunanî) dawîyî jimarê ji bona jimarê ve bi 256: 243 ve“, yanjî „bi 2 çarîkirina 8 ve: 3 bi reha çarînkirina 5 ve tête biderkevtin. Lêbelê merov ne bi dûrbûn ve ligel van pêwendîyên jimarên ve tête biçûyîn; ew tu tiştî ji bona liberkevtinê ve, ji bona remanê ve nadin biliberxistin. Pêwendî, qanûnên serûştîyê xwe ne ligel van jimarên lawaz de dihêlin bidin bixuyanîkirin. Ev bi pêwendîyeke karî ve tête biderkevtin û ew ne bi destnîşankirina bingehîyî ve di pîvanên serûştîyê ve têtin biderkevtin. Plato êtir dide bigotin: „Ev tevaya vê rêza hanê Xwedê li gora dirêjbûnê de di du beşan de dabû bivejêkirin, wî ew bi şeweyê xaçitî ve (X) li ser hevdu de dabû bidanîn, dawîyên wan ji bona bazinekî ve dabûn bikevankirin û ew ligel livandina rengekî mînahev de dabûn bidorlêgirtin: bazinekî navînî û yekekî derveyî dabûn bilidarxistin, bazinê derveyî wehajî veguhertina xwe bi xwe ve bi nala xwe ve, navînîya hebûna yê din yanjî xwe bi ne mîna xwe, wanan bi nala zalîtîyê, neperçekirî ve dabûn bidanîn. Lêbelê wî navînî carekedin li gora wan pêwendîyan de di heft bazinan de dabû biparvekirin, ku jê sisê ligel lezîtiya mînahev de, lêbelê çar ligel lezîtiya nemînahev de di nava xwe de û bi dij ve sisê di pêşî de xwe didin biveguhertin. Ev êtir bi rêstika giyan ve tête biderkevtin, di nava wêna de hemû laşîtî tête bipêkhatin. Ew bi navînyê ve tête biderkevtin, ew ji bona nava tevayê ve tête bikevtin û ew wê wetovjî ji derve ve dide bidorlêgirtin û ew xwe di xwe de xwe dide bilivandin; û ew weha bi xwedanê bingehîyekî Xwedanîya jîyaneke bi bêdawîbûn û hişmendî ve di xwe de bi xwe ve tête biderkevtin.“²

Ev bi tevayî ve ne bi bêtevlîhevbûnekê ve tête biderkevtin. Li nik remana laşîyî gerdûnê de ji bona wîna ve di berê de giyan bi nala dorlêgortina sade ve jêre tête bikevtin.. Ev bes û bi تنها ve bi jê wergirtina tevayê ve tête biderkevtin. a) gewhera

¹ Potenz: Potency, Power: Carîkirin (di jimargaryê de), Hêzdarî, Kargerî. Karîn, Çalaki, Şiyani, Hêz, Qam, Xurt. Reha Çarekirinê.

² Ibid. p.35-36 (p.31-32).

laşîtîyê û giyanê bi yekîtîyê ve di cudabûnê de têtê biderkevtin. b) Ev gewhera hanê bi yek ducarîtîyê ve têtê biderkevtin: ew weha bi aa) ve bi xwe ve û ji bona xwe ve bi xwe ve di cudabûnê de têtê bidanîn, di nava Yekeke rêstikkirî de ku ew xwe di pir bihnanan de, ji yê ku ew lêbelê bi livandinan ve têtin biderkevtin, û bb) di rastîyê¹ de – herdu ev tevayîbûna hanê di danînaa servajîkirinê de ji giyan ve û laşîtîyê ve, û ev carekedin bi Yekê ve têtê biderkevtin. Giyan bi xwetêxistinê, navînîya şepyê², berfirehbûn û dorlêgirtinê ve têtê biderkevtin; laşîtî di nava xwe de têtê biderkevtin – ango ev wehajî bi xweji ve bi dijî wî ve têtê bidanîn, çudabûna wîna, bi mîna ku ev bi wî ve bi xwe ve têtê biderkevtin.

Ev bi destnîşankirina giştîyî giyan ve têtê biderkevtin, ji yê ku ew ji bona nava dunyayê de têtê bidanîn, ji yê ku ew vê dide biserdarîkirin; û tanî radeyekî çilo perçê bingehîyî wê. Ji yê ku ew bi matiryê ve têtê biderkevtin, bi mînê ve dide bidîtin, ew wekhevûna wêna di xwe de dide biderxistin. Giyan bi wê gewherê ve bi xwe ve bi nala gerdûna diyar ve têtê biderkevtin, ew bi wan bêhanan ve bi xwe ve têtin biderkevtin, ji yê ku ew rastîya wê dide bidurustkirin. (Xwedê bi nala pêkhatina bi carekê ve ne bi tiştêkî din ve jîbil xwe bi xwe ve dide bidîtin.) Plato jîbervêjî ve pêwendîya wê ji bona gewhera tiştan ve weha dide bisaloxdan, ku ew „gava ku ew bi yekekîya bihnan ve ji wan bi xwe ve, him ji pêkhatina parvekirî yanjî neparvekirî ve têtê bidestpêgihandin, ew xwe bi xwe ve bi vezîvirandî ve li ser de dide bipeyîvandin, herdu cudabûn, çiyê ku ew bi xwe ve ji bona ser wî ve yanjî ne bi mînê ve têtê biderkevtin, çilo, li kuderê de û kengî yekek xwe bi hevdu re û ligel gîştîbûnan de xwe dide bireftarîkirin. Gava ku bazinê hestyarîyê, bi rast ve xwe dide birêxistin, ji bona xwe tevaya giyanê xwe bi nasîn ve dide bidan: weha bîrên rast û bawerîyên durust têtin bipêkhatin“ (gava bazinê birêkevtîyî „cudayî“ xwe bi lihevhatî ve xwe ligel navîna hebûna giyan de didin bixuyanîkirin). „Lêbelê heger ku giyan xwe ji bona ser hişbûnê ve bide bivezîvirandin û bazinê xweyî bi mîna xwe ve xwe bi nasîn ve pê bide bidan: weha xwe remankirin ji bona zanistîyê ve bi varekê ve dide bidawîkirin.“³

Ev êtir bi remanê ve, bi gewhera dunyayê ve bi nala Xwedanê dilovanî ve di xwe de têtê biderkevtin. Li vêderê de ev remana hanê di pêşî de dunyayê dide bixuyanîkirin, li vêderê de di pêşî de remana tevayî têtê bidawîkirin. Ev tanî niha bes û bi tenha ve bi gewhera hestyarîyê ve dihate biderkevtin, ne ku dunya bi nala hestyarîyê ve hêjî dihate bixuyanîkirin; gelo ew li wêderê de bi rast û durust ve ji berê ve ji agir ûhd. ve hatibû bipeyîvandin, weha ew bes û bi tenha ve gewherê dide badan. Plato li vêderê têtê bixuyanîkirin, ku ew ji pêşîya pêşî ve dide bidestpêkirin, bê ka çi wî di berê de pê dabû bidestpêkirin, lêbelê li wêderê de bes û bi tenha ve gewher, ew peyvên hanê, agir ûhd. wî ew bi başî ve dabûn bihilanîn.

Vêca Plato pê têtê biçûyîn. Ev Dunya Xwedanî wehajî ew wê bi „Nimûne“⁴ ve dide binavkirin, ji ya ku ew bi tenha ve di remankirinan (gotineke Yunanî) û hergav di wekhevûnîyîya xwe bi xwe ve têtê biderkevtin“. Ew ji bona vê tevayê ve xwe careke din weha dide biberamberkirin, ku „yekeke Duwem, bi wêneyê ewê Pêşî ve têtê biderkevtin, ji yê ku ew bi xwedanê dunyayê û pêkhatinê ve têtê biderkevtin û bi diyar ve têtê biderkevtin“.⁵ Eva Duwem bi rêstika livandina Xwedanî ve têtê biderkevtin, ji yê ku ew bi yê pêşî ve „bi jîyana hergavî ve têtê biderkevtin. Ewê hanê, Ciyê ku pêkhatin û bûnîtî bi xwedanê li ser wî de dihate biderkevtin, ne bi karîn ve dikare bête biderkevtin“ (remana pêşî, ya hergavî) „ji bona wîna ve bi carekê ve bi mîna ve dide bikirin.

¹ Realität: Reality: Rastî, bi rasî, Birastî, lirastê, lirastê.

² Kugel: Ball: Sepî.

³ Ibid., p. 37 (p. 35).

⁴ Muster: Sample: Nifş, Nimûne, Bijarekirin.

⁵ Ibid. P. 48 (p. 57).

Lêbelê ev bi nala wêneyekî xwe livandîyî hergavî ve têtê biderkevtin, ji yê ku ew di yekîfîyê têtê bimayîn, têtin bikirin; û ev wêneyê hergavî têtê biderkevtin, ji yê ku ew xwe ligora jimarê de dide bilivandin (pevikeke Yunanî), çiyê ku em bi demê ve didin binavkirin.“ Plato ji wê ve didin bigotin: „Em lêhatine bikirin, ku em perçên demêyî rast û pêkhatî bidin binavkirin û ji bona nava gewhera dema bi carekêyî van cudabûnan ve didin bixistin, ji yên ku ew xwe didin bilivandin û biveguhertin (Pevekeke Yunanî). Lêbelê dema rast bi hergavî ve têtê biderkevtin, yanjî ew bi dema niha ve têtê biderkevtin. Vêca pêkhatî ne bi pîr ve nejtî bi gençbûn ve têtê biderkevtin; û dem, bi nala wêneyê xweserîyî her gavî ve, wetovjî ne bi ayînde û mêjê ve ligel perçên xwe ve dihate biderkevtin.“¹ Dem bi remanê ve, bi mîna cih ve – bi şeweyê tiştî giyanî ve têtê biderkevtin; ew bi cih ve, dem ne bi hestyariyê ve têtê biderkevtin – şeweyê xweserî, mîna giyan di şeweyê tiştan de têtê bixuyanîkirin, ji yê ku ew bi hestyariya nehestyarî ve têtê biderkevtin.

Ev bêhnên rastîyî zeman – binçînîya bi xwe ve û ji bona xwe ve bi livandina kirinê de di demîfîyê de – vêca ew di wan de têtin biderkevtin, ji yên ku di wan de veguhertin têtin biderkevtin.: „Roj, Heyv û pênc Stêrin din, stêringerok; ew bi vê ve têtin biderkevtin, ji yên ku ew ji bona destnîşankirinê û hiştina (parastina) pêwendîyên jimarên zeman ve didin bikarkirin“² – di nava wan de jimarên zeman têtin bicihkirin.

Weha wetov livandina esmanî (zemanê rast) bi wêneyê hergavî ve têtê biderkevtin, ji yê ku ew di yekîfîyê de têtê bimayîn yanjî ku têtê hergavî bi destnîşankirîtiya xwe bi mîna xwe bi xwe ve dide bihiştin. Jiber ku hemû di demê de, ango ev di neyînîkirina yekîfîyê de têtê biderkevtin, ji ya ku ew ne bi zadî ve di xwe de têtê birehkirin û weha ew ji bona lihevraştatinê ve li gora xwe de dide bilivandin û ew dihêle, ku ew bête bilivandin.

Lêbelê ev hergavîya hanê wehajî di destnîşankirîtiya gewherîfîya yêndin de, di remana binçînîya xwe veguhertîyê û veşaşkirinê de têtê biderkevtin, ji yê ku giştîbûna wîna di metêryê de têtê biderkevtin. Dunya hergavî bi xwedanê vemirêkkirina wêneyekî ve li ser dunyayê de têtê biderkevtin, ji ya ku ew bi zeman ve têtê bigirêdan; lêbelê eva beramberkirî bi dunyayeke dudwan ve têtê biderkevtin, ji ya ku veguhertîfî di gewher de di nava wê de têtê birûniştin. Bi nalamîna xwe ve û ya din bi deha ve bi rûtbûnên dijîhevdu ve têtin biderkevtin; ji yên ku em ji berê ve bi xwedan ve dihatin biderkevtin. Dunya hergavî, bi mîna ku ew di zeman de têtê bidanîn, weha bi du rengan ve, rengê bi nalamîna xwe ve û bi rengê Xwe-Veguhertinê, Veşaşkirinê ve têtê biderkevtin.³

Hersê bêhnên hanê, bi mîna ku ew di vê binçînîya (hêla) hanê de têtin bidiyarkevtin, têtin biderkevtin: a) jindare sade, ji yê ku ew têtê bidurustkirin, „yê pêkhatî“ (metêrya destnîşankirî); b) War, „cihê ku ew têtê bidurustkirin; û c) çiyê, ku jê ve yê durustkirî bi xwedanê wêneyê wîyî kevnîkevnar ve têtê biderkevtin“.⁴ Yanjî di pişt re Plato wê wehajî dide bidan: „gewhera, war û durustkirinê“ – ew gewhera hanê ku bi xorak, pêkhatina durustkirinê ve têtê biderkevtin.⁵ Em bi xwedanê biyaryarê ve: a) gewher, giştîbûn, b) war (hêl), navînî û c) kesatîfî, durustkirinên bi tenha ve hatin bigihandin. Debera em vê binçînîya zeman bi nayînkirina wêna ve bidin birûkirin, weha ev bêhna sade bi (Gotineke Yunanî) ve têtê biderkevtin – ev binçînîya yê din, bi nala binçînîya giştî ve têtê biderkevtin– „ew bi wergirtineke“ navînî, gewherekî ve „

¹ Ibid., p. 37-38 (p. 36-37).

² Ibid., p. 38 (p. 37: (Peikeke dirêj bi Yunanî ve).

³ Ibid., P.48-49 (p. 56-57).

⁴ Ibid., p. 50 (p. 60-61).

⁵ Ibid., p. 52 (p. 63-65).

bi nala Dayîkekîêve tète biderkevtin, ji ya ku ew hemûyî dide biwergirtin, ji bona xwe ve bi hiştî ve dide bikirin û ji bona xwe ve dihêle bête bigirawkirin. Ev binçînîya hanê bi bêreng ve tète biderkevtin, ji ya ku ew ji bona hemû rengan ve bi wergirtî ve tète biderkevtin, gewhera giştî ji bona hemûyan ve bi cudabûn ve tète bixuyanîkirin. Ev bi metirya nayînkirîyî piş ve tète biderkevtin, ji ya ku em wê di pêşî de li jêr metiryê de têtin biliberkevtin, gava ku em li ser wê de didin biaxivtin. Metiryê li vir de bi endazîya pêkhatinê ve, bi heyitîyê ve bi carekê ve, bi hebûna derveyî ve tète biderkevtin – ew bi rûtbûnê ve bes 1 û bi tenha ve ji bona xwe ve tète biderkevtin. Em jê di vezîvirandina xwe de reng didin bicudakirin; û ligora Plato de di pêşî de Dayîk reng dide bêpikanîn. Di vê binçînîya hanê de ev tète bixuyanîkin, bê çilo em diyarkeretîyê didin binavkirin; jiber ku metiryê wetov bi vê pêkhatina durustkirina yekayekan de tète biderkevtin, ku tède dudokirin tète bidanîn. Lêbelê êtir çiyê ku ew tède tète bidiyarkeretîyê, ew divê ne bi nala hebûna zemînîyî yekayekan ve bête bidanîn, divê ew bi xwe ve bi nala giştîbûnê ve di destnîşankirîtîya wê ve bête bisaloxdan. Jiber ku metiryê bi nala giştîbûnê ve bi gewhera hemû yekayekan ve tète biderkevtin., weha di pêşî de Plato dide bibîrxistin, ku merov ji van tiştên hestiyarî ve divê nede bipeyîvandîn: Agir, Av, Zemîn, Ba ûhd. (li vêderê de carekedin Agir ûhd. tète biderkevtin); heger ku ew li vêderê de bi vê ve dê bi nala destnîşankirîtîyeke hîmkirî ve bihata bigotin, ya ku ew bi nala wisa ve bête bimayîn, lêbelê çiyê ku ew tète bimayîn, bes û bi tenha ve giştîbûna wêna, yanjî ew bi nala giştîbûnê ve, bes û bi tenha ve ew bi Agirî, Zemînkirî ûhd. ve tète biderkevtin.¹

Hêjbêtir vêca Plato² ji bona hinekî gewherîtîya van tiştan ve yanjî ji bona destnîşankirina wêyî sade ve dihate biçavtîjekirin. Di vê dunyaya veguhertî ve êtir reng bi şeweyê holê ve tète biderkevtin. Bi mîna di dunyayê de, „ji ya ku ew bi vemirêkirina xweserîyî hergavîyê ve tète biderkevtin, zeman bi binçînîya biserêxwe³ ve tète biderkevtin: weha li vêderê de binçînîya remankirîyî bi serêxwe ve a) bi metiryê ve, b) bi holê⁴ ve, c) bi durustkirinê ve tète biderkevtin. Hol bi gewhera remanîyî vê dunya diyarkeretîyê ve tète biderkevtin, navînî, ji ya ku ew erînkirinê û nayînkirinê dide biyekkirin, û bi destnîşankirîtîyên wê bi peykeran⁵ ve têtin biderkevtin. û bi rast û durust ve li jêr berên holê de ew bi rûber⁶ ve tète biderkevtin, ji yê ku ew bi nala rastîya gewherî ve divê bête biwergirtin, jiber ku ew di navbera xêzê û xalê de di holê de navîniyê ji bona xwe ve û di sisêyî sînorkirîyê rastîyên xweyî pêşî de tète biderkevtin, wehajî Sêkoçkî bi peykerên pêşî ve tète biderkevtin, di dema ku bazin bi sînorê nala wisa ve ne li ser wê de tète biderkevtin. Ê li vir de Plato ji bona ser peyîvandina Peykeretîyê ve tète bihatin; di van de sêkoçî bi bingeh ve tète biderkevtin. Gewhera tiştên hestiyarî jibervêjî ve bi sêkoçîyan ve têtin biderkevtin. Ê li vir de ew vêca li ser şeweyê Pytagorî ve dide bigotin: Pêkhatina bi hev re û bestandina vê sêkoça hanê careke din li gora pêwendîyên jimarên kokî de êtir perçên hestiyarîyê dide bidurustkirin; ew bestandina bi xwe ve remana wêna (bi navîniyê ve tète bigirêdan). Êtir ev bi bingeh ve tète biderkevtin. Êtir bi mîna ku ew peykerên perçan û bestandinên sêkoçan dide binîşankirin, ez dê li ser de bidim biaxivtin.

Ji vir de êtir Plato wehajî ji bona ser Physik –Fîzîk- û Physiologie – Zanîstîya Karên Libatan- ve tète biçûyîn, ku em tède bi paş wî ve naxwazin bêten bikevtin. Ev bi nala dîtina despêkirinekê, hewildana zarotîyê ve tète biderkevtin, ya ku ew diyara hestiyarîyê di pîrbûnîtîya wêna de dixwaze bête biliberkevtin; lêbelê ew hêjî bi

¹ Ibid. p. 49-50 (p. 58-60).

² Ibid. p. 53 (p. 66) sqq.

³ Absolute: Absolute: Bi serêxwe ve, Bi carekê ve, bi derbegê ve.

⁴ Raum: Space: Hol, Cih.

⁵ Figur: Statuette: Pekerek

⁶ Fläche: Area: Rûber. Toprax.

tenikbûn û şaşûmašo ve tète biderkevtin – wergirtineke diyarîya hestyarîyê, ji bona nimûne ve ji bona perçan û libatên laş ve, û jimartinek ji bona wan bi xwe ve ligel remankirinan bitevlihevkirin, ji yên ku ew xwe ligel xuyanîyên meyî mirî ve didin binêzikkirin û ku tède bi rastî ve liberkevtin jê tète biçûyîn. Divê em xwe ji bona ser payetîya remanê ve bidin bipiştgirtin, ji ya ku ew bi baştirîn ve tète biderkevtin; jiber ku bi cihanîna remanê ve, ji ya ku jê Plato pêwistî didate bihestyarîkirin û bigotin. Pircaranjî remana hizirkirî bi nasyar ve tète biderkevtin, lêbelê bi piranî ve temaşekirin ji bona ser tevaya Sêweyê derveyî ve, ji bona nimûne ve, ji bona ser rastîtyê ve tète biçûyîn. Ev bi renegekî din ve tète biderkevtin, ji yê ku ew ligel Physik –Fizik- de dide bireftarîkirin, zanebûna bi karkirinê ve li vir de hêjî bi kêmasî ve tète biderkevtin; niha bi servajî ve bi kêmasîya remanê ve tète biderkevtin. Plato, di berê de ew tégihîştina meyî jînadarîtî ne di fizya hîmkirî de ne bi bêpîvan ve tète bixuyanîkirin û ne ji bi şeweyekî zarotî ve di wekhevîyî derveyî de li ser dide biaxivtin, hêjî di yekayekan de gelekî bi kûrbûn ve, wehajî ji bona me ve bi xweşî ve awirên pir bi hêja ve dide bilidarxistin, heger ku tiştêkîdin bi temaşekirina serûştîyê ve ji bona jîndarîtîyê ve ji xwe re cîh bida biwergirtin. Ê wetovjî bi temaşekirinên hêjabûnê ve ji bona me ve pêwendîya wêyî Physiologischen –Laşî- li ser Psychischen –Rewaşinasî- de dê bihatana bixuyanîkirin. Hinek ji bêhnan ve piçekî giştîbûnê, ji bona nimûne ve rengan¹ didin biwergirtin; ji kûderê de ew ji bona nava temaşekirinên giştî ve carekedin tète biçûyîn. Bi sersurayî ve ev destpêkirina pircarî ji pêşîya pêşî ve tète bikirin; ev ne tède tète bikevtin, ku Timäus bi yekînîyekê² ve tète biderkevtin, lêbelê ew bi navînîya neçarîtyê ve tète biderkevtin.

Mero divê ji rûtkirinê ve bide bidestpêkirin, da ku merov ji bona rastîyê ve, ji bona rastgehê ve bête bigihandin – û ev di pêşî de bi dengtir ve tète bihatin, vêca heger ku merov bi vê ve hate bigihandin, weha ev carekedin bi xwedanê xuyanîyê û rengê destpêkirinekê ve tète biderkevtin, nemaze ew di şeweyê vekirîyî Plato de tète biderkevtin.

Di gava ku Plato li ser rengan de tète biaxivtin, weha ew li ser dujwartîyê de dide biaxivtin, ku divê yekayekan bidin bicudakirin û bidin binaskirin, ku li nik temaşekirina serûştîyê „ du hoy divên bêtin bicudakirin: yek jê bi hoyê neçarîtyê ve û yê din bi hoyê Xwedanîtyê ve tète biderkevtin. Di tevan de divê merov li yê Xwedanîyê de bête bigerandin, da ku daxwaza jîna dilovanî bête bicihatî“ (Gotinên Yunanî), ev mijûlkirina hanê bi ramancê ve bi xwe ve û ji bona xwe ve tète biderkevtin, û tède bextîyarîtî tète bikevtin), „tanî ku serûştîya me wergirtina wêna ji xwe re dide biwergirtin“; hoyên neçarî bes û bi tenha ve ji bon alîkarîya wan tiştan ve têtin biderkevtin, jiber ku em wan bi bê van Hoyên neçarî ve“ (mercên zanebûnê) „nikarin bidin binaskirin.“ Ev bi dervebûna temaşekirin tiştan ve, bi hevgerêdana wan ve, bi pêwendîya wan ûhd. ve tète biderkevtin. „Ji Xwedanîtyê ve Xwedê bi xwe ve bi Urheber³-Afirvan- ve tète biderkevtin“; Xwdanîti bi wê Dunya Xwedanîtya pêşî v, ew ne bi nala dunyayeke alîyê din ve, lêbelê ew bi nala Dunyayeke niha ve tète bigirêdan. “Bi durustkirin û pêkanîna tiştên mirînî ve Xwedê ji bona Alîkarvanên xwe ve date bisipartin (gotinên Yunanî).“ Ev bi sivikbûna reftareke veguhestinê ve ji Xwedanîtyê ve ji bona dawîbûnîtyê, zemînîtyê ve tète biderkevtin. „Ev vêca, bi hawêkirina Xwedannîtyê ve tète biderkevtin, jiber ku wê di xwe de bi xwe ve binçînîya nemirina giyanekî dayîte biwergirtin: weha wan laşekî mirî dane bidurustkirin, û di vî de wêneyekî (gotinek Yunanî) dinîyî mirîyî remana giyan dane bidanîn (gotinek Yunanî). Ev wêneyê mirinê zordarîtyê û evîndarîyên neçarî (gotinên

¹ Ibid., p. 67-68 (p. 93-95).

² Aggregat: Unit: Yeke, Yekînek, Yekîne, Tek.

³ Urheber: Originator: Afirvan, Xwedan, Durustvan. Xwedanê Kevnî Kevnar.

Yunanî): asûdîyê, janê (dilşikestîne), mêrxasîyê, tîrsê (gotinên Yunanî), tûrebûnê, hêvîtyê ûhd dide bihilgirtin. Ev bi hestkirinên hanê ve hemû giyanê mirinê ve têtin bigirêdan. Û da ku ew Xwedanîtyê nedin birûreşkirin, ji yê ku ew ne bi xweser ve bi neçarî ve (gotinên Yunanî) têtê biderkevtin; weha Xwedanên nizomtir ev mirina hanê ji cihên Xwedanîtyê ve dane bicihêkirin û ew di perçeyekî dinî laş de dane bixistin; û wetov wan yek Istimus –Tengîya Erdê- û Grenze –Sînorek- di navbera laş û singê de dane bidurustkirin, qirik di nava wan de dane bidanîn. „Hestyarî, evîndarî ûhd. bi rast û durust ve di singê de, di dil de didin bidanîn (em nemirinê di dil de didin bidanîn); remankirin di serî de têtê biderkevtin. Lêbelê ku wêna hanê weha bi deha nastirîn ve, bi karîni ve, bête bikirin, „me ew“ ji bona nimûne ve „ji dil ve, ji tûrebûnê ve date biawarekirin, ceger bi nala alîkarîyekê ve pêve date bivekirin, nerm û bêxwîn, di pişt re lûlan, bi mîna îşfencekê ve, ew dane biqulqulkirin, da ku ew pê ba û vexwarinê (gotinek Yunanî) di xwe de bide biwergirtin, dil pê bide sarkirin û ew pê bêhnkişandinekê û sivikirina germbûna wîna bide bigirawkirin.“¹

Bi taybetî ve bi sersûrayî ve têtê biderkevtin, çiyê ku Plato êtir li ser ceger de dide bigotin: „Jiber ku perçeyê bêhişî giyan, ji yê ku ew bi xwedanê dilbijandina xwarin û vexwarinê ve têtê biderkevtin, guhdarîyê li hiş de nade bikirin; Xwedê serûştîya ceger date biafirandin, pêre ji ya (gotinek Yunanî) ve hêza remankirinan ber bi jor ve bilindkirî di van bi xwe ve, bi wergirtî ve bi nala di mirêkekê de bi wênayên gokî (gotinek Yunanî) ve û“ ji bona wan ve (ji perçên bêhiş ve) „reşkên Şevê, wênayên bi saw Gotinek Yunanî) ve wetov didin bixuyanîkirin, ew didin bitirskirin“; û pêre „gava ku ev beşê giyan têtê binermkirin, ew di xewê de ligel rûwan de têtê bibeşdarîkirin (gotinên Yunanî). Jiber ku yên wan ji me re dane bidurustkirin, ew bi remana fermana Xwedanê hermayîyî Bave, bi nêrûmêyê mirî ve weha bi başî ve bi mîna karî ve dikare bête bikirin têtê biderkevtin, ew bi xwedanê beşê pîstirinî ve ji me ve weha hatîye bidurustkirin, ku ew weha tanî radeyekî beşdarîkirina rastîyê ve têtê biderkevtin, û wan ji bona wîna ve pêşbînî² (gotinek Yunanî) dane bidan.“

Plato weha ji ser pêşbînîtya nehişdarî, alîyê jîndarîyê merov de dide binivîsandin. Û tevî ku merov pircaranjî dide bawerîkirin, ku li nikPlato de pêşbînî³ ûhd. ligel hişîtyê de têtê bigirêdan: weha ev hêjî bi şaşî ve têtê biderkevtin, ew dide bigotin; ev bi hişbûnekê ve, lêbelê di nehişîtyê de têtê biderkevtin. „Ku lêbelê Xwedê ji bona bêhişbûna merovan pêşbînî dayîte bidan, ku jê ev bi yek delîlê têkirî ve têtê biderkevtin, ku tu hisîtya merovekî (gotinek Yunanî) ji xurtîa Xwedanîtyê (gotinek Yunanî) ve û ji pêşbînîtya rastîyê ve (gotinên Yunanî) dê bi beşdar ve bête biderkevtin; lêbelê bes û bi tenha ve, gava ku ew him di xewê de bi hêza sewadîyê (gotinek Yunanî) ve hatîye bigirêdan yanjî kî di rêya nexweşîyê yanjî dilbijandinekê de ji ser xwe ve hatîye biveçuyîyîn (biveguhertin) (gotinek Yunanî)“. Vedîtinadiyar weha Plato bi nizimbûna dijî zanebûna şiyar ve dide bilîberxistin. „Lêbelê Vedîtvân (gotineke Yunanî) yê, yên wisa (gotinek Yunanî) êtir bide bivedanîn û wan bide bixuyanîkirin; jiber ku kî hêjî di nava bêhişbûnê de têtê biderkevtin, ew nikare bide biwerîkirin. Xwedê ji berî kevnî kevnar ve dayîte bogotin: Kirin û naskirin bi ya xwe ve û ji bona xwe bi xwe ve bes û bi tenha ve ji merovê bi sewad ve têtê bihatin.“⁴ Merov Plato bes ji bona Parêzvanê dildarî ve dide bikirin; ev weha bi carekê ve bi şaş ve têtê biderkevtin. Ev bi bihênên serekîyî felsefa serûştîyî Plato ve têtin biderkevtin.

¹ Ibid., p. 67-70 (p.96-99).

² Weissgung: Prophecy: Pêşbînî.

³ Offenbarung: Revelation: Diyarkirin, Xuyanîkirin.

⁴ Ibid., p.70-72 (p. 99-102): (... Bi Yunanî ve hatîye binivîsandin).

3. Felsefa Giyanî

Beşek me ji vê ve ji gewhera wê ve ji berê ve me daye bidîtin (neji têgihiştina giyan ve, ne di bicihkirinê ve, bi mîna ku ew, li ser giyan û serûştîyê de, têtê bigotin), lêbelê beşek jê em li nik Plato de hêjî bi tu avanîbûna şiyarbûnê ve li ser birêxistina dîtina giyan ve nadin bidîtin. Em pêhestyarîkirinê, bîrkirinê ûhd. didin bidîtin, bihişbûn li nik wî de bi cudabûn ve têtin biderkevtin; lêbelê ev bêhnên giyan ne bi rast û durust ve bi destnîşankirî ve neji di hevpêwendîya wî de dide bidilbijandin, bi mîna ku ew li gora neçarîtîyê de xwe ligelhevdû de didin bireftarîkirin. (Cudabûn di firehbûna zanebûnê de belê gelekî bi giringbûn ve têtin biderkevtin, lêbelê ew ji berê ve hatine biraxistin.) Lêbelê alîyê şiyarbûna rastîyê, karkirinê bi deha baştirîn ve bi biriqandî ve li nik Plato ve têtê biderkevtin. Û çî vêca jê ji bona me ve, çiyê ku ew ji bona alîyê giyan ve têtê bikevtin, dikare bête biguhpêdan, gelo ev bi remana Plato ve li ser reweşta serûştîya merov de têtê biderkevtin. (Ev jî hêjî ne bi reng ve têtê biderkevtin, ku wî dê xwe ji bona ser binçînîyekî sincîyî bilind ve bide bimijûlkirin., bi mîna ku ew niha têtê bigotin û ku li kûderê de merov hinekî bi xwedanê valabûnê ve têtê biderkevtin, di gava ku merov ji bona hemûyî ve bi xwedan ve dide bibawerîkirin: hêjî ji bona mafeyekî serûştî ve, ev rûtbûna arzan li ser gewhera rastîyî bicihatî, mafe de têtê biderkevtin.) Ev reweşta serûştîyê bi vê ve têtê biderkevtin, ji yê ku ew di nivîstinên xwe de li ser Komarê de dide bixuyanîkirin. Reweşta serûştîya merov ji bona me ve bi dûrbûn ve ji hebûna xwe ve ji dewletê ve têtê bixuyanîkirin. Lêbelê ji bona Plato ve rastîya giyan – giyan, tanî radeyekî ku ew serûştîyê bi beramber ve dide bidanîn – di bilindbûna wênayî rastîtîyê de, bi rast û durust ve bi nala rêxistina dewletekî ve têtê biderkevtin; wî date binaskirin, ku reweşta serûştîyê (vîna¹ azad di hişîtiya wêna de) bes û bi tenha ve ji bona mafeyê xwe ve, ji bona bi cihkirina xwe ve di nava miletekî rast de têtê bihatin.

Vêca bi nêzîktir ve divê bête bibîrxistin, ku Plato di nivîstên ji Komarê ve lêkolînên bijara xwe weha dide bidestpêkirin, ji ya ku ew divê bide bixuyanîkirin, bê ka bi çî ve dadwerîtî têtê biderkevtin. Di piştî pir peyvên li vir û dera hanê de û di piştî pir temaşekirinên nayînîkirinêyî liberkevtinên wê di dawîya dawî de Plato, bi şeweyê xweyî sade ve, dide bigotin: „di dîtina vê lêkolandina hanê de ev weha xwe dide bireftarîkirin, bi nala gava ku merovekî destên xwe jê dabûn bikişandin, ku ew nivîsandina tîpên biçûk û mezin bide bixwendin, û bibîrxistin didate bikirin, ku ew tîpên hanê bi xwe ve xwe dê di cihêkî nêzîk û mezin de bidin bixuyanîkirin: weha ew dê wan, çend ew bi mezin ve bêtin biderkevtin, bi dil ve di pêşî de bide bixwendin û di piştî re wehajî dê ew biçûkan bi hêsanî ve bikaribe bide bixwendin. Wetovjî ew dixwaze vêca ligel dadwerîtîyê de bide bireftarîkirin.

Dadwerîtî ne bes tenê ji bona ser yekayekan ve, lêbelê jî ji bona ser dewletê ve û divê ew li ser dewletê ve bi mezintir ve bête biderkevtin; jîbervêjî ve dê ew wehajî li ser dewletan de di rûçikên mezin de bêtin bigotin û ew dê bi hêsanî ve bêtin binaskirin.“ Ev ji peyvên Stioschen –Stoyişin- ve ji şarezatîyê ve bi cudabûn ve têtê biderkevtin. „Wî ew jîbervêjî ve bi dil ve dixwest bide bitemaşekirin, bê çilo ew bi nala dadwerîtîya dewletê ve têtê biderkevtin“²; - ew bi yekeke xavî, xweşikî pêdeçûnê ve têtê biderkevtin. Plato weha di nava wekhevbûnê de pirsê ji bona ser dadwerîtîyê de ji bona temaşekirina dewletê de dide bikirin. Ev bi remaneke pir xav ve têtê biderkevtin, ew bi kêfdarî ve têtê bixuyanîkirin; liberkevtina mezinî Kevnar lêbelê ji bona ser rastîyê ve dane biajotin. Çiyê ku Plato bes bi tenê ve ji bona sivikbûneke mezin ve dide bidan, ew bi rastî ve bi pirbûna bêtir ve bi serûştîya tişt ve têtê

¹ Wille:Will: Vîn, Vînkirî, Vîndar.

² Plat. rep. II, p. 368-369 (p.78).

biderkevtin. Jiber ku dadwerîtî di rastî û rastîya xwe de bes bi tenê ve di dewletê de tête biderkevtin. Mafe bi vehebûna azadîyê ve, bi heyîtiya şiyarbûna bi xwe ve, bi rastîya alî û şeweyê giyan ve tête biderkevtin. Dewlet bi heyîtiya rastîya mafe ve tête biderkevtin. Mafe bi giyanê Di xwe de û Li nik xwe de tête biderkevtin, ji yê ku ew vehebûnê¹ dide bixwestin, ew bi kirdar ve tête biderkevtin – azadî, ji ya ku ew ji bona xwe ve vehebûnê dide bidan; ku tişt bi ya min ve tête biderkevtin, ango, ku ez azadîya xwe di vî tiştê derveyî de didim bidanîn. Giyan ji alîyekî ve bi nasyarî ve tête biderkevtin, ji alîyê din ve ew dixwaze, ango, ew dixaze ji xwe re rastîyê bide bidan. Rastî², ku têde tevaya giyan tête biderkevtin, ne bi Zanebûna – Min ve bi nala van yekayekan ve, bi dewletê ve tête biderkevtin. Êtir bê çilo vîna hişdarîya azad xwe dide bidestnîşankirin, wetofjî qanûnên azadîyê têtin biderkevtin; lêbelê ev qanûnên hanê wetovjî bi qanûnên dewletê ve têtin biderkevtin, jiber ku ew li vir de wetov bi dewletê ve tête biderkevtin, ku vîna hişdar tête bihebûnîkirin, ku ew bi rast û durustî ve tête biberdestkirin. Di dewletê de weha qanûn têtin bidesthilatîkirin, ji yên ku ew bi reweştên wê ve û bi rabûn û rûniştinên wê ve têtin biderkevtin; lêbelê jiber ku kêfdarî jî wetov bi xweser ve li nik de tête biderkevtin, weha ew ne bes bi rabûn û rûniştinan ve têtin biderkevtin, lêbelê divên ew pêrejî wehajî bi xwedanê desthilatîyê bi dijî kêfdarîyê ve bête biderkevtin, bi mîna ku ew di dadgehan û serdarîkirinan de tête bixuyanîkirin. Ev bi gewhera dewletê ve tête biderkevtin; û ligel vê zikmakîya hişdarîyê de ew xwe li ser van rûçikên hanê de dide biragirtin, bê çilo dewlet van rûçikên dadwerîyê dide bilidarxistin.

Dadwerî bi serêxwe ve xwe ji bona me ve bi rengê tevayînbûnê ve dide biwênekirin. Gava ku li ser mafeyekî serûştî de, li ser mafe de di zîneteke serûştî de tête biaxivtin, weha zîneteke serûştîyî wisa xweser bi reweşteke nebûyî ve tête biderkevtin. Çiyê ku ew ji bona xwe ve tête biderkevtin, dê ew ji bal wan kesan ve, ji yên ku ew ji bona giştîbûnê ve nayêtin bigihandin, bi tişteki serûştî ve bête bidanîn, bi mîna ku li nik bêhnên neçarîyî giyan ve ji bona zayîna remanan ve tête biderkevtin. Serûştî bi pîrbûn ve ji bal giyan ve bi bilindtirîn ve tête biderkevtin, û zînetê serûştîyê bes û bi tenha ve wisa dikare bête bixuyanîkirin, ku mafeyê wê bes û bi tenha ve bi vê ve tête biderkevtin, ku ew bi carekê ve bi bêmafêbûna giyan ve tête biderkevtin. Dewlet ew bi rastîya giyan ve tête biderkevtin. Giyan di sadebûna xwe de, hêjî ne bi rastîkirina liberkevtinê ve bi mebesta rûtbûnê ve tête biderkevtin, ji bona xwe ve, divê bi herawayekî ve di berî pêkhatina rastîya xwe de bête bixuyanîkirin; û ev jî bi vê ve tête biderkevtin, bê ka çi bi nala zînetê serûştîyê ve hatîye biliberkevtin. Em pê hatine bilêhatin, ku em ji carekî zînetê serûştîyê ve bidin bidestpêkirin, ji yê ku ew bi rast û durust ve bi tu zînetê giyan ve, bi vîna hişdarîyê ve, lêbelê ew bi cenaweran ve di nava xwe de bi xwe ve tête biderkevtin. Cengkirin hemû bi dijî hevdu ve bi rastîya zînetê serûştîyê ve tête biderkevtin, bi mîna ku Hobbes gelekî bi rastî ve dayîte bibîrxistin. Ev dîtina hanê yanjî ne liberkevtina giyanî rastî pêrejî bi merovê tena xwe ve tête biderkevtin; ew wetov tête bihebûnîkirin. Di pişt re ew xwe di wênekirinê de bi carekê ve giştîbûnê ji tekatekan ve dide bicihêkirin, bi mîna ku tekatek bi xwe ve û ji bona xwe ve dihate biderkevtin, wetov bi mîna ku ew carekê tête biderkevtin, bi mîna ku giştîbûnê ew ne ji bona vê ve dayîte bikirin, bi çiyê ku ew di rastîyê de tête biderkevtin, ew ne bi gewher wî ve dihate biderkevtin, lêbelê ew bi giringbûnê ve dihate biderkevtin, bi çiyê ku ew bi xwedanê giringbûn ve li ser xwe de dihate biderkevtin. Xewna zînetê serûştîyê ji bal merovên yekayekan ve û vînen wanî azad ve û pêwendîya ligel merovên din de li gor vê vîna azad ve dide bidestpêkirin. Çi ji bal serûştîyê ve bi rast ve tête biderkevtin, merov dane binavkirin, çi ji bal yekayekan ve û ji bona yekayekan ve bi rast ve tête

¹ Dasein: Presence: Vehebûnê, Amadebûnê.

² Realitat: Reality: Rastî, Rastteqînî.

biderkevtin; û ji bona zînetî civakê û dewletê ve merov ew bes bi nal destikekê ve ji bona merovên yekayekan ve hişt bête biderkevtin, ji ya ku ew bi armanca bingehê ve tête biderkevtin. Plato bi servajî vê ve gewhere, giştîbûn bi bingeh ve dide bidanîn, û bi rast u durust ve bi wisa ve, ku yekayeka bi nala wetov ve wisa vê yekîtiya hanê ji bona armanca xwe ve, ji bona reweşta xwe ve, ji bona giyanê xwe ve bi xwedan ve bête biderkevtin. Ji ya ku yekayeko ji bona dewletê ve dide bixwestin, dide bireftarkirin, dide bijîyandin û dide binoşkirin, weha ku ew bi serûştîya wîyî duem ve, bi rabûn û rûniştina wî ve û bi reweşta wî ve tête biderkevtin. Ev pêkhatîya reweştî, ji ya ku ew giyan, jînê û gewhera kesîtiyatîyê dide bipêkanîn û bi bingeh ve tête biderkevtin, xwe di jîndarîya laşîyî giştî de dide birêxistin, gava ku ew xwe bi gewherî ve di nava libatên wî de bi tevayî ve tête biderkevtin. Ev pêwendîya têgihîştinê ji bona rastîya wîna ve li nik Plato de bi rast û durust ve ji bona şiyarbûna wîna ve nehatiye bigihandin. Em li nik wî de tu gewdeyê felsefê nadin bidîtin, ji ya ku ew di pêşî de bi xwe ve û ji bona xwe ve, di pişt re jî de di xwe de pêwistîya bicihanîna xwe û vê bi xwe ve dide bixuyanîkirin.

Weha Plato di Komara xwe de nimûneyeke wetov ji destûra dewletekê ve dayîte bidan, ji ya ku ew bi nala pendekê ve bi vê têgihîştinê ve tête biderkevtin, ku ew bi xewnekê ve tête biderkevtin. Yanjî li ser Komara Platonî de vê dadwerîkirina hanê xwe dayîte bihîmkirin, ku ew, bi nala ku ew wê dide bipesinkirin, bi her awayekî ve bi deha baştrîn ve tête biderkevtin – bi wê têgihîştinê ve, ku ew belkî di nava serîyan de bikaribe bête biremankirin, ku ew di xwe de di remana wênekirinê de bi rast ve tête biderkevtin: ku ew wehajî tête bicihkirin, lêbelê bes û bi tenha ve li jêr mercan de, ku merov bi deha ve bi baştrîn ve tête têtin biderkevtin – bi mîna ku belkî ev li ser heyvê de tête biderkevtin; lêbelê ku ew ne bi cihanîn ve ji bona merovan ve tête biderkevtin, bi mîna ku ew carekê li ser erdê de têtin biderkevtin (merov divê merovan wer bidin biwergirtin, bi mîna ku ew têtin biderkevtin, nimûnetîyê merov nikare jiber pîsîtiya merovan ve ne ji bona nava Hebûnê ve bide bixistin), û ku jibervêjî ve weha nimûneyek hêjî pir kêfî ve tête biderkevtin.

a) Di pêşî de tête bibîrxistin, ku di cîhana Filetîyê de bi carekê ve merov bi nimûneyekê ve bi derbekê ve dihate û tête bidîtin, dibe ku ev bi rast û durust ne bi komekê ve, bi nala koma miletekî ve, dikare bête bidîtin. Gava ku ev li nik Rebenan de yanjî li nik hejarn de yanjî li nik xelkên perîşan de bi cihkirî ve tête bidîtin; weha komek ji merovên dilşikestîyî wetov nikarin tu miletekî bidin bipêkanîn, wehajî bi kêmbûn ve bi nala ku Sipî (Genên Şînîtiyê) ji bona xwe ve dikarin bêtin bihebûnîkirin, ew bes û bi tenha ve li ser laşekî libatî ve dikarin bêtin bihebûnîkirin. Heger ku ew gewdeyekî wetov divên bêtin bipêkhatin, weha divabû ev bêzarbûna nerm, ev payebûna hanê, ji ya ku ew bes û bi tenha ve xwe ligel kesîtiya xwe de dide bimijûlkirin û ew vê dide biparastin û bipakkirin, xwe hergav wêne û şiyarbûna başîtiya xwe dide bidan, divabû ku ew bihata binemankirin. Jiber ku jîyan di û ji bona giştîbûnê ve ne ji bona bêzarbûnê û tirsbûnê ve dide bidaxwazkirin, lêbelê ji bona yekeke wehayî xwîngermî mîrxasî nerm ve – ne ji bona mijûlkirinekê ve ligel xwe de û gunehên xwe de, lêbelê ligel giştîbûnê û wî de, çiyê ku ji bona vê ve divê bête bikirin. Êtir gava ku ew nimûneya bed tête biberçavkirin, ew bi rast û durust ve merovan hergav bi pêvekirina lawazîyî û genîbûnê ve dide bidîtin û ew wê nimûneya hanê ne bi cihanînkirî ve dide bidîtin. Jiber ku ew wetov ji çepelîyan ve giringbûnîtiyekê dide bidurustkirin, ji yên ku ji wan ve tu hişbûnek nayête bidîtin; û ew didin bimebestkirin, ku lawazî û şaşbûnên wisa belê têtin bidîtin, heger jî ku ew wan nedin bidîtin. Bes bi tenê ve ew ne bi mîrxasîya texmîna wan ve tête biderkevtin, lêbelê bi pirbûn ve, ku ew li ser vê de, çiyê ku ew bi bedbûnê û şaşbûnê ve didin binavkirin, bi genîbûna wan ve tête biderkevtin, ji ya ku ew jê hinekî dide

bikirin. Merov, ji yê ku ew pê bi xwedan ve têtê biderkevtin, xweser di rêya xwe de bi xwe ve jê dide biwergirtin, tanî ku ew jê tiştêkî nade bikirin. Guneh bes û bi tenha ve bi vê ve têtê biderkevtin, gava ku ew ji yê pê re bi gewherî ve têtin biderkevtin, û genîbûna vê, ew bi hinekî gewherî ve didin bidanîn.

Rastî ne bi tu kêfan ve têtê biderkevtin. Xwezîyan bidin bikirin, bi rastî ve bi carekê ve têtê bidestûrkirin. Lêbelê gava ku merov li ser mezinbûnê û rastîyê de di xwe de bes û bi tenha ve bi xweşîya dil ve têtê biderkevtin, weha ew bi Bêxwedan ve têtê biderkevtin; bi mîna gava ku merov nedikare bide bikirin, jiber ku hemû bi perest ve û ne bi birîndar ve têtê biderkevtin û ew ne bi destnîşankirî ve dixwaze bête biderkevtin., jiber ku hemûyî bi destnîşankirî ve bi kêmasîyên xwe ve têtê biderkevtin. Ew nimûneya hanê divê ji bona me ve weha ne di rêya me de bête bimayîn, gerjî ku ew di çî rengêkî xweşik de bête biderkevtin: nejî bigir Qeşe û Canbaz – lêbelêjî vê binçînîya hestiyarîyên bêparkirinê û rewabûna kirinê, ji yên ku ew gelekî divên ji bona nava erdê ve bidin biavêtin, çiyê ku ew bi rast ve têtê biderkevtin. Hiştina hemû pêwendîyan bi dijbûnan ve têtê biderkevtin; ew hergav bi alîyekî ve têtê biderkevtin, di gava ku ew têtin birûsarkirin, ji yên ku ew bi rast ve têtin biderkevtin. Çiyê ku min di berê de li ser pêwendîya Felesefê de ji bona ser Dewletê ve dabû bigotin, ew dide bixuyanîkirin, ku ev nimûnîya hanê divê ne bi wê têgihîştina hanê ve bête biwergirtin. Gava ku nimûneyek bi carekê ve di xwe de bi xwedanê rastîyê ve di rêya remanê ve, di rêya têgihîştinê ve bête biderkevtin: weha tu xwestiya bi dil ve têtê bidîtin, ku ew bi rastîyê ve têtê biderkevtin; weha nimûneyek wisa ne bi kêf ve, ne bi bêhêz ve, lêbelê ew bi cuhkirinê ve têtê biderkevtin. Ev nimûnîya rastî divê ne bi cihkirinê ve bête biderkevtin, lêbelê ew bi cihkirinê ve têtê biderkevtin û ew bes bi tenê ve bi cihkirinê ve têtê biderkevtin; - di pêşî de merov bi vê ve dide bibawerkirin. Divê remanek ji bona hebûnê ve bi pir başî ve bête biderkevtin, weha bi şaşbûna remanê bi xwe ve têtê biderkevtin. Komara Platonî jibervêjî ve dê bi xwezîbûnekê ve bihata biderkevtin, ne ku jiber başîbûneke merovanîyî wisa têtê bikêmkirin, lêbelê ew, ji bona vê başîtiya hanê ve, bi gelekî ve bi nebaşî ve ji bona wêna dê bihata biderkevtin. Bicihhatîkirin bi gelekî ve bi başîti ve têtê biderkevtin: çiyê ku ew bi cihkirî ve têtê biderkevtin, ew bi hişbûn ve têtê biderkevtin. Merov lêbelê divê bide bizanîn, bide bicudakirin, bê ka çî bi rast û durust ve bi cihkirinê ve têtê biderkevtin; di jîna giştî de hemû bi cihkirînî ve têtê biderkevtin, lêbelê ev bi cudabûnekê ve di navbera xuyanîkirina dunyayê û bicihkirîtiyê ve têtê biderkevtin. Bicihkirîti wetovjî bi xwedanê Hebûna derveyî ve têtê biderkevtin, ev kêfdarîkirinê û lihevraştîkirinê dide bidan, bi mîna ku ev di hola serûştîyê, xanî û şînitîyatîyê de bi hev re têtin bihatin. Ruwê tenikbûnê di reweştî merovan de, di reftarîkirina wan de bi gelekî ve bi kotî ve têtê biderkevtin; jiber ku ew dikarîbû bi gelekî ve bi başî ve bihata biderkevtin. Gava ku merov pêkhatinan dide binaskirin, weha divê merov di rêya nava ruwê tenikbûnê de bi dûrî ve bide bidîtin. Merov dê her û her bi gunehdartin ve, bi genîtir ve bêtin biderkevtin; ev ne bi remanê ve têtê biderkevtin. Li ser ruwên tenîk evîndarî xwe didin bipêvekirin; ev bi rastîya pêkhatinê ve têtê biderkevtin. Demkirin, nemankirin bi rastî ve têtê bihebûnkirin, ew dikare bi rastî ve ji bona yekekî ve gelekî rebenîyê bide bikirin, lêbelê bi bêguhdana wê ve ew bi tu rastîyê ve nayête biderkevtin, bi mîna ku ev wehajî ne ligel perçeyên xweyîtiyê, xwezî û mêldarîyên wî de têtê biderkevtin.

Ligel pêwendîyê de ji bona ser vê bîrxistina hanê ve di remankirinê de li ser cudabûnê de têtê biderkevtin, ji ya ku ew di berî vê de li nik felsefa serûştîyî Platonî de hatîye bikirin: Dunya hermayî, bi nala ji yê ku ew di xwe de bi Xwedanê Dilovan ve, di rastîyê de, ne li dera hanê de, nejî di dunya din de têtê biderkevtin, lêbelê ew

di dunya rastîyî niha de di rastîya wê de, ne bi mîna bihistinê ve, ne bi rû ve, ûhd. ve lê têtê bitemaşekirin, ew ji bona nava hestyariyê ve têtê bikevtin. Gava ku em wisa li navroka remana Platonî de didin bitemaşekirin, wetov dê xwe bide biderxistin, ku Plato bi rastî ve rewestîya Yunanîyan li gora şeweyê wêyî pêkhatî ve dayîte bidariştin. Jîyana Dewleta Yunanî bi vê ve têtê biderkevtin, bi çiyê ku ew navroka rastîyî Komara Platonî dide bipêkanîn. Plato ne bi merovekî ve têtê biderkevtin, ji yê ku ew xwe ligel dîtinên xurûyî û bîrûbaweriyên bingehî de dide bimijûlkin, giyanê wîyî bi rastîtî ve rastîtî dayîte binaskirin û bidariştin; û ev nikarîbû ji bil rastîya dunyayê ve bête biderkevtin, ji ya ku ew têtê dihate bijîyandin, ev giyanê bi tenha xwe ve, ji yê ku ew di wî de weha bi jîndarî ve bi mîna li Yunanê de dihate bidîtin. Tu kes nikare xwe di ser zemanê xwe re bide biçengkirin, giyanê zeman jî bi giyanê wî ve têtê biderkevtin: lêbelê ev xwe li ser vê de dide bimijûlkin, ku ew wî li gora navroka wî de divê bide binaskirin.

B) ji alîyê din de bihev girtineke bi carekê ve di pêwendîya nava miletekî de weha divê lêbête bitemaşekirin, ku bihev girtin ne ji bona her miletekî ve dikare bête biderkevtin. Di vê lênerîna hanê de bi gewherî ve têtê biderkevtin – gava ku bête bigotin, ku bihev girtineke bi rastî ve ne ji bona merovan ve, bi mîna ku ew êtir têtin biderkevtin, têtê biligorkirin – a) Li ser vê de divê bête biremankirin, ku wetov bihev girtineke bi rastîyî miletekî ve, çend ew bi dehan ve bi başî ve bête biderkevtin, millet wetov weha bi dehan baştir ve têtê bikirin; B) bi servajîvêjî ve (jîber ku rewest bi jîndarîyên bihev girtinê ve têtin biderkevtin) bihev girtin wetovjî di xurûbûna xwe de ne ji bona xwe ve têtê biderkevtin. Lêbelê divên ew xwe ji bona wê ve bidin birakişandin û giyanê jîndarî vî milletê hanê divê wê bide bidagirtin. Ev jîbervêjî ve bigir nikare bête bigotin, ku bihev girtine bi rastî ve ji bona her miletekî ve têtê biligorkirin; û ev bi herawayekî ve bi rûdan ve têtê biderkevtin, ku ji bona merovan ve, bi mîna ku ew têtin biderkevtin, ji bona nimûne ve bi Iroksan, Rusan û Firensîyan ve. Jîber ku millet ji bona nava mêjûwê de têtê bikevtin. Lêbelê bi mîna ku ew bi nala yekîtbûnê ve ji bona nava giştîbûnê ve têtê bibilindkirin, û ji sîpe ve di pêşî de bi merovekî ve têtê bikirin: wehajî her miletek têtê biperwerdekirin; zînetê wî, ji ya ku ew têtê bi sîpe ve têtê biderkevtin, yanjî hovîfî ji bona zînetêke hiştî ve têtê biveguhertin. Ê merov ne bes û bi tenha ve têtin bimayîn. bi mîna ku ew têtin biderkevtin, lêbelê dê ew bi renekî din ve bêtin biderkevtin; wetovjî dê pêkhatina wan jî bête biveguhertin. Ê li vêderê de pirs têtê biderkevtin, kîjan bi rastîtî ve têtê biderkevtin, ji ya ku millet divê bide bidîtin – bi mîna ku pirs têtê biderkevtin, çiyê bi zanistîya rastîyî merovan ve yanjî ji yên din ve têtê biderkevtin; lêbelê ne, bi mîna ku gelo zarok yanjî sîpe niha divên bi xwedanê vê zanistîya hanê ve bêtin biderkevtin – lêbelê ku ew weha bêtin biperwerdekirin, ku ew bi karîn ve li ser vê zanistîya hanê ve bêtin bizalkirin. Weha ji bona milletê mêjîyî ve destûra rastî têtê biberçavkirin, weha ku ev ji bona wî ve wî têtê biçûyîn. Her miletek divê ligel daxwaza zeman de veguhertinê wisa ligel destûrên xweyî heyîfî de bide bikirin, ji yên ku ew wî her gav ji bona ber bi rastîyan ve bi nêzîktirî ve didin bianîn. Giyanê wî bi xwe ve zarotîya wîna dide bixuyanîkirin; û destûr bi şiyar bûna ser wê ve têtê biderkevtin, çiyê ku ew ji bona xwe ve – rengê rastîyê, zanebûnê ji xwe ve - têtê biderkevtin. Gelo ji bona wîna ve dîtin nema bi bêtir bi rast ve têtê biderkevtin, çiyê ku destûra wîna hêjî ji bona wîna ve bi nala rastiyê ve têtê bipeyîvandin – ku şiyar bûna yanjî liberkevtina wîna û rastîya wîna bi cudabûn ve têtin biderkevtin: weha giyanê miletekî bi birandinekê ve, bi parevekirina gewher ve têtê biderkevtin. Du rûdan têtin bixuyanîkirin. Millet di rêya vêkevtina zordariyeke navxweyîfî de vî li vî mafeyê hanê de dide bilêdan, ji yê ku divê hêjî li dû de bête biçûyîn, yanjî ew wî hêjî bi nermî ve û bi hêdî ve dide biveguhertin, çiyê ku ew hêjî bi nala mafê ve têtê bicihkirin, qanûna, ya ku ew nema bêtir bi rewesta rastî ve têtê biderkevtin, tanî

radeyekî di ser giyan ve tete biderkevtin. Yanjî ew ji bona wêna ve nema bi xwedanê liberkevtinê û hêze ve tete biderkevtin, lêbelê ew li nik qanûneke nizim de tete birawestandin: yanjî ku miletekî din ji bona bilindbûna destûra xwe ve hatiye bigihandin; bi vê ve ew bi miletekî deha baştir ve tete biderkevtin – û ewê hanê bi yê pêşî ve bi dijî vê nema tete biderkevtin, ku ew nema bi miletekî ve tete biderkevtin, û ew divê ji bona vêna ve bête bikevtin.

Jibervêjî ve zanebûna vêna bi gewherî ve tete biderkevtin, bê ka bi çî ve destûra bi rastî ve tete biderkevtin; jiber ku çiyê ligel wê de dide bipevçûndarîkirin, ew bi tu bingeh ve, bi tu rastiyê ve nayête biderkevtin, ew xwe dide bihilanîn. Ew bi xwedanê hebûneke demî ve tete biderketin û ew nikare xwe bide bihiştin; ew dihate bikêrkirin, lêbelê ew nikar herûher bide bikêrkirin, ku ew divê bête binemankirin, ew di nava remana destûrê de tete bikevtin. Ev lênerîna hanê dikare bes û bi tenha ve di rêya felsefê de pê bête bigihandin. Veguhertinên dewletê bi bê zordariya şûreşê ve têtin birûdan, gava ku lênerîn bi giştî ve bête biderkevtin; damûdestgeh têtin bikevtin, ew xwe didin biwindakirin, merov nizane bê çilo –heryek xwe tede dê bide bidîtin, mafeyê xwe tede dê bide biwindakirin. Lêbelê ku ev ligel demê de pêre tete biderkevtin, divê serdarî bide bizanîn, lêbelê serdarî, bi nezanî ve ew xwe li ser damûdestgehan de dide bigirêkkirin, bê ka rastî bi çî ve tete biderkevtin, ger ku ew piştgirtina remankirina negewherî bi dijî remankirina gewherî ve dide biwergirtin – û bê ka ev bi çî ve tete biderkevtin, ji ya ku ew di remanê de tete binavrokkirin -; wetov dê ew bi xwe ve pêre li ber giyanê giring ve bête bihelweşandin, û jihevkevtina serdariyê millet bi xwe ve dide bijihvexistin; weha serdariyeke nuh tete bipêkhatin – yanjî serdarî û ya negewherî zalbûnê di nava destên xwe de dide bihiştin.

Remana bingehî, ji ya ku Êtir komara Plato bi bingeh ve dide bidanîn, bi vê ve tete biderkevtin, ji ya ku ew bi nala binçînîya reweştîya Yunanîyan ve divê lê bête bitemaşekirin: ku bi rep û rast ve reweşt bi xwedanê pêwendîya gewherîyan ve tete biderkevtin, divê ev bi nala Xwedanîtîyê ve pê bi xurtî ve bête bigirtin; weha ku her kirdarek bi tenê ve bi xwedanê giyan, giştîbûnê ve ji bona armanca xwe ve, ji bona giyan û rewešta xwe ve tete biderkevtin, bes û bi tenha ve ji vê ve, bi vî giyanî ve dide bixwestin, dide bireftarîkirin, dide bijîyandin, dide bikêfxweşkirin – weha ku ev bi serûştîya wî ve, ango bi giyanê duwemî serûştîya wî ve tete biderkevtin, ku kirdarîti bi şeweyê serûştîyekê ve bi nala xwedanê reweşt û rabûnûrûniştina gewherîtîyê ve tete biderkevtin. Êtir ev bi herawayekî ve, bi carekê ve bi destnîşakirina bingehî ve, bi gewherîtîyê ve tete biderkevtin. Destnîşankirin, ji ya ku ew ji bona vêna ve bi beramber ve tete birawestandin – ji bona vê pêwendîya gewherîyî kesîtiyan ve bi tengalo ve -, ew bi xweyîtiya kêfxweşiya kesane ve tete biderkevtin, sincî; ku kes ne ji hêjabûnê, rêzlegirtinê ve ji bona damûdestgehên dewletê ve, ji bona welatê bav û kalan ve ji ber xwe ve didin bireftarîkirin, lêbelê ew ji bîrûbawerîya xwe ve, li gora remankirineke sincî de biryarekê ji ber xwe ve didin bigirtin, xwe li gora wê de didin bidestnîşankirin. Ev binçînîya azadiya xweyîtiyê bi yekekî derengitir ve tete biderkevtin, ji yê ku ew bi binçînîya nuhîtiyê ve, bi sitewandina demê ve tete biderkevtin. Ev binçînîya hanê di cîhana Yunanî jî de hatiye bihatin, belam ew bi nala binçînîyê genîkirina dewletên Yunanî ve. jîyana Yunanî ve tete bidekevtin. Ew bi genîbûn ve dihate biderkevtin, jiber ku giyanê Yunanî, destûra dewletê, qanûn ne dihatin biguhpêdan û ne jî li ser de dikarîbûn bihatana biguhpêdan, ku di nava wan de ev binçînîya hanê bihata biderkevtin. Herdu ne bi lihevhatî ve têtin biderkevtin; û wetov divabû reweşt û rabûnûrûniştina Yunanîyan bêtin binemankirin. Plato êtir bi xwedanê giyan ve dihate biderkevtin, ji yê ku wî dunyaya xwe bi rastî ve date binaskirin û

biliberkevtin û yê ku wî ew li gora destnîşankirina nêzik ve date bixuyanîkirin, ku ew vê binçînîya hanê bide bidûrvekirin, bi nekarîn ve di Komara xwe de dixwest bide bikirin. Ev weha bi dîtineke gewherî ve tete biderkevtin, ji ya ku ew li ser wê de dihate birawestandin, di dema ku ew gewherîtiya hanê dema xwe bi bingeş ve dide biadnîn; belam ew wehaji bes û bi tenha ve bi endazi ve tete biderkevtin, ku ew bes û bi tenha ve bi dîtineke Yunani ve tete biderkevtin û binçînîya derengtir ligel şiyarbûnê de dê bête binayînkirin. Ev bi tevaya nimûnîtiya Platonî ve ji dewletê ve tete biderkevtin; û ji vê deqa dîtina hanê ve divê merov lê bide bitemaşekirin. Lêgerandin, ku gelo dewleteke wisa bi dibûn ve û bi baştirîn ve tete biderkevtin, ji yê ku ew xwe li ser dîtinên nuhtirîn de didin bibingehkirin, bes û bi tenha ve ji bona ser dîtinên xuwar û maro ve têtin biçûyên. Di nava dewletên nuhhatî de bi azadîtiya bext ve tete biderkevtin, her kesek dikare bide bidaxwazîkirin, ku ew dikare xwe ji bona berjewendiyên xwe ve bide birêvebirin; lêbelê ev ji bal remana Platonî ve tete binayînkirin.

Yekem: Êtir ez dixwazim di xuyanîkirinên nêzik de bêhnên bingeşî bidim bidan, ji gava ku ew bi xwedanê berjewendiyên feylesofî ve bêtin biderkevtin. Çi êtir bi gewhera dewletê ve tete biderkevtin û bi çî ve dewlet di rastîtiya xwe de tete biderkevtin, Plato dide bilidarxistin. Ew bi xwedanê bergirtinekê ve tete biderkevtin, ji ya ku ew dê wê bidin binaskirin: ku yekoyeko ne di Vermîyî mafeyê ve giştîbûna hanê de bi dij ve tete birawestandin, bi mîna ku ew di destûra miriyî dewletên mafeyî ve tete biderkevtin. Navrok bes û bi tenha ve bi tevayê ve, bi serûştîya kesîtiyê ve tete biderkevtin – lêbelê ew xwe bi mirêkkirin ve di giştîbûnê de, nade biqaîmkirin, ew bi xwe ve û ji bona xwe ve bi rast ve tete biderkevtin. Ev ji berê ve hatîye bibîrxistin, ku ew ji dadwerîtiyê ve hatîye bidestpêkirin, ku Plato dide bigotin, ew bi hêsanî ve tete biderkevtin, ku li dadwerîtiyê de di dewletê de lê bête bitemaşekirin. Lêbelê ew ne bi hêsanîti ve tete biderkevtin, ji yê ku ew wî ji bona wêderê ve didin biajotin; nemaze ew bi vê ve tete biderkevtin, ku daxuyanîkirina dadwerîtiyê bes û bi tenha ve dikare bête biderkevtin, tanî ku merov bi endam ve di dewletê de tete biderkevtin, ji yê ku ew bi yekekî wisa ve bi gewherî ve bi reweştî ve tete biderkevtin. Dadwerîti bes bi tenê ve di xwe de dide bilêgirtin, ku dadwervan bes û bi tenha ve bi nala endamekî reweştîyî dewletê ve tete bihebûnkirin. Êtir dadwerîti li gora Plato de tete biderkevtin, ku giyanê gewherî bi xwedanê rastîtiyê ve tete biderkevtin û bê çîlo ew rastîtiya hanê hatîye bipêkhatin. Plato di pêşî de gewhera kirdarî li ser dewletê de dide bixuyanîkirin û di pişt re, ku ew bi xweji ve li ser yekayekan de tete biderkevtin. Reman bi rastîtiyê ve, wetovjî reweştî jî tete biderkevtin. Di nêzîkbûna rengê reftarîkirinê de êtir ew zindewerîtiyên¹ reweştên civakê dide bidanîn, ango cudabûnê ji hevdû ve dide bicudakirin, ji yê ku ew di nava pêkhatîya reweştîtiyan de têtin bikevtin; ew weha bi zindîbûn ve tete biderkevtin, bihebûnkirin. Ew bêhnan dide bifirehkirin, ji yê ku ew ji bona nava liberkevtinê de têtin bikevtin; ew ne bi azad ve, lêbelê bes û bi tenha ve ew di yekîtibûnê de têtin biderkevtin. Plato li van bêhnên zindîyî reweştî de di sê gewdan de lê dide bimeyze kirin, a) bê çîlo ew di nava dewletê de bi nala Desteyan² ve têtin biderkevtin, b) bi nala Qencan ve, bi bêhnên reweştîyê ve têtin biderkevtin, c) bê çîlo ew bi bêhnên kirdarên yekayekan ve, bi kêrhatina serpehatiyên xwestîyan ve têtin biderkevtin. Plato sincîtiyê nade bifêrkirin, ew dide bixuyanîkirin, bê çîlo reweşt xwe bi zindî ve di xwe de dide bilivandin; ew erkên xwe, libatên xwe dide bilidarxistin. Navînkirina bi rêxistinkirinê ve bi mîna di laşê zindî de, ne bi fireh

¹ Organismus: Organism: Zindewerîti, Libatî.

² Stände: Status: Reweş, Zînet, Deste.

ve, ne bi yekîtîya mirî ve bi nala hişê¹ mirî ve, lêbelê di zindîbûna xwe de, di livandina xwe de weto di rêya cudabûnan de (erkên libatan de) têtin bixuyanîkirin, bê ka ew çi didin bikirin.

1. Bê Deste, bê vê parvekirina di cemawerên mezin de, dewlet bi tu xwedanê zindewerîtîyê ve nayête biderkevtin; ev cudabûnên mezin bi cudabûna gewherîtîyan ve têtin biderkevtin. Dijbûna giştîbûnê, bi nala karûbarên dewletê ve û jîndaryê di dewletê, û yekayekan de, bi nala jîndaryê û kar ve ji bona yekayekan ve, wetovjî têtin bixuyanîkirin. Herdu karûbar weha têtin biparvekirin, ku çînîyek, desteyek ji bona wêna hanê ve, lêbelê yekeke din ji bona vîna ve têtin bidîyarikirin.

Plato êtir sê birêxistinên rastîyê reweştîyê dide bixuyanîkirin: karên a) danîna qanûnan, amojgarî, bi carekê ve kirdarîkirin, xwedîkirina ji bona giştîbûnê ve, ji bona berjewendîya tevayê ve bi nala yên wetov ve; b) liberxwedana ji bona civakê ve ji bona derve ve bi dijî dujminan ve; c) guhpêdana ji bona yekayekan ve, ji bona pêwistîyê ve; ji bona çandînyê, Xwedîkirina cenaweran, amadekirin cilûbergan, xanîyan, amrazan ûhd ve. Ev bi giştî ve bi carekê ve bi rast û durust ve têtin biderkevtin, belêjî ev bi bêtirbûn ve bi nala pêwistîkirina derveyî ve têtin bixuyanîkirin, jiber ku pêwistîyên wisa xwe li berdestan ve didin bidîtin: ew ne ji bal remana giyan ve bi xwe ve hatîye bipêşvexistin. Hêjîbêtir dê ev erkên hanêyê cuda êtir li ser rêstikên cudan de bêtin biparvekirin – ji bona komekê ve ji kesan ve dê bête biparvekiri, ji yên ku ew ji bona wê ve bi taybetî ve hatine bidestnîşankirin. Û ev desteyên cudayî dewletê dide biderxistin, gava ku Plato wetovjî bi dijî bertenikkirina wênekirinê ve têtin biderkevtin, ku yekek û ew bi xwe ve bi hemûyî ve divê bête biderkevtin. Ew êtir sê Desteyan dide bixuyanîkirin: a) ji Desteyên Serdaran, Zanistvanan, Zanevanan ve; b) ji Desteyên Şervanan ve; c) ji Destên Berkirinan û Pêwistvan ve: ji Cotkaran û Destkaran ve têtin biderkevtin. Ji yên pêşî ve ew wehajî wan bi Pasevanan ve, ji Merovên Dewletê ve dide binavkirin, ji yên ku ew bi gewherî ve di felsefê de biamedarîkirin, ji yên ku ew bi xwedanê zanistîya rastî ve têtin biderkevtin.² Ev veguhestina desteyan Plato nade birêberîkirin, lêbelê ev cudabûnên hanê bi pêwistî ve têtin biderkevtin; her dewlet bi pêwêstiya rêstikekê ve di vê rêstika nava wê bi xwe ve têtin biderkevtin. Bi vî rengê hanê vekevîna di nava desteyan de destûra dewleta Platonî têtin bipêkhatin. Di pişt re Plato li vir de ji bona serdestnîşankirinê yekayekan têtin biçûyîn, ji yên ku ew tanî radeyekî bi biçûkî ve têtin biderkevtin û bi baştir ve têtin bikêmasîkirin; ji bona nimûne ve, ew wetov ji bona destêyê yekem ve navûnîşanên taybetî dide bidestnîşankirin³, ew li ser perwerdekirinê de dide biaxivtin, bê çilo Dayîk ûhd. divên⁴ xwe bidin bireftarîkirin.

2. Êtir di pişt re Plato bêhnna dide bixuyanîkirin, ji yên ku ew li vêderê de di nava Destan de têtin bicihanînkirin, bi nala wan ve, çiyê ku em bi pesendarîyan ve didin binavkirin, ji yên ku ew li bal kesan de têtin bidîtin, bi nala reweştî zanîbûnan têtin biderkevtin – ew liberkevîna reweştî sade di destnîşankirîyên wê de dide biparvekirin.

Giştîbûnê, gava ku Plato desteyan bi vî rengê hanê ve dide bicudakirin, ew bi nala encam ve dide bidan, ku di rêya wisa de zindewerîtîyek hemû başîyan di civakê de bi jîndarî ve dide bixuyanîkirin. Ev başîyên hanê, ji yên ku ew wan

¹ Metallitât: Mentality: Hiş, Rûçik. Zînet.

² Ibid.II. p. 369-376 (p. 79-93).

³ Ibid. V, p. 463 (p. 241).

⁴ Ibid.V, p. 460 (p. 236).

êtir dide bidan; û bi çaran ve têtin biderkevtin; û merov ew bi başîtîyên serokî ve dane binavkirin.

- a) Bi nala başîtîya¹ pêşî ve „şahrezatî û zanistî „tête bidiyarkevtin. Dewleteke wisa dê bi şahrezatî û bextiyarî ve bête biderkevtin; û bi rastî ve ne ji bona weha ve jiber piratîya zanistîyan (zanebûnan) tête biderkevtin, ji yên ku ew tède têtin bidîtin, çiyên ku ew xwe ji bona ser yekayekên karkirinan ve, ji bona gelean ve didin birakişandin, çiyê ku ew bi hevbeşî ve tête biderkevtin û ew bi komeke maldaryê ve ji (destkarîyên zanistîyan), bi nala hunera hesingerîyê, çandinyê“ (zanistiyên dewletê) ve „lêbelê jiber zanîtiya rast û durustî Çavdêran û Sermiyandaran ve têtin biderkevtin, ji yê ku ew hemûyan didin biamojgarîkirin û ji yên ku ew giştîbûnê didin bizanîn, wetov bi pîrbûn ve ew di xwe de xwe bi xwe ve û ji bona dewletên din ve bi deha baştir ve didin bireftarîkirin, û ew ji yên ku ew bi rastî ve bes û bi tenha ve bi maldarîya perçê biçûk ve têtin biderkevtin. Ev dîtina hanê bi xwedanê rastîya wêna ve ji bona ser desteyê Amojgeran (Sermiyandaran) ve tête biderkevtin.“²
- b) Başîtîya duwem bi „mêrxasîtyê“ ve tête biderkevtin, ji ya ku Plato wê weha dide bidestnişankirin, ku „ew bi gotina bingehîyî dadwerîtyê û qanûnan ve li gora bîrûbawerîyê ve tête biderkevtin, ji ya ku jê, çiyê bi xuertî, giring, tirsdar ve (gotinek Yunanî) tête biderkevtin, û ji ya ku ew, di nava dil de xwe dide biqaimkirin, xwe di rêya dilbijîtyê de, xwe di rêya kêfxweşîtyê de nahêle bête bihejandin. Ev başîtîya hanê li gora Desteyê mêrxasvanan de tête biderkevtin.“³
- c) Başîtîya sêyem bi „nermîtyê (gotinek Yunanî), deshilatîyê li ser dilbijantîne û dildarîtyê de tête biderkevtin, ji ya ku ew bi nala lihevhatinekê ve di rêya tevayê de tête biberfirehkirin; weha ku merovên hêzdar û merovên lawaz, heger ku li wan de li gora liberkevtinê ve bête bimeyzezikirin, li gora hêzdarîyê yanjî komê yanjî zengîbûnê de yanjî li gora çî rûçikekî jî ve ew bête biderkevtin, ew ji bona yekekê ve û ji bona wê bi xwe ve bi hevdû ve didin bikêrkirin û ligelhevdû de bi mîna hev ve têtin biderkevtin. Ev başîtîya hanê ne bi nala Şahrezatîyê û mêrxasîtyê ve tête biderkevtin, ji ya ku ew li ser perçên (Destan) de tête bisînorkirin, lêbelê ew li ser Sermiyandarên û Serdarîkirinên giştîbûnê de, bi nala lihevhatinekê ve, bi nala başîtîya hemûyan ve tête biparvekirin.“⁴ Ev nermîtya⁵ hanê bi rastî ve bi Başîtîya Desteyê sêyem ve tête biderkevtin. Lihevhatîbûn⁶, ji ya ku tède hemû ji bona yek armancê ve dide bikêrkirin, li nik awira pêşî de ji bona Desteyê sêyem de (pedakirina pêwistîya û kar) ne pêrejî li gorê de tête bidiyarkevtin. Bes bi tenê ve nermîtyê (gotina Yunanî) wetov bi vê ve tête biderkevtin, ku tu merov, tu destnişanîtkirin, yekayekîtyê xwe (di sincîtyê de) dide bitenêkirin, (ku tu pêwstîbûn xwe ji bona gewherê ve dide bikirin, dê ew bi bargiranî ve bête biderkevtin). Kar wisa bi vê bêhna hanê ve ji ya ku ew xwe li ser yekayekan de bi sînorkirina kirdarîtyê ve, lêbelê ji ya ku ew ji bona giştîbûnê ve tête bivezîvirandin, ji ya ku ew ji bona wê ve tête biderkevtin. Ev başîtîya hanê bi giştîbûn ve tête biderkevtin; lêbelê ew bi taybetî ve di rewşa Desteyê sêyem de dide bicihkirin, ji ya ku ew di pêşî de bes û bi tenha ve ji bona lihevhatinê

¹ Tugend: Vertue: Başîtî, Hêjatî, Sincîtyê, Avrûtî, Pakijîtyê, Pakîtyê.

² Ibid. V, p.427-429 (p. 179-182).

³ Ibid. IV, p. 429-430 (p. 182-185).

⁴ Ibid. IV, p. 430-432 (p. 185-188).

⁵ Mäßigung: Moderation, Restraint: Nermîtyê, Nerbûn, Nermrêbazî, Hedarî, Hewsanî,

⁶ Harmonie: Harmony: Lihevhatîbûn, Hevawazî, Seryekbûn, Serhevçûn, Guncan, Rêkî, Tebayî, Aheng.

de dide bianîn, di gava ku ew ne bi xwedanê lihevhatina bi serêxwe ve tête biderkevtin, ji ya ku Desteyên¹ din di nava xwe de bi xwe ve didin bidîtin.

d) Başîtiya çarem di dawîya dawî de „bi dadwerîtiyê ve tête biderkevtin, ji ya ku pê di destpêkirinê de dihate bikirin“ Ev „dê di dewletê de (bi nala peydakirina mafetîyê ve)“ tête bête bidîtin, ku herkesek xwe bes û bi tenha ve ji bona yek tiştî ve dide bimijûlkirin (gotinek Yunanî), ji yê ku ew xwe ji bona ser dewletê ve dide birakişandin, ku belê serûştiya wî tede bi deha ve bi jîrtir ve hatîye bizayîn – weha ku ne heryek gelekan, lêbelê ji bona wî ve lêhatî ve, Genc û Pîr, Sava, Bî, Azad, Bende, Destkar, Jordar û Sermiyandar didin bikirin.“ Li vir de li ser wê de tête bibîrxistin: a) Plato dadwerîtiyê li vêderê de li kêleka bêhnên din de dide bilidarxistin; weha ew bi nala çarîtiyê ve, bi nala yekê ve ji çar destnîşankirina ve tête bidiyarkevtin. Lêbelê ew vê wisa dide bivegerandin, „ku ew êtir bi vê ve – çiyê ji ya din ve – bi Nermîtiyê, Mêrxasîtiyê Şahrezatîyê ve tête biderkevtin -, çiyê ku ew bi Damûdestgehên dewletê ve bi wê ve bi xwe ve tête bigirêdan, ji yên ku ew wan li jêr van rûçikên giştî de dide bixuyanîkirin, ji ya ku ew hêzê (gotinek Yunanî) dide bidan, ku ew dê bêtin biderkevtin û ku ew, heger ku ew têtin biderkevtin, kêrdariya xwe, tevayê didin bihiştin, biderxistin (Pevikeke Yunanî). Jibervêjî ve“ wî “wehajî dayîte bigotin, ku dadwerîti dê ji bona xwe ve bi xwe ve vêca bi dîtîne ve bête bipêrgîkirin, gava ku ewên hanê“ (ji bona başiyên xwe ve) „hatine bidîtin (pevikek Yunanî).“² Bi xuyanîtir ve ev hatîye bigotin, weha ku liberkevtina dadwerîtiyê bi bingeş ve, bi remana tevayê ve tête biderkevtin, ji yê ku ew weha di xwe de bi zindîbûn ve tête biparvekirin, ku her perçeyek bes û bi tenha ve bi nala bêhnê ve di tevayê de tête biderkevtin û ku tevayî di rêya wî de tête biderkevtin; weha ku ji bona van Desteyên hanê ve yanî ji bona van taybetiyên hanê ve bes û bi tenha ve wetov ev bêhnên hanê têtin biderkevtin. Dadwerîti bes û bi tenha ve bi vê giştîbûnê ve, bi vê xwerakişandina tê ve tête biderkevtin – herperçeyekî ji bona xwe ve, ji yê ku dewlet ji bona xwe ve dihêle bête bigirawkirin. b) Ev dide biçirûskirin, ku Plato li jêr dadwerîtiyê de ne bi mafeyê maldarîtiyê ve, bi mîna rast û durust ve di zanistîya mafetîyê ve, dihate biliberkevtin, lêbelê ku giyan di giştîtiya xwe de ji bona hafeyên xwe ve, ji bona hebûna xwe ve bête bigihandin. Di maldarîtiyê de bi rûtbûneke bilindtir ve kesîtiya min, tevaya rûtbûna azadîya min tête bidîtin. Destnîşankirina vê zanistîya mafetîyê Plato³ di tavayê de bi bêkavil ve dide bidanîn. Di nivîsandinan li ser qanûnan de ew bi bingeşî ve wehajî li reweştê de dide bimeyzekirin; lêbelêji ew ji bona xwe ve hinekî bi bêtir ve li ser de dide biavakirin. Ji vê ve tête biçirûskirin, ku Dadwerîti bi tevaya gewherê ve tête biderkevtin – ji ya ku ew di lênerîna yekayekan de weha tête bidestnîşanîkirin, ku her yek wê, ji ya ku ew ji bona wêna ve hatîye bizayîn, bi bilindtirîn başbûn pê tête bifêrkirin, pê tête bimijûlkirin. Di nava vê de ew bi nala kesîtiyê de bes bi tenê ve ji bona mafeyê xwe ve tête bigihandin, ew bi giştî ve bi yê dewletê ve tête biderkevtin; ew bi giyanê giştî ve tête bivegirêdan û ew ji bona giştîbûna xwe ve bi nala hebûna xwe ve tête bigihandin. Mafetî bi giştîbûnê ve ligel navrokeke destnîşankirî ve - bi mîrîti ve – tête biderkevtin. Li vêderê de ev navroka hanê bi destnîşankirina tevaya kesîtiyatîyê de, ne bi vî ve yanî bi wî tiştî ve, bi lihevraştatîna maldaryê ve tête biderkevtin, lêbelê hebûna wîyî rast û durust bi avanîkirina maldarîyê û bi karanîna serûştiya wî ve tête biderkevtin. Dadwerîti bi carekê ve dihêle her

¹Stände, Klasse: Class: Deste, Çîne, Gurûh.

² Ibid. IV, p.432-433 (p. 188-191).

³ Ibid. IV, p.425 (p. 176).

yek bi destnîşankirineke taybetî ve bi mafeyê xwe ve têtê bigihandin û ew wetovjî ji bona tevayê ve bi vegerandî ve dide biajotin. (Perçê her kesekî divê, ji bona mafe ve, ji bona Hebûnê ve bête bipêkhatin. Weha heryek di cihê xwe de têtê biderkevtin, heryek destnîşankirina xwe dide bidagirtin; weha ku wetov heryek bi mafeyê xwe ve careke din pê têtê bigihandin.) Ew li gora liberkevtina rastîtiya xwe de li nik me de bi azadîyê ve di têgihîştina xweyîtiyê de têtê binavkirin. Li vêderê de ew bi vê ve têtê biderkevtin, ku hişdarî¹ ji bona Hebûna xwe ve têtê bigihandin, ew hebûnîtiyê ji xwe re dide biwergirtin. Mafe, ku azadî ji bona hebûnîtiyê ve têtê bigihandin, bi giştî ve têtê biderkevtin. Jibervêjî ve Plato dadwerîtiyê li jor de bi nala destnîşankirina giştî û azadyê ve dide bilidarxistin, bi wê têgihîştinê ve, ku azadîya hişdarî ji bona hebûnîtiyê ve di rêya bi rêxistina dewletê ve têtê bigihandin; hebûnîtiyek, ji ya ku ew vêca bi neçarkirinekê ve, bi şeweyekî serûştîyê ve têtê biderkevtin.

3. Xweyîtiya² taybetî bi nala xweyîtiyê ve wetovjî bi xwedanê vî rûçikê hanê ve li ser wî de têtê biderkevtin; ev hersê bêhnên xweyîtiyê li gora hersê bêhnên rastîyên dewletê de têtin biderkevtin. Ev rengê sêyem, ji yên ku di wan de ev bêhnên hanê dê bêtin bixuyanîkirin, plato bi şewazê hatî ve dide bidestnîşankirin. (Ahengek, Tîpek ji yê ku ew bi remanekê ve di dewletê de têtê biderkevtin – ev bi bingehekî mezin û sipehîyî dewleta Platonî ve têtê biderkevtin.) „, ev di pêşî de xwe li ser xweyîtiyê de dide bixuyanîkirin a) Pêwistî, dilbijandin (gotinek Yunanî), bi mîna birçîbûnê û tîbûnê ve, ji yê ku heryek ji wan ve li ser hinekî destnîşankirîyê de û bes û bi tenha ve ji bona ser vê de têtê biçûyîn. Dilbijandin, ji bona kar ve, li gora destnîşankirina Desteyê Sêyem de têtê biderkevtin.
- b) Lêbelê pêrejî wehajî ew xwe di şiyarbûna yekayekan de hinekî bi renegekî din ve dide bidîtin, çiyê ku pêwistî vê dilbijandinê dide birawestandin û biberlêgirtin û ew li ser xwestîya vê bi xwe ve bi xwedanê zalbûnê ve têtê biderkevtin; ev bi (gotinek Yunanî) ve, bi hişdarîyê ve têtê biderkevtin. Ev li gora Desteyê Çavdêrên, Şahrezayên Dewletê de têtin biderkevtin. c) Ji bil van herdu remanên giyan ve yekeke sêyem, Tûrebûn (gotinek Yunanî, rewş) têtê biderkevtin, ji yê ku ew bi perçeyekî ve ligel dilbijandinê de bi xizim ve têtê biderkevtin: lêbelê wetovjî wehajî ew bi dijî dilbijandinê ve dide bipevçûnîkirin û ew ligel hişdarîyê de dide bipiştgirtin. Heger ku yekekî bêmafêbûn date bikin, û wî ew li ber birçîbûnê û sarbûnê de date bihiştin, ji yê ku ew bi rast û durust ve vî wergirtina azarê hanê jê dide bibawerîkirin, weha dê ew, çend ew bi rêzdarîtir ve bête biderkevtin, weha deha bi kêmtir ve ji bona nava tûrebûnê ve bi dijî wî ve bête biagirkirin; tanî radeyekî, heger ku ew li jêr bêmafêbûnê de têtê biazardarîkirin, weha ev ji bona nava wî ve têtê bikevtin, û ew ligel de têtê birawestandin, çiyê ku ew bi mafe ve têtê biderkevtin û ew birçîbûnê, sardbûnê û tiştên dinî azardanîtiyan, ji yên ku dilbijandin bi beramber ve têtin biderkevtin, dide bihilgirtin û ew bi ser wan ve têtê bikevtin û ew ji rêya mafe ve nayête biderkevtin, tanî ku ew wî nede bicihkirin yanjî mirinê bide bidîtin yanjî di rêya hoyan de, bi mîna sekekî ve ku ew ji bal Şinvan³ ve, têtê bilibergerandin. Gotinek Yunanî li gora Desteyê gernasên Liberxwedanan de di Dewletê de têtê biderkevtin; bi çilo ev ji bona hişdarîya Dewletê ve destên xwe ji bona çekan ve didin biavêtin, weha tûrebûna hişdarîyê piştê dide bigirtin, heger ku ew ne di rêya perwerdekirina bed ve hatibe bigenîkirin.“⁴

¹ Vernünftige: Rational, Reasonable: Hişdarî, hişîti.

² Subjekt: Subject: Xweyîti

³ Şivan di koka xwe de ji Şinvan ve hatiye biderkevtin; lêbele jiber sivikbûnê ve bi Şivan ve hatiye biveguhertin. Em fibêjin Mêşin, ago meha mê ji bez ve. li vir de Şin bi Pez ve têtê biderkevtin. Pir gotinên weha di nava Zimanê me de têtin biderkevtin.

⁴ Ibid. IV, p. 437-441 (p. 198-206).

Weha wisa şahrezatîya dewletê bi xwe ve, bi nala yekayekan ve, têtê biderkevtin; wetovjî mêrxasî; û wehajî di yên din de têtin biderkevtin. Nermîtî, bi nala wekhevdufîyî bêhnên yekayekanî serûştî ve; û dadwerîfîyê, bi mîna ku ew di refarîyên derveyî de, ku her yek ya xwe bi carekê ve dide bianîn, weha di navînyê de, ku her bêhneke giyanî mafeyê xwe dide bidaxwazîkirin û nahêle ku yên din destên xwe ji bona nava karûbarên wî ve bidin bitêwerdan – Parvekirina, ji ya ku her yek ya xwe dide bidan û wê dihêle bête bigirawkirin.“¹ Em bi xwedanê dawîbûna sê bêhnan ve hatine bigihandin: a) Giştîbûnî; b) Navînî, tûrebûn ji bona xwe ve, di xwe de bivezîvirandin û nayînîkirin, baştir bi nayînîkirina xwe ve bi beramberî azadîya kirdarî de; c) bi yekkirinkirinê ve.

Plato wehajî li vir de têtê biderkevtin, bi mîna ku ew bi tu şiyarbûna remana xweyî rûtî ve dihate biderkevtin, bi nala ku ew li nik Timäus de dihate biderkevtin, ew di vê rastîyê de di nava xwe de pêdihate bihestkirin; hemû xwe li gora wê de dide bidurustkirin. Ev êtir bi şêwe ve têtê biderkevtin, bê çilo Plato fermanê ji bona tevayê ve dide bikirin. Dariştandin bi dirêjî ve, ev ji bona xwe ve hêjbêtir bi xwedanê tu berjewendîyê ve nayête biderkevtin.

Duwem. Plato di pişt re amrazan dide bidan, ji yên ku ew dewletê didin biparastin. Ev amrazên hanê bi Perwerdekirinê ve, bi Fêrîkirinê ve têtin biderkevtin. Bi carekê ve vêca tevaya hebûna civakê li ser rewêştê de bi nala ji bona serûştîyê ve bi giyanê çêbûyî kesîfîyê ve têtê bibingehkirin, ku heryek bi nala kirina serûştîyê ve û xwesiyê ve têtê bidîtin. Çilo ev vêca di Plato de dide bikêrkirin? Wetov bê çilo ew dide bikirin, ku ew di wan de vê, bê bi çi ve destnîşankirina wê têtê biderkevtin, ji yê ku ew bi rast û durust ve ji bona Hebûna û Xwestîya kesîfîya wê ve dê bête biderkevtin, ku heryek (li gora nermbûnê de) xwe ji bona cihê xwe û karûbarên ve dide bijêrdestkirin – bi bingehî ve têtê biderkevtin, ku kesîfî ji bona vê ve divê bête biperwerdekirin. Ew dixwaze vê rewêsta hanê xweser di kesîfîyan de, di pêşî de û bi taybetî ve di nava Pasevanan de bide bixuyanîkirin, jiber ku bigir ji bona Pasevanan ve guhpêdan hatîye bihiştin, ku ew vê rewêsta hanê bidin bixuyanîkirin: weha divê ku li ser perwerdekirina wan de bi taybetî ve bête biguhpêdan; li vêderê jî de divê ji bona Şervanan jî guhpêdan bête bidan. Bi mîna ku ew di zînetî karîfîyê ve têtê biderkevtin, ew ji bona dewletê ve kêr serêşîyê dide bikirin; “vêca heger ku solçî bi bedtir ve yanjî bi genîtir ve bêtin biderkevtin, û ew bes û bi tena ji bona wan ve têtê bixuyanîkirin, bê ka ew çilo divên bêtin biderkevtin – ew ji bona dewletê ve bi tu bêbextîyarîyan (gotinek Yunanî) ve nayête biderkevtin.“² Bi giringtirîn perçeyê tevayê ve weha bi zanebûna Çavdêr ve, bi nala bingehîfîyê ve, têtê bigirêdan. Ev zanebûna hanê lêbelê divê di rêya zanîfîyê de di rêya mizgînîkirinê de bi zanebûnên felsefî ve, bi giştîbûnê ve, ji xwe ve û ji bona vê ve bête biderkevtin, ji yên ku zanîfîyê wan di rêya felsefê de têtê biderkevtin. Plato li nik de ji bona destîkên zanebûna yekekan ve di rêya: Oladrîyê, Hunerê, niştîyê de têtê biçûyîn. Bi dûrûdirêjbûn ve Plato wehajî bi bêtir ve li ser de dide biaxivtin, bê tanî çi radeyekî mûsîqe û werzeş³ bi nala destîkekî ve dikarin bihêlin bêtin bikirin. Xweşxwevanan lêbelê, Homer û Hesiodus, ew wan ji bona Dewleta xwe ve dide bisorgonkirin. Jiber ku ew wênekirinên wan ji bona Xwedan ve bi bêhêjabûn ve dide bidîtin. Vêca di wê demê de vê date bidestpêkirin, ku bi giringî ve ligel meyzekirina

¹ Ibid. p. 441-443 (p. 206-210).

² Ibid., p. 421 (p. 167-168)..

³ Sport: Sport: Werzeş.

bîrûbawerîkirinê de ji bona Jupiter¹ ve û di çîrokên Homerî de date bidestpêkirin, ji lidarxistanên yekekayekan ve jê bi nala pêkenîna giştî, qanûnên Xwedanî ve hatibûn biwergirtin. Li ser pileyekî zanebûnê de ew bi çivanokên Zarokan ve bi bêgunehdarî ve têtin biderkevtin, lêbelê gava ku ew bi ji bona bingehê rastîya reweştîyan ve, bi nala qanûnên niha ve divên bêtin bidanîn – weha Israiliyan datin binivîsandin, ku Tewrat, bi nala pîvanê ve di maveyên miletan de bi qirkirina miletan de bi bêjimareke bêşermezariyan ve, ji yên ku Dawud, Mereve Xwedan, pê dabûn bidestpêkirin, destanên, ji yên ku Haxamê (Samuêl) bi dijî Saul ve dabû bikirin û ew bi rastî ve dabûn biderxistin -; êtir bi derbasbûna demê ve, ku ew wan ligel mêjbûnê de, ji bona bes hinek mêjûwê de bidin binizimkirin. Plato ji bona ser Musiqê û werzeşê ve tete biçûyin û tede pir bi başî ve li ser felesefê de dide biaxivtin.² Dûra ew dixwaze pêveçûnê ji bona nava qanûnan ve, ji yên ku di wan de Hevwelatîyan ji bona erkên wan ve didin bibîrxistin, û hd. ve pê bide bibîrûbawerîkirin³: Perwerdekirin, helbijartina bi deha ve baştirîn, bi kurtî ve bi reweştîyê ve tete biderkevtin. (Pasevan weha ji bona ser parastina qanûnan ve didin biçavdêrîkirin, û qanûna xwe bi taybetî ve pişta xwe ji bona ser wan ve didin bigirêdan. Herwehajî em li nik Plato de qanûnan li ser maldarîyê⁴, Polis uhd. de didin bidîtin. „Lêbelê“ ew dide bigotin „ ku merovên heja û sipehî ji bona derkevtina ji ser qanûnan ve bi başî ve nayete biderkevtin.“⁵ Bi rastî ve, bi mîna ku merov li ser de dixwaze qanûnên Xwedanî bide bidozandin, ku bûjen⁶ bi xwe ve bes û bi tenha ve lihevraştatîyan di xwe de dide bihilgirtin?)

Lêbelê li vêderê de bazin tete bidîtin; Ji yana giştîyê Dewletê di rêya reweştan⁷ de û bi servajî vê ve reweşt di rêya damûdestgehan de tete bipeydakirin. Reweşt nabin bi serên xwe ve ji damûdestgehan ve bêtin biderkevtin yanî damûdestgeh bes ji bona ser reweştan ve di rêya avaniyên perwerdekirinê, oldarîyê de bête birûkirin. Wetov ku damûdestgeh divên bi nala dîtina pêşî ve bêtin bidîtin, bê çilo reweşt tete bikirin, bi şeweyê, bê çilo damûdestgeh, bi xweyîti ve têtin biderkevtin. Plato bi xwe ve ji liberkevtinê ve pê tete birûniştin, bê ka dê ew bi ciqasî ve ji dijûnan ve bi çavdêrîya wan ve bide bidîtin. Û hêjbêtir niha merov kêmasîyê tede dixwaze bide bidanîn, ku ew bi nimûnîti ve tete biderkevtin; tede ew bi deha pirtir ve dide bidanîn, ku ew ne bi nimûnetî ve bi têrbûn ve tete biderkevtin. Heger ku hişdarîti bi desthilatîya giştî ve tete biderkevtin, lêbelê ev di gewhera xwe de bi giyan ve tete biderkevtin; weha ku ji bona giyan ve azadîya xweyîtiyê pê tete bigirêdan; ev azadîya xweyîti bi binçînîyê ve tete biderkevtin, çî yê ku ew ji berê ve li nik Sokrat de di hate biderkevtin, ew ji bal wî ve hate biderkevtin û wê xwe bi nala vê ve didate bicihkirin, çiyê ku genîbûna Yunananistanê didate bipêkanîn. Yunanistan li ser pêkhatinên gewherî, reweştîyên azadîyê de di hate bibingehkirin, ku geşepêdana azadîya xweyîtiyê nikarîbû bixwesta vê bide birawestandin. Weha divê ku Hişdarîti bi bingehê qanûnê ve bête biderkevtin, ew wehajî bi tevayî ve tete biderkevtin; lêbelê ew ji alîyê din ve bi bext ve tete biderkevtin, ji yê ku ew bi bawerîya xwe ve – bi kurtî ve bi hemû rengên azadîya xweyîtiyê ve – bi gewherî ve tete têtin binavrokkirin. Ji bona qanûnan ve, ji bona birêxistina dewletê ve Xweyîtibûn bi

¹ Jupiter: Bi Stêra Perçis ve û bi Xwdanê Mezinî Rom ve tete biderkevtin. Li vir de link Plato de bi Xwedanê Mezin ve tete biderkevtin. Cuma.

² Ibid.II, p.376; III, p. 412 (p.93-155; V, p. 472; VII. fin (p. 258-375).

³ Plat. leg. IV, p. 722-723 (p.367-369).

⁴ Eigentum: Propriety, Ownership: Maldarî. Xwedan, xweyîti, Guncan.

⁵ Plat. Rep. IV, p. 425 (p. 176).

⁶ Stoff: Material: Metiryal, Made, Bûjen.

⁷ Sitten: Custom: Reweşt, Şan, Asa.

beramber ve tète birawestandin. Ew hîşdarîtiya hanê bi desthilatîya bi carekê ve tète biderkevtin, ji ya ku ew xweyîtiya malê – di rêya neçarîtiya pêwistîyên derve de, lêbelê tède hîşdarîti bi xwe ve û ji bona xwe ve – xwe bi xwedanê rakişandinê ve ji bona xwe ve tète biderkevtin. Ev ji xweyîtiya kêfa azadîyê ve tète biderkevtin, ku ew xwe ji bona tevayê ve dide bipêvekirin, ew ji bona xwe ve cihekî dide bihelbijartin, xwe bi bilindbûn ve bi nala tiştê reweştî ve dide bianîn. Lêbelê ev bêhna hanê bi carekê ve, ev livandina kesane ve, ev binçînîya azadîya xweyîti li nik Plato de tanî radeyekî ne hatîye biguhpêdan, tanî radeyekî wehajî hatîyê bibirîndarîkirin; û ew bes û bi tenha ve dide bitemaşekirin, bê çilo birêxistina dewletê bi ya baştirîn ve tète biderkevtin, ji ya ku ew ne bi nala kesîtiya xweyîti ve tète biderkevtin. Ji bona çûna derveyî li ser binçînîya reweştî Yunanî de felsefa Platonî wê weha pêrejî dide biderxistin û himjî bêtir ew tède bidûrtir ve hate biçûyîn.

Vêca çiyê din bi rûçikên din ve tète biderkevtin, bi derkirina binçînîya azadîya xweyîyê ve, weha ev bi nîşana serokî ve li nik Komara Platonî ve tète biderkevtin. Giyanê wî bi xwe ve di gewhera xwe de tède tète bidîtin, ku hemû alî, ji yên ku di wan de yekayekîti bi nala wetov ve tète biçesipandin, bi giştî ve ji hevdû ve têtin bikevtin – hemû bi nala merovên giştî ve têtin biderxistin. Li gora vê destnîşankirina hanê de, ku binçînîya xweyîti bête biderkirin, weha vêca ku Plato (bi taybetî ve) pê tète biderkevtin.

1. Ne bestenê ji bona kesane ve destûr hatîye bidan, ku ew Desteyekî ji xwe re bidin bihelbijartin, çiyê ku em ji bona azadîyê ve bi nala neçaryê ve didin bidaxwazkirin, Ev Desteyên hanê lêbelê di meyzekirina kesane de ne di rêya zayînê de hatîye bijêvekirin û neji ji bona wan ve hatîye bidestnîşankirin; lêbelê her li gora jîrbûneke serûştî û zînetê de bi xwedan ve tète biderkevtin (di piştî dadkirinê de li ser jîrbûnên, perwerdekirina wî de), dê ji bal Serdarê Dewletê, Rêspêyên ji yên Desteyên pêşî ve, ji yên ku ew kesane dihêlin bêtin biperwerdekirin, biezmunekirin, ji yên ku ew helbijartinê û derkirinê didin bikirin û ji bona heryekî ve karekî nîşankirî didin bisipartin.¹ (Desteyê pêşî bi Serdaran ve, bi Şahrezatîya dewletê ve têtin biderkevtin, û ew bi xwedanê hevalbendîtiya Şervanan ve ji bona alîyê ve bi nala girawkirinê ve têtin biderkevtin; lêbelê weha, ku ne Desteyekî Bajartî û Sipahî ji hevdû ve têtin bikevtin, lêbelê ew herdu ligelhevdû de têtin biyekkirin – weha ku Rîsipî bi Pasevan ve têtin biderkevtin.)² Ev tanî radeyekî ji bona binçînîya me ve bi dijûn ve tète biderkevtin. Vêca tevî ku merov vê bi arzanî ve dide bidîtin, ku ji bona gihandina çîniyeke nîşankirî ve bi karîtiyeke û jîrîtiyeke taybetî ve tète bigirêdan: weha ev jî hergav bi mêldarîyekî ve tète bimayîn, bê ka merov bi kîjan çîniyê ve tète bivegirêdan; û bi vê mêldarîya hanê ve – bi azadîya xuyabûna helbijartinê ve – çîni xwe ji bona xwe ve bi xwe ve dide bikirin. Lêbelê ji bona kesîtiyeke din ve merov xwe nahêle ji bona vê ve bide bibererkkirin: „jiber ku tu ne bi baştir ve bi pêwistî ve bi nala Destkarekî ûhd. ve tète biderkevtin.“ Ew dikare wê bi xwe ve bide bihewildan; merov divê wê bihêle bête bikirin, ku li ser wê de bi nala kesîtiyê jî ve li ser şeweyê kesîtiyê de di rêya kêfdarîya xwe de, bi bêvêjî ve li gora zînetên derveyî de, bihêle bête bibiryardan: „Ez dixwazim xwe ji bona xwendinê ve bidim bidanîn“.
2. Bi hêjîbêtir ve ev ji vê destnîşankirina hanê ve tète biderkevtin, ku Plato³ wetojî di Dewleta xwe de binçînîya maldarîya xweyîtiyê⁴ bi carekê ve dabû bihilanîn. Jiber

¹ Ibid., III, p. 412-415 (p. 155-161).

² Vgl. Hegel: Über die wissenschaftlichen Behandlungsarten des Naturrechts (Werke, Bd. I, S. 380 f.).

³ Plato. Rep. III, p. 416-417 (p. 162-164).

⁴ Privateigentum: Private Property, Ownership: Maldarîya Xweyîtiyê.

ku di wê de dê yekayekîtiya, şiyarbûna yekayekan bi carekê ve yanjî dê kes bi nala hebûna xwe ve bi bê hemû navrokê ve bête bidîtin. Di mafe de bi nala yê wisa ve ez bi nala vî ve bi xwe ve û ji bona xwe ve têtîm biderkevtin. Ew tev bi wisa ve têtîm biderkevtin, û ez bes û bi tenha ve têtîm biderkevtin, jiber ku hemû têtîm biderkevtin, yanjî ez bes û bi tenha ve bi nala giştîbûnê ve têtîm biderkevtin; lêbelê navroka vê giştîbûnîtiya hanê bi nîşankirina yekayekîtiyê ve têtîm biderkevtin. Gava ku ew bi mafe ve da ku ew mafe bi nala wetov ve bide bikirin, ji bona Dadweran ve tişt pêve ne bi pêguhandan ve têtîm biderkevtin, heger ku bi rast û durust ve ev yanjî yekekî din vî xanîyê hanê dide bivegirtin, û ku bend wehajî ne li ser maldarîya vî Tiştî de, ji yê ku ew li ser de didin bipevçûnîkirin, lêbelê li ser mafe de ji bona xatirên mafe ve didin bipevçûnîkirin (bi mîna sincîtiyê li ser erk ve ji bona xatirê erk ve); weha dê li ser vê rûtbûna hanê ve bête birawestandin û dê ew ji navroka rastîyê de bête biderxistin. Lêbelê tevaya felsefê ne bi rûtbûnekê ve, lêbelê bi gewhera yekîtiya felsefê û rastîyê ve yanjî bi navroka wê ve têtîm biderkevtin. Jibervêjî ve ev bes û bi tenha ve bi navrokê ve têtîm biderkevtin, gava ku ev bi giştî ve bi Nayînîkirinê ve, bi vezîvirandî ve bête bidanîn, ne ku ew bi xwe ve û ji bona xwe ve bi rastî ve bête biderkevtin. Gava ku ez tiştan didim bipêwistîkirin – ne gava ku ez bi xwedanê wan ve têtîm biderkevtin yanjî ew ji bona min ve bi nala hebûnê ve, bi nala qûçkirinê¹ ve, ji bona min ve bi nala cihkirina min ve têtîm biderkevtin –, Tişt di pêwendîya ligel min de bi nala xwedayî ve û maldaryê ve têtîm bipêkhatin, - Lêbelê Çîniya Sêyemî (Din)² xwe ligel Destkarîtiyê, Bazirganîyê, Çandinyê dide bimujûlkirin û ew ji bona Tevayê ve ya pêwist jêre dide bipeydkirin, bêyî maldarîya xwe di rêya karê xwe de dide bidestxistin; lêbelê tevayî bi malekê ve têtîm biderkevtin, ku têtîm her yek bi karê jê re danîna dide bikirin, lêbelê berkirina kar bi tevayî ve têtîm biderkevtin, û ew ji yê xwe ve wetovjî ji hemû berkirinan ve wê dide biwegirtin, ji ya ku ew pê têtîm bipêwistîkirin. Maldarî bi xwedanîyê³ ve têtîm biderkevtin, ji ya ku ew ji bona min ve bi nala vî kesî ve bi maldarî ve têtîm biderkevtin, ji ya ku têtîm kesîtiya min bi nala wetov ve ji bona hebûnê ve, ji bona rastîyê ve têtîm bihatin. Jiber vî bingehe hanê ve ew vê dide binayînkirin. Lêbelê ev bi bêgîftûgokirin têtîm bimayînkirin, bê çilo di pêşkevtina kar de bi bêhêvîtiya ji bona ser maldarîtiyê ve yek dilbijandina kirinê ve divê bête bicihhatin. Têde, ku ez bi kes ve têtîm biderkevtim, belê bi pîrbûn ve karîniya min ji bona maldaryê ve têtîm bidîtin, - ku vêca, bê çilo Plato⁴ dide bimebestkirin, dê ji bona hemû pevçûnîti, berberîti, kîndarî, çavbirçîti ûhd. ve dawîbûnek bête bidanîn. Wê çaxê merov dikare xwe bi bextiyar ve bi giştî ve bide biwênekirin. Lêbelê ev bes û bi tenha ve bi encamekî jêrkirî ve bi dijî bilindtir ve û bi bîncîniya hişdariyî maldaryê ve têtîm biderkevtin; û azadî bes û bi tenha ve bi xwedanê Hebûnê ve têtîm biderkevtin. gava ku ji bona kes ve maldarî têtîm bihatin. Bi vî rengê hanê ve em didin bidîtin, ku azadîya xweyîtiyê ji bal Plato bi xwe ve ligel şiyarbûnê de ji dewleta wî ve têtîm bihilanîn.

¹ Fixiert: Fixate: Xwegir, Cîkirin, Qûçkirin.

² Vgl. Hegel, a. a. O., S. 381

³ Besitz: Own: Xwedan.

⁴ Plat. rep. V, p. 464 (p. 243-244).

⁵ Ehe. Married, Marriage: Mêrkirin, Jinanîn, Şûkirin.

3. Li ser vî bingehê hanê de bi xwe ve Plato wehajî mêrkirinê¹ dide bihilanîn; jiber ku ew bi pêwendîyekê ve tête biderkevtin, ku tête merovek ji bal Nêrûmêyekî keskî din ve, xwe bi nala vê dijîhevdûbûna hanê ve didin bihistin, wehajî bes derveyî pêwendîya seruştî ve – ji bona „ bi dijîhevdû ve didin bikaranîn“, gava ku weha dikare bête binavkirin. Plato jîyana malîtîyê di dewleta xwe de nahêlê bête bihatin – ev rûçikîtiyê hanê, ji jê ku li gora wîna malîtîyekê bi giştîbûnekê ve ji bona xwe ve dide bipêkanîn; mal bi kesîtîya bêtir ve – bi pêwendîyeke reweştî ve, di navbera reweştîya seruştîyê ve, bi taybetî ve bi dijî yê din ve tête biderkevtin; ew bi rastî ve bi reweştîtiyê ve tête biderkevtin, lêbelê bi ywekeke wetov ve, ji ya ku ew ji bona kesîtîyê ve bi nala yekayekîtiyê ve tête bigirêdan. Li gora têgihîştina azadîya xweyîtiyê de divê kesîtî bi xwedanê maldarîyê ve bête biderkevtin; ew wehajî bi neçarî ve, belê bi perest ve mal² tête biderkevtin. Weha Plato zarok ji dêya wî ve xweser piştî zayînê dihêle bête biwergirtin, wî ji bona cihekî taybetî ve (guhera pez ve) ligel hevdû de bide bianîn û wan di rêya şîrê dayan de ji bal jimara dayan ve, ji yê ku ew hatibûn bizayîn, bidin bişîrdan; wehajî, ku tu dê nema bêtir bikaribe zaroka xwe bide binaskirin. Zarok bi hev re perwerdekirinekê didin biwergirtin. Wetovjî weha dê pîrek bêtin biparvekirin. Wehajî divê govend ji bona jinên taybetî ve bêtin bigirtin, lêbelê wisa, ku jîyana ligelhevdû de ji mêr û jinê ve ne bi mêldarîyeke kesî ve tête bimerckirin, ku kestî nikare dilbijandina xwe bide bicihkirin, ji ya ku mêr û jin ji bona hevdû ve hatin bidestnîşankirin. Pîrek divên di navbera 20. tanî 40. salî de bêtin biaviskirin, mêr ji 30. tanî 55. salan ve bi xwedanê pîrekan ve bêtin biderkevtin. Da ku şermezarîtiya xwînê bidin binehiştin, divên zarokên, ji yê ku ew di vê dema hanê de hatine bizayîn, ku li kûderê de merovekî jin datîye bianîn, hemû zarokên wî divên bêtin binavkirin.³ Pîrek, ji yê ku destnîşankirina wanî gewherî bi jîyandarîya ve dihate biderkevtin, li vêderê de li ser vê zemîna xweyî hanê de dihatin bizayîn. Jibervêjî ve di Komara Platonî de tête bihatin: di gava ku mal ji hevdû ve hatîye bixistin û nema bêtir jin bi xatûna malê ve têtin biderkevtin, weha ew nemajî bi tu kesê taybetî ve têtin biderkevtin û ew şeweyê zîlam bi nala kesîtîya giştî ve di Dewletê de dide biwergirtin. Û Plato dihêle ku ew bi hêmû karên zîlaman ve, bi nala wan ve, bidin bipêkanîn⁴, wehajî ku ew ji bona nava cengê ve têtin biçûyîn, ew lingên xwe bigir bi mîna lingên zilaman ve didin biavêtin; lêbelê ew bi xwedanê tu taybetîyên wan ve ji bona mêrxasîyê ve nayête biderkevtin û ew wan bes û bi tenha ve li pişt de dide bidanîn – bi rastî ve ne bi nala yedekî ve: lêbelêjî „bi nala Pasewanên Piştgirtinê ve“ dide bidanîn, da ku ew bi kêmanî ve Dujmin di rêya koma xwe de bide bisawkirin, bide bitirsandin, û di dema pêwistîyê de ew ji bona alîkaryê ve bi lez ve bêtin hatin“.⁵

Ev vêca bingehên Komara Platonî didin bikirin. Ew bi xwedanê vê gewherîya hanê ve tête biderkevtin, ku binçînîya yekayekatîyê dide bixuyanîkirin; û ev tête bidiyarkevtin, ku reman vê dide bidaxwazîkirin, ku wetov tête dijîtiya felsefê bi carekê ve bi dijî şeweyê wênekirinê ve tête biderkevtin, çî yekayekan bi rast ve û çî jî weha di dewletê de, bi nala giyanê heyî, mafeyê maldarîyê, parastina kêsîtîyê û maldarîyê ve tête biderkevtin, wehajî bi nala ew bi bingehê hemûyî dewletê ve tête bidîtin. Ev bi sînorê remana Platonî ve; ji ya ku ew bes û bi tenha ve bi rema rûtî ve tête biderkevtin. Nemaze bi duristî ve remana rastî wetov bi vê ve tête biderkevtin, ku her bêhnek xwe bi carekê ve dide bicihkirin, dide bigewdekirin û xwe bi serê xwe ve dide bikirin û ew bi serêwebûna xwe ve ji bona giyan ve wehajî bi serbilindîyekê ve tête biderkevtin. Li vêderê de divê li gora vê remana hanê de yekayekatî xwe bi carekê ve bide bicihkirin,

² Familie: Family: Mal.

³ Ibid. V, p. 457-461 (p. 230-239).

⁴ Ibid. V, p.451-457 (p. 219-230).

⁵ Ibid: V, p. 471, (p. 257).

ew bi xwedanê cih û warê xwe ve di nava dewletê de divê bête biderkevtin û belêjê tède divê bête bijihvexistin. Sitûna dewletê di malê de tète biderkevtin, ango, ku ew bi dewleta serûştîyî, bêhişdarî ve tète biderkevtin; ev sitûna hanê divê bi nala wetov ve bête bidîtin. Gava ku êtir remana hişdarîya dewletê bi bêhnên têgihîştina xwe ve weha didate bicihkirin, ku ew desteyan ve hatin bikirin, ku pêkhatina reweştî di gemaweran de xwe bi nala di pêkhatina laşî de di perçên laş û libatan de dane biperçevêkirin, jiyên ku heryek jînê bi destnîşankirîtiya taybetî ve dide bikirin, lêbelê hemû bes û bi tenha ve jînek bi hev re didin bikirin. Dewlet bi carekê ve, tevayî, bi nala jîndareke bi tenê ve, hêjê ne bi kesîtiya rûtbûna giştî ve, ji ya ku ew mafe dide bipêkanîn, divê ew di rêya hemûyî de bête biçûyîn. Lêbelê bi wisa ve ku divê mîrîbûna rûtbûnê, mafe ligel yekayekatîyê de bi nala navroka hebûnê, binçînîyê ve, di rêya tevayê de bête biçûnkirin; lêbelê Yek Destê ji bona wîna ve bi taybetî ve tète bibestandin. Weha divê jî bi Desteyekî ve bête biderkevtin, ku tède maldarîya xweser, maldarîya mayî, bi mîna xwedanîya gewde ve, weha xwedanîyek ji perçeyek zevî ve tète biderkevtin; û di pişt re Desteyek, ku tède hergav tète biwergirtin, ne ku xwedanîya wisayî xweser tète biderkevtin, lêbelê **yekek** ku ew hergav xwe bi tişteki veguhertî û veguestî ve dide biderxistin. Ev herdu Desteyên hanê ji bona millet ve bi nala beşekî ve ji xwebûna wî bi xwe ve jê re binçînîya yekayekatîyê bi hêjabûn ve dide bidan û ew li vêderê de dihêle mafe bide serdarîkirin, hergavîtyek, giştîbûn, ji bona xwe ve di vê binçînîya hanê de divê lêbête bigerandin, ji ya ku ew bi pîrbûn ve bi livatîtyê ve tète biderkevtin. Ev binçînîya hanê divê bi derbekê ve bi xwedanê rastîyatîyê¹ ve bête biderkevtin, ew divê wehajî bi nala maldaryê ve bête bidîtin. Ev bi giyanê rastîtyî rastî pêşî ve, ku heryek ji bêhna serxwebûnîtiya wîyî bi carekê ve û ew hebûna xweyî li cihekî din de bi carekê ve bi bêguhanîtiya hebûnê ve dide biwergirtin; - ji vê ve serûştî nade bihezkirin, ku ew bi serxwebûna perçên jîna xwe ve, bi bê rêstikên gewre ve bide bilidarxistin.²

Ev bi gewrefîn raperîna Cîhana nuh ve li ser Cîhana kevin de tète biderkevtin , bi mîna ku em dê hêjê bidin bidîtin, ku tède biserxwetîya gewdeyî, mezinî bi carekê ve tète binavrokkirin, lêbelêjî ji ya ku ew jibervêjî ve bi weha girantir ve li jêr yekîtiya remanê de tète bivezîvirandin.

Ev kêmasîya xweyîtyê bi kêmasîya reweştî, remana Yunanîyan bi xwe ve tète biderkevtin. Binçînî, ji ya ku ew li nik Sokrat de hate bidestpêkirin, bes û bi tenha ve tanî niha bi jêrkevtî ve dihate bidîtin; divabû êtir wisajî binçînîya bi serê xwe ve, bi bêhna neçarîya remanê ve bi xwe ve bête biderkevtin.

Di rêya vê de maldarî, jîndarîya malê, di rêya hilanîna kêfdarîyê de li nik helbijartina Deste de, di rêya van hemû destnîşankirina de didatin binayînkirin, ji yên ku xwe ji bona ser binçînîya azadîya xweyîtyê ve didin birakişandin, Plato wetov dide bibawerîkirin, ku wî ji bona hemû jînan, kînê, pêvçûnan ûhd. ve derî dayîte bidadan, Belê wî bi rastî ve dabû binaskirin, ku genîbûna jîyana Yunanîyan ji wê ve hatîye bidakevtin, ku kes bi nala wetov ve armancên xwe, mêldarîyên xwe, berjewendîyên xwe bi cihkirina wan ve pê didin bidestpêkirin, Berjewendî, ji yên ku ew li ser giyanê hevbeşî ve bi zaldar ve hatine bikirin. Di gava ku ev binçînîya hanê lêbelê bi neçarî ve di rêya Oldarîya Filetîyê de – di nava drûna yekayekan de bi armanca biserêxwe ve tète biderkevtin û weha ew bi nala neçaryê ve di liberkevtina giyan ve ji bona nava dunyayê ve hatîye bikevtin -: weha merov dide bidîtin, ku destûra dewleta Platonî li jêrvê de tète biderkevtin. ku ew nikare bide bicihkirin, çiyê ku ew bi daxwazeke bilindtir ve ji sazîyeke reweştî ve tète bixwestin. Plato bêhnfirehkirina, zanebûna, xwestîya, biyardana kesan nedabû bizanîn, wî ne dida bizanîn, bê çilo ew wan ligel reman xwe de bide biyekkirin. Dadwerîti wetovjî ji bona vê ve mafeyê wî bi nala

¹ Realität: Reality: Rastîyatî, Rastî, Birastî.

² Vgl. Hegel, a. a. O., S. 381, 383- 386.

jihevxitina bilind û lihevhatinê ve ligel giştîbûnê ve dide bidaxwazîkirin. Bi servajîya dijî binçînîya Plato ve bi binçînîya vîna azdîya şiyarbûna yekayekan ve tète biderkevtin, çiyê ku ew di dema derengtîr de bi taybetî ve di rêya Rousseau de li jor de hatîbû bilidarxistin: Ku kêfa yekayekan bi nala yekayekan ve, peyvdarîya yekyekan bi neçarî ve tète biderkevtin. Jiber ku êtir binçînî tanî nobûna xweserbûnê xwe dide bibilindkirin û ew di tevaya xweyîtiya xwe de tète bixuyanîkirin. Ev kêfdarîya hanê û avakirina beramber divê ji bona xwe ve û bi xwe ve bi giştî ve, bi bîrkirî ve, ne bi nala Çavdêrê, reweşa şahreza ve, lêbelê bi nala qanûnê û pêrejî zanebûna min û remana min ve, ango bi xweyîtiyê û yekayekatîyê ve bête biderkevtin. Merov divên hişdarîtiyê bi xwe ve ji xwe ve ligel berjewendîya xwe, dildarîya xwe de bidin bianîn: weha bi mîna ku ew di rastê de di rêya giringbûna neçarîtiyê, kêsê, zînetan de têtin biderkevtin. Em naxwazin Kritias jî bidin bilidarxistin, ji yê ku jê perçeyekî nivîsandî hatîyê bimayîn û ew bi girêdanê ve ligel Timäus de tète bigirêdan, ji yê ku Kritias xwe weha ligel de dabû biparvekirin, ku Timäus ji yê girêdayî ve bi pojindina kokîyî merovan û serûştîyê ve tète biderkevtin, Kritias mêjûwa zanebûna merovan (mêjûwa Felsefê) bi nala mêjûwa kevnarî Yunanîyên Atînî ve dabû bilidarxistin, bi mîna ku ew li nik Misrîyan de dihate biparastin.¹

- Hêjî rûpelekî bi nav û dengî felsefa Platonî ve dikare bête bitemaşekirin, bi rast û durust ve Ciwanîti, Zanebûna wêna, çiyê ku ew bi sipehîtiyê ve tète biderkevtin. Li ser vê de Plato wetovjî remana rastîyî bi tenê ve date biderxistin, ku gewhera sipehîbûna rewşenbîrîyî, bi remana hişdarî ve tète biderkevtin. Ev divê wetov bête biliberkevtin, gava ku ew li ser giyanekî sipehî ve dide biaxivtin: Sipehîti bi nala sipehîtiyê ve bi hestyarîya sipehîtiyê ve, ne li ser cihekî din ve, tète biderkevtin, merov nizane bê li kûderê de; lêbelê çî li ser sipehîbûna hestyarîyê de tète biderkevtin. ew wetov bi giyan ve tète biderkevtin. Ew bi vî rengê hanê ve tète biderkevtin, bi mîna ku ew ligel remana xwe de bi carekê ve tète biderkevtin. Bê çilo gewher û rastîya vediyarkevtinê bi remanê ve tète biderkevtin, wehaji rastîya vediyarkevtina sipehîtiyê wetov bi vê ramnê ve tète biderkevtin.² Pêwendî di navbera laşîyan de, bi nala pêwendîyeke dilbijandinê ve yanjî bi xweşbûn û kar ve bi tu pêwendîyê ve ji bona wî ve bi nala sipehîbunê ve nayête biderkevtin; ew bi pêwendîyekê ve ligel wî de bi nala ku ew bes û bi tenha ve hestyarîyê ve yanjî bi yekbûnê ve ji yekbûnê ve tète biderkevtin.³ Nemaze gewhera sipehîtiyê bes û bi tenha ve ji ya ku ew li ser şeweyê hestyarîyê de bi nala remaneke hişdarîya tiştêkî sadeyî ve tète biderkevtin; lêbelê navroka wêna ne bi tiştêkî ve ji bil wê ve tète biderkevtin.⁴ Ew di bingeha xwe de bi gewhereke giyanî ve tète biderkevtin. a) ew ne bes bi hestyarîya tiştêkî ve tète biderkevtin, lêbelê ew bi rengê tevayîbunê ve, bi rengê rastîya jêrdarîkirina rastê ve tète biderkevtin. Lêbelê b) ev tevaya hanê bi navrokê ve tète biderkevtin, ji ya ku rengê wê bi şeweyê hestyarîyê ve -bi cihkirina sipehîbunê ve- tète biderkevtin. Di zanistîyê de tevayê wehaji careke din rengê tevayîbunê yanjî têgihîştinê date biwergirtin. Lêbelê sipehîbun bi nala tiştê rast ve yanjî di zîman de bi nala wênekirinê ve tète biderkevtin, bi şeweyekî ku tişt di giyan de tète biderkevtin. Serûştî, Gewher hd., bi navroka sipehîbunê ve bes di rêya hişdarîyê de dê bête binaskirin – ew navroka hanê bi xwe ve, ji ya ku felsefe bi xwedanê wê tète biderkevtin; û sipehîbun li gora gewhera wî de bes di rêya wê dikare bête bidadwerîkirin. Jiber ku ew di sipehîbê de li ser şeweyê tişt de tète bixuyanîkirin, weha sipehîbun li jêr zanebunê de tète bimayîn; jibervêjî ve êtir Plato xuyanîkirina rastîya wêna bi nala giyanî ve, di cihê ku ew di şeweyê giyanî de tète biderkevtin, di nava zanebunê de date bidanîn.

Ev dê bi navroka bingehiyî felsefa Platonî ve bihata biderkevtin. Bîrûbawerîya Platonî: a) bi rengê lihevshatinê – peyvê, giftûgorina giyanên hêja, merovên azad ve, bi bê berjewendîyên din ve ji bil dîtinan, giyanên jîne ve tète vederkevtin; b) ew li nik de têtin biderkevtin, ew di rêya navrokê de, li ser kûrttirîn têgihîştinan – cihên sipehî, remanên kûr, bi mîna

¹ Plat. Tim., p. 20 sqq. (p. 10 sqq.); Plat. Kritias. P. 108 sqq., (p.149 sqq.).

² Plat. Hipp.mai., p. 292 (p. 433).

³ Ibid, p 295 sqq. (p. 439 sqq.).

⁴ Ibid. p. 302 (p. 455-456).

berêngiranbuha ve, belê bi rastî ve, ji ya ku merov pê têtê birukirin, ne di yek biyabanîyê¹ de, bi rastî ve li ser rêçeke zuha de, bi mîna desteyekî kulîlkan ve, lêbelê li ser xaçirêkên dijwar de (berêngiranbuha, kulîlk, bi nala serûstîya kêfdar ve) têtê biçûyîn; c) ne bi rêstikeke bihevgerêdayî ve – ligel yek berjewendîyê de; d) ne ligel têgihîştina xweyîtiyê ve bi carekê ve: lêbelê e) ligel bingehê remanê ve têtê biderkevtin.

Felsefa Platonî bi xwedanê du pileyan ve têtê biderkevtin, ji ya ku ew xwe li gora wan de dide biavakirin û ew divê xwe ji bona binçînîyekî ve ber bi jor ve bide bibilindkirin.

a) Tevayî, ya ku ew di hişdarîyê de têtê biderkevtin, divabû xwe di dijûna xurttirînbûna bêdawî ve, di serxwebûna xweyî şiyarbûnê ve bide bidudokirin, ji ya ku ew ji bona xwe ve têtê biderkevtin. Weha di akadîmya nuh de şiyarbûna bi xwe ve ji bona xwe ve têtê bivezîvirandin û dê ew bi rengekî gumandarî² ve – bi nayînîtiya hişdarîyê ve bête biderkevtin. Ji ya ku ew dê bi carekê ve xwe bi dijî hemûyî tevabûnê ve bide birûkirin û dê ew yekîtiya şiyarbûna bi xwe ve û yekîtiya tevayîbûnê nikare bide bizanîn; jibervêjî ve ew ligel ewê hanê de têtê birawestandin. b) Lêbelê Platonîyên nuh xwe didin bivezîvirandin, ev yekîtiya şiyarbûna bi xwe ve û yekîtiya Afirvan³ bi carekê ve, ji bona wan ve bi Xwedan ve di hişdarîyê de xweser bi amadebûn ve têtê biderkevtin – zanebûna hişdarîya bi xwe ve bi giyanê Xwedan ve têtê biderkevtin û navroka wê bi gewhera Xwedan ve têtê biderkevtin. Van herduwan dê emê bi derengtir ve bidin bidîtin.

B. Aristo

Bi vê ve em niha dev ji Plato ve didin biberdan; merov bi bêdilê xwe ve xwe jê dide bicihêkirin. Lêbelê gava ku merov ji bona ser Şagirtê wî Aristo ve têtê biçûyîn, divê em xwe hêjbêtir bide biêsandin, ku em divên hêjî bi dûrtir ve bêtin biçûyîn; jiber ku ew bi yekekî dewlementrîn û giştîbûntirîn (kûrtirîn) Hozanê zanistîyê ve têtê biderkevtin, ji yên ku ew carekê hatine bixuyanîkirin – Merovekî – ku tu demê yekek bi mîna wîna ve li tenişta wîna ve dikaribû bida bidanîn. Û di gava ku em hêjî bi firehbûneke wisa mezin ve bi xwedanê nivistên wî ve têtin biderkevtin, weha dê navrok deha hêjbêhtir bête bifirehkirin; ji ya ku ew bi dûrûdirêjîti ve, ji ya ku ew ji bona Aristo ve têtê bipêwistîkirin, ez nikarim ji bona wîna ve bidim bigirawkirin. Em divên xwe li nik Aristo de li ser wêneyekî giştî de li ser felsefa wî de bidin bisînorkirin (Plato û Aristo, heger ku ew bi yekekê ve bêtin binavkirin, divên ew bi Mamostên Merovan ve bêtin binavkirin û bes û bi tenha ve bi taybetî ve divê bête birûnkirin, bi çi dûrbûnê ve Aristo di felsefa xwe de dayîte bipêşvebirin, çiyê ku binçînîya platonî, wetov di kûrbûna remanê de bi mîna li gora firehbûna wêna de, pê daye bidestpêkirin. Aristo ji bona nava tevaya girbûnê û hemû alîyên rastîyên gerdûnê ve hatîye bikevtin û wî tevaya dewlemendbûn û belavbûna wêna ji bona têgihîştinê ve dayîte bijêrdestkirin; û piranîya zanistîyên felsefan di wî de cudabûna xwe, destpêkirina xwe didin bisipaskirin. Di gava ku zanistî bi vî rengê hanê ve ji bona rêzekê ji nîşankirina têgihîştinên destnîşankirinên liberkevtinan ve ji hevdu ve têtê bikevtin, felsefa Aristo pêrejî kûrtirîn têgihîstinên pojinandinê jî didin bihildigrtin. Weha ew bi firehdar û hizirdar⁴ ve ku tu kes bi mîna wîna ve nayête biderkevtin. Lêbelê dîtina tevaya felsefa wîna ne bi nala yekekê ve di xwe de bi rêstikkirina giştî ve têtê bidiyarkevtin, ku birêkûpêkxistin û bihevgerêdan wetovjî bi têgihîştinê ve dihate bigirêdan, lêbelê perçe bi serpêhatî ve hatine bihilgirtin û li kêleka hevdu de hatine bidanîn; perçe ji bona xwe ve bi nala têgihîştina destnîşankirî ve têtê binaskirin, lêbelê ew ne bi livandina hevgerêdayî ve têtê biderkevtin. Û tevî ku rêstika wê ne bi nala di perçên wê de bi pêşkevî ve têtê bidiyarkevtin, lêbelê perçe li kêleka hevdu de têtin biderkevtin: weha ew wehajî bi yek giştîbûna gewhera hizirdarîya felesefê ve têtin biderkevtin. Bingehek,

¹ Sandwüste: Desert: Biyaban.

² Skeptizismus: Skepticism: Gumandarîtî

³ Wesen, Kreatur: Nature, creature: Serûstî, Afirvan, Xwedan.

⁴ Spekulativ: Speculativ: Hizirdar, Remandar,

ji bal Aristo ve bi dirêjî ve têtê biderkevtin, di vir de têtê bikevtin, ku ligel tu Feylesofekî weha bi pîrbûn ve bêmafêbûn di rêya tevahîya remanên hîç û pûcê reweştan de hatîye bikirin, ji yên ku wan xwe li ser felsefa wî de dane bihiştin û ew hêjî her roj têtin bikirin, tevî ku ew bi dirêjbûna sedan sal ve bi Mamostê hemû feylesofan ve dihate biderkevtin. Merov dîtinan pê ve dide bigirêdan, ji yên ku ew bi rast û durust ve bi servajî felsefa wî ve têtin biderkevtin. Plato pir têtê bixwendin; Aristo di dema nuh de bigir bi nenas ve têtê biderkevtin, û bîrûbawerîyên şaş li ser wî de têtin bizalkirin. Nivîstên wîyî hizirdar û jîrbêjî¹ bigir kes wan nade binaskirin. Ji yên mêjûwa serûştîyê ve merov di dema meyî nuh de bêtir guh bi wan ve dide bidan, lêbelê ne wilo ji bona dîtinên wîyî feylesofî ve guh pê têtin bidan. Ev bi remana giştîbûneke (sadeyî) tevayîyî fireh ve têtê biderkevtin, ku felsefa Aristoyî û platonî xwe bigir bi servajîhevdû ve didin biderxistin: Ev bi Nimûnetî ve têtê biderkevtin, ya din bi rastî² ve têtê biderkevtin, û ev bi rast û durust ve bi rastîtîya têgihîştina nizim ve têtê biderkevtin. Plato bi xwedanê remanê ve têtê biderkevtin, wî nimûnetî bi binçînîtîyê ve date bikirin, weha ku navroka remanê ji xwe ve bi xwe ve dide biafirandin; weha li gora Aristo de Dirûn³ bi Tabula Rasekê⁴ ve têtê biderkevtin, ku ew tevaya destnîşankirinên xwe bi derbekê ve bi nayînîkirinê ve ji derve ve dide biwergirtin, felsefa wîna bi serpêhatî ve têtê biderkevtin, ji ya ku ew wê bi pîstîrîn Lockeanismus ûhd. ve didin bidanîn. Lêbelê dê emê bidin bidîtin, bê çîlo bi kêm ve ev wetov têtê biderkevtin. Bi rastî ve di kûrîtîya remandarîyê de Aristo bi ser Plato ve têtê biserkevtin, di gava ku wî bingehtîrîna remandarîyê û Rastîtîyê date binaskirin û ew di vê de li nik firehtîrîn serpêhatîyên bi navûdeng ve têtê birawestandin. Wehajî bi nav jî ve niha jî li nik Firensiyayî de dîtinên bi carekê hele⁵ ve ji bona Aristo ve têtin bicihkirin.

Nimûneyek, bê çîlo reweşt bi koranî ve hinekî bi dû wî ve dide bixistin, bêyî ku wan di nava nivîstên wî de bi xwe ve dabûn bidîtin, ku gelo ew di nava wan de dihate bidîtin yanjî ne dihate bidîtin: ku di nava sîpêhbûna kevnar de sê yekîtîyên destanê de –pêrabun, dem û cih- bi nala rêzana d, Aristoto ve, la sain doctrine dihatin bipesinandin. Lêbelê Aristo bes û bi tenha ve li ser yekîtîya pêrabûnê⁶ ve, carcaran jî li ser yekîtîya demê⁷ de, li ser yekîtîya sêyem de, li ser cih de bi carekê ve nade biaxivtin.

Zînetên jîyanê, Aristo ji zayînen Stagir ve têtê biderkevtin, ew bi bajarekî thrazî ve li ser pêsrînê derxaya ve, bi avadanîyê⁸ yunanî ve têtê biderkevtin – wetov ew bi zayînvaneke yunanî ve têtê biderkevtin. Ev avedanîya Yunanî di wê navberê de ji bona nava destên desthilatîya Philippê Makedoniyayî ve, bi nala welatê din ve, hate bikevtin. Sala zayîna wîna bi 1. ji 99 Olympiade (334 b. Z.) ve têtê biderkevtin. Plato di sala 3 ji 87 Olympiade (430 b. Z.) de hatîye bizayîn; weha Aristo bi 46 salan ve bi gencîr ve têtê biderkevtin û ew bi 16 salan ve di piştî mirina Sokrat ve hate bizayîn (Ol. 95, 1; 400 b. Z.). Bavê wî Nikomachos, Doktorek bû, ew bi Doktorê taybetî ve li nik Padîşahê Makdonîyê Amyntas, bavê Philippus de dihate biderkevtin.⁹

Di piştî mirina bavê wî de, ji yê ku wî ew bi zû ve dabû biwindakirin, ew ji bal Proxenus ve (yek ji merevê wî ve) hate bixwedîkirin, ji yê ku wî jêre hergav sipasîya xwe didate biderxistin: Ji bona bîrwerîya wîna ve wî di tevaya jîna xwe de jêre hêjabûn didate bihilgirtin û wî ew di rêya pêkeran de didate binerxkirin; wehajî wî ji bona wîna ve perwerdekîrîna xwe pêre didate bigirêdan, ku wî bi derengî ve kurê wî Nikanor date bixwendikirin û wî ew bi nala korê xwe

¹ Logischen: Logical: Jîrbêjî, Logig: Logic: Jîrbêjî, Jîrî.

² Realismus: Realism: Rastîtî, Kirdarîtî.

³ Seele: Soul :Drûn, Giyan, Can.

⁴ Bi rêzaneke ve têtê biderkevtin. Cuma.

⁵ Falsch: Wrong. Hele, Şaş, Nerast.

⁶ Aristo. Poet., p. 302 (p.455-456).

⁷ Ibid., c.5.

⁸ Kolonie: Colony: Avadanî, Dadigkirî

⁹ Diog. Laert. V. S.1, 9; Buhle; Aristotelis vita (Aristotelis Opera, T. I), p 81-82.

ve date biwergirtin û wî ew ji bona Paşvemayê xwe ve date bidanîn. Di 17 salîya temenê xwe de Aristo ji bona Athen –Etên- ve hate bihatin û li wêderê de ew 20 salan di danûsitendinê de ligel Plato de hate bimayîn.¹ Ji bona wîna ve weha kêş dihatin biderkevtin, ku ew felsefa platonî bi carekê ve bi rast û durust ve bide binaskirin; û heger ku merov di pişt re didate bigotin, ku ew li ber wê de nehatîye bikevtin, weha ev xwe li gora zinetên derveyî de bi nala kêfê ve dide bixuyanîkirin, ev bi carekê ve bi bêbingehê wergirtinê ve têtê biderkevtin.

Li ser pêwendîya Plato de ligel Aristo de, nemaze li ser zînetê de, ku Plato ne Aristo ji bona Paşvemayê² xwe ve di Akadimî de, lêbelê wî Speusippe, yekek ji merevên xwe ve date bihelbijarin, ku ji bala Diogenes³ ve komek hîçûpuç, qerwelkên xwe bi servajîhevdû ve hatin bianîn. Heger ku divabû bi rêvebirina dibustana Plato ve vê bide biderxistin, ku felsefa wîna bi rast û durust ve bi têgihîştina Plato ve têtê xwe didate bixistin; weha Plato bi herawayekî ve nikaribû Aristo bi Paşvemayî xwe ve bide binavkirin – weha Speusippe bi wî merovî ve dihate biderkevtin. Lêbelêji Plato bi rastî ve Aristo ji bona Cihgerê xwe ve dabû bidanîn; jiber ku Aristo felsefe bi têgihîştina Plato ve, lêbelê bi qûltir û pêşkevîtir ve didate bihilgirtin – weha ku wî ew pêrejî bi dûrtir ve date bianîn. Turekirin⁴ li ser vê veguhertina hanê de divê bi hoy ve bête biderkevtin, ku Aristo di piştî mirina Plato (Ol. 108, 1; 348 b.Z.) de dev ji Athen –Etên- ve date biberdan û çend salan ew li nik Hermias de ji mîrên Atarnea ve di Mysien de hate bijîyandin. Ev bi Şagirtê hevalê Aristo ve li nik Plato ve dihate biderkevtin û wî di wê demê de ligel Aristo de dostanî dabû bilidarxistin. Sê salan Aristo li nik wî de date biderbaskirin, Hermias, bi Mîrekî serbixwe ve dihate biderkevtin, ligel Mîrên dinî Yunanîyî de bi serênxwe ve û komaran de di Asya Biçûk de ji bal yekekî Serdarên Farisî ve hate bijêrdestkirin; Hermias ji bona Faris ve bi dîlbûnê ve ji bona nik Kisra ve hate bişandin, ji yê ku wî xweser serê wî bi devê şûr ve date bifirandin. Da ku ew xwe ji bedbextîyeke wisa ve bide bivegirtin, Aristo ligel keça Hermias, Pythias⁵, pîreka xwe de ji bona Mytylene ve date bibazdan û ew li wêderê de hate bijîyandin. Lêbelê wî ji bona Hermias ve pêkerek li Delphi de ligel nivistekê de, ji ya ku ew hêjî ji me re hatîye bihiştin, dayîte bidurustkirin; ji wê ve têtê bironahikirin, ku ew bi xapandî ve, di rêya bêbextîyê de ji bona nava zordarîya Farisan ve hatîye bikevtin. Aristo navê wîna wetov di rêya sirûdekî sipehî de li ser paştîyê de dayîte biperestkirin, ji yê ku ew ji bona me ve hatîye bigihandin.⁶

Ji Mitylene ve ew di (Ol. 109, 2; 334 b. Z.) de ji bal Philippê Makedonî ve hate bibangkirin, da ku ew perwerdekirina Alexander bide biwergirtin, ji yê ew di wêçaxê de bi 15 salî ve dihate biderkevtin. Philipp ew bi nameyekê ve bi navûdeng ve ji bona vê ve date bimêvandarîkirin. Ji ya ku em hêjî bi xwedanê wê ve têtin biderkevtin. Philipp dide binivîsandin: „Ez bi xwedanê lawekî ve têtin biderkevtin, lêbelê ez ji bona Xwedanan ve bi kêş ve didim bisipaskirin, gava ku wan ew ji bona min ve datin bidan, bi nala ku wan ew di dema te de hiştin bêtin bizayîn. Ez hêvîdarim, ku guhpêdana te û dîtinên te dê wî ji bona Şahîşahîya min û ya wîyî ayînde ve bi hêjakirin ve bidin bikirin.“⁷ Bi herawayekî ve dê ew di mêjûwê de bi nala gustekê⁸ biriqandî ve bête bixuyanîkirin, ku tu bi perwerdarê Iskenderekî bête biderkevtin; Aristo di vê Dîwana Şahîşahîyê de hogirî û hêjabûna Philipp û Olympiade bi bilindtirîn pile ve ji xwe re didate binoşkirin. Bê ka çi ji sîpê wî ve hate biderkevtin, ew bi navûdeng ve têtê biderkevtin; û bi çi encam ve perwerdekirina wî têtê biderkevtin, ew bi gewrebûna gîyan û karûbarên Alexander ve û wehaji bi dostanîya wanî hergavî ve bi bilindtirîn nîşan ve ji bona Aristo ve têtê biderkevtin, heger ku ew nîşaneke wisa bide bipewistîkirin – ew dê nîşaneke⁹ ji bona gîyana perwerdekirinê ve bidin bidan. Aristo wehaji li nik Alexander de bi xwedanê yekekî din, Sîpakî hêjatir ve dihate biderkevtin, ji nala ku Plato li nik Dionysius de date bidîtin. Plato ji bona

¹ Ammon: Komm. zu Aristot. (vita) (Buhle): Aristotelis Opra, T.I), p.43-44: Diog. Laert. V, S. 9, 12, 15.

² Nachfolger: Successor: Paşvemayî, Cîger, Cihgirî, Mîratgîr, Mîratber, Peyhatî

³ Diog. Laert., V, S.2.

⁴ Verdross: Annoyance: Turekirin, Werez, Bêzarkirin, Tengavkirin.

⁵ Pythias, ew bi keça Hermias ve û bi pîreka Aristo ve têtê biderkevtin. Cuma.

⁶ Ibid., S.3-4, 7-8; Buhle: Aristot. vita , p. 90-92.

⁷ Aristotelis Opera(ed. Pac., Aurel. Alobrog. 1607) T. I, in fine: Aristotelis Fragmenta (siehe Stahr:Aristotelia: Teil I, S. 85-91).

⁸ Şchicksal: Fate: Gust, Bext, Enînivîs, Felek, Çare, Çarenivîs.

⁹ Zeugnis: Reference: Nîşan, Nîşankirin, Gewahîya Jêhatinê, Jêder, Jêderkirî.

Komara xwe ve, ji bona yek Nimûneya Dewletekê ve didate bikarkirin, Kesbûn¹ bes û bi tenha ve bi destik ve dihate biderkevtin; ew xwe ligel kesekî wetov de dihêle bête bikirin, di rêya ku ew wî divê bide biajotin, kes jêre bi bênavk ve tête biderkevtin. Li nik Aristo de bi servajîvê ve ev daxwaza² hanê nedihate bidîtin. Wî bes û bi tenha ve kesê xurî li ber xwe de didate biditin, ku wî kesîti bi nala wisa ve bi mezinî ve bide biperwerdekirin, bide bifêrkirin. Aristo bi nala Mehphysikî kûr, bingehî û rûtdar³ ve tête binavûdengkirin, ku wî xwe ligel Alexanerd de bi yekkirinê ve didate bixuyanîkirin. Fêrkirina Alexander bêvacîya peyva ji ne bikêrhatina felsefa hizirdarî ve dide bitarûmarkirin.

Ku Aristo ligel Alexander de ne li gora rabûnûrûniştina sadeyî tenikî pewerdekirina Şahzadeyan de tête biçûyîn. Ji ya ku ew bi beşekî berê ve ji mûnkirina⁴ tête biderkevtin, ji yê ku wî bi rastî ve didate bizanîn, bê ka çi bi rastî ve û rastî di fêrkirinê de tête biderkevtin, bi xwe ve û ji bona xwe ve divê bête biçavdêrîkirin: beşek jê ew ji zînetên derveyî ve tête bironahîkirin, Alexander, bê çilo ew di nîvên kûrbûnên vekirinên xwe de li Asya de date bibihîstin, ku Aristo ji Akromatischen –kurtbûna- felsefa xwe ve di nivîstên (mietaphysikî, hizirdarî) de dane binavûbangkirin, ji bona wîna ve nameyeke gazinkirî⁵ date binivîsandin; ku wî têde dayîte bigotin: Ku wî çiyê, ji yê ku wan herduwan bi hev re dadtin bikirin, divabû ne ji bona xelkên sade ve bihata binavûbangkirin⁶.

Li vêderê de ev ne bi wî cihê ve tête biderkevtin, ku Aristo bi nala merovekî mêjûyî ve bête bihêjakirin. Çiyî ku di ferkirina Alexander de hînkirina felsefa Aristo kêra wê dikare bête biderkevtin, ew bi sadebûna xwe ve tête biderkevtin, ji ya ku ew di mezindarîya pêkhatinên giyanê wî de di hundur jî de dide biadzîkirin, ji yên ku wan xwe ji bona baştirîn, xwe bi şiyarbûna biserxwebûna xwe ve dane biberzkirin, ji yên ku em wan di armancên wî de û di karên wî de didin bidîtin. Ew bi vê ve bi cihhatina xweyî bi carekê ve hate bigihandin, ji ya ku ew bes û bi tenha ve ji bal bêdawîbûna jîrîtiya remankirinê ve tête bidan, û azadîya wê ji taybetîyan, danînen sînokirî û bilindbûna wêna ji bona armanceke giştîyî tevayî ve, ji ya ku ew dunyayê dide bidurustkirin, ji bona jîneke ligel hevdû de, jîneke civakî, çûnûhatinê, pêkanîna dewletan, lihevrahatina Neferan ve bêtin biwergirtin. Alexander nexş⁷ date biserîkirin, ji ya ku bavê wî ji berê ve dabû bibiryarîkirin, ku ew li ser qotê Yunanyan de heyfa Ewropa ji Asya ve bide bisitendin û Asya li jêrdestên Yunanya de bide bikolekirin, bi mîna ku di cenga Troyan de bi tenha xwe ve - di destpêkirinê û dawîbûnê de – cîhandarîya yunanî hate biyekkirin. Wîna wehajî pêrejî heyfa bêbextîyê û zordarîtiyê date bihilanîn, ji ya ku Farisan ligel Hermiasê dostê Aristo de dabûn bikirin. Alexander şahristanîya⁸ Yunanî li ser Asya de date bibelavkirin, da ku ev hovbûna hanê, bes bi wêrankirî ve, di xwe de kombûna jihevkevtina bilindtirîn hovîtiyê û di temara xewê, nayînînikirinê de, berjêrbûna dakevtina giyanê bi carekêyî Asya ve ji bona wêneyekî zanebûna cîhana Yunanî ve bête bibilindkirin. Û heger ku hatibe bigotin, ku ew bes û bi tenha ve bi Vegirtvanekî ve dihate biderkevtin, ji yê ku wî lêbelê tu Şahîşahî ji bona pêkanîna mayîne ve nehatibû biliberkevtin, di gava ku Şahîşahîya wî di piştî morina wî de xweser careke din ji hevdû ve hate bikevtin: weha ev bi rastî ve tête biderkevtin, gava ku tişt bi şeweyekî tenik ve lê bête bitemaşekirin; bi rast u durust ve ku Malbata wî ev Serdarîya hanê nikaribû ji xwe re bida bihiştin – lêbelê serdarîya Yunanî hate bihiştin. Alexander Şahîşahî ne ji bona Malbata xwe ve, lebelê şahîşahîyeke firehî miletê Yunanî li ser Asya de dabû bidurustkirin; zanebûna Yunanî, zanistîya Yunanî li wêderê de hate bicih-û biwarkirin. Şahîşayên Yunanî ji Asya Biçûk ve, nemaze ji Misrê ve, bi dêrjbûna sedan sal ve bi cihên zanistîyê ve hatin bikirin; wetov kêrên wan xwe ji bona Hindistan û Çîn ve datin bidirêjkirin. Em nizanin, ma gelo Hindiyan û Çînîyan ne baştirîn ji zanistîyên xwe ve li ser vê rêya hanê de dane biwergirtin; ev dibe ku bête biderkevtin, ku hinek ji feleknaşîya Hindîyan bi rast û durust ve ji bal Yunanîyan ve ji bona wan ve hatine bigihandin. Û Şahîşahîya Surî, ji ya ku wê xwe di kûrbûna dirêjbûna Asyan de date bifirehkirin, bi Bakteriyî

¹ Individuum: Individual: Kesbûn, Kes, Tek, Merov, Zelam.

² Absicht: Intention: Niyaz, Mebest, Daxwaz, Merem, Armanc.

³ Abstrakter: Abstract: Rûtdar.

⁴ Ernst: Serious: Giring, Tirsnak, Mûn.

⁵ Verweisend: Refer, Bibîrxistî, gazinkirî

⁶ Cell. XX, 5-

⁷ Plan: Plan: Nexş

⁸ Kultur: Culture, Bajartî, Şaristanî Çandayî, Ferhengî, Avadanî, Rewşebîrî, Zanyrî, Jiyarî

(Şahînaşahîya Bakteriyî Yunanî) ve tète biderkevtin, ew bi vê ve tète biderkevtin, ji cihê ku bi bêgûman ve di rêya avadanîyên Yunanî de, ji yên ku ew li wêderê de hatibûn biavakirin, tanî bejaya Asyan, tanî Çîna hin ji zanebûnên zanistîyên kêr ve datin bianîn, ji yên ku wan xwe bi nala reweşteke ve li wêderê de dane bihiştin, ji yên ku ew lêbelê di Çînê de nehatin bipirkirin. Çînî weha bi bêjîrîfî ve têtin biderkevtin, ku wan nizanîbûn salnameyekê bidin bidurustkirin, û ew ji bona xwe ve bi xuyanbûn ve bi hemû têgihiştinê ve bi nekarînbûn ve têtin biderkevtin, wan hemû alavên kevin didatin bixuyanîkirin, ji yên ku ew ne li gora firaxên wan de dihatin biderkevtin – gûmana pêşî dihate biderkevtin, ku ew ji bona wan ve ji Baktirya ve hatibûn bihatin. Wênekirinên li ser zanistîyên Hindiyan û Çînîyan de bi şaşbûn ve têtin biderkevtin. Li gora Ritter de divê Alexader ne bes tenê ji bona dagîrkirinê ve hatibe biçûyîn, lêbelê ligel wênekirinê de ku ew bi Xwedî¹ ve tète biderkevtin. Ez ne di wê bîrûbawerîyê de têtin biderkevtin, ku Aristo ev armanca hanê hêjî ligel dîtineke rojhilatîyî din de bi girêdayî ve di giyanê Alexander de dayîte bidanîn (ango² di Rojhilat de hêjî navê Alexander, Iskender, wehajî bi nala Duquloç ve, Merov bi du quloçan ve, bi Jupiter ve, bi Ammon ve, bi Pehlewanên kevnî Rojhilat ve) tète bigeskirin; ku Padîşahê Makdonî daxwaz li ser Serdarîyê û Reha Binemalîtiya Pehlewanên Hindîyî kevnar (Dionysos de didate bikirin; gelo „zanebûn li ser vê de ne bi taybetîya remana bingehîyî ayînî ve dihate biderkevtin, ji ya ku wê ji xwe re giyanê xortê pehewan didate bizalkirin, gava ku wî, di vekirinê xwe de ji bona Asyan ve, dewletên Hindîyî Ayînî, ku di nava wan de nemirina giyan dihate bifêrkirin, di pilêyê jêrbûnê de date bidîtin, û bi bêgûman ve ne bi bê amojkarîya Aristo ve, ji ya ku ew di rêya Plato û Pythagoras de bi şahrezatîya Hindiyan ve pê hatibû biagehdarîkirin, çûna xwe di Rojhilat de pê date bidestpêkirin û di pişt re navbêjîya³ Ammon (niha Şiva) dayîte biserdanîkirin, di pişt re wî Şahînaşahîya Farisî date bitarûmarkirin û Persepolis date bisûtandin, ji ya ku ew bi dujmina kevnarî Rêça Xwedanîyên Hindî ve dihate biderkevtin, da ku ew tolê ji bona hemûyên bûyî ve ji karûbarên hovîfî ve ji bal Dara ve li ser Budiyan û hemû hevalên bawerîyan wan de bide bisitandin.“ Ev bi hestyariya bihevgerîdayî ve ji bikarkirina bingehî ve ligel bihevgerîdana remana Rojhilatî û Hindî de û ligel deqadîfîna mêjûwê de tète biderkevtin – ew bi newekhev ve tète biderkevtin. a) Ez xwe ligel mêjûwê de didim bigirtin; û b) Veçûna Alexander bi carekê ve bi xwedanê rûçikekî dinî mêjûyî, sipahî, siyasî ve tète biderkevtin, ku ew bi xwe ve ligel hindîyan ve ne bi pîrbûn ve dihate bigirêdan – ew bi rast û durust ve bi vegirtinê ve tète biderkevtin. Metaphysik û felsefa Aristo bi carekê ve bi dîr ve ji xapandinên wisa ve têtin biderkevtin – ku ew bi dilbijok û xewindarîyên wisa ve pê bêtin birûnistin. a) Berzkirina Alexander di xewindarîyên Rojhilatî de ji bona Pahlewanekî, Xwedanekî ve, ne bi sersûrîtiya hêjabûnê⁴ ve tète biderkevtin. Dala- Lama ew niha jî tète biderkevtin; Xwedan û Merov bi carekê ve weha bi dîr ve ji hevdû ve nayêtin biderkevtin. b) Yunan bi xwe jî ve xwe ji bona remana Xwedanekî ve dide birakişandin, ji yê ku ew bi merov ve – ne di dûrbûna bêganeyî sitûnê de, lêbelê li niha de, di cîhana bêxwedanî ve dihate biderkevtin. Demetrius Phalereus û hinên din li Athenê –Etênê- de bi lez û bez ve di pişt re bi nala Xwedan ve hatin biperestkirin û bişabaşkirin. c) Bêdawîbûn bi xwe ve di şiyarbûna bi xwe ve tète biderkevtin. d) Bodî bi rast û durust ve bi serê Alexander ve nayêtin bikevtin; di çûna wî de ji bona Hindê ve ji wan ve ber bi çav ve nayête bikevtin. Nabûdkirina Persepolis bi carekê ve bi nala tolwergirtina Yunanîyan ve ji bona wê ve tète biderkevtin, ku Kîsra Perestgeh li Athen –Etênê-, Yunanistanê de datin binabûdkirin.

Di dema ku Alexande ev karê mezin date bicihkirin, di ser qotê Yunanistanê de mezintirîn merov, weha wan hergav li ser huner û zanistîyê de didatin biremankirin. Bi mîna ku em di demên nuh de careke din didin bidîtin, ku Cengînger wehajî li ser zanistîyê û hunerê de di birêvebira cengên xwe de didin biremankirin: weha Alexander date bihiştin, ku civatê bide bidurustkirin, ku ew ji bona Aristo ve, çî ji cenawerên nuh û şînatîyên Asya ve bêtin bidîtin, çî di serûştî de yanî di nîgarî de û ligel pesindanên wan de, divên bêtin binardin. Vê hêjabûna Alexander ji bona Aristo ve ciwantirîn kêsîfî date biafirandin, ku ew ji bona xwe ve zanebûna

¹ Herr: Lord, Master, Sir: Xwedan, Xwedî, Mîrza.

² Nämlich: Namely: Ango, Bi rast û durust ve

³ Orakel: Oracle: Oldar, Navbêjî, Sirûşî, Sirûşgeh, Sirûşa Xwdayî, Rawêjîpendyar, Bersiva Pendîya Binecih.

⁴ Verwundernswürdig, Verwundern, Surprised, wonder: Sersûrayê. Wüdig: Worthy: Hejayî

xiznên serûştîyê ji xwe re bide bikomkirin. Plinius¹ dide bigotin, „ku komên bi hezaran ji merovan ve, ji yên ku ew ji nêçirê, girtina masî û balandan ve dihatin bijîyandin, Çavdêrên baxên cenaweran, xanîyên balandan, golên Şahîşahîya Farisî, ji bona pêwendîyê ve ligel Aristo de hatin bifermendarîkirin, ji bona wî ve ji hemû deveran ve hemûyî bidin binardin, çiyê ku ew bi seyr² ve dihatin biderkevtin“. Civata wisa ligel vekirinên Alexander de di Asya de bi nêzîktirîn kêrkirin ve ji bona Aristo ve dihatin biderkevtin, ku ew li cihekê de hatibû bidanîn, ku ew bi bavê mêjûwa serûştîyê ve bikaribe bête biderkevtin û ew di 50 beşî de, piştî Plinius, mêjûyeke serûştîyê bide binivîsandin.

Piştî ku Alexander bi vekirinên xwe ve ji bona Asya ve date bidestpêkirin, Aristo ji bona Athen –Etên. ve bi nala Mamosteyî giştî ve hate bivegerandin û wî li wêderê de li ser gorepaneke giştîyî Lyzeum³ de di destgehekê de didate bifêhkirin, ji yê ku Perikles ew ji bona hînkirina Serbazan ve didate bikirin; ew di perestgehekê de di hate bidîtin, ji ya ku ew ji bona Apollo ve hatibû biavakirin – ew bi xaçirêkên seyranan ve, ligel daran, kanîyan û sitûnên dîwanan de di hate bijîndarîkirin. Ji van xaçirêkên seyranan ve bi pîrbûn ve dibustana wîna ev navê hanê ji xwe re date biwergirtin, ne – jiber lidorxwegerandina Aristo ve di hate bigotin – jiber, bi mîna ku merov didate bigitin, ku wî bi tabetî ve peyvdarîyên xwe di çûnê de didatin bidan. Weha ew bi fêrkirinê ve 13 salan li Athen –Etên- de hate bijîyandin. Lêbelê di piştî mirina Alexander de tîrsek dirîjî veşartî ji bal Alexander ve hate biderkevtin, bi mîna ku ew tete biderkevtin, ji ya ku ew ji wan tavên hilanînê ve hate biderkevtin. Ew li ser Impietât –Gunehkarîyekê- ve datin biberdadkirin.

Nêzikbûna li ser wê de bi cudabûnê ve têtin bidan: di nava wan jî de, ku ji bona wîna ve surûdê wî li ser Hermias de û di nivîsandina li ser vê pêşkeşkirina sitûna wêne de bi barkiranî ve hatin bidanîn. Gava ku wî ev bahozê hanê bi hatina nêzik ve date bidîtin, ew ji bona Chalkis ve di Eubon de, ji ya ku ew bi Negroponta tete biderkevtin, hate bibazdan, da ku ew ji bona Atheniyan ve, bi mîna ku wî bi xwe ve didate bigotin, tu kêsekê nede bidan, ku ew xwe careke din li ser felsefê de bidin bikunehkarîkirin. Li wêderê de ew di piştî derbasbûna salekê de, di temenê 63 salî Ol. CXIV, 3 (333 b. Z.) de hate bimirin.⁴

Kanîyên felsefa wî bi nivîstên wî ve têtin biderkevtin, bes bi tenê ve, heger ku em li bextê wanî dervetî û pêkhatinî de bidin bitemaşekirin, weha dê nasîna felsefa wî ji bona me ve ji wan ve bête dujwarîkirin. Li ser nivîstên wî de ez nikarim xwe bi nêzik ve bidin bimijûlkirin. Diogenes ji Laerte⁵ ve ji wan ve jimareke pîr mezin dide biraxistin, lêbelê li jêr navnîşana wan de em ne hergav bi durust ve didin bizanîn, bê ka çî ji wan ve hêj têtin bidîtin. Ji yên ku ew li jêr wan de têtin biliberkevtin; navnîşan bi tiştêkî din ve têtin biderkevtin. Ew bi nala jimara bi rêz ve bi xwe ve bi 44 Myriaden -jimara bi dehan hezar ve, bi jimareke pîr mezin- (440 000) ve bi beramber ve bi 5270 ve têtin bidan; bigir 44 Elfebêt, ji yên ku em bi xwedanê wan ve têtin biderkevtin, dibe ku ew xwe bi nêzîka 10 elfebêtan ve bidin biderxistin, weha bigir bes û bi tenha ve ew yek ji çaran ve têtin biderkevtin. Bextê destnivîsên Aristo bi weha ve tete bidan, ku ev divabû weha bihata biderkevtin. Ev bi rastî ve ne bi durust ve tete biderkevtin (divabû merov bi kêmanî ve bide bihêvikirin), ku em yekekê ji nivîstên wî ve bi saxlem û ne xerakîrî ve bi destên xwe ve bidin bixistin; li ser saxlembûna wan de weha divabû lêgûmankirin bête bikirin, û emê xwe bi seyrkirin ve bidin bidîtin, ku ew hêjî dê di wê zineta hanê de bi ber çavên me ve bêtin bikevtin. Aristo ango, bi mîna ku tete bigotin, di jîna xwe de kêmanî ji wan ve datin binavûdengkirin û wî ew ji bona Theophrast, Cîgerê xwe ve, ligel nivîstxana xweyî pîr bi jimar ve datin bihiştin. Ev bi rast û durust ve bi nivîstxana pêşiyî giring ve tete biderkevtin, ji yên ku ew di rêya dewlemendbûna wîna de, pêrejî di pişgirtina Alexander de jêre hatin bipêkhatin; jibervêjî ve pîr xwedekariya Arisot tete biderkevtin. Di pişt re ew (beşek jê yanjî jibergevtin) ji bona Iskenderiyê ve hatin bihatin û wan bingeh ji bona nivîstxana Ptolemî ve datin bidanîn, ji ya ku ew di vegirtina Iskenderiyê de ji bal Qeyser Julius –Yolyos- ve agir hate bipêkevtin.

¹ Pli. Nat. VIII, 17 (ed. Bip.).

² Merkwürdig: Corious, Strnge: Zanxwaz, demdirî, Xwetêhilker, Gêre, Seyr, namo, Entike, Awêze, Semere

³ Lyzeum bi destgehekî fêrkirina bilind ve (ji bona keçan ve) tete biderkevtin. Cuma

⁴ Diog. Leart., V. S. 5-6; Suid., s. v. Aristotelis; Buhle, I. I., p. 100; Ammon., I., I., p. 47-48;

Menagius, Komm. zu Diog. Leart. V. S. 2; Stahr, a. a. O., S. 108-109; Bruckeri Histiria critica Philosophiae, Tom. I, p. 788-789.

⁵ Diog. Laert. V, S. 21-27.

Lêbelê li ser destnivîsên Aristo de bi xwe ve tête bigotin, ku Theophrast ew ji bona yekekî Neleus ve di Temînîya xwe de date bisipartin, ku ji wî ve ew ji bona nava destên Nezanan ve hatin bikevtin, ji yên ku ew him bi bê guhpêdan û hêjabûn ve hatin bi hilanîn, yanjî (li gora yên din de) ew ji bona Paşvemayên Neleus ve hatin bidan, da ku ew wan ji ber Şahên Pergamus ve bidin biparastin, ji yên ku wan bi jêhatîbûn ve nivîstxanak didatin bikomkirin, wan ew ji bona nava jêzemînekê ve dane biveşartin, ku wan ew datin bijibîrakirin û ew têde 130 salî hatin bihiştin û wisa ziyar bi wan ve hate bikevtin. Di piştî vê dema hanê de ango Paşvemayên Theophrast di piştî pir lêgerandinan de ew careke din datin bidîtin û wan ew ji bona yekekî Apellikon ve ji Teso ve datin bifiroştin, ji yê ku wî, çiyê ku ew ji bal kurman û rizandinê ve hatibûn bizîyankirin, ew carekedin bi mîna berê ve dane biçakkiri, lêbelê ew ji bona vêna ve ne bi xwedanê xwendekarîtiyê û ne jî jîrîtiyê ve dihate biderkevtin. Jîbervêjî ve hêjî hinên din bi ser ve hatin bikevtin û valabûn li gora kêfa xwe de dane bidagirtin û rizayî dane biçakkirin; weha ku ku ew bi vî rengê hanê ve tanî radeyekî hatin biveguhertin. Lêbelê hêjî nahete bitêrkirin, xweser piştî mirina Apellikon Syllayê Romanî Athen –Etên) date bivegirtin û di nava talankirinan de, ji yên ku wî ew ji bona Roma ve dabûn birakişandin, wehaji Nivîstên Aristo dihatin biderkevtin. Romanî, ji yên ku wan xwe nuh ligel zanistî û hunera Yunanî de dabûn bidestpêkirin, xwestin bêtin binaskirin û wan hêjî felsefa Yunanî nedidatin bihêjakirin, wan nizanîbûn ji vê talankirina hanê ve tu karî jê ji xwe re bidin biderxistin. Yekekî Yunanî Tyrannio êtir di pişt re li Rom de destûr date biwergirtin, ku ew di destnivîsên Aristo de bide bikaranîn û wan bide binavûdengkirin, û wî çapek ji wan ve date bidurstkirin, ji yên ku wehaji nav bi dû wan ve bi newirdîtiyê ve tête bikevtin; li vêderêjî de ew hêjî bi belayekî ve hatin bikevtin, ku ew ji bal bazirganên nivîstan ve ji bona nava destên nivîsvanên nezan ve hatin bidan, ji yên ku wan hêjî komek ji sextekarîyan ve ji bona nava wan ve datin bianîn.¹

Weha êtir divê kanîya phelsefa Aristo hatibe bipêkhatin. Aristo di jîndarîya xwe de gelek dabûn binavûdengkirin – destnivîsên di nivîstxana Iskenderîyê de; zor xuyanîkirina belavkirina wan nayête bidîtin. Bi rastî ve çend nivîstên Aristo bi berzbûn ve bi sextekarî ve, bi kêmanî ve û ne bi bêgiştîbûn ve têtin biderkevtin. Çend, ji bona nimûne ve ji Mêtafizyan ve bi diyar ve tanî radeyekî ji gelek nivîstan ve bi hevdu re hatine bipînekirin; weha ku rexneyekî bilind li vederê de tevaya têgihiştina wanî tûj dihêlin bêtin biçûyî û ligel vêna de bi gelekî dibûnê ve kêşe xwe li ser şeweyekî de dikare bide biliberxistin – şeweyek, ji yê ku ew êtir têgihiştineke tûjî din cardî yekeke din dikare bide biberamberkirin. Weha gelek tête bihiştin, ku ew bide bigenîkirin, pircaran bi yekayekan ve (xweşxuwani) û bi mezintirîn ve ne bi hevgerîdayê ve; pircaran bigir bi vegerandinên gotinê ve teva pevikan têtin bidîtin. Ev şermezariya hanê weha bi kevinari ve tête biderkevtin, weha bi rastî ve tu dermankirineke bingehî nikare bête biçavdêrikirin. Di vê navberê de gêşe nema weha bi carekê ve bi perîsan ve tête biderkevtin, bi mîna ku ew ji bona pesîndarîyên wisa ve tête bixuyanîkirin. Ew bi pîrî ve û bi nivîstên bingehî ve, ji yên ku ew bi nala tevayî ve û bi nebîrîndarkirî ve dikarin bêtin biderkevtin, heger ku ew li vêderê û derahanê jî de hatibin birizandin, ne bi başî ve hatine bihilanîn – weha ev ji bona laşê tişt ve tu daxwazên weha mezin nadin bikirin, bi mîna ku ew dikarin bêtin bixuyanîkirin. Çiyê ku em bi xwedan ve têtin biderkevtin, wehaji ew me bi têrbûn ve dide bicihkirin, ku ew me ji bona felsefa Aristo ve weha him di mezinbûna berê wê de herwehaji bigir di pir dirêjbûnê de wêneyekî destnîsankirî dikarin bidin bikirin.

Lêbelê hêjî cudabûneke mêjûyî bi bîrkirin ve divê bête biderkevtin. Ev ango bi reweşteke kevnar ve tête biderkevtin, ku Aristo du rengên şeweyên fêrkirinan didatin bidan û şeweyê duçarîyî nivîstên – esoterische – pêşkeşî - yanjî akroamatische û exorische – bi hêsanî ve – didatin binivîsandin, cudabûnek, ji ya ku ew li nik Pythagoriyan jî de tête bixuyanîkirin. Gotinên pêşkesî di berê sibehê de li Lyzeum de didatin bigotin; gotinên bi hêsanî ve xwe li ser pêrabûnê de di hunera peyvdarîyê de didatin bipoşandin, di giftûgokirinê de, û di zanebûna civata bajarîtiyê de didatin birakişandin: lêbelê ya din ji bona ser kûrbûna navînîya felsefê ve, ji bona temaşekirina Serûştîyê ve û ji bona Diyalektîkê ve bi xwe ve didate birakişandin.² Ev rewşa hanê bi tu giringbûnîtiyê ve nayête biderkevtin. Merov xweser bi xwe ve dide bidîtin,

¹ Strab. XIII, p.419 (ed- Casaub. 1587); Plut. Sull., c. 26; Bruckeri *Historia critica Philosophiae*. Tom. I, p.798-800.

² Gell. XIII, 5; Stahr., a. a. O., S.110-112.

bê ka çi nivîst bi rastî ve bi pojindar û feylesoffî ve û kîjan bi pîrbûn ve bes û bi tenha ve bi serûştîya serpêhatîyê ve têtin biderkevtin; ew ne bi nala hinekî ve ji bona navrokê ve li gora servajîyê de têtê bidiyarkevtin, têt bigota, ku ew hinekî ji bona millet ve û yê din ji bona xwe ve didate bigotin.

(a) Di pêşî de divê bête bibîrxistin, ku nava Felsefa Aristo bi pîr liberkevtinê ve têtê biderkevtin – ku ev, çiyê ku merov bi felsefa Aristo ve dide binavkirin, bi xwedanê gewdeyên cudan ve têtê bixwedanîkirin, ew pîr bi cudabûn ve di demên cudan de têtê biderkevtin. Ew di pêşî de felsefa Aristoyî bi xwe ve dide binîşankirin. Çiyê ku ew êtir bi gewdeyên dinî felsefa Aristo ve têtê bigirêdan, weha ew bi a) di dema Cicerus de bi bêtir ve rengê felsefa Platonî ve didate biwergirtin, ji ya ku wê xwe bi taybetî ve li ser mêjûwa serûştîyê, sincîtyê de didate bidanin. Ew ne bi diyar ve bi xwedanê guhpêdanê ve ji bona felsefa Aristoyî hizirdarîyê ve bi xwe ve dihate biderkevtin, li nik Cereros de tu têtêgihîştina alîyê hizirdarîya felsefa Aristo xwe nade bidîtin. b) Rengekî dinî wê bi xwe ve bi hizirdarîya felsefa Aristo – ew bi xwe ve, têtê biderkevtin, çiyê ku ew bi Pythagorîya nuh ve, wehajî bi Platonîya nuh ve têtê binavkirin, lêbelê ji ya ku ew wetovjî bi Aristoya nuh ve dikare bête binavkirin - ; Reng, bi mîna ku ew ji bal Isekenderîyan ve bi nala wekhevîyê ve ligel Platonîyê ve dihate bidîtin û li ser de dihate bikarkirin. c) Têtêgihîştineke bingehîyî din bi vê ve têtê biderkevtin, ji ya ku ew bi xwedanê liberkevtinê ve di sedsalên navînî de pê dihate biderkevtin, di dema ku merov li nik nezanîya ne rastî de felesefa mamosteyên Ayînî–Scholastische- bi nala Aristonî ve didate binîşankirin. Mamostên Ayînî –Scholastiker- xwe bi gelekî ve ligel wê de didatin bimijûlîkirin; lêbelê gewde, ji yê ku felsefa Aristo li nik wan de ji xwe re dabû biwergirtin, em nikarin ji bona gewdeyê rast û durtust ve wî bi xwe ve bidin bidanîn. Hemû ev peyvên hanê û tevaya firehbûnê ji bona liberkevtina metaphysikî –Verstandesmetaphysik-, jîrîtya wêneyî –formeller Logik-, ji ya ku em li vir de didin bidîtin, ne bi Aristo ve têtê bigirêdan. Felsefa Scholastische – Mamostayî Ayînî- bes û bi tenha ve ji reweştên rêçên Aristo ve têtê biderkevtin. d) Û di pêşî de bi nala nivîstên Aristo ve di rojava de hatine binavûdengkirin, felsefeyê Aristoyî xwe date bipêkanîn, ji ya ku wê xwe tanî radeyekî bi dijî felsefa Mamostên Ayînî ve – di destpêkirina dema felsefa Mamostên Ayînî de, careke din bicihanîna zanistîyan, date biramberkirin. Di pêşî de li baş dema Reformation –Veguhertinê- de merov ji bona ser kanîyên Aristo ve bi xwe ve hate bivezîvirandin. e) Wêneyên nuhtirînyî xwar û liberkevtinên wan bi xwe ve. Tennemannê mezin ligel têtêgihîştineke kêmi jîrbûna felsefê ve têtê biderkevtin, da ku ew bikaribe li ber felsefa Aristo de bête bikevtin; ku ew di bîrûbawerîya xwe de di têtêgihîştina nivîsandinê de pîr caran bi şaşbûn ve tanî bi dijîbûn ve têtê biderkevtin.

Wênekirina giştî, ji ya ku merov li ser felsefa Aristo de ji xwe re dide biwergirtin, bi vê ve têtê biderkevtin, ku ew li ser serpêhatîyê de têtê bingehkirin û ku Aristo vê, çiyê ku merov bi ezmûnan ve dide binavkirin, bi binçînîya zanebûnê, naskirinê ve dayîte bikin. Weha ku ev dîtina hanê jî ji alîkî ve bi şaşbûn ve têtê biderkevtin, wehajî di vê wênekirinê de ji bona wêna ve di reftarîkirina felsefêkirina Aristo de divê lêbête bigerandin. Hin cihên bi taybetî ve, ji yê ku ew di vê bîrxistinê hanê de hatine bilindkirin û ji yê ku merov bigir bi nêzîk ve bes bi tenha ve hatîye biliberkevtin, têtin bikaranîn, da ku vê wênekirina hanê bidin bicihkirin.

Rûçikê giştîyî felsefa Aristoyî ew hatîye bidan. Em divê li rêstikeke¹ felsefê de li nik Aristo de lê neyêtin bigerandin. Lêbelê li ser tevahîya bazinkirina wênekirinê merovan de Aristo xwe dide bibelafkirin, wî ew ji bona remankirinê xwe ve dane bijêrdestkirin; felsefa wîna weha bi bêqam fireh ve têtê biderkevtin. Di beşên taybetî tevahîyê de Aristo weha bi kêmbûn ve encambûnê, veguhertinê dide bipêşveexistin; nemaze ew serpêhatîyên pêşî bi xuyanî ve dide biwergirtin, ew ji bona ser rêya rastyê ve têtê bivegerandin û ew li ser serpêhatîyan de dide biaxivtin. Reftarîkirina wîna pîr caran bi hişdarbûna sade ve têtê biderkevtin; ligel jî de ev pêrebûna hanê jî têtê biderkevtin, ku ew ligel vî rengê hanê de belê jî bi hizirdarîya kûrbûntirîn ve têtê biderkevtin.

(b) Li ser rûçikê reftarîkirina Aristo de êtir di pêşî de divê peyîvandîna bête biderkevtin. Ev reftarîkirina hanê êtir di vir de têtê bipêkhatin. Ew ji bona wîna ve bi gewher ve li ser liberkevtina destnîşankirî ve bi giştî ve têtê bigirêdan, ku gewhera perên yekayekayî giyan û serûştîyê bi şeweyekî sade ve, ji bona nimûne ve di rengê liberkevtinê de bidin biliberxistin.

¹ System, System , Methode,;Rêstazî, Rêst, Rêstik. Rêz, Rêzik, Şewazî, Pergal, Tor.

Ji bervêjî ve dewlemendbûnek û yek giştîbûna peran, ji yê n ku ew didin bixuyanîkirin, ku ew tevaya dîtîne li ber xwe de dide bidîtin û ne, ku ew hêjî weha bi ne başî ve dide bidîtin, li alîkî de dide bihiştin. Hemû perên zanebûnê di giyanê wî de tede têtin bikevtin, hemû ji bona wîna ve têtin biguhpêdanîkirin, û hemû wî bi binge hî ve û bi dûr û dirêjbûn ve dane bikaranîn.

Rûtbûn¹ dikare bi hêsanî ve ji bona nava kêsîtîyê ve di rêya firehbûna serpêhatîya xuyanîkirinekê ve bête bidanîn, ew xwe ji bona vena ve bide bicihkirin, û ew ji bona xwe ve ji alîkî ve bi çûyîn ve wê nede bikaranîn. Aristo pir caran xuyanîkirinê dide biliberxistin, lêbelêwehaji ku ew xwe bes û bi tenha ve bi nala remangîrekî temaşker ve dide bidiyarkirin, ji yê ku ew hemû alîyên gerdûnê² dide biguhpêdan. Lebelê ew hemûyî her yekekî bi pirbûn ve bi nala feylesofekî ramandar³ ve dide biwergirtin û wî ew wisa didate bibelavkirin, ku jê têngihîştina kûrîntirîna ramandariyê dihate biberzkirin. Me bi bêyîvêna ve reman di pêsi de ji hestyaryan ve didatin bidîtin û di Sophistîkîyê de bi carekê ve li ser diyarbûnê de hêjî bi xweserî ve wan xwe pê didatin bimijûlkirin. Di wergirtina rastîyê de, di wênekirinê de celeb⁴ têtin bidîtin; gewher bi carekê ve, dîtina hizirdariya vê bêhnê herûher bi gotinkirinê ve di peyva wegrtina rastîyê de tete biderkevtin. Vê gewhera xurûyî wergirtina rastîyê Aristo dide biwergirtin. Heger ku bi servajî ve Aristo ji giştîbûnê ve, ji sadebûnê ve bide bidestpêkirin û ew ji bona destnîşankirina wîna ve tete biçuyîn: weha ev wehaji bi xwedanê navûdengbûnê ve tete biderkevtin, ku ew koma giringbûne dide bijimartin, ji ya ku ew jê tete bihatin; û ew ji bona nava vê koma hanê ve careke din hemûyan dide biderkirin. Wehaji tevaya nebaşîyan û hestyariyan, di rêya Aristo de êtir babet dide biwergirtin, ji yê ku ew li ser de dide bikarkirin, ew lê dide bitemaşekirin, çiyê ku ew ji bona destnîşankirinê yekayekan ve tete tete biderkevtin. Ew ji bona nimûne ve li gewherê – du gotinê Yunanî- ûhd. de dide bitemaşekirin; ew dide bigotin: Gewher dê bi wetov ve bête bigotin, û wehaji dê bi wetovjî ve bête bigotin, bi vê têngihîştinê ve, bi pir liberkevtinan ve, ev destnîşankirinê hanê xwe tete dide bidîtin. Ew her wêneyekî dide biwergirtin. Remankirin; weha di Physik –Fizik- de: Livandin, Dem, Cih, Germbûn, Sarbûn. Ev tiştên hanê bi serpêhatî ve dê bêtin bidariştin; ew wehaji remanê cuda dide biwergirtin,, ji yê n ku Feylesof bi xwedanê wan ve têtin biderkevtin, ew wan dide biçewtîkirin⁵, pircaran bi serpêhatî ve ew wan dide birastkirin, bi şeweyên cudan ve ew wan dide birastkirin: û ew di pişt re bes û bi tenha ve ji bona destnîşankirinê hizirdariyê rastî ve tete bigihandin. Ev pircaran (tanî radeyekî) bi westandin ve tete biderkevtin, gava ku merov ji bona wîna ve di vê besbûna jimara hanê de dide bidûkevtin, ji ya ku ew bi bêneçarîtîyê ve tete bipêşkevtin û li kuhderê de rêza giringbûnan de bes û bi tenha ve li gora gewhera wê de, ji ya ku ew bi nala yek hevgiştîbûnê ve tete bidiyarkevtin, ne bi destnîşankirîtîyê ve li gorê de bes û bi tenê ve xwe bi derveyî ve liberxistî de dide bixuyanîkirin. Lêbelê ev rengê hanê ji alîkî ve bi carekîtyeke bêhnê ve dide bidan, ji alîyekî din ve ew ji bona lêgerandina xwe de dide bihandan û ew neçarîtîyê dide bidîtin. Ew ji vê rêza hanê ve ji bona ser ve tete biçuyîn, ku ew li wê de bi remankirî ve lê bide bitemaşekirin; û ew li gora dijîbûnê de gelek alîyên cuda didin bidestnîşankirin, weha ku têngihîştin jê tete biderkevtin. têngihîştina hizirdar, destnîşankirina sade – ev bi vê ve tete biderkevtin, di cihê ku Aristo bi taybetî ve tete bifeylesofkirin û pêrejî tete ew bi bilindbûn ve bi hizirdarî ve tete biderkevtin.

Ev ji bona Aristo ve bigir ne ji bona vê ve tete bikirin, ku hemûyî ji bona ser yekîtyekê ve yanjî destnîşankirinan ji bona ser yekîtyeke bidijîhev ve bide bivezîvirandin; nemaze bi dijîbûn ve heryekê di destnîşankirîtîya wêna de divê bête bibestandin û weha divê bi dû ve bêtebikevtin. a) yekek dikare ji alîkî ve bi tenikbûn ve bête biderkevtin, ji bona nimûne ve dudilîbûn û hestyariyê, xurtbûn, lawazîbûn ew bi destnîşankirîtîya vala ve tete biderkevtin; lebelê b) ew wehaji bi neçarî ve tete biderkevtin, ku ew rastîbûnê bi destnîşaneke sadebûn ve bide biliberxistin – bi rastî ve destpêkirina wêna ne li ser wî şeweyê hanê ve dide biderxistin. Aristo dev ji destnîşankirinê ve ji bona cihê din ve dide biberdan, di cihê ku ew nema bêhtir bi xwedanê vî gewdê hanê ve tete biderkevtin; lêbelê tete bixuyanîkirin, bê çilo ew li vêderê

¹ Abstraktion: Abstraction; Abstract: Poxtekirin, Rûtkirin, Rûtbûn, Cudakirin,

² Universum: Univers: Gerdûn, Zemîn.

³ Spekulativ: Speculative: Hizirdar, Ramandar, Pojindar.

⁴ Kategorien: Category: Celeb, Tuxum, Babet, Rûçik, Pol.

⁵ Widerlegen: Disprove, Refute: Çewtîdiyarkirin, Mandelkirin

de tête biderkevtin yanjî bê çî livandinê, veguhertinê ligel wê de daye bidanîn. Di hizirdarîya taybetîya xwe de Aristo weha bi kûrbûn ve bi nala Plato ve û pêrejî ew bi pêşkevîtir û şiyartir ve tête biderkevtin; û dijîtîbûn destnîşantîkirineke bilindtir didin biwergirtin. Bi rastî ve li nik Aristo de şeweyê sipehîyî Plato bi kême ve tête biderkevtin, ev şîrînîtiya ziman (ya lewçetîyê), ev awaza giftûgokirinê, ji ya ku ew wehajî bi zindî ve tête biderkevtin, bi nala zanebûnê û merovanîyê ve tête biderkevtin. Di cihê ku me remana hizirdarîyî Plato – di Timäus de- date bidîtin, me di bûnê û şaşbûnê de wehajî pêrejî date bidîtin, û pakî ji bona wêna ve tête biberamberkirin, li vir de Aristo wêna pak û vê bi liberkevtî ve dide bigotin. Em babet di destnîşankirina wî û destnîşankirina têgihîştinê de bi xwe ve didin bizanîn. Ew li her babetekî de ji bona destnîşankirinê ve lê tête bigerandin, lêbelê hêjbêtir ew bi hizirdarî ve xwe ji bona nava serûştîya babet ve dide birakişandin. Lêbelê ev babetê hanê di destnîşankirina xweyî rastê de dide bihiştin; ew wî bi kême ve ji bona ser bîrûbaerîyên rûtbûn ve dide bivezîvirandin. Xwendekarîya Aristo weha bi bêqam ve tête biderkevtin. Lidarxistin bi giran ve tête biderkevtin, jiber ku ew ne ji bona binçînîyên giştî ve tête bivezîvirandin. Da ku merov felsefa Aristo bide bixuyanîkirin, divabû merov taybetmendîtîyên navroka her tiştêkî bide biraxistin. Weha heger ku ligel felsefê de bihata biguhpêdan, weha dê ne bivezîvirandin. Da ku merov felsefa Aristo bide bixuyanîkirin, divabû merov taybetmendîtîyên bihêjatir ve bihata biderkevtin, bi mîna ku merov xwe li ser peyvdarîyên Aristo de bide biragirtin.

Di vê anînahevreyî destnîşankirinan de ji bona têgihîştinekê ve Aristo bi mezintirîn û hostetirîn ve, wehajî ew di sadebûna çûyîne de, di dadwerkirinê de bi gotinên hindik ve tête biderkevtin. Ev bi rêyeke felsefekirinê ve tête biderkevtin. Ji ya ku ew bi xwedanê kêrdarîtiyeke pir mezin ve tête biderkevtin û ji ya ku ew hêjî wehajî di dema me de, ji bona nimûne ve, li nik Firensiyân de tête bikaranîn. Ew ji bona bikaranîna bêhtir ve bi hêjabûn ve tête biderkevtin, êtir ev bi başî ve tête biderkevtin, ku destnîşankirinên wênekirina sade ji babetekî ve ji bona ser remankirinan ve bête biajotin û wê di pişt re ew di yekîtiyê de, di têgihîştinê de bête biyekkirin. Lêbelê bi herawayekî ve ev rêya hanê li gora alîkî ve bi serpehatî ve tête bidiyarkevtin – û wetov ew li gora wergirtina babetan de tête biderkevtin, bi mîna ku ew di wênekirinan de têtin biderkevtin, ev li vêderê de bi tu neçarîtiyê ve nayête biderkevtin.

Li ser vî şeweyê hanê de, bi mîna ku êtir Aristo bi yekayekabûn ve li ser de tête biçûyîn, wehajî ew bi tevayî ve li ser de tête biçûyîn. Tevahîya gerdûnê, cîhana giyanî û hestiyarî ew weha dide bireftarkirin; lêbelê ev koma hanê bes û bi tenha ve bi nala rêzekê ve ji babetan ve tête bidarastin. Ev êtir ne bi têgihîştinê, gewde ûhd. ve tête biderkevtin; Neçarîtiyê bidin bixuyanîkirin, merov nikare ji têgihîştina felsefa wî zemanî ve bide bidaxwazkirin. Ev bi serpehatîya alîkî temaşekirina - li duhevduyî babetan de tête biderkevtin; lebelê ew bi bêhtir ve bi refarkirina derveyî ve tête bigirêdan, ya din ji bona ser hizirdaryê ve tête biderkevtin, Aristo ne bi rêstikî ve tête biveçûyîn, ku wî ji têgihîştinê ve bi xwe ve didate bipêşvexistin, nemaze ku serçûna wî xwe li ser şeweyê dayîne de didate bibingehkirin, wetov ku weha xwe bi derveyî ve bide bixuyanîkirin. Û weha ev tête bihatin, ku ew pircaran destnîşankirinekê di piştî ya din re dide bikarkirin, bi bêyî ku ew bi hevgerêdana wan ve bide bixuyanîkirin.

c) Ya duwem bi destnîşankirina remana xwe ve tête biderkevtin, Remana giştî di pêşî de divê ligel bêhnên serokîyî taybetîyî de bête bidan. Bi carekê ve bi giştî ve divê bête bigotin, ku Aristo ligel felsefê de bi carekê ve dide bidestpêkirin û di pêşî de ew li ser namûsa¹ felsefê de di deriyê duwemî Nivîsta yekemî Metaphysik de dide bigotin: „Babetê felsefê bi deha bêhtir ve bi zanebûnîti ve (Pevikeke Yunanî)“, anko „bi pêşî û bi hoyan ve tête biderkevtin (pevikeke Yunanî). Êtir di rêya vî û ji vî de hemûyên din tête binaskirin“, ev bi hişdarî ve tête biderkevtin; „binçînî dê ne di rêya bingehan (xweyîtiyan, gotineke Yunanî) de bêtin binaskirin“, tede di berê de dîtina sadeyî bi dijî ve tête bikevtin. Aristo ji bona „lêgerandina bingehî, gewhera zanebûnê (gotinek Yunanî), naskirina armancê ve date bixuyanîkirin; lêbelê ku ev bi qencîya her tiştêkî ve, lêbelê bi carekê ve bi başîti ve di tevahîya serûstîyê de tête biderkevtin“. Ev jî bi nala Plato û Sokrat ve tête biderkevtin; Lêbelê armanc bi rastîtiyê ve, bi rastîyê ve bi dijî remana rutî Platonî ve tête biderkevtin. Ew di pişt re li ser hêjabûna felsefê de dide bigotin: „da ku merov xwe jiber nezantîyê ve bide bibazdan, wî ji bona felsefekirinê ve date bidestpêkirin; weha tête bironahîkirin, ku merov ji bona daxwazîya naskirinê ve bi dû

¹ Würde: Dignity, Honour: Rûmet. Şikûdar, Rêzgirtin, Avrû, Namûs,

zanebûnê ve hatîye bikevtin, û nejtî ku ew ji bona xwestina karekê ve yanjtî bi karanînekê (gotinek Yunanî) ve hatîye bikevtin. Evaya xwe wehajtî ji bona tevahîya çûnê derveyî ve dide bixuyanîkirin (çend gotinên Yunanî). Ji yê ku di pêsi de, heger ku merov ligel hemû neçarîtiyan (mercan) de û çiyê ku ji bona xweşbûnîtiyê ve tête bidurustkirin, merov pê dayîte bidestpêkirin, yekeke (felsefeke) wisa ji ya ku ew li dû naskirinê ve dide bilêgerandin. Em li wê de ne jibervêjtî ve ji bona xwestîya bikanîneke din ve li dû de têtin bigerandin. Û wetov bi mîna ku em didin bigotin, ku merovekî azad bi wî ve tête biderkevtin, ji yê ku ew ji bona xwestîyên xweyî bi xwe ve, ne ku ew ji bona xwestîyên yekekî din ve tête biderkevtin; wehajtî Felsefe bi tenha xwe ve bi azadî ve li jêzanistîyan de tête biderkevtin; jiber ku ew bi tenha xwe ve ji bona xwestîyên xwe ve bi xwe ve“, naskirinê ji bona naskirinê ve „tête biderkevtin. Jibervêjtî ve merov dê wê bi rastî ve wehajtî ne ji bona maldarîyeke merovanî ve bide bidanîn“; ew ne di maldarîya merovekî de tête biderkevtin. „Jiber ku bi pircarî ve seruştîya merovan bi bêserxwebûn (gotinek Yunanî) ve tête biderkevtin“; lêbelê felsefe bi azad ve tête biderkevtin. „Weha ku, li gora Simonides de, Xwedan bes bi tenha ve vî buhayê dide bimaldarîkirin; lêbelê ev bi bêavrûmetîya merov ve tête biderkevtin, zanistî, ya ku ew li gorê de jêre (hatîye bidan, çend gotinên Yunanî), ew lê nede bilêgerandin. Lêbelê heger ku Xweşxwevan tişteki didin bigotin (gotinên Yunanî) û çavnebarî¹ (gotinek Yunanî) bi seruştîya Xwedanî ve tête biderkevtin: weha divabû hemû, ji yê ku wan didatin bixwestin, ku ew ber bi bilindbûnê ve bêtin bihilkişandin, bi dilşikestî ve dihatin biderkevtin (Pevikek Yunaî)“; Nemesis² wer dide bisizadan, çiyê ku ew xwe li ser sadebûnê de dide biberzîkirin, û ew hemûyî carekedin dide biwekhevdukirin. „Lêbelê Xwedanetî nikare bi çavnebarî ve bête biderkevtin“ anko çî, ji yê ku ew pê tête biderkevtin, nikare bide bigihandin, ne bi hevdu re dixwazin bêtin biderkevtin (bi mîna ronahîyê ve di rêya vexistinê ve, ew xwe nade bigorîkirin), weha ku ji bona merovan ve ev zanistîya hanê nayête bihatin; „û li gora gotina pêşyan de ku Xweşxwevan pir didin bivirkirin, û ev ne ji bona ve tête bihiştin, ku yekek ji hêjan ve (bi bilindbûn ve, gotinek Yunanî) tête bihêjakirin. Jiber ku çî ya bi Xwedanîti ve tête biderkevtin. bi deha ve bi hêjatî ve tête biderkevtin“; çiyê ku ew bi deha ve bi xwedanê başîtiyê ve tête biderkevtin û dide bigihandin, ew tête biperstîkirin – Xwedan weha divên bêtin biperestîkirin, jiber ku ew bi xwedanê vê zanistîyê ve têtin biderkevtin. „Xwedan ji bona hoyê³ û binçînîyê ve ji hemûtîyê tête bidanîn; û jibervêjtî ve Xwedan bi xwedîyê wê ve wehajtî bi tenha ve yanjtî bi pîrbûn ve tête biderkevtin.“ Lêbelê ji bervêjtî ve ev ne bi bêavrûwa merov ve tête biderkevtin, ku ev bilindtirîn maldarîya hanê, çiyê ku li gora wêna de - ev zanistîya maldarîya Xwedanî – bixwaze lê bête bilêgerandin. „Bi pêwistîtir ve wehajtî belê hemû zanistîyên din ve bi nala felsefê ve têtin biderkevtin; lêbelê tu bi baştirîn ve nayête biderkevtin.“

Bi nêzîkbûn ve li ser felsefa Aristo de çûyîn, bi dujwartî ve tête bidan û bidurustkirin; ew pir bi dujwartî ve ji Palato ve tête biliberkevtin, vê çîrokûçîvanok⁴ dane biduruistkirin, li ser diyalektik de merov dikare çavên xwe bide bigirtin û belêjtî bide bigotin, ku merov Plato jî dayîte bixwendin; li nik Aristo de lêbelê xweser ji bona ser Ramandarkirin⁵ ve tête biçûyîn. Aristo hergav bes û bi tenha ve li se yekayekan de tête bixuyanîkirin, ku ew bi taybetî ve dide bifelsefekirin û ew nade bigotin, bê ka çî bi serêxwe⁶ ve, bi giştî ve, bê ka çî bi Xwedan ve tête biderkevtin; ew hergav ji yekekayekan ve ji bona ser yekeyankan ve tête biçûyîn. Ew tevaya koma wênekirinan dide biwergirtin û ew ji bona nava wan ve tête biçûyîn: giyan, livandin, hestkirin, bîrwerîkirin, remankirin – karên wîyî rojane, ev çîne – ew bi nala Profisorekî ve karê xwe bi demên nîvsalî ve; û bes û bi tenha ve rastî di taybetîyê de, bes û bi tenha ve taybetî tête bixuyanîkirin, ku ew dikare bide binaskirin, yek rêze ji rastiyan taybetî ve – giştîbûnê ew nade bihelbijartin. Ev ne bi xwedanê bîriqandinê ve tête biderkevtin, ew xwe ne bi remanê ve dide bigirêdan, xwe ne ji giştîbûnê ve dide bihildan – bi mîna ku Plato ligel remanan de, ligel xweştîya wan de dide biaxivtin – ew yekayekê ji bona wêna ve nade bivegerandin. a) Wî remana giştî ne bi jîrtî ve dayîte bidaxuyanîkirin – jîrtîya wîyî bi navkirinkirî ve bi tişteki din

¹ Neid: Envy: Dexs, Reşk, Çavnebarî, Çavreşî, Dexsî.

² Nemesis bi Xwedana Sizadanê û Dadwerîyê ve li nik Yunanyan û Romanyan de dihate biderkevtin. Cuma

³ Ursache: Cause, Reason: Hoy. Eger, Egerî, sedem, Sewda.

⁴ Mythos: Myth: Afsan, Pîrûpûç, Çîrokûçîvanok

⁵ Spekulative: Speculative: Hizirdar, Ramandar

⁶ Absolute: Absolute: Bi serêxwe, Reha, Bala, Vebir, Bêpayan, Petî, Bijîn, Mutleq

ve tête biderkevtin -, weha dê ew ji bona rêcê ve bi nala têgihîştinekê ve di hemûyan de bête binaskirin; b) ne bi nala bi serêwxebûnekê ve –lêbelê ew (bi remana Xwedan ve) wehaji bi nala taybetmendiyekê ve di şûna wêna de li teniştaya yê din de tête bixuyanîkirin, lêbelê ew bi tevaya rastiyê ve tête biderkevtin; „Şinahî, cenawer, merov, êtir Xwedan jî, deha baştir jî têtin bidîtin.“ Bi mîna ku hatîye bibîrxistin, Aristo ji bona nava tevahîya rêzê ve ji têgihîştînan ve tête biderbasbûn, lêbelê ji yê ku em ji wan ve bes û bi tenha ve ji yekayekan ve, ji nimûneyên taybetî ve, wênekirinên nêzik dixwazin bidin bidan.

Ez dixwazim di pêşî de li ser metafîzika wê de bidim biaxivtin; di pişt re ez dixwazim bingehê têgihîştina serûştîyê bidim bidan, bi mîna ku wê xwe li nik Aristo de dayîte bikirin; sêyem ez dixwazim li ser giyan de, li ser dirûn de hinekî bidim bibîrxistin; û di dawîya dawî de hêjî li ser têgihîştina jîrîtiya wîna de bi taybetî ve bidim biaxivtin.

1. Metafizik¹

Tevahîya têgihîştina wêna divê bête bidan, Hizirkirina remana wêna bi baştirîn şêwe ve divê ji nevîstên metafîzîk ve bête biderxistin. Bes û bi tenha ve ev bi xwedanê tevahîya dujwarîtiya wê ve di siwarkirina wêna de tête biderkevtin, ku him pir nivîst di yekekê de bi hev re têtin bidanîn; yanjî, heger ku laşên vê nivîstê weha bi yekekê ve tête biderkevtin, bi mîna ku ew wehaji careke din jiber giştîbûna bi hevgerêdabûnê ve tête bidiyarkevtin; weha ev ku nikare bête bigotin, ku bi rêkûpêk ve û bi eşkere ve hatîye bikirin. Metafizîk ne bi navekî Aristo ve tête biderkevtin, wehaji ji bal Kevnaran ve nivîsta wî ne li jêr vî navê hanê de dihate binaskirin; çiyê li nik me de bi metafîzîk ve li nik Aristo de bi (gotina Yunanî) ve dihate binavkirin.²

Felsefa xurû yanjî metafîzîk Aristo bi gelekî ve ji zanistiyên din ve „bi nala zanistîya wêna ve dide bucudakirin, çiyê ku ew tête biderkevtin, tanî ku ew tête biderkevtin, û çiyê ku ji bona wîna ve ji bona xwe ve û xwe bi xwe ve jêre tête biderkevtin“.³ Li ser nişankirina wêna ve, çiyê ku ewêtir bi vê gewherê ve tête biderkevtin – ev pêkhatina⁴ hanê (gotinek Yunanî) bidin binaskirin, -bi baştirîn şêwe ve ji bona Aristo⁵ ve tête bivezîvirandin. Di vê lêgrandina hanê de yanjî, bi mîna ku em jêre dibêjin, jîrî⁶ ew bi rast û durust ve li çar binçînîyan de dide bilêkolandin û bicudakirin: a) nişankirîtiyê yanjî başbûn⁷ bi nala wetov ve, ku tede hinekî bi vê ve tête biderkevtin; b) Made bi binçînîya livandinê ve tête biderkevtin; und c) bi binçînîya armancê yanjî başîtiyê ve tête biderkevtin.⁸

Remana Aristo ji ya Plato ve tête bicudakirin. Ê wetov ku Plato remanê bi nala başbunê ve, bi nala armancê ve, bi carekê ve bi nala giştîbûnê ve dide bidestnîsankirin; lêbelê Aristo bi durtir ve tête bicûyin. Em li ser de hatine biaxivtin, ku reman li nik Plato de di xwe de bi xwe ve di gewhera xwe de bi rastî ve, di xwe de bi destnîşankirî ve tête biderkevtin. Wetov reman êtir di xwe de bi xwe ve bi destnîşankirî ve tête biderkevtin, weha pêwendîya bêhnan tede bi nezîktir ve divê bêtin bidanîn, bêtin bidiyarxistin; û ev pêwendîya destnîşankirinê li dûhevdu de êtir bi nala kirdarîtiyê ve bi carekê ve divê bête bidanîn. Ê pircaran tête biderkevtin, ku kêmasîtiya ji wan ve bi xwe ve di şiyarîbunê de tête biderkevtin, kêmasîtiya remanê, ya giştîbûnê, ya remankirinê, ya têgihîştinê, ji yê, ji çiyê ku ew bes û bi tenha ve bi xwe ve tête biderkevtin. Giştîbûnê pê tête biderkevtin, ku ew pê bi giştî vê tête biderkevtin, hêjî ew bi tu rastîtiyê ve nayête biderkevtin; Kirdarîtiya bicihkirinê hêjî nehatîye bidanîn, bi xwe ve bi weha ve yekeke qelp tête biderkevtin. Hişdarî, qanûnê weha bi rût ve têtin biderkevtin; lêbelê hişdarîtiya, bi nala ku ew xwe dide bicihkirin, em bi nala neçarkirinê ve didin binaskirin – da ku ji bona giştîya wisa ve, hişdarîya wisa ve, qanûnê wisa ve weha bi pîrbûnê ve jêre bidin bidîtin.

Platonî bi giştî ve bi heyîti⁹ ve tête biderkevtin, lêbelê binçînîya jîndarîtiyê, binçînîya xweyîtiyê¹⁰ tede nayête biderkevtin; û ev binçînîya jîndarîtiyê, xweyîtiyê, ne bi têgihîştina lihevraştinekê ve, bes û bi tenha ve bi taybetîya xweyîtiya ve, lêbelê bi xurûbûna xweyîtiyê ve, bi maldariya Aristo ve tête biderkevtin.

¹ Metaphysik: Metaphysic: Metafizik, Paşserûşt, Serûşt, Nepenî, Paşxwerist.

² Methaphys. VI, I; Physic. II, 2; I, 9.

³ Aristot. Methaph. VI, 1.

⁴ Substanz: Substance, Essence: Gewher, Heyber, made, Maye, Çiyetî, Dehker, Pêkhatî.

⁵ Ibid. VII, 1.

⁶ Logik: Logic: Jîrbêjî, Jîrî.

⁷ Qualität: Quality: Cor, Çewanî, Çonî, Rûçik, Başbûn.

⁸ Ibid. I, 3.

⁹ Objektive: Objective: Heyîti, Armanc, Heyberî, Babetî, Mebest

¹⁰ Subjektivität: Subjectivity: Xweyî, Xweyîti

Weha li nik Aristo jî de başîti, armanc, giştîbûn, bingehîbûn, gewherbûn tete biderkevtin; û ev giştîbûna hanê, bingehbûn ew bi rastî ve dide biderxistin, ew wî bi servajî dijî Heraklit ve û bi dijî Eliatên ve dide bibestandî. Bûyîna Heraklit bi destnîşankirineke rast û gewherî ve tete biderkevtin; lêbelê veguhertin hêjî destnîşankirina şinasîya ligel xwe, hîmkirinê, giştîbûne de dide bivedûrkirin. Şap herûher xwe dide biveguhertin – lêbelê ew wehajî hergav tete biherikandin – û hêjîbêtir ew bi wêneyekî ve, bi hebûnekê gistî ve tete biderkevtin; ku li ser de êtir pêrejî bi diyar ve tete biderkevtin. ku ew bi baştirîn şewe ve bi dijî Heraklit û yê din ve dide bipevçunkirin, „ku Hebûn û Nebûn ne bi mîna hevdû ve têtin biderkevtin“: yanjî ya ku di pevika de bi navûdengbûna dijîbûnê ve tete bibingehkirin, „ku merov pêrejî ne bi gemyekê ve tete biderkevtin“.¹ Weha xweser tete bironahîkirin, ku Aristo ne li ber xurûbûna Hebûnê yanjî Nebûnê de tete biliberkevtin, ku ev rûtbûna hanê, ya ku ew bi gewherî ve bes û bi tenha ve bi veguhertina yekekê ve ji bona yekeke din ve tete biderkevtin, nemaze li jêr wê de, bi çi ve ew tete biderkevtin, ew bi gewherî ve li ber pêkhatinê, remanê de tete biliberkevtin. Aristo bes û bi tenha ve ji bona wê ve did bipirskirin, bi çi ve livandin tete biderkevtin; û ev bi (gotineke Yunanî ve), bi armancê ve tete biderkevtin. Bi mîna ku ew bi dijî binçînîya bes veguhertinê ve xwe bi hîmkirî ve dide bigirtin, weha ew bi servaj ve bi dijî Pythagoryan ve û bi dijî Palto ve dide bikirin, bi dijî jimarê ve, ji ya ku ew kirdarîtyê dide biderxistin. Kirdarîtkirin wehajî bi bi veguhertinê ve tete biderkevtin, lêbelê veguhertin bi nala wekxwe ve ligel xwe de bi mayîn ve tete biderkevtin – bi veguhertin ve tete biderkevtin, lêbelê di nava giştîbûnê de bi nala xwe bi xwe ve wek veguhertinê ve bi destnîşankirinekê ve tete bidanin, ji ya ku ew bi destnîşankirinê xwe ve tete biderkevtin. Di bes veguhertinê de bi dij ve parastina xwe di veguhertinê de hêjî nade bihilanîn. Giştîbûn bi kirdariyê ve tete biderkevtin, ew xwe dide bidestnîşankirin; û armanc bi destnîşankirina xwe ve tete biderkevtin, çiyê ku ew xwe dide bicihkirin. Ev bi destnîşankirina serekî ve tete biderkevtin, ji ya ku li ser wê de li nik Aristo de tete biderkevtin.

Yên nêzik êtir bi du rengên bingehî ve têtin biderkevtin, ji yê ku ew wan dide binîşankirin: a) bi nala ya ku di Bûnê de (gotinek Yunanî, potentia); û b) rastîkirîtyê (gotinek Yunanî, Actus), hêjî destnîşankirina qanûnên xweyî taybetî (gotinek Yunanî), ji ya ku ew di Xwe de bi armancê ve û bi cihkirina armancê ve tete biderkevtin. Ev bi destnîşankirinan ve têtin biderkevtin, ji yê ku ew wetovjî li nik Aristo² de têtin bidîtin û ji yê ku merov divê wan bide binaskirin, da ku li ber wan de bête biliberkevtin. Liberkevtina serokîtyê geherîtyê tete biderkevtin, ku ew ne bes tenê bi madê ve tete biderkevtin.³ Hemû Hebûn made tete bidîtin, hemû veguhertin zemîneke baş (Gotineke Yunani) dide bidaxwazkirin, ji ya ku ew li ser wê de bikirin. Made bi xwe ve lêbelê bes û bi tenha ve bi karîn ve, bi dibûnekê ve tete biderkevtin, ew bes û bi tenha ve bi (gotinek Yunanî) ve – lê ne bi rastîtyê ve tete biderkevtin, ev bi vî reng ve tete biderkevtin; ku ew bi rastîtye ve tete biderkevtin, pêve reng, çalakî⁴ tete bigirêdan.⁵ (Gotinek Yunanî) bi carekê ve ne bi hêzê⁶ ve li nik Aristo de tete binavkirin (Hêz bi pîrbûn ve bi gewdeyê netemamkirîtyê reng⁷ ve tete biderkevtin), lêbelê bi pîrbûn ve bi dibûnîtyê⁸, maldariyê ve, ne bi dibûnîtya nedestnîşankirî ve tete biderkevtin; (Gotinek Yunanî) lêbelê bi kêrdarîtya xurû ve ji xwe ve bi xwe ve tete biderkevtin. Di tevaya nava Sedsalên Navîn de ev destnîşankirinê hanê bi giringbûn ve dihatin biderkevtin. (Gotunek Yunanî) bi pêvekîrinê ve, di xwe de, bi heyîtyê ve li nik Aristo de tete biderkevtin, di pişt re rûtbûna giştîtyî bi carekê ve, reman, ew bes û bi tenha ve bi Potentia (dibûnê) ve tete biderkevtin. Di pêşî de tîn⁹, reng bi kirdarîtyê ve tete biderkevtin, bi cihhatîkirin, ya ku ew xwe ji xwe ve bi nayînkirinê ve dide biderxistin. Heger ku em bi dij ve bidin bigotin, Gewher¹⁰: weha pêre hêjî ne bi kirdarîtyê ve tete bidanîn; gewher bes û bi tenha ve bi xwe ve tete biderkevtin, ew bes û bi tenha ve bi dibûnîtyê ve tete biderkevtin, ew bi bê rengê bêdadawîbûn ve tete biderkevtin. Made bes û bi tenha ve bi vê ve tete biderkevtin, çiyê ku ew bi xwe ve tete biderkevtin; êtir heger ku ew hemû rengan bikaribe bide biwergirtin, weha ew wetov ne bi xwe ve bi binçînîya veguhertî ve tete biderkevtin. Pêre gewhera dibûna pêkhatina bi carekê ve û rastîtyî, reng û made, ne ji hevdû ve têtin

¹ Ibid. IV, 3-6.

² Ibid. IX, 1-7; etc.

³ Ibid. VII, 3.

⁴ Tätigkeit: Activity:: Çalakî. Çolexî, Gurcî, Sazî, Lebat, Livbarî, Destbizêvî, Gorbîzî, Jêhatî, Kirdarîtyî.

⁵ Ibid. VIII, 1-2.

⁶ Kraft: strength: Hêz, Hiner.

⁷ Form: Form, Shape: Reng, Şewe.

⁸ Möglichkeit: Possibility: Dibûnîtyî, Çêbûnbarîtyî, Luwan.

⁹ Energie: Energy: Wize, Ūz, Hêz, Tab, Tîn

¹⁰ Wesen: Nature, Creature; Gewher, Serûştî, Afirinde, Jîndar

bicîhêkirin. Made¹ bes û bi tenha ve bi bûnîtîyekê ve têtê biderkevtin, reng ji bona wêna ve rastîtîyê pê dide bidan; lêbelê weha reng ne bi bê madê ve yanjî bi bûnîtîyê ve têtê biderkevtin – made bi reweştî ve di jîyana ligelhevdû de bi gewherî ve têtê biderkevtin. Tîn bi rastîtîyê, xweyîtîyê ve, bi dibûnîtîya heyîtîyê ve têtê biderkevtin; Heyîtîya rast bi herawayekî ve wehajî bi xwedanê kirdarîtîyê ve di xwe de têtê biderkevtin, bi mîna ku xweyîtîya rast jî bi (gotinek Yunanî ve) têtê biderkevtin.

Ji vê destnîşankirina hanê ve corekî dijîbûna remana Aristo bi dijî Platonyê ve têtê birohnîkirin. Aristo pircaran bi dijî jimaran û reman ve dide biaxivtin. Plato gewherê bi pîrbûn ve bi nala giştîbûne ve dide bixuyanîkirin, ku tède bêhna rastîtîyê² ji bona wîna ve têtê bikêmkevtin yanjî bi kêmanî ve ew ji bona rawestandina paş ve têtê bidîyarkevtin. Ê bi rastî ve ev binçînîya nayînîkirinê wehajî ne weha bi xweser ve têtê bixuyanîkirin, lêbelê bi gewherî ve ew pê têtê bigirêdan, heger ku ew yekîtîyê bi servajî ve jêre bide bidanîn; jiber ku ew yekîtîya hanê bi gewherî ve bi nayînîkirina ve danîna servajîyê ve têtê biderkevtin, çiyê ku ew hebûnîtîya wênayî din, servajîya wêna dide bihilanîn û ew ji bona xwe ve dide bivezivirandin. Çi bi nala rastîtîyê, tînê ve têtê bixuyanîkirin, ew wetov bi vê nayînîkirinê, kirdarîtîyê, kirina kêrkirinêyê ve têtê biderkevtin: xwe bi xwe ve, eva ji bona hebûna xwe ve xwe dide bididokorin, ew yekîtîyê dide bihilanîn û dudotîyê dide bidanîn – nema êtir ji bona xwe ve, lêbelê hebunê – ji bona – yê din ve, weha nayînîkirin bi dijî yekîtîyê ve dide bikirin. Reman bi bêtir ve têtê biderkevtin: Hilanîna danîna bi servajî ve, lêbelê yekek ji danîna bi servajî ve bi xwe ve bi yekîtîyê ve têtê biderkevtin. Heger ku li nik Plato de binçînîya erêkirî, reman bes û bi tenha ve bi nala rûtbûnê ve xwe bi xwe ve xweser, bi pîrîtî ve bête biderkevtin: weha li nik Aristo de bêhna nayînîkirinê, lêbelê ne bi nala veguhertinê ve, wehajî ne bi nala hîç ve, lêbelê bi nala cudabûne ve bi destnîşankirinê ve pê bête biservekirin û jê bête bicudakirin.³

Çi Aristo bi dijî remana platonî ve dide bikaranîn, ew bi dûr ve têtê biderkevtin.⁴ Ev vê binçînîya hanê ne bi têrbûn ve dide bidîtin. (Me jî li jor de dabûn bidîtin, ku wehajî Aristo giştîbûnê, armancê, lêbelê bi serekî ve binçînîya kesîtîbûnê⁵ dide bidanîn.) Çalakî, rastîtî ne di wan de têtê bidîtin; ku tiştên li rastê de ligel remanê de bi pişkdar ve têtin biderkevtin (gotinek Yunanî), ev bi gotineke pûç (Gotineke Yunanî) û çîvanok ve têtê biderkevtin. Weha pîr destnîşankirin, bi nala tiştan ve têtin bidîtin. Ew di xwe de dijîbûnan dide bihilgirtin, ku ew coreyên bi serêxwe ve didin biwergirtin: Sokrat, Merov, Duling, Cenawer.

Aristo li ser gewher de dide bucudakirin, tanî ku bêhnên çalakîtîyê û dibûnîtîyê ne di yekê de, di piranîya bêhnên de, lêbelê hêjî bi cihêbûn ve têtin bidîyarkevtin. Bi nêzikirina destnîşankirina vê pêwendîya reng ji bona madê ve, ji tînê ve ji bona dibûnîtîyê ve, û livandina vê dijîyê şeweyên cudabûnên gewher dide bidan. Li vir de êtir Aristo ji bina nava gewher ve têtê bikevtin; û ew li nik wê de bêtir ji rêzekê ve ji corên cudayên gewheran ve têtin biyarkevtin, li duhevdû de têtin bitemaşekirin, bi nala ku ew di nava rêstîkekê de bi hev re têtin bigihandin. Ji yên ku hineke destnîşankirinên serekî de li jêr yên hersê bêhnên hatî de têtin biderkevtin.

a) „Hestyarîkirina pêhestkirina gewherê“⁶, dawîbunê gewherê, bes û bi tenha ve li gora vî rengê⁷ hanê ve têtê biderkevtin, ji ya ku ew bi xwedanê metiryê ve têtê biderkevtin, ji ya ku jê reng têtê bicudakirin, ew bi yekeke derveyî ve têtê biderkevtin. Ev serûştîya bêdawîbûnê bi carekê ve dide bikirin, cihêkirina reng, ji ya dervebûnê, ji metiryê ve; reng li ser wê de wehajî bi kêrkirinê ve têtê biderkevtin, reng li gora kirdarîyê de – lêbelê ew li vêderê de bi derveyî ve, bi cihêbûn ve ji metiryê ve têtê biderkevtin. „gewhera hestyarî“, Aristo dide bigotin, „bi xwedanê veguhertinê ve li ser xwe de têtê biderkevtin, lêbelê weha, ku ew ji bona nava servajîyê ve têtê biveguhestin. Yekek ji vê servajîya hanê ve têtê bimayîn, ya din têtê bihilanîn, ya sêyem derveyî vê servajîya hanê, çiyê ku ew xwe dide bihiştin, ya mayînî di vê veguhertina hanê de bi metiryê ve têtê biderkevtin. Rûçîkên serokî“, ji ya ku ew dide binavkirin, „bi çar cudabûnan ve têtin biderkevtin, anko⁸ a) li gora çîbûnê (gotinek Yunanî)“ – (Gotinek Yunanî) Armancê, destîşankirineke sade de -; b) „yanjî li gora başîyê (Gotineke Yunanî)“, rûçîkên din de; c) „yanjî li gora çarebûnîtîyê (gotinek Yunanî); d) yanjî kuderê (Gotinek Yunanî).

b) Ev bi rûçîkan ve jê têtin biderkevtin: a) “rabûn û widabûn li gora çîbûnê Gotinên Yunanî), gewhera destnîşankirî de; b) „pîrbûn û kêmbûn li gora çendbûnê de; c) veguhertin li gora rûçîkan (Gotinek Yunanî) de“ – belê li gora veguhertina (gotinek Yunanî) de; d) “livandin li gora cih de. Metiryê“ bi bingehe mirî ve

¹ Materie: Matter, Stuff: Made, Metêryê.

² Wirklichkeit: Reality: Rastîtî.

³ Siehe: Ibid, VII, 13; bi Yunanî ve hatîye binivîsandin.

⁴ Ibid. I, c. 7, 9.

⁵ Individuation: Individuation: Krsîtîbûn

⁶ Ibid. XII, 1-2; VII, 7.

⁷ Form: Form Shape: Reng, Şêwe, Şikil.

⁸ Nämlich: Namely: Anko.

tête biderkevtin, xweyîti, „bingeh“, ji ya ku li ser de veguhertin tête bicihkirin“; metiryê li jêr veguhertinan de tête biazarkirin. „Veguhertin bi xwe ve ji wê ve, çiyê ku ew li gora dibûnê de tête biderkevtin, di rastîyê de tête biderkevtin; dibûna sipî xwe ji bona rastîya sipî ve dide biveguhertin. Ne ji nebûnê ve li gora lihevduhatinê de tiştê têtin bipeydakirin; lêbelê hemû ji hebûnîtiyekê – mîne ve tête bipeydakirin“. Dibûn weha bi xwe ve bi hebûnîtiyê ve tête binavkirin; ev, bi nala giştîbûnê ve di xwe de bi hebûnîtiyê ve vê destnîşankirina hanê pêre dide bianîn, bêyî ku ew yekekê ya din ve bide bixuyanîkirin. „Metiryê bi sadebûn ve tête biderkevtin - dibûnîti“¹ bi nêzîktir ve tête bidestnîşankirin „ew bi xwe ve tête biderkevtin, lêbelê bi nala servajîyê ve tête biderkevtin; hinekî dê bes û bi tenha ve ev metirya hanê di rastîyê de bête biderkevtin, ku metirya wî wehajî li gora dibûnîtiyê de dihate biderkevtin.“ Ev weha tête bidanîn: a) Metiryê, bi gewhera giştî ve, bi bengê veguhertinan ve, putepênekirî² bi dijî servajîtiyê ve; b) Destnîşankirin, Nayînîkirin, bi dijîhevdu ve; c) Livandiyî, çalakîya xurû. Weha li ser gewhera hestiyarîyê de bêhn bi cudabûn ve têtin bixuyanîkirin, lêbelê hêjî ne bi vegerandina di xwe de; lêbelê bi çalakîya nayînîkirinê ve tête biderkevtin, ji ya ku ew bi remankirinê ve bi servajî ve di xwe de tête biderkevtin (yekekê dide bihilanîn) – weha dê ev wehajî, divabû bi tiştêkî ve bihata bikirin.

b) Corekî³ bilindtir bi vê ve tête biderkevtin, di gava ku jêhatîbûn tede tête bikevtin, ew bi tîne, bi kirinê ve bi carekê ve, bi rûtbûna nayînîkirinê ve, lêbelê ew vê dide bihilgirtin, çiyê ku ew divê bête bikirin; gewdeyê hestiyar li ser wê de bes û bi tenha ve bi veguhertinê ve tête biderkevtin, tanî ku weha êtir çalakî wê dide bihilgirtin, çiyê ku ew divê bête bikirin, ew bi liberkevtinê (gotineke Yunani) ve tête biderkevtin; û navroka wî bi armancê (gotinek Yunanî) ve tête biderkevtin, û ev bi vê ve tête biderkevtin, di rêya çalakyê de, tîne tête bidanîn, ew tête bicihkirin. Bêhn bi nêzîktir ve tête bidestnîşankirin, weha metiryê bi xweyîtiya veguhertinê ve tête biderkevtin – wehajî li vêderê de em bi xwedanê metiryê, (gotinek Yunanî) ve têtin biderkevtin. Herdu nobûnên hanê bi metiryê (dibûnîti) û remankirinê (kêrdarîti) ve têtin biderkevtin – carekê giştîbûna nayînîkirî, careke din kirina giştî. Di van herdu bêhnanan de bi xwe ve veguhertin nayête bikirin; jiber ku ew bi hebûna xwe ve têtin biderkevtin, giştîbûnê bi nala wisa ve bi revajîkirinê reng ve têtin biderkevtin. „Çi dê bête biveguhertin, ew hinekî bi (destnîşankirinê) ve tête biderkevtin „û ew ji yekekî ve ji bona yekekî din ve“ (di danîna servajîyê de) „tête biçûyîn“ „di rêya yekekî din de, ji yê ku ew jê dê bête bilivandin; ku tede“ (cih) – „metiryê: û pêrejî – reman“, armanc, giştîbûn. –(Tanî ku ev giştîbûna hanê bi livandinê ve tête biderkevtin, ew bi hoy⁴ ve tête binavkirin, ew bi bingeh, (gotinek Yunanî)⁵ ve tête biderkevtin- lêbelê reng bi yekîtiya herduwan ve tête biderkevtin, ew ji metiryê ve yanî ji gewher û çalakyê ve tête biderkevtin; çiyê ku Aristo ne bi bêhtir dide bixuyanîkirin.

Çilo ew li ser vena hanê de –bi danîna dij ve bi nala rakirinê ve û bi rûniştinê ve têtin biderkevtin. Çalakî navrokekê di rastîyêtiyê de dide bidanîn, navrok bi nala xwe ve tête bimayîn., lêbele ew hêjî bi metiryê ve tête bidekevtin, ji ya ku ew ji çalakîtiyê ve bi cudabûn ve tête biderkevtin, gerjî ku herdu bi hev re bêtin bigirêdan. Li nik gewhera hestiyarîyê de çalakî hêjî bi carekê ve bi cudabûn ve ji metiryê ve tête biderkevtin. (Gotinek Yunanî) lêbelê ji bona xwe ve bi xwe ve tête bidestnîşankirin, ev navroka hanê dê bête bikirin.; lêbelê liberkevtin weha hêjî bi pêwistî metiryê ve tête biderkevtin, ligel ya ku ew hêjî ne bi mîne ve tête biderkevtin – ew bi merc ve hatîye bidanîn. Ev, çiyê ku ew bi sadebûn ve li nik Aristo de bi nala tîne ve tête bidîtin, wehajî bi nala qanûna di nava xwe de tête bidîtin. Ev bi nêzik ve bi wê liberkevtina destnîşankirina tîne bi xwe ve tête biderkevtin, lêbelê tanî ku ew bi çalakîya azad ve tête biderkevtin û ew bi xwedanê armancê ve di xwe de bi xwe ve tête biderkevtin, ew di xwe de bi xwe ve dide bidanîn û bi kirin ve tête biderkevtin, wî di xwe de dide bidanîn – dide bidestnîşankirin, bi nala destnîşankirina armancê, bicihkirina armancê ve tête biderkevtin. Giyan bi gewherî ve bi qanûna di xwe de, di (gotina Yunanî) de tête biderkevtin) – bi giştî ve bi destnîşankirin, çiyê ku ew xwe dide bidanîn, xwe dide bilivandin.

C) bilindtirîn deq

c) bilindtirîn deq lêbelê hêjî bêhtir tête biderkevtin, li kuderê de (gotinek Yunanî, (gotinek Yunanî) û (Gotinek Yunanî) têtin biyekkirin. Gewhera bi carekê ve, rastîti, bi xwe ve û ji bona xwe ve, xwe li vêderê de li nik Aristo⁶ de weha bi nêzik ve dide bidestnîşankirin, ku ew „ne bi livandî ve“, ne bi livandinê ve, „û bi hergavî ve“ tête

¹ Möglichkeit: Possibility: Dibûnîti, Çêbûnbarîti, Luwan.

² Gleichgültig: Indifferent: Putepênekir, Negiring, Navîn, Neqenc nexerab, Nêtar.

³ Ibid. IX, 2; VII, 7; XII, 3.

⁴ Ursache: Reason: Hoy.

⁵ Ibid. V, 1-2.

⁶ Ibid. XII, 6 (siehe IX, 8); XII, 7.

biderkevtin, lêbelê pêrejî „bi livandî ve“, bi xurûbûna „çalakîtiyê ve“, acutus purus tête biderkevtin. Ev bêhna giştî, heger ku ew di dema me de ji nû ve bête binivîsandin, dê gewhera bi carekê ve bi nala çalakîtiya xurû ve bête bidestnîşankirin, weha em vê ji nezanîya têgihîştina Arosto ve didin bidîtin. Qeşan ev bi rast û durust ve bi têgihîştina Xwedan ve dane bidîtin: Xwedan bi çalakîtiya xurû ve tête biderkevtin, ew bi vê ve tête biderkevtin, çiyê ku ew bi xwe ve û ji bona xwe ve tête biderkevtin; ew bi pewistî tu metiryê ve nayête biderkevtin – tu nimûneyê bilindtir jê nayête bidîtin. Yanjî bi şeweyekî din ve tête bigotin: Ew bi navkê ve tête bidekevtin, ji ya ku ew di dibûna xwe jî de bi xwedanê rastîtiyê ve tête biderkevtin, ji ya ku gewhera (hinera) çalakîtiya wê bi xwe ve tête biderkevtin, di gava ku herdu ji hev ve nayêtin bicihêkirin, jê dibûnîti jî reng ve ne bi cudabûn ve tête biderkevtin, ew bi vê ve tête biderkevtin, ji ya ku navroka wê, destnîşankirina wêna bi xwe ve, xwe bi xwe ve dide biberkirin. Li vêderê de Aristo xwe ji Plato ve dide bicudakirin û ew li ser vî bingehê hanê de bi dijî jîmarê, remanê û giştîbûnê ve ve dide bipevçûnîkirin¹, jiber „ku ev“ ne bi livandî ve, bi hebûn ve ji xwe ve û ji bona xwe ve, „ne bi nala çalakîtiyê, kêrdarîtiyê ve dê bête bidestnîşankirin, bi tu livandinê ve nayête biderkevtin“; ev ne bi mîna ligel çalakîtiya xurû de tête biderkevtin, lêbelê bi nala rawestyayî ve tête biliberkevtin. Remanên, jîmarên rawestyayî Plato ji bona rastîtiyê ve nadin bigihandin; bi serêxwe ve² di rawestandina xwe de pêrejî bi çalakîtiya bi serêxwe ve tête biderkevtin. Tînê³ ew wehajî bi qanûnmendîya xwe ve dide binavkirin; ew bi xwedanê (gotinek Yunanî) ve di xwe de tête biderkevtin, ew ne bes tenê bi binyatîya⁴ çalakîtiyê ve tête biderkevtin, di dema ku navrok bi xwe ve ji cihekî din ve tête bihatin. „Ev bi dibûnê ve tête biderkevtin, ku ev, çiyê ku ew bi xwedanê dibûnê ve tête biderkevtin,“ (bi (Gotinek Yunanî ve) tête biderkevtin, tişt bi xwe ve – ligel rûtbûneke valayî wisa de ligel Aristo de nayête bigirêdan), „nejî bi kirin (rastî) ve (bi gotinek Yunanî ve) tête biderkevtin; ew weha nade bialîkarîkirin, ku gewheran (gotinek Yunanî) bi hergavî ve didin bikirin, bi mîna ku remana (gotinek Yunanî) plato û jîmarên Pythagorîyan didin bikirin, „heger ku ne binçînîyek, dikare bide bilivandin (gotinek Yunanî), bide bidestnîşankirin), ku tête bidîtin. Heger ku (gotinek Yunanî) xwe nede bilivandin, weha ew ne bi kirin ve tête biderkevtin, û (gotinek yûnanîya) wê bes û bi tenha ve bi (gotinek Yunanî) ve tête biderkevtin; ev, çiyê ku ew li gora dibûne de tête biderkevtin, wehajî ew nikare bête bidîtin. Ev weha divê binçînîyek bête bidîtin, ku ew gewhera wê bi nala kirkirinê (livandinê) ve divê bide bixuyanîkirin“, kêrdarîti⁵ bi wê ve tête bigirêdan; weha li nik giyanî de tîn bi gewher ve bi xwe ve tête biderkevtin.

„Ev gewhera⁶ hanê hêjîbêtir bi bê metiryê ve tête biderkevtin“; jiber ku metiryê bi nala danîna wisa ve bi nala nayînîkirinê ve tête biderkevtin, ku têde veguhertin tête bikirin, ji ya ku ew ne xweser (tanî radeyekî) bi yekê ve ligel çalakîtiya xurûyî gewherîti ve tête biderkevtin. Şewaz, wehajî çiyê din, hilgirtinekê bes û bi tenha ve dikare bête binayînîkirin, lêbelê rastîya wî çiyê, ew nehatiye bigotin; meteryê bi her bêhneke gewhera nelivandî ve tête biderkevtin. „lêbelê ew li vêderê de dihêle gûmankirin serê xwe bide bihildan. Êtir hemû kirin bi (gotinek Yunanî) ve tête bixuyanîkirin, lêbele ne hemû dibûn (gotinek Yunanî) dikare bête bijêhatîkirin; weha ku dibûn bi (gotineke) pêşîyî dikare bi hebûna xwe ve bête bixuyanîkirin“ – ew bi giştîbûnê ve tête biderkevtin. Hemû tîni⁷ jî bi xwedanê dibûnîtiyê ve tête biderkevtin, lêbelê ew wehajî dibûnîtiyê dide bidan, ji ya ku ew nayête bijêhatîkirin; weha merov dikarîbû bida

¹ Polimisieren: Polemicize, Polemize, Against: Dijwar behevdankirin, Pevçûn.

² Absolute: Absolute: Reha, Bala, Vebir, Bêpayan, Petî, Bijîn, Mutlek, Bi serêxwe.

³ Energie: Energy: Wize, Ûze, Hêz, Tab, Tîn.

⁴ Formelle: Formal: Mîrî, Mîranî, Mîrkarî, Binyatî, Zaravî, Rêbazî, Wêneyî.

⁵ Wirksamkeit: Effectiveness: Kêrdarîti, Karîgerîti, Çalakîti.

⁶ Substanz: Essence: Gewher, binert, nijad, nejad, maye, girte, dehker.

biremankirin, ku dibûnîtî bi bilindtir ve dihata bidîtin. „Lêbelê heger ku ev weha bihata biderkevtin, weha dê ne hebûnîtî (gotinên Yunanî) bihatana biderkevtin; jiber ku ew bi dibûnîtîyê ve tête biderkevtin, ku ew bi rastî ve dikarîbû bi hebûnê ve bête biderkevtin, lêbelê dê ew hêjî ne (bi çend gotinên Yunanî ve) bihata biderkevtin. Tîn bi bilind ve, bi pêşîyî“ (prius) ve „, bi nala dibûnîtîyê ve tête biderkevtin.“ Aristo di vî warê hanê de dide bibîrxistin: „Ev jibervêjî ve nikare bête bigotin, bê çilo Ayînzana¹ dibêjin, ku di pêşî de di dema bêdawî de tevlihevbûnek“ (kronos) „yanjî şev“ – metêryê bi hebûnîtîya pêşî ve“ dihate biderkevtin, yanjî bi mîna Fîzîkîyan ve, ku hemû carekê ji caran ve wetov dihatin biderkevtin. Jiber ku dê çilo hinek dikarîbû bihata bidîtin, heger ku ne li gora rastîyê de bi hoykarî ve bihata biderkevtin(Pevikeke dirêjî Yunanî)? Êtir metêryê xwe bi xwe ve, lêbele Xwedanê kar dide bilivandin. Leukip û Plato dibêjin, ku livandin bi hergav e tête biderkevtin, lêbelê ew, bê çima (gotinek Yunani), nadin bigotin. Çalakîtiya xurû li pêş (gotinek Yunaniya) dibûnîtîye ve, ne li gora demê ve, lêbelê li gora gewher ve tête biderkevtin“ – ev bi yek jêrdestîyekê ve, ji bêheneke giştîyî dûr ve tête biderkevtin; jiber ku ya bi serêxwe ve bi gewhera pêşî ve tête biderkevtin, „ev, çiyê ku ew di kêrdarîtiya mînatîyê de xwe hergav bi mînî ve dide bihiştin“. Li nik wî mercê telihevbûnekê ûhd, de dê kêrdarîtiyeke bête bidanîn, ji ya ku ew ji bona ser yên din ve, ne ji bona ser xwe ve, tête biçûyîn, bi xwedanê mercekê ve tête biderkevtin; bes û bi تنها ve telihevî² bi dibûnîtîyê³ ve tête biderkevtin.

Bi nala Gewher, rastîyê ve, weha divê bête bidanîn, çiyê ku ew di xwe de bi xwe ve, weha, „, di bazinê de, dide bilivandin; û ev ne bes û bi تنها ve di hişdarîkirina remankirinan de, lêbelê wehajî di nava kirinê (gotinek Yunanî) de divê bête bidîtin“ – anko, ev tête biberdestkirin, bi rastîyekê ve di serûştîya diyar ve tête bihebûnîkirin. Ev ji destnîşankirina gewheran ve bi carekê ve bi nala kirkirinê ve tête bihatin, ev di rastîyê, şeweyê tiştan de kevtinan dide bikirin. Bi nala ya xwe ve, çiyê ku ew bi diyar ve tête biderkevtin, ev bi gewhera bi carekê ve „bi esmanê hergavî ve“ tête biderkevtin; ji ya ku ew bi du şeweyên wênekirina bi carekê ve bi remankirina hişdarî û esmanê hergavî ve têtin biderkevtin. Lêbelê esman tête bilivandin; lêbelê ew jî bi livandinekê ve tête biderkevtin“. Jiber ku ev bi xirêbûna „livandinîyê û livandinê ve tête biderkevtin, weha yek navînî, ji ya ku ew tête bilivandin, bi nelivandinê ve – bi xwe jî ve pêrejî bi yek pêkhatinê û tînê ve tête biderkevtin“; ew ji bona Aristo ve bazinê ya di xwe de hişdarîya vezîvîrandî – ligel destnîşankirên bi derxistina mîna xwe ve, dide bidestnîşankirin. Ya nelividanî, çiyê ku ew tête bilivandin – ev bi destnîşankirine mezin ve tête biderkevtin; ya ku ew xwe bi xwe ve bi mayîna mîna xwe ve, reman, dide bilivandin û ew di pêwendîya ligel xwe de bi xwe ve tête bimayîn. Ew vê bi vî şeweyê hatî ve dide bixuyanîkirin: „Livandina wîna bi vî şeweyê hatî ve tête bidestnîşankirin. Ewa hanê dide bilivandin, çiyê ku ew dê bête bidilbijandin û çiyê ku ew dê bête biremankirin, ev, çiyê ku ew dê bête bidilbijandkirin û çiyê ku ew dê bête biremankirin, bi xwe ve bi bêlivandin ve“, bi rawestayî ve „tête biderkevtin“⁴

Ev bi armancê ve tête biderkevtin; ev navroka hanê yanjî armanc lêbelê bi dilbijandinê ve û bi remankirinê ve bi xwe ve tête biderkevtin; armanca wisa bi sipehîbûnê ve, bi başîtiyê ve tête biderkevtin. Çiyê ku ew dê bête bidilbijandin, ew bi vê ve tête biderkevtin, çiyê ku ew bi nala sipehîbûnê ve tête bidiyarkevtin“ (ji bona serî ve tête bikevtin), “ya wêyî pêşî“ yanjî armanc tête biderkevtin, „çiyê ku ew ligel vîndê de dê bête bixwestin, çiyê ku ew bi sipehîbûn ve tête biderkevtin.“ Ew bi nala gewhera tişt ve tête bidanîn, çiyê, „ku em lêbelê lê didin bidilbijandin, jiber ku ew wisa tête bidiyarkevtin“. Êtir di pişt re dê ew tanîradeyekî di rêya çalakîtiyê de bihata bidanîn;

¹ Theologen: Theologian: Ayînzana, Oldarzana.

² Chaos: Chaos: Tevlihevî, Bêser û Berî, Bêser û Binî, Pêşewî.

³ Möglichkeit: Possibility: Dibûnîtî, Çêbûnbarîfî, Luwan.

⁴ L. 1 (Bi Yunanî ve hatîye binivîsandin).

ew bi xwe ve bi serêxwe ve tête biderkevtin, dilbijandina me dê di pêşî de bête bişiyarkirin. „Ev binçînîya“ rast lêbelê li vêderê de „bi remankirinê ve tête biderkevtin; jiber ku reman dê bes û bi tenha ve ji bal remankirinê ve bête bilivandin“. Reman bi xwedanê navrokê ve tête biderkevtin; ew bi nelivandinê ve tête biderkevtin, ji ya ku ew tête bilivandin. Lêbelê ev navroka hanê bi xwe ve bi remankirinekê ve tête biderkevtin, weha ew bi xwe ve bi berkirina remankirinê ve tête biderkevtin; ew nebilivandî ve û weha bi carekê ve bi mînê ve ligel çalakîtiya remankirinê ve tête biderkevtin. „Lêbelê evaya remankirî“ (merov bi kêm ve, bi çavên xwe ve dide bibawerkirin) ku bi rêza ji xwe ve û ji bona xwe ve tête biderkevtin, ku ew bi xwe ve ji bona xwe ve bi perçê xwe ve tête biderkevtin“ – ji yê ku ew bi nala tişt ve ji bona xwe ve bi remana hebûnîtiyê ve hatîye bidanîn; „û ev perçeyê din bi gewhera yê pêşî ve tête biderkevtin, hoyê pêşî bi sadebûn ve – ne bi yekê ve -, û bi xurûbûna libatîyê¹ ve tête biderkevtin.“² (Gotinek Yunanî) ev remana hanê bi remankirinê ve tête biderkevtin; ev remana hanê weha bi hoyê bi carekê ve tête biderkevtin, ew bi xwe ve ne bi livandî ve tête biderkevtin, lêbelê ew bi mînê ve ligel remankirinê ve tête biderkevtin, ji ya ku ew dê ji bal wî ve bête bilivandin. „Sipehîbûn û başîtî“ (Erk, hebûnîtiya bi xwe ve û ji bona xwe ve, armanca dawî) êtir bi vê ve tête biderkevtin“ - bi yek nelivandinê ve, ji ya ku ew pê tête bilivandin.

„Lêbelê ku nexwestin bi nelivandinê ve pê tête bigirêdan, têgihîştinê dide bixuyanîkirin“³ – „Çi dê bête bilivandin, ew dikar xwe wehaji bi rengê din ve bide bireftarîkirin. Vîyan⁴ (gotinek Yunanî) bi carekê ve bi veguhertina pêşû ve tête biderkevtin; ji ya ku ew di pêşî de bi bizanê livandinê ve tête biderkevtin, lêbelê ev dê ji bal wîna ve bête bilivandin.“ Ji yê ku ew bi têgihîstinê ve, bi Principium cognoscendi ve, wehaji bi livandiyê ve, Princium essendi ve tête biderkevtin; ew bi nala Xwedan ve dide pipeyivandin û ew pêwendiyê ji bona ser şiyarbûna tekateka ve dide bixuyanîkirin.

„Hoyê pêşî bi neçarî ve tête biderkevtin., Bi neçarî ve dê ew bi sê şêweyan ve bête bigotin: a) di rêya zordarîtiyê de, cîyê ku ew bi dijî mêldarîtiyê ve tête biderkevtin (gotinên Yunanî); b) ya duwem, bi bê vîna ve başîtî; c) çiyê ku ew ne li ser şêweyekî din de dikare bête biderkevtin, lêbelê tanî radeyekî ew tête biderkevtin. Li ser binçînîyekîyî nelivandîyî wisa de êtir esaman û tevahîya serûştîyê tête bivekirin“ – diyara hergavî û diyara veguhertinê tête biderkevtin. Ev rêstika hanê bi hergavî ve tête bidirêjkirin û ew bi hergavî ve wisa tête bimayîn. „Ji bona me“ bi nala yekayekan ve „bes û bi tenha ve bi demeke kurt ve mayînek, jîyan ji me re, ji ya ku ew deha bi başî ve tête biderkevtin, têde tête bixweşkevtin. Lêbelê ewaya hergav weha tête biderkevtin, ji bona me ve lêbelê ew bi nedibûnîti ve tête biderkevtin. Lêbelê jiber ku çalakîtiya wênayê“ (gotinên Yunanî, esmanî) „bi xwe ve wehaji bi xweşî (gotinek Yunanî) ve tête biderkevtin: weha ji bervêjî ve şiyarbûn, pêhestkirin û remankirin (gotinek Yunanî) bi xweşîtiya dewlemendtirîn ve“ – bi servajî razanê ve „tête biderkevtin“. „Lêbelê hevîti û bîrwerîti (di pêşîti de bi xweşîtiyê ve) „ji bona van daxwazên hanê ve“ (têtin biderkevtin), ji ber ku ew bi wizê ve têtin biderkevtin. „Lêbelê remankirin, ji ya ku bi xurû ve ji bona xwe ve bi xwe ve tête biderkevtin, ew bi remaneke wê ve tête biderkevtin, çiyê ku ew bi deha baştir ve ji bona xwe ve û bi xwe ve tête biderkevtin“ – ew bi armanceke bi serêxwe ve ji bona xwe ve bi xwe ve

¹ Tätigkeit: Activity: Çalakî, Çolexî, Gurcî, Sazî, Lebat, Livbarî, Destbizêvî, Gorbizî, Kirdarî, kirin.

² L. 1 (Bi Yunanî ve hatîye binivîsandin. Bi gotineke hêja ve – bi perçeyekî ve, ligel xwe bi xwe ve tête bidestnîşankirin).

³ L. 1.: (Hemû bi Yunanî ve hatîye binivîsandin).

⁴ Trieb: Drive, Desire, Urge: Vîyan, Hewes, Niyaz, Hez, Pirge, Xweazî, Daxwaz, Kam, Dilhebûn, Dilxwazî, Arezû, Mebest, Wîstin, Bijya, Dilbijandin, Qîm, Mereq, Bêz, Xwestin.

tête biderkevtin. Ev armanca dawî bi remankirinê ve bi xwe ve tête biderkevtin; dîtîn¹ ji bervêjî ve bi deha ve bi baştir ve tête biderkevtin. „Lêbelê remankirin (gotinek Yunanî) xwe bi xwe ve di rêya danîna (gotinek Yunanî, wergirtina) remankirîtyê (gotinek Yunanî) de dide biremankirin, weha ew bi wergirtinê ve tête biderkevtin; „lêbele dê ew bide biremankirin, gava ku ew destên xwe pê dide bidan û dide biremankirin (pevikek ji gotinên Yunanî ve); weha ku remankirin û pêremankirin bi mîna hev ve tête biderkevtin“, babet ji bona jêhatîbûnê, wize ve tête biveguhêstin. Bêhna serokî di felsefa Aristotî de tête biderkevtin, ku remankirin û pêremankirin bi yekê ve tête biderkevtin – ku heyîtî û remankirin (wize) bi yekê ve û bi mîna xwe ve tête biderkevtin. „jiber ku wergirtina remankirinê û gewhera wê bi remanê ve tête biderkevtin.“ Remankirin bi remankirina remankirinê ve tête biderkevtin. Li ser remankirinê de Aristo dide bigotin: „Ew dide bikêrkirin, tanî ku pê tête bikirin“ (yanjî: maldarîya wê bi yekê ve ligel kêrdarîtya wê de tête biderkevtin); „weha ku ewa hanê“ (kêrdarîkirin, çalakî) „bêtir bi Xwedanî ve bi nala wêna hanê ve tête biderkevtin, çiyê ku ew bi xwedanîna hişdarîya (gotinek Yunanî) remankirina Xwedanî ve dide bimebestkirin“ (Gotinek Yunanî).² Nebes tenê pêremankirin bi deha baştrîn ve, lêbelê wiza remankirinê bi xwe ve tête biderkevtin. „Hizirdarî³ (gotinek Yunanî) weha bi kêfxweştirîn ve,, (bi hogirîty (gotinek Yunanî ve) „û bi baştirîn (bilindtirîn) ve tête biderkevtin. „Êtir heger ku Xwedan hergav wisa pê tête bikêfxweşkirin, bi mîna ku em tanî radeyekî (çend gotinên Yunanî) – li nik xwe de bi nala rewşa yekayekan ve didin bidîtin- :“weha ew bi hêjabûneke avrûmet (gotinek Yunanî) ve tête biderkevtin; heger ku hêjbêtir – bi hêjabûneke avrûmet ve bête biderkevtin.“ (Merov di rêya pesindkirinê⁴ -agehdarîtyê, lênerînê, zanebûneke bilind de – ji bona felsefê ve hatîye bigihandin.)⁵ „weha ew lêbele pê (gotinek Yunanî) hatîye bigihandin. Di vê de lêbelêjî jîyan têde tête bidîtin. Jiber ku kêrdarîtya remankirinê bi jînê ve tête biderkevtin“ (Pevikeke dirêj bi zimanê Yunanî ve). Baştir: Êtir jîna (gotinek Yunanî) bi kêrdarîtye ve tête biderkevtin. „Ew bi kêrdarîtyê (gotinên Yunanî) ve tête biderkevtin); ji ya ku ew li ser xwe de bi xwe ve bi kêrdarîtya çûyîni ve ji ya deha bi baştirîn û hergavîyî (gotinek Yunanî) jînê ve tête biderkevtin. Lêbelê em didin bigotin, ku Yezdan bi yeke hergavî ve û bi jîneke baştirîn ve tête biderkevtin. – Ev (gotinek Yunanî) hêjbêtir bi tu mezibûnê ve nayête biderkevtin.“

Liberkevtin⁶ dide bigotin: Ku rastî bi yekîtya xweyîtyê û heyîtyê ve tête biderkevtin, û jiberwêjî ve ew ne bi vê ve û ne jî bi ya din ve bi mina vîna ve yanjî bi mîna ya din ve tête biderkevtin. Di van rengên pojandinên kûr de Aristo xwe li valî de û li walî de didate bikarkirin. Di xwe de, babet, bes û bi tenha ve bi (gotinek Yunanî), dibûnîtyê ve tête biderkevtin; rastî ji bona wîna ve bi vê yekîtya hanê ve bi xwe ve tête biderkevtin. Yekîty bi gotineke bed ve tête biderkevtin; ew bi rûbûnîtyê ve, bes bi liberkevtinê ve tête biderkevtin. Felsefe ne bi rêstikeke mînahev ve tête biderkevtin; ev ne bi felsefetîtyê ve tête biderkevtin. Weha ev li bal Aristo de jî ne bi mînahevîtyî zuha ve tête biderkevtin; ew ne bi (gotinek Yunanî) ve, bi Xwedê ve tête biderkevtin, lêbelê ev bi wize ve tête biderkevtin. Ew bi Calakîtyê, livandinê, pengizandinê ve – û ne bi mînê ve tête biderkevtin; ew di cudabûnîtyê de pêrejî bi mînê ve ligel xwe de tête biderketin. Heger ku Aristo mejîtyê kaha liberkevtina bi mînê ve yanjî serpehatî (nihil est in intellectu, quod non fuerit in sensu) bi binçînî ve bidate bikirin: weha dê ew tucarî ji bona remana (Gotinek Yunanî û gotinekedîtyi Yunanî) hizirdarî ve bihata

¹ Theorie: Theory: Dîtîn, Dîtane, Têriwanî.

² L. 1.: (bi Xunanî ve hatîye binivîsandin).

³ Spekulation: Speculation: Hizirdarî.

⁴ Bewundern: Admire: Pesindkirin

⁵ Ibid.1, 2.

⁶ Bigriff, Difination: Difination, Idea,: Liberkevtin, Têgihîştin.

bigihandin. Dibûnîtî û rastîtî bi mînahev ve têtin biderkevtin; (gotinek Yunanî) wehajî bi (gotinek Yunanî) ve têtê biderkevtin, lêbelê ne dibînîtîya giştî – jibervêjî ve ya bilind -, lêbelê yekyekîtî, çalakefî. Ew bi duçarî ve (gotinek Yunanî) yê erînkirî û nayînkirî dide bicudakirin. (Gotinek Yunanî) bi nala nayînkirinê ve bes û bi tenha ve bi nala ji bona xwe ve, bi remana bi serêxwe ve bi nala bi xwe ve lê têtê bitemaşekirin, Bav; lêbelê di pêşî de dê ew bi nala çalakîtîyê ve bête bidanîn. Belam eva pêşîyî, nelivandî, bi nala ji çalakîtîyê ve, bi nala nayînkirinê ve hatîye bicudakirin, hêjî ew bi nala bi serêxwe ve bi çalakîtîyê ve bi xwe ve têtê biderkevtin. Ev (gotinek Yunanî) bi hemîyî ve bi xwe ve têtê biderkevtin; lêbelê ew di pêşî de bi rastîyê ve di rêya çalakîtîyê de têtê biderkevtin.

Remankirin ji bona Aristo ve bi babetekî ve bi mîna ya dîn ve – bi corekî ve ji zînetê ve têtê biderkevtin. Ew nade bigotin, ku ew bes bi tenê ve bi rastîyê ve, hemû bi remankirinê ve têtê biderkevtin; lêbelê ew dide bigotin, ku ew bi yekemîn ve, bi xurtirîn ve, bi dadwerîrîntir ve têtê biderkevtin. Ku remankirin, bi nala ku ew ji bona xwe ve bi xwe ve dide bireftarîkirin, ku ew bi rastîyê ve têtê biderkevtin; em didin bigotin. Hêjîdûrtir em didin bigotin, ku remankirin bi hemû rastîyê ve têtê biderkevtin; ne wetov Aristo têtê biderkevtin. Wetovjî em di wênekirina hestîyê ûhd. de bi nala rastîyê ve li tenîştê remankirinê de bi xwedan ve têtin biderkevtin. Bi mîna ku niha felsefe dide bigotin, Aristo xwe wilo nade bipeyivandin; lêbelê ew dîtina hanê tanî radeyekî bi bingeş ve têtê bidanîn. Wetov ev bi felesefa hizirdarîyî Aristo ve têtê biderkevtin, ku ew li hemîyî remankirî de lê bide bitemaşekirin, wan ji bona remanan ve bide biveguhertin. Aristo babetan dide biremankirin, û di gava ku ew bi nala remankirinan ve têtin biderkevtin, ew di rastîyê xwe de têtin biderkevtin; ev bi (gotinek Yunanîya) wê ve têtê biderkevtin. Ev nade bigotin, ku babetên şerûştîyê jibervêjî ve bi xwe ve dikarin bidin biremankirin. Babet bi xweyîti ve ji bal min ve têtin biremankirin; di pişt re remankirina min jî bi têgihîştê tişt ve têtê biderkevtin û evjî bi gewhera tişt ve têtê biderkevtin. Di serûştîyê de têgihîştin ne bi nala remanê ve di vê azadîya hanê ve têtê bihebûnîkirin, lêbelê ew bi xwedanê goşt û xwînê ve têtê biderkevtin; lêbelê ew bi xwedanê gîyan ve têtê biderkevtin, û ev bi têgihîştina wê ve têtê biderkevtin. Bi çî tişt ve bi xwe ve û ji bona xwe ve pê têtin biderkevtin, Aristo pê têtê birûniştin; û ev bi (gotinek Yunanîya wêna) ve têtê biderkevtin. Têgihîştin ne ji bona xwe ve bi xwe ve têtê biderkevtin, lêbelê ew têtê biderkevtin, di rêya dervetîyê de ew têtê biçilmisandin. Têgihîştina sade ji rastîyê re têtê biderkevtin: „Rastî bi mînahevbûna wênekirinê ve ligel tişt de têtê biderkevtin.“ Lêbelê wênekirin bi xwe ve bes û bi tenha ve bi wênekirinekê ve têtê biderkevtin. Ez ligel wênekirina xwe de (navroka wêna de) hêjî bi derbekê ve ne bi mînahevbûnê ve têtin biderkevtin. Ez xanîyekî, sitûnekê didim biberçavkirin, ku ez hêjî nayêtim biderkevtin – ez û wênekirina xanî bi yekeke din ve têtin biderkevtin. Bes û bi tenha ve di remankirinê de rastîya mînahevbûna heyîyê û xweyîyê têtê biberdestkirin; ev bi min ve têtê biderkevtin. Aristo xwe weha xwe li ser bilindtirîn deqa dîtîyê ve dide bidîtin; merov nikare bi kûrtir ve bixwaze bide bizanîn. Ew bes û bi tenê ve her gav bi xwe ve bi xwedanê şewazê ve têtê biderkevtin, ku ew ji wênekirinan ve, ji zînetên serpêhatîyan remanê ve, ji bona nimûne ve, ji xewê, westandinê ve dide bidestpêkirin; jê lêbelê ew êtir remankirinê dide bicudakirin. Aristo bes û bi tenha ve ji (gotinek Yunanî) ve, ne ji taybetîyeke serûştîya (gotinek Yunanî) ve dide bixeberdan.

Li vêderê de Aristo êtir hêjî pir gûmanan dide bivekirin, gelo ji bona nimûne ve remankirin bi hevdu re têtê bidanîn, gelo zanîstî bi tiştê ve bi xwe ve têtê biderkevtin. „Ev hêjî hinekan ji gûmanan (Gotinek Yunanî) ve jiber (gotinek Yunanî) ve didin bipeydakirin; jiber ku ew li jêr tevayê de Xwedanîyê dide bixuyanîkirin; ev bi hinek dujwartîyan ve hate biderkevtin (xwe pê bide biwênekirin), di kîjan destnîşankirinan yanjî zînetan de (bê çilo ew xwe dide bireftarîkirin, ku) ew vê bi (çend gotinên Yunanî

ve) dide biderxistin). a) Gava ku ew nede biremankirin, lêbelê ew xwe bi mîna razanvanekî ve dide bireftarîkirin, çilo de ew bi baştirîn (gotinek Yunanî) ve bihata biderkevtin)? b) heger ku ew lêbelê bide biremankirin û ji bona wîna ve lêbelê yekekî din pêre dihate bizalkirin (du gotinên Yunanî); weha dê ev bihata biderkevtin, bê bi çî vê gewhera wî, ne bi remanekê ve (Gotinek Yunanî), lêbelê bi sermiyanekî, hêzekê) ve têtê biderkevtin.“ Hemû bi remanekê ve, hergav bi yek nebînvedan ve têtê biderkevtin; em wehajî ne remankirinekê li ber xwe de didin bidîtin. „Weha dê ew bi baştirîn (gotinek Yunanî) gewher ve bihata biderkevtin; jiber ku reman (du gotinên Yunanî, actû) „ji bona wîna ve bi avrûwa (gotinek Yunani) wî ve têtê biderkevtin. c) Gelo êtir reman (gotinek Yunanî) yanjî remankirin (gotinek Yunanî) bi gewhera wî ve têtê biderkevtin, bi çî ve ew dide biremankirin? Xwe bi xwe ve yanjî bi yekekî din ve? Û heger bi yekekî din ve, hergav bi wî bi xwe ve yanjî bi yekekî din ve? Lêbelê êtir ne bucadabûn ve têtê biderkevtin, ku li ser sipehîbûnê yanjî lihevrasîbûnê de têtê biremankirin?

„a) heger ku (gotinek Yunanî), ne bi remankirinê (gotinek Yunanî) ve, lêbelê bes û bi tenha ve bi (gotinek Yunanî) maldarîyê ve têtê biderkevtin, weha dê remankirina li dûhevdu de ji bona wîna ve bi westandineke pir ve bihata biderkevtin“, hêz xwe dide bikêmkirin. „b) Belkî di pişt re“, heger ku reman ne bi vê rastîyê ve bihata biderkevtin, weha“, dê yekekî dinî deha baştir ji (gotinek Yunanî) ve bihata biderkevtin – ya remankirî (gotinek Yunanî); û remankirin û reman xwe di wê de didin bidîtin, di ya ku ew bi bedtir ve dide biremankirin – ku ew xwe ji vê ve bide bibazdan. Jiber ku ne dîtina hinekan bi başî ve têtê biderkevtin, ji wan ve ku bidin bidîtin; (Gotinek Yunani) dê ne bi baştirîn ve bihata biderkevtin. (Gotinek Yunanî) wisa bi vê ve têtê biderkevtin, ji ya ku ew bi xwe ve dide biramankirin, jiber ku ew bi deha baştirîn ve (gotinek Yunanî, bi xurttirîn) ve têtê biderkevtin û ew bi remanê ve, bi remana remankirinê ve têtê biderkevtin (pevikek Yunanî). Jiber ku zanebûn û hestiarî û remankirin û pêremankirin hergav ji bona yekeke din ve têtin bixuyanîkirin“ (ew bi xwedanê tişteki din ve têtin biderkevtin – yanjî ew bi diyarbûnekê ve tetin biderkevtin); „hebûna wan bi xwe ve bes û bi tenha ve di derbasbûnê (gotinek Yunanî) de“ - têtin bidîtin. c) Di pişt re, heger ku remankirin (gotinek Yunanî) û ya ku pê dê bête biremankirin (gotinek Yunani), bicudabûn ve têtin biderkevtin, gelo ji bona kîjanê ve ji herduwan ve başîti (gotinek Yunanî) têtê bihatin? Jiber ku ev ne bi wê xwe ve ji bona remankirinê (Gotinek Yunanî) ve û ji bona pêremankirinê (gotinek Yunanî) ve têtê biderkevtin. Yanjî li nik hinek tiştan (gotinek Yunanî) de zanistî bi tişteki ve bi xwe (gotinek Yunanî) ve têtê biderkevtin? – Ev di karkirîyê (gotinek Yunanî) de gewher û destnîşankirîtiya armancê (gotinên Yunanî), di bingehîya dîtinîtiyê û remanê (gotinek Yunanî) de têtê biderkevtin.

Jiber ku ev weha pêremankirin û (gotinek Yunanî) ne bi cudabûn ve têtin biderkevtin, bi nala ji yên ku ew bi xwedanê tu (gotinek Yunanî) ve nayêtin biderkevtin, ew bi mîne ve têtin biderkevtin; û ew bes û bi tenha ve bi yek remana pêremankirî ve têtê biderkevtin.

„Hêjî gûmanek têtê bivezîvirandin, gelo remanek ne bi lihevdundanînekê (gotineke Yunanî) ve têtê biderkevtin? Êtir ev dixwaze xwe di perçên tevayê de bide biveguhertin. Başîti (gotinek Yunanî, armanc) lêbelê ne di vê perçî yanjî wî perçî de têtê biderkevtin, lêbelê ew bi başîtiyê ve di tevayîtiyê (gotinên Yunanî) de, bi nala yekekî din ve ji wî ve – ji tevayîtiyê ve têtê biderkevtin. „weha reman hebûna xwe (gotinên Yunanî) bi hergavî (gotinên Yunanî) ve“ – bi mîna başîtiyê ve di gerdûne de têtê bireftarîkirin.

Aristo¹ hêjî hin remanên dinjî dide binayînîkirin: Ew ji bona nimûne ve ji bona nava şermezariyê ve têtin bikevtin, ji yên ku ew hemûyî ji danînên dijûnan ve dihên bêtin birabûn. Metafizîkîya wîyî bêtirî din li destnîşankirinên nêzîktir de didin bilêkolandin, bê ka reman bi çi ve tète biderkevtin, bê ka binçînî ûhd. bi çi ve tète biderkevtin? lêbelê ew bi şêweyekî berdayî ve di kêlekahevdûyî de tète bidiyarkevtin, gelo dê ew di pişt re ji bona tevahîya têgihiştineke hizirdarî ve bête biyekkirin?

Ev hizirdarîya² hanê lêbelê êtir bi baştirîn û bi wirtirîn ve tète biderkevtin. Ev remana hanê êtir divê di nêzîkbûna Serûştîyê de (bi nala Esman ve) û di remankirina hişdarîtîyê de bête bidîtin. Aristo êtir ji vir ve ji bona ser dîtîniîtîya Xwedan ve, ji bona ser dîtîniîtîya Esman ve tète biçûyîn. Xwedan, bi nala Xwedanê jîndar ve, ew bi gerdûn³ ve tète biderkevtin; di gerdûn de Xwedan bi nala Xwedanê jîndar ve tète bidiyarkevtin. Ew li vederê de bi nala diyarbûnê ve yanjî bi nala livandinê ve tète bidakevtin. Ê di pêşî de di diyarbûnê de cudabûn di navbera hoykarîya livandinê û livandan de tète bidîtin. „Binçînî“, Hoykarî⁴, Esman, „bi xwe ve ne bi livandî ve tète biderkevtin, lêbelê bi livandî ve – di hergavî de û di livandinekê de tète biderkevtin“; Ev bi Esmanê sitêrên hîmkirîti ve tète biderkevtin. „Em ji bil veguhestinên sadeyî (gotinên Yunanî) tevayê ve, livandina pêşîyî ne livandina gewhere ve (veguhestina banê esman, gotinên Yunanî), hêjî livandinên din din – ji yên stêran⁵ ve, didin bidîtin.“ Di pişt re Aristo ji bona ser Stêrên Gerok⁶ ve tète bihatin; ji bona ser nêzîkbûnê ve em nikarin xwe bi ser ve bidin biberdan.

Li ser vê de – li ser rêxistina gerdûnê de bi giştî ve – Aristo dide bigotin⁷, „divê Lêbête bilêgerandin, bê li ser kîjan şêweyî ve serûştîya giştî başîtîyê û bedîtîyê di xwe de bi maldarî ve tète biderkevtin? Gelo bi nala hinekî ve bi taybetî ve û ji bona xwe ve û bi xwe ve: yanjî bi nala rêxistinekê ve: yanjî li ser herdu şêweyan de, bi mîna leşkerekî ve tète biderkevtin? Jiber ku di rêxistinê de başîti û Serdarêşer tète bipeyadakirin, û ew tanî radeyekî bilind pê ve tète biderkevtin (pevikeke dirêjî Yunanî); jiber ku ew ne di rêya rêxistinê de, lêbelê rêxistin di rêya wîna de tète biderkevtin. „Ew bi giştî ve bi wê ve tète bimayîn, bi mîna ku wehaji Serdarêşer bi rêxistdarîyê ve û bi danîna rexistinan ve tète biderkevtin.

„Hemû êtir bi şêweyekî ve bi (gotinek Yunanî) ve tète biderkevtin, lêbelê ne bi wî şêweyê mînê ve, bihev re tète birêxistin (gotinek Yunanî)“ – (corên cudayên Lebatan⁸) -, „ya melevanîkirî û firandîkirî û şîneyetî; û ew ne bi weha ve têtin biderkevtin, ku tu ji wan ve tede ji bona yên din ve bi xwedanê pêwendîyê ve nayête biderkevtin, lêbelê ew bi pêwendîyekê ve ligel hevdû de têtin biderkevtin. Jiber ku hemû ji bona hevgerîdanekê ve ligel hevdû de têtin biderkevtin.

Lêbelê mîna di xanîyekî de ji bona Azadvanan ve bi kêmtirin ve destûr tète bidan, çiyê ku ew bi (lihevastî, gotinek Yunanî) ve dikarin bidin bikirin, lêbelê çiyê ku ew didin bikirin, hemû yanjî piranî „(qanûn) „tète bidanî“ (ew di pêşî, gotinek Yunanî de „tète bitomarkirin – ji bona Bendan û cenaweran ve bi dij ve bi kêmbûn ve, çiyê ku ew bi giştî ve tète biderkevtin (çend gotinên Yunanî), lêbelê pirîti, bi mîna ku ew tète bihatin“ (Gotinên Yunanî, li gora kêfê û lihevastîbûnê de): wehaji bi deha baştirîn ve, li gora giştîbûnê, remankirinê, gotinek Yunanî de bi kirdarî ve tète biderkevtin. „jiber ku binçînîya heryekê bi serûştîya wî ve tète biderkevtin. Wetovjî bi neçarî ve tète

¹ Ibid. XII, 10.

² Spekulation: Sdeculation: Hizirdarî.

³ Universum: Universe: Gerdûn, Dunya. Cîhan, Gîtî.

⁴ Ursache: Reason: Hoykarî.

⁵ Palneten: Planet: Stêrên gerok

⁶ Ibid. XII, 8.

⁷ Ibid. XII, 10, init.

⁸ Organe: Organ: Endam, Damûdestgeh, Lebat, Organ (alava mûziqeyî) Org, Demrast, (Rojname, Kovar).

biderkevtin, ku hemû bi cudabûn ve (bi dadkirinê ve) ji bona ber dadgehê ve tête bihatin; lêbelê hin wetov tête biafirandin, ku ligel wî de bi xwe ve hemû di civakê¹ de ji bona tevayê ve“ – bi dijî jimarên û remanan ve „tête biderkevtin“².

„Tucarî geşbûn³ pir desthilatîyê nade bianîn;
bes û bi tenha ve yek bi Desthilatdar ve tête biderkevtin.“⁴

Zanistîyên taybetî, ji yê ku Aristo ligel wan de didate bireftarîkirin. Li nik gîyanê de dê em careke din ji bona ser remankirinê ve bêtin bivezîvirandin. Aristo bi xwedanê pir nivîstên Fîzîkalî –Laşî ve-, ku tede nivîstên li ser gîyan (dirûn), zînetê wî de bi xwe ve tête biderkevtin. Li vir de li ser nivîstên jîrîtî de tête bi biaxivtin. Tiştê ku tanî niha li ser de hatîye bikarhatin, ew di Mêtafîzîk de (di derîyê yanzdehemîn yanji duwanzdehemîn nivîstê de) tête bidîtin, Di rêça gîyan de hizirtîrîn bi careke din ve tête bivezîvitandin.

2. Felsefa Serûştîyê

Fîzîka Aristot yanji Felsefa Serûştîyê di tevahîyê rêzekî de ji nivîstan ve têtin binavrokkirin, ji yê ku ew tanî radeyekî tevahîya rêxistina wan didin biavakirin, çiyê ku ew navroka (tevahîya firehûna) Felsefa Serûştîyê dide biderxistin. Em dixwazin tevahîya pîlanê gîstî bidin bidan. Nivîsta wîyê pêşî bi „Pfysische Lehre – Rêça Laşî - ve di heşt nivîstan de; „gotinek yunanî, yanji ji heşt binçînîyan ve (gotinek Yunanî)“ tête biderkevtin. Ew tede rêça ji têngihîştina şerûstîyê ve bi derbekê ve, ji livandinê ve, ji cih û demê ve dide bireftarîkirin; bi mîna ku ev pêyev tête bigirêdan. Diyara pêşîyê gewhera bi serêxwe ve bi livandinê û bêhnên wê, cih û demê ve – bi têngihîştina diyara wê ve tête biderkevtin, ji ya ku ew xwe di pêşî de di laşên dunyayê de ji bona binçînîya tekbûnê ve dide bibirin. Fîzîka (Aristo tête biderkevtin, çiyê ku ew ji bona fîzîka niha ve bi rastî ve bi mêtafîzîka serûstîyê ve tête biderkevtin; Fîzîkvan bes û bi tenê ve didin bigotin, çiyê ku ew didin bidîtin, çiyê xweşî û bi deha ve bi baştîrîn alafan ve wan ew dabûn bikirin – ne, ji yê ku wan pê dabûn biremankirin.) Li ser vê de jibervêjî ve nivîstên wî „li ser Esman de“ têtin bihatin, ew li ser serûştîya laş de bi carekê ve û li ser laşên rastîyê pêşîyê erdê û laşên esmanî de bi derbekê ve û li ser pêwendîya laşên gîştîyê rûtî de li dûhevdu de (xweşîkbûn) mîna di giranbûn û sîvîkîtiya mêtanîkîyê de, û di rêya destnîşankirina laşên rastîyê rûtîkirî de yanji perçan de didin bireftarîkirin. Di pişt re nivîstên wî „li ser pêkhatin û nemankirinan de“, li ser rewendkirinên laşî de – mîna di berê de li ser livandinê, rewendên⁵ remankirî de têtin bihatin. Ji bil perçên laşîyan ve êtir di vir de bêhn têtin biderkevtin, ji yê ku ew bes u bi tenha ve di rewendê de bi nala yê wetov ve têtin bidanîn: Germbûn, Sarbûn ûhd.; ew perçên hanê: alîyê heyî rastî, xweser tête bidîtin – ev behnên bûnê yanji nemankirinê, ji yê ku ew bes û bi tenha ve di livandinê de têtin biderkevtin. Tede „Meteorologie – Şinasîya Av û Bayê-“, wîna xwe dide bi veşartin; ev bi rewenda – kirina- laşîyê gîstî ve di şeweyê wêyê rastî de tête biderkevtin. Li vêderê de êtir perçên destnîşankirî: Baran, Şorbûna Derya, Ewir, Mêj, Zîpik, Berf, Sehul, Ba, Kesk, Sor û Zer, kelîn⁶, Kelandin û Bijartin, Reng ûhd. têtin bidîtin. Li ser hinekan ji metiryê ve (ji bona nimûne ve Reng) wî nivîstên xwe pê datin binivîsandin. Divê neyête

¹ Gemeinschaft: Community: Civak, Hoz, Tîre, Qol, Top, Tomerî, Komele, Hobe, Obe.

² L. 1. (Bi L. 1. (Bi unanî ve hatîye binivîsandin).

³ Gedeihen: Perosper, Threive: Dewlemendbûn, Serkevtin, Geşbûn, Zengînbûn.

⁴ L. 1: Bi Yunanî ve hatîye binivîsandin (Hom. II, II. V. 204).

⁵ Prozess: Case, Trial: Rewend, kirin

⁶ Sieden Boil, Boiling: Kelîn.

bijibîrkin; belêjê dê raxistin bi pirbûn ve bi kargerî ve bête biderkevtin. Nivîst „li ser dunyayê de“, çiyê ku birinê dide bikirin, divê ew ne bi resen ve bête bidekevtin – nivîstineke taybetî ji bona Iskender ve, ji ya ku ew tanî radeyekî giştîbûna tiştan dide binavrokkirin, çiyê ku ew berê di yê din de dihate binavrokkirin û ew ji bona vê rêza hanê ve ne dihate bigirêdan. Di dawîya dawî de ew ji bona ser Serûştîya¹ Endamîtiyê ve tête biçûyîn. Wehajî Edamerkanî² nivîstên wî didin binavrokkirin, ne bes tenê ew mêjûwa serûştîyê, lêbelêjê Keleşînzaniyê³ didin binavrokkirin; ji bona nimûne ve nivîstên wî „Li ser Çûna Cenewaran de“, „Li ser Beşên Cenaweran de“, bi yekeke Keleşînzaniyê ve tête biderkevtin. Ew „li ser Zayîna“ (Pêkhatina) „Cenaweran de“ – yekeke Endamerkanîyê, „Li ser Tevayîbûna Libatbûna Cenewaran de dide biaxivtin“; êtir ew ji bona cudabûnê ve „Li ser Gençîtiyê û Pîrbûnê de“, „Li ser Razanê û Şiyarûnê de“ tête bihatin; ew „Li ser Bêhnkişandinê“, „Li ser Xewnê de“, li ser Kurtbûn û Direjbûna Jînê de“ ûhd. „dide biaxivtin“. Ew vî beşê hanê tanî radeyekî bi kargerî ve, tanî radeyekî bi hizirdarî ve dide bireftarîkirin. Di dawîya dawî de „Mêjûwa Ceneweran“, ne lêbelê bes û bi tenha ve bi nala mêjûwa serûştîyê ve bi carekê ve, lêbelê wehajî bi nala giştîbûna Cenawer ve – rengê Keleşî-Keleşî ve tête biderkevtin, heger ku merov bide bixwestin. Wehajî nivîsteke Giyayî⁴ „li ser“ leşzanîya „Şînahî⁵ de“ (gotinên Yunanî) bi ser wî ve tête binivîsandin. Ew bi felsefa Serûştîyê ve weha di tevahîya dirêjîtiya diyarûnîtiya navroka xwe de tête biderkevtin.

Ev ji tevahîya felsefa Aristotî ve tête bibîrxistin, ku beşên cuda di rêzekê de ji bona xwe ve têgihîstineke destnîşankirî bi serhevdu ve dide bixistin. Weha ew li vir jî de wetov tête biderkevtin, û weha ew dikare jibervêjî ve bes û bi tenha ve ji hinek jimargeryê ve bêtin bidan; hin ne wisa bi giştî ve têtin biderkevtin, ku wê ya din didate bidertxistin: jiber ku her yek ji bona xwe ve tête biderkevtin. Lêbelê ya vevatî, ji ya ku ew bi bêhtir ve ji bona yekayekan ve tête biçûyîn, wehajî ne bi bêhtir ve wisa bi jêrî zalbûna têgihîstinê ve tête bikevtin: lêbelê dê ew ji bona dayîneke tenik ve ji bingehan û daxuyanîyekê ve ji hoykarên din ve bête biderkevtin, bi mîna ku em bi xwedanê wê ve di Fîzîka xwe de pê têtin biderkevtin.

Çi bi giştî ve ligel piroje de tête bigirêdan, weha tu peyv li ser de nayête biderkevtin, ku ev ne bi rêxistineke neçarî ve tête biderkevtin, di kîjanê de ji ya ku ew vê ne bi rêxistina neçarî ve dide biderxistin, di kîjanê de Felsefa Serûştî yanî Fîzîk divê bêtin bireftarîkirin. Bi dirêjî ve wehajî Fîzîk ev rengê zalkirî û berê têgihîstinê ji bal Aristo ve ji xwe re didate bimaldrîkirin – Zanîstîyê, ji ya ku perçê ji tevahîyê ve didate biderxistin -, ku wehajî ev ne bi hizirdarî ve lêbelêjê ev girêdana bi hev re bi nala rêxistina derveyî ve didate bihiştin. Ev bi sadebûn ve bi rêxistinê ve di nivîstên meyî xwendinêyî fîzîkî de tête bidilkin, ji ya ku ew li dûhevhatineke lihevraştatiyî nehişdarî de xwe ligel hevdukomkorîyî fêrkinê de dide biderxistin; çiyê ku ew bi rastî ve vî şeweyê temaşekirina Serûsiyê li gorê de dide bikirin, ji ya ku ew tevayî bi bêtêgihîştin û hişdarîyê ve hestyariya diyarûna Serûştîyê dide bixuyanîkirin. Di berê de Fîzîk hêjî hinek ji Metaphysîk ve didata binavrokkirin; bes serpêhatîyê, ji ya ku wê didate bikirin, pê nikaribûn bi rastîyê ve bêtin bigihandin, Fîzîk didate bidestnîşankirin, wê, weha bi pirbûn ve bikaribe bête biderkevtin, bi dûrbûn ve bête bipiştîpêkirin û ew xwe bi vê ve, çiyê ku ew bi serpêhatîyê ve tête binavkirin, dide bipiştîpêgirtin, di gava ku ew didin bimebestkirin, li vir de rastîya resen, ji remanên negenîtir ve ji destê serûştîyê ve ji bona dest û ber rû ve bête bihatin. Têgihîştin ew nikarin bi rastî ve xwe bidin bitêderxistin; bes di rêya şeweyekî mitkirina lihevhatinê de ew dihêlin hinek

¹ Organisch: Organig, Physical: Endamî, Laşî.

² Physiologie: Physiology: Leşzanî, Endamerkanî,

³ Anatomie: Anatomy: Keleşînzani, Neşterbazî, Keleştin, Vekeleştin, Anatomî.

⁴ Botanisch: Botanical: Giyayî.

⁵ Pflanze: Plant: Şînahî, Pincar.

têgihîştinan ji beşan ûhd., hêzan ûhd ve rê pê bidin bidan, û ew wan bi xwe ve ji xwe re bidin bikaranîn, bêyî ku ew bi kêmtirîn ve bidin bizanîn, gelo ew bi xwedanê rastîyekê ve têtin biderkevtin ve û bê çilo ew bi xwedanê rastîyê ve têtin biderkevtin? Bi lêtemaşekirina navrokê ve lêbelê ew wetovjî bi kêmanî ve rastîya babetê, lêbelê ew hestyariya diyarbûnê didin biaxivtin.

Aristo û Kevnarên din bi carekê ve li jêr Fîzîk de bi liberkevtina Serûştîyê – giştîbûnê ve têtin biliberkevtin; ew bi rêça ji binçînîyan ve têtê binavkirin. Êtir di diyara serûştîyê de bi gewherî ve ev cudabûna binçînîyê û hatinên wî têtin biderkevtin, diyar, yek, ji ya ku ew xwe bes û bi tenha ve di hizirkirina xweyî taybetî de dide bihilanîn¹. Felsefa serûştîya wî. Laşîtiya Aristo bi hêjabûn ve bi felsefî ve, ne bi serpêhatî ve têtê biderkevtin – ku ew li peyhevdu de têgihîştina destnîşankirîyî her bijarekê dide bilêgerandin, pir remanan dide bidariştin, bixuyanîkirin, çira ew ne bi têrkirî ve û çima liberkevtina destnîşankirina sade bi ya heryekê ve têtê biderkevtin. Aristo di fîzîka xwe de xweser bi serpêhatî ve dide bireftarîkirin. Ew hemû zinetan di yek bijarê de – mîna demê, cih², livandinê, germbûn – serpêhatî, diyarbûn dide biwergirtin; û ev dê ne bi tiştêkî din ve ji bil hizirdarîyê ve – pêrejî bi yek hev re derxitina bêhnan ve têtê biderkevtin, ji yê ku ew di wêna de têtin biderkevtin. Merov dikare bide bigotin, ku Aristo bi carekê ve bi yekekîyî Serpêhatîvan ve, wetovjî bêrejî bi Remangîrekî ve têtê biderkevtin. Wetov bi Serpêhatîvan ve: Ew destnîşankirinên bijarên temaşekirinê dide biwergirtin, bi mîna ku em di şiyarbûnên xweyî sade de jê didin bizanîn (s. Begriff von Zeit – biner. Li Têgihîştina ji Demê ve)³; ew wênekirinên serpêhatî dide binayînkirin, ji yê ku ew di berê de felsefî ve dihatin biderkevtin, ew dide bihîmkirin, çiyê ku ew ji serpêhatîyê ve divê bête bihiştin. Ê di gava ku ew hemûyî van destnîşankirinan de dide bigirêkkirin, bi girêdayîyê ve pê dide bihîmkirin: weha ew têgihîştinê dide biavakirin, ji yê ju ew bi deha pîvan ve bi bilindtir ve bi hizirdarî ve têtê biderkevtin, di gava ku ew serpêhatî ji bona xwe ve dide bidiyarkirin. Ev bi tevahîyî ve bi taybetî ve li nik Aristo ve têtê biderkevtin. Serpêhatîya wîna wetov bi carekê ve têtê biderkevtin, ango, ku ew dev ji destnîşankirinan ve nade biberdan, ew bi destnîşankirinekê ve nade bipêgirtin û di pişt re careke din bi yekeke din ve – lêbelê wê carekedin di yekekê de – bi mîna ku ew bi lêvegerandina liberkevtinê ve dide bikirin, çiyê ku ew xweyîyê ji bona rêzanê ve dide bixwedanîkirin, ku ligel wê bi xwe ve bes û bi tenha ve jiber ve dikare bête bikirin, bi nala ku ew hergav di destnîşankirinekê de ya din dide bijibîrakirin û dide biragirtin. Debera em ji holê ve destnîşankirinên serpêhatîyê bi dilsozî ve bidin biwergirtin, weha dê ev hizirdarîya deha bilindtir bête biderkevtin: ku ew serpêhatîkirina hanê, di Synthesen –hilandina- xwe de têtê biliberkevtin, ew bi hizirdarîyê têgihîştinê ve têtê biderkevtin.

a) Destnîşankirina Serûştîyê, Giştîbûnê. Ji Fîzîka wîna ve ez dixwazim bi kêmanî ve têgihîştina serokî bidim binavkirin. Ji guhpêdana têgihîştina serûştîyê ve divê merov bide bigotin, ku ew li nik Aristo de li ser bilindtirîn şeweyê rastîyêyê de hatîye biraxistin – bi şewyekî ve, ji yê ku ew di pêşî de di zemanê me de di rêya Kant de careke din ji bona bîrwerîyê ve hatîyê bianîn, ango bi rengekî xweyî ve, ji yê ku ew gewhera felsefa Kant, lêbelê hêjî bi tevahîya rastîyê ve, dide bipêkanîn.

Di remana Serûştîyê de li gora Aristo⁴ de bi gewherî ve ew li ser du destnîşankirinan de têtê bihatin: 1. „Têgihîştina armancê“ û 2. „Têgihîştina Neçarîtiyê“. Aristo xweser bijarê di bingehe wê de dide biderxistin. Evya ji wêcaxê ve keleşzanîya kevin û dîtînen cuda di navbera Notwendigkeit –Neçarîtiyê- (causae efficientes) û Zweckmäßigkeit – Şahrezatîyê, Rastîyê- (Begriff –Têgihîstin-, causae finales) de têtê biderkevtin. Ev

¹ Aufheben: Pick up. Hilanîn.

² Raum: Space, Room, Area: Cih, Hol, Jor, Valabûn.

³ Siehe S. 154-156.

⁴ Aristo. Phys. II, 8.

bi ducarîya bêhnan şeweyê temaşekirinê ve di guhpêdanê de li ser têgihîştina serûştîyê de têtin bibîrxistin. Di pêşî de temaşekirina li gora neçarîtiya derveyî de, çiyê ku ew bi xwe ve bi nala lihedûrasthatinê ve têtê biderkevtin – ku giştîbûn bi serûştîyê ve weha bi guhpêdan ve pê têtê biderkevtin, ku ew ji derve ve têtê bidestnîşankirin, li gora hoykarîyên serûştî de dê lêbête bitemaşekirin. Temaşekirina din bi Ayînî ve têtê biderkevtin; lêbelê bi Şahrezayetî ve bi du şeweyan ve: bi hundurûtî ve û bi dervetî ve têtê biderkevtin. Di zanebûna nuhîti de li nik armancê de di pêşî de wehajî Şahrezatîya dervetî bi xwedanê zalbûnê ve hatîye biderkevtin; Weha bi dirêjî ve li serûştî de dihate Bitemaşekirin. Di navbera herdu temaşekirinan de temaşeyeke din xwe li valî de û li walî de dide biavêtin, li hoykarîyên derveyî de têtê bigerandin, ew lê têtê bigerandin, çî armana vê destnîşankirinê, ya wê pêwendîye ûhd. bi xwedan ve têtê biderkevtin, û ew xwe ligel şeweyê ayînîyî deveyî de dide bitevlihevkevin, ji yê ku ew armancê li derveyî serûştîyê de dide bidanîn. Ev destnîşankirinê hanê ji bona Aristo ve bi nasîn ve dihatin biderkevtin, û ew li wan de bi gewherî ve dihate bigerandin, bê çilo wê xwe pêre didate bireftarîkirin. Têgihîştina Aristo yî ji serûştîyê ve bi deha baştirîn ve ji ya niha ve têtê biderkevtin; jiber ku bi binge hî ve li nik wî de destnîşankirina aramncê bi nala destnîşankirîtiya hundurûyî serûştîya tiştan ve bi xwe ve têtê biderkevtin. Ku di serdema nuh de li ser de careke din hişdarîti hate bivegerandin, evjî ne bi tistekî din ve ji bil carekedin ve veşarkirina, rastderxitina remana Aristotî ve têtê biderkevtin.

Aristo serûştîyê bi nala hoykarîyekê ve dide bidestnîşankirin, ji ya ku ew ji wê ve têtê bicudakirin, çiyê ku ew bi bextîyarîyê û lihevraştathatinê ve têtê biderkevtin: û di pêşî de divê li wê de bi nala hoykarîyekê ve bête bitemaşekirin, ji ya ku ew li jêr wê de têtê bigirêdan, ji ya ku ew ji bona daxwazekê ve dide bikêrkirin, ji ya ku ew bi xwedanê aramancê yanjî berekî ve têtê biderkevtin (di vir de ew ji bona neçarîtiyê ve bi hember ve têtê bidiyarkevtin, ji ya ku ew pêrejî bi xwedan ve têtê biderkevtin); û di pişt re, bê çilo neçarîti xwe di tiştên serûştîyê de dide bireftarîkirin. Li nik serûştîyê de merov bi sadebûn ve li ser neçarîtiyê de di pêşî de dide biremankirin û ew gewherîtiyê bi nala serûştutîyê ve têtê biliberkevtin, çiyê ku ew ne di rêya armancê de têtê bidestnîşankirin. Merov bi dirêjî ve weha bi feylesofî û rastî ve Serûştîyê bi destnîşankirinê ve pê didate bibawerîkirin, ku ew wê bi neçarîtiyê ve bide bisînorkirin. Ji serûştîyê ve dê pînak bête biwergirtin, di gava ku ew di rêya şahrezatîyê de li ser nizimbûnê de têtê bibilindkirin. Li vir de bi carekê ve du bêhn li ser pêkhatinê ve, ku jê remanî bi çalakyê (gotinek Yunanî) ve têtê biderkevtin: wehajî li vêderê de di pêşî de divê li vê de bête bitemaşekirin.

a) Têgihîştîna Şahrezatîyê. Aristo pê dide bidestpêkirin, ku serûştî xwe pê dide bihiştin; ev bi pêhiştinekê ve di serûştîyê de têtê biderkevtin. Hemû dijwarîti bi ser ve têtê biçûyîn. „Ev di pêşî de bêzarîtiyê (gotinek Yunanî) dide bipêkanîn, çî rê li ber serûştîyê de dide bigirtin, ne li gora aramancê (gotinek Yunanî) de dide bireftarîkirin, li gora wê de, çiyê ku ew bi başîtiyê ve têtê biderkevtin. Nemaze“ ji bona nimûne ve, bê çilo gava ku em dibêjin: Serûştî xwe dide bireftarîkirin, „bi mîna ku Stêra Jupiter – Hurmiz, Muşterî- dide bibarankirin; weha ev nayête bikirin, ku dexlûdan têtê bişînbûn, lêbelê ew li gora neçarîtiyê de têtê bibarankirin. Keldûmana pêpalpêdayî têtê bisarkirin, û ava sarkirî bi nala baranê ve ber bi xwarê ve têtê bidakevtin.“ Ev bi carekê ve, ji bona xwe ve, dide bibarankirin; „û ev bi lihevraştîbûnê ve têtê biderkevtin, ku pêrejî dexlûdan têtin bişînbûnîkirin. Wetovjî gava ku dexlûdan têtê biçilmisandin, weha ne jibervê ve têtê bibarankirin;ku ev têtê bicilmisandin, lêbelê ev xwe ligel de êtir dide bialîkarîkirin.“ Ev bi lihevraştîbûnê ve têtê biderkevtin; ango, ev bi xwedanê pêwendîyeke ligelhevîtiya neçarîtiyê ve têtê biderkevtin, ji ya ku ew lêbelê bi pêwendîya derveyî ve têtê biderkevtin – û ev bi lihevraştîtiyê ve têtê biderkevtin. Gava ku hoykarî bi lihevraştîbûnê ve têtê biderkevtin, wetovjî ev bi kêrdarîyê ve têtê biderkevtin. „heger ku ev êtir lêbelê wisa bête biderkevtin, çî rê dide bigirtin“, ku em

bidin bidanîn, Aristo dide bipirskirin, „ku ev, çiyê ku ew bi nala beşan ve tête bidiyarkevtin“, ji bona nimûne ve bi beşên cenawerekî, şîneyekê ve, „xwe li gora serûştîyê ve ne wehajî“ bi lihevraştî ve dikarin „bidin bireftarîkirin“ – ku ew bi şeweyê lihevraştatinê ve ji bona hev ve têtin biderkevtin û, çi bi şahrezatîyî û lihevraştatî ve bi hev re tête bihatin. Ji bona nimûne ve, ku diranên pêşî bi tûj û birandinê ve têtin biderkevtin, Diranên paş bi dij ve bi panbûn ve û ji bona hêrandina xwarinê ve têtin biderkevtin – ev jî dikare di rêya neçarîtiya dervebûnê de bête bipêkhatin; weha ku ew di rêya şewazê lihevraştatinê de xwe li gelhevdû de didin bidîtin, ne bi neçarî ve ji bona wê armançê ve tête bikirin. Wetovjî li nik beşên din jî de; weha ku li bal de ya“ (jîndar), „çiyê hemû bi şewazê lihevraştethatinê ve weha hatibû biafirandin, ku ew bi başîti ve hatibû biderkevtin, ku xwe, „êtir, li vir de ew carekê weha tête biderkevtin, weha „date bihiştin, gelo ew di berê de di kokê de di rêya lihevraştatinê de li gora neçarîtiyê de hatibûn bipêkhatin. Ji bona vê remana hanê ve bi başîrîn ve Empedokles bi xwedan ve dihate biderkevtin“ û lênerîna pêşî bi nala cîhaneke piratîyî gewreyî ve tête bilidarxistin, „Merovên ligel gewdeyê cenawer de“, - gewdeyên cenawer bi piratî ve tête bitevlêkirin, „ji yên ku lêbelê tevan xwe nikaribûn bidana biparaztin, belam hatin binemankirin“ (di kokê de ne ji bona paraztinê ve hatibûn bipêkhatin), tanî ku paştîyê xwe ligel hevdû de date bidîtin; bi mîna, bi bêyî ji bona li ser gewdeyên çepelî efsanên kevnaran de bidin biremankirin, ku em komek gewdeyên cenawer bidin binasdkirin, ji yên ku ew hatine bimirin, jiber ku wan nikaribûn xwe bidana biparastin. Weha merov jî peyva (pêşkevtina bêremankirinê) di felsefa serûştîyî niha de dide biberzkirin. Ev bi wênekirinekê ve tête biderkevtin, ji ya ku li ser felsefeyê serûştî de bi hêsanî ve dikare bête biserhatin, ku berkirinên pêşî pêrejî bi hewildanên serûştîyê ve têtin biderkevtin xwe nikarin bi başîti ve bidin bixuyanîkirin, ji wanên ku ew nikarin bêtin bimayîn, ji yên ku ew xwe bi başî ve didin bixuyanîkirin. Serûştî bi qanûnmendîyê ve tête biderkevtin, çiyê ku xwe bi xwe ve dide bianîn.

Aristo a) dide bipêşvexistin, „ku ew nikare bête biderkevtin, ku ew bi xwedanê ve wênekirinê ve bête biderkevtin. Jiber çi li gora serûstîyê de tête birûdan, ev hergav yanjî hêjî bi kêmanî ve bi pîrbûn ve tête birûdan“ û ew bi (giştîbûneke derveyî, hergavîyî vezîvirandîyî wekxwe ve tête biderkevtin; - bi giştîbûnîti ve di Hebûnê de bi nala Hebûnê ve carekedin bi bûyîna vewindabûnan ve tête biderkevtin); „weha lêbelê na, çiyê ku ew xwe di rêya bextîyarîyê û lihevraştatinê de dide bikirin.“ b) Di pişt re ev, ku tede armançek (gotinek Yunanî) tête biderkevtin, ji bona vîna ve wehajî ya cûyî herwehajî ya hatî dê bête bikirin“, Hoykarî û ya berkirî hemû kêrkirinên yekayekan bi başîti ve têtin biderkevtin, ango bi nala destikekî ve ji bona vê têgihîştina destnîşankirî ve tête biderkevtin, ango, weha ku bêhn di rêya wê de têtin bidanîn. Aramanc bi têgihîştinê ve tête biderkevtin, bi nala yê ku ew xwe di yekekîdin de bi lidarxistina vezîvirandî ve, bi şînahî ve, bi cenawer ve weha dê bête bibîntekkirin, weha tête biderkevtin, jiber ku ew di nava avê de, di nava ba de tête bidîtin; ew weha tête biderkevtin, da ku ew xwe di nava ba û avê de bide biparastin. Ji nava avê ve li ser cenaweran de cegerê masî¹ û bi servajî ve tête biliberkevtin; jiber ku ew carekê di nava avê de weha hatine bipêkhatin, ew xwe weha didin biavakirin. Ev kirîniytiya durustkirinê ne bi şewazekî lihevraştatî ve ji bona ser jîndar ve tête bihatin; ew dê di rêya hêzên derveyî de tête binokirin, bes û bi tenha ve tanî ku ew li gora giyanê cenawer de tête biderkevtin.

Aristo êtir hêjbêtir dide bibîrxistin, „ku ew li vêderêjî de tête biçûyîn, bê çilo“ (pir) „li nik hunerê de; Rêzimanvan“ (pir) „şaşbûnekê dide bikirin“, Doktor dermanekî ne bi rastî ve dide bitevlihevkin“ (Doktor raçêtên şaş didin bidurustkirin, Dermansaz di

¹ Kieme: Gill: Cegerê Masî

navbera qutyan û şûşan de tête bişaşbûn). „Wetovjî ev di serûştîyê de tête biçûyîn, ku ew tanî radeyekî bi vê ve nayête bigihandin, ji ya ku ew pê dide biarmanckirin, şaşbûnên wê êtir bi pir gewre û zayînên nebaş ve têtin biderkevtin – lêbelê şaşbûn, şaşbûnên ku ew bes û bi tenha ve bi yekeke wetov ve têtin biderkevtin, ji ya ku ew bi başîtî ve tête bireftarîkirin, ev ji çêkirina çenaweran û şîntîyan ve ne xweser cenawerk tête biderkevtin, lêbelê di pêşî de tov tête biderkevtin, ku li ser de, hêjî ne ji bona xwe ve hatîye bikirin, sextekarîyek dikare bête biderkevtin“ – Navînî, ji ya ku ew hêjî ne bi hîmkirî ve, bi hebûna ji bona xwe ve, bi bêguhpeşdan ve bi azadîya rastîyê ve dihate biderkevtin.

Aristo di berê de wekhevûneke serûştîyê ligel hunerê (gotinek Yunanî) de dide bikirin, ji ya ku ew li gora armancê de vêya hatî ji bona ser vêya çûyî ve dide birakişandin. Merov pêre bi sadebûn ve başîtîya armanca derveyî, temaşekirîna ayînî li ber çav de dide bidanîn. Û li vêderê de bi dij ve Aristo dide biaxivtin, di gava ku ew hêjî dide bibîrxistin, heger weha serûştî wetov bête biderkevtin, ku ew li gora armanckê ve bête bikirdarîkirin, yanjî ku ew ji bina xwe ve bi giştîbûnê ve bête biderkevtin: „weha ev bi hîçûpûç ve tête biderkevtin, jibervêjî ve ne ji bona ser armanckê başîtîyî reftarkirîyî remankirî ve tête bixwestin, jiber ku merov ji bona livandîyê ve tu amojkarîkirinê û bîrkirinê ligel xwe de bi xwe ve bi danîn ve dide bidîtin.“ Liberkevtin ligel destnîşankirina vê armancê de û ligel amrazên wê de ji bona ser metirîyê de tête bikevtin û ew li ser de dide bikarkirin; û ev wênekirina başîtîya armanca derveyî em êtir ji bona ser serûştîyê ve didin biveguhêstin. „Lebelê wehaji huner“, ew dide bigotin, „nade biamojkarîkirin. Heger ku rengê peykerekî bi binçînîya xweyî kevir ve bihata biderkevtin: dê ev bi serûştîyê ve bihata biderkevtin“; - bi dij ve li gora wêna de armanc kirdar bi nala başîtîya armanca derveyî ve hatîye bidanîn. „Kirina serûştîyê bi pêrabûneke huneryî wisa ve bi deha pîrbûn ve tête bimînakirin, heger ku yekek xwe bi xwe ve bide bisaxkirin.“ Di rêya zikmakîya hundurû de cenawer bi xwedanê sawê ve biramber bi xerabîyan ve tête biderkevtin û ew dide bikirin, çiyê ku ew ji bona wîna ve bi xweşî ve tête biderkevtin; lêbelê tendurûstî weha bi gewherî ve di wî de tête biderkevtin - ne bi şiyarbûna armancê ve, ji ya ku ew lêbelê bi berkirinê ve tête biderkevtin, ji bona xwe bi carekê ve dide bicihkirin. Liberkevtin nebes tenê bi remankirinê ve ligel şiyarbûne ve tête biderkevtin. Ew di vir de bi tevatîyê, rastîyê, kûrbûna liberkevtina serûştîyê, jindarîti ve tête binavrokkirin.

Ev têgihîştina rastîya serûştîyê bi şewazê ducarî ve hatîye biwindakirin: a) di rêya felsefa mêmkanîkî ve, ji ya ku ew hergav bi xwedanê hoykarên derveyî (wehaji neçarîtiya derveyî) ve tête biderkevtin, ji yê ku ew bi xwe jî ve careke din bi tiştan ve têtin biderkevtin. Esmen, kolm, hêz bi rastî ve bi gewrebûn ve têtin bidiyarkevtin, belam ne serûştî bi nala wisa ve – ne ji serûştîya laş ve, lêbelê bi dayîna bockekî bêgane ve, bi mîna reng ve di ruhbûnekê de tête biderkevtin; b) Hoykarî bi nala liberkevtinê ve bi xwedanê fêzîka ayînî – remanên derveyî serûştîyê ve tête biderkevtin. Kant ev têgihîştinên hanê bi kêmanî ve bi libatî ve di nava me de careke din date bişiyarkirin.

¹ Berê serûştîyê bi armancê ve ji bona wîna ve bi xwe ve, bi armancê bi xwe ve, bi yekekî ve xwe ji bona xwe ve bi rakişandin ve dide bikirin. Hoykarî, ji ya ku ew bi xwedanê kirdarîyekê ve tête biderkevtin, weha ku ev kirdarîya hanê careke din bi kirdarîya wê kirdarîyê ve tête biderkevtin – şînatî, pel, kulîlk, reh, ev şînatîyê didin bianîn, ew ji bona wêna ve têtin bivezîvirandin; ev, çiyê ku ew pê didin bikirdarîkirin, di berê de bi nala giştîbûnê ve, bi nala tovê yekayekan ve – bi duduyê mîna hev ve tête biderkevtin. Serûştî bi xwedanê destikên xwe ve ji bona xwe ve tête biderkevtin, û ev destikên hanê wehaji bi armancê ve têtin biderkevtin. Ev armanca hanê di serûştîyê de

¹ Produkt: Product: Ber, Berhem, Berkirin, Encam, Helberî, Soxî.

bi (gotinek Yunanî) wê ve tète biderkevtin, ji ya ku ew bi rastî ve bi hişdarî ve tète biderkevtin.

b) Wetovjî bi rast ve alîyê din tète biderkevtin, çilo neçarîtyê li ser serûştî de tète biderkevtin. Bi dijî besbûna neçarîtya derveyî ve bîrxistineke dinî Aristo¹ tète biçûyîn.² Ew wer dide bigotin: „Merov ji bona xwe ve dide biberçavirîn, ku neçarîti bi vî rengê hanê ve di pêkhatinê de tète biderkevtin, bi mîna ku merov didate bimebestkirin, xanîyek di rêya neçarîtyê de wetov tète biderkevtin, jiber ku ew bi giran ve ber bi jêr ve tète biderkevtin, lêbelê ya sivik ber bi jor ve tète biderkevtin, li gora serûştîya wîna de, xwe dide biderxistin, weha ku wetov binî û kevir jiber giranbûna wan ve li jêrî erdê de, lêbelê erd, jiber ku ew bi siviktir ve, hêjîbêtir bi jor ve, û text di joretîyê de, jiber ku ew bi deha ve bi siviktir ve tète biderkevtin.“ Aristo pêwendîyê weha dide bidestnîşankirin: „Xanî bi rastî ve ne bi bêyî vêna ve“ (metiryal) „weha hatiye bikirin, lêbelê ne ji bona xwestîya vê ve“ Pêwendîyê ev weha hatiye bikirin. „Weha di hemûyan de, ev ji bona hinekî ve (gotinên Yunanî) tète bikirin, (çiyê ku ew bi xwedanê armançekê ve di xwe de tète biderkevtin); ev ne bi bê vê ve tète biderkevtin, çiyê ku ew li gora serûştîya xwe de bi neçarîti ve tète biderkevtin, lêbelê ev ne di rêya vê ve, belam ev neçarîtya hanê xwe bes û bi تنها ve bi nala metiryekê ve dide bireftarîkirin. Ev bes û bi تنها ve bi neçarîti ve tète biderkevtin, tanî ku ew bi merc³ ve, ne bi nala armançê ve tète biderkevtin; ji ya ku ew li ser metiryê de bi neçarîti ve tète biderkevtin, lêbelê armanç di bingehe de (gotinek Yunanî)“ yanjî „bi neçarîtyê ve ji bona ser tiştên serûştî ve tète biderkevtin, tanî ku ew bi metiryê û livandinên wê ve têtin biderkevtin; herdu“ – armanç wehajî wek metiryê (neçarîti) – „bi nala binçînîyê ve divê bête bidanîn, lêbelê armanç bi binçînîya bilind ve“ bi dijî metiryê, bingehe rastîyê, livandîyê ve tète biderkevtin, çiyê ku ew bi rastî ve ji bona neçarîtyê ve bi pêwîst ve tète biderkevtin, lêbele ew wê li jêrzordarîya xwe de dide bihiştin, ew rê pê nade bidan, ku ew xwe ji bona xwe ve bide biberdan, ku neçarîtya derveyî dide bisistkirin. Binçînîya metiryê di bingehe (gotinek Yunanî) de bi servajî ve tète biderkevtin; armanç bi servajîya vê neçarîtyê ve tète biderkevtin, pêre serûştîtyê xwe di armançê de dayîte biparastin. Neçarîti bi tiştkirina diyarbûna kirina bêhna xwe ve bi nala cihêbûnê ve tète biderkevtin; qilê⁴ û tirşbûn herdu bi tundî ve têtin biderkevtin, gewhera wan li vêderê de bi neçarîtya pewendîya wan ve tète biderkevtin. Ev bi têgihîştina bingehiya serûştîtyê ve tète biderkevtin.

Ev lidarxistinên çûyî bi têgihistinên babetên serûştîyî cuda ve – metiryalek ji bona felesfa hizirdarî ve tète biderkevtin -; weha di pêşî de livandin, di pişt re cih, li devera ku Aristo wergirtina cihekî vala dide binayînkirin, dem, veguhertin, ya rewendê perçan, ji yên ku ew ne ji yekekê ve dihêle bête bipêkhatîn nejî ew bi nala dilbijandinê ve lê bête bitemaşekirin, lêbelê ew bi nala pêkhatinê ve ji derveyî hevdû ve û di nava hevdû de bi veguhestî ûhd. ve tète biremankirin. Temaşekirinên wî li ser de bi gelekî ve bi dujwar ve û bi kûrbûna hestiyarî ve têtin biderkevtin. Ew bi xwedanê bînfirêhbûnê ve tète biderkevtin, Wî li hemû wênekirinan, pîrskirinan de date bilênerîn; ji bona nimûne ve ji cihê vala ve, gelo cih bi laş ûhd. ve tète biderkevtin. Û ji lêgerandina van destnîşankirinan ve xwe destnîşankirîtya vezivirandîyî anînyê hîmkirî, tegihîştina hizirdarî ve dide biderxistin. Livandin, perçe ew li ser van şeweyên bînfirêhbûnê de li wan de dide bitemaşekirin û ew herûher serpehatîyê carekedin ji bona hizirdarîyê ve dide bivegerandin.

¹ Aristot- phys- II, 9.

² L., 1:(Bi Yunanî ve hatiye binivîsandin).

³ Hypothese: Hypothesis: Livika mejîkî, Toşpiya mejîkî, Wergirtin, Merc.

⁴ Base: Alkali: Qilê, Tift.

a) Aristo¹ weha di pişt re ji bona ser livandinê ve tète biçûyîn; ew dibêje, „ku ev bi neçarî ve tète biderkevtin, ku felsefeyeke serûştî li ser wê de dide biaxivtin“. Ew li ser wê de dide biaxivtin, „ku ew bi dijarî ve dikare bête biliberkevtin“ – ew bi deha ve bi diwartirîn têgihîştin ve tète biderkevtin. Ew weha ji bona ser nivîsandinan ve tète biçûyîn; ew livandinê bi giştî ve, ne bes di cih û demê de, wehajî di rastîyê de dide biliberxistin. 1. ew wê bi vî rengê hanê ve dide bidestnîşankirin: a) „Ku ew kirdarîyê û rastîyê (gotinek Yunanî) ve tète biderkevtin“ – gotinek bi navûbang ve wehajî li nik giyan jî de tète biderkevtin, ku tînbûn ji divabûnê ve ji bona rastîyê de tète biveguhêstin;- b) lêbelê karîgirîyê² ne bi ya tişt ve bi nala bicihkirinê ve, lêbelê „kirdarîya wêna bi nala dibûnekê ve tète biderkevtin“. Vê ew wisa dide bixuyanîkirin. „Kanzaya Xav³ bi dibûnîya li gora peykerekî ve tète biderkevtin, lebelê livandin, ji bona peyker ve bête bikirin, ne bi livandineke kanzaya xav ve tète biderkevtin, tanî ku ew bi kanzaya xav ve tète biderkevtin, lêbelê ku ew bi livandineke xwe ve bi nala dibûnekê ve, bi peykerekî ve bête bikirin.“ 2. „Jibervêjî ve ev çalakîya⁴ hanê ne bi yekeke netukuzî⁵ (gotinek Yunanî) ve tète biderkevtin; jiber ku ew bes bi dibûnê ve, çalakîya wêna bi livandinê ve tète biderkevtin, ew bi ne bi tukuzî (gotinek Yunanî) ve tète biderkevtin.“ Binerta⁶ bi carekê ve bi çalakîyê ve bi xwe ve tète biderkevtin, ji ya ku navrok û çalakîya wê Aristo jê dide bicudakirin, „ku ya livandî wehajî bi livandar ve“ livandina serûştî ve “tète biderkevtin“; „ev dê bête bilivandin, alîyê wê bi nala dibûnîya livandinê ve tète biderkevtin“. Ew ne bi livandineke hîç ve tede bi nala livandinê ve tète biderkevtin, bi mîna ku me armanc – bi nala hebûna bingehe esman ve; lêbelê bi rengê vê dijbûnê ve date bidîtin. Lêbelê ev dijbûna hanê dê bi nêzik ve weha bête bidestnîşankirin; destnîşankirin bi wêneyî ve bi dijîhevdû ve têtin biderkevtin. 3. „ya ku tede nelivandî tète bikirin (çend gotinên Yunanî), ew bi xwedanê nelivandîyê (gotinek Yunanî) ve bi nala bédengîyê ve tète biderkevtin; jiber ku çalakî li ser bédengbûnê ve bi nala wetov ve bi nala livandinyê ve tète biderkevtin“ – jiber ku bédengbûn bi dibûnîyê ve tète biderkevtin, ku ew bête bilivandin. „Lêbelê ev di (bi nala) destdayîne (gotinên Yunanî) ve tète birûdan, weha ku ew pêrejî bi derd ve tète bidanîn.“ 4. „Jibervêjî ve pêrejî hergav bi xwedanê corekî (gotinên Yunanî) armanca ji bona xwe“ (navrokê) „ve, yekek ji van ve yanjî yekek ji başbûnîyê⁷ û çendetîyê⁸ ve tète biderkevtin, çiyê ku bi binçînî û hoyîya livandinê ve tète biderkevtin.. heger ku ev bête bilivandin, ji yê ku ew çalakîyê li gora merov de jê dibûnîyê li gora merov de merovekî dide bikirin.“

„Weha wetov livandin di livandinê de tète biderkevtin, ev bi çalakîya wê ve bi xwe ve ji yê livandî (gotinek Yunanî) ve tète biderkevtin; û çalakîya yê livandî bi tişteki din ve nayête biderkevtin, çalakî bi ya herduwan ve tète biderkevtin. Bi livandinê ve ev bi nala dibûnîyê ve tète biderkevtin, lêbelê livandî li gora çalakîyê de; lêbelê çalakî bi çalakîya livandinê ve tète biderkevtin, weha ku ev bi çalakîya herduwan ve tète biderkevtin; bi mîna ku pependîya ji yekê ve ji bona dudwan ve û dudo ji bona yekê ve bi xwe ve: yanjî bi xwe ve berjorbûn û berjêrbûn, yanjî rê ji Theben ve ji bona Athen –Etina- ve û rê ji Etina ve ji bona Theben ve tète biderkevtin“ – Çalakî. – „weha çalakî û derd di kokê (gotinek Yunanî) de ne bi mînahev ve; lêbelê gava ku ew,

¹ Ibid. III, 1-2.

² Wirksamkeit: Effectiveness: Karîgirî

³ Erz: Ore. Axe, Lajwerd, Xam. Kanzaya Xav

⁴ Tätigkeit: Activity: Çalakî, Kirdarî.

⁵ Unvollkommen: Imperfect: Netikuz,

⁶ Substanz: Essemce, Gewher, Binert, Nijad, Maye, girte, dehker.

⁷ Qualität: Quality: Cor, Çewanî, Çonî, Rûçik, Coryetî, Çewayê, Çewayetî, Çonî, Corî, Xwetî, Rûxsar, Corîbaş, Rûkar, Başî, Başbûnî, Malê Baş.

⁸ Quantität: Quatity: Tibab, Çend, Cendî, Çendetî, Çende, Hijmarî, Hind, Qab, Qas, Bire,

çihê ku ew tède têtin biderkevtin, di livandinê ve têtin biderkevtin.“ (Ev bi bêhna remanî ve tète biderkevtin.) „Çalakîtî, tanî ku ew bi çalakîtîya vê ve di vê de tète biderkevtin, û çalakîtîya vê ji vê ve li gora têgihîştinê de bi cudabûn ve (Peyvikeke Yunanî)“¹ – di vê de, ji bona ya livandî ve, ji vêna ve: ji ya livandî ve bi xwe ve „tète biderkevtin. Destnîşankirin hergav tète biveguhertin. – Êtir Aristo² li ser bêdawîbûnê de dide biaxivtin.

b) „Wetov ev bi neçarî ve tète biderkevtin, Aristo³ dide bigotin, ku Fizîkî li ser war (gotinek Yunanî, cih)de dide bireftarîkirin“ – pir destnîşankirin,, di nava wan de cih bi carekê ve û destnîşankirina bi nala war⁴ ve tète biyarkirin. „Gelo war bi laşekî ve tète biderkevtin? – Bi laşekî ve ew nikare bête biderkevtin; jiber ku dê hema di yekî de û wetovjî di wî de bi xwejî ve du laş bihatina bidîtin. Ew wehajî ne bi war û cihê (gotinek Yunanî) vî laşê hanê ve tète biderkevtin; jiber ku weha ew bi xwe ve tète bicihatîn. Ev pêyv, bi nala warê vî laşê hanê ve, bi berê ser ve pê tète bigirêdan; ciyê ku ew êtir niha bi nala berê ser avê ve tète biwergirtin, wehajî carekedin ew bi berê ser ba ve tète biderkevtin. Deq bi nala sînore vî laşê hanê ve û warê deqê ne bi cudabûn ve tète biderkevtin; û heger ku ew ne bi warê deqê ve bête biderkevtin, wehajî ew ne bi warê rengên dinîyî sînore ve tète biderkevtin, ne jî ku ew bi yekî tekane (laşî) ve tète bigirêdan. Ew bi tu beş ve“, bi laşîtiya giştî ve, „ne bi laşîti ve ne jî wehajî bi bêlaşîtiyê ve tète biderkevtin“; jiber ku ew bi xwedanê mezinbûnekê ve tète biderkevtin, lêbelê ew bi tu beşê laşîtiyê ve tète biderkevtin. Beşên laş bi xwe ve bi laşîtiyê ve têtin biderkevtin, nelaşîtiya remankirîyî beşîti lêbelê bi xwedanê tu mezinbûnê ve nayête biderkevtin. Ew ne bi metirya tiştan ve tète biderkevtin; jiber ku hîc, ne jî têgihîştin, ne jî armanc jê tète bipêkhatin, jiber ku ew wan nade bilivandin; ...û ew hêjî bi hinekî ve tète biderkevtin.“

Aristo⁵ (gotinek Yunanî) weha dide bidestnîşankirin: „ew bi ya pêşîyî sînore nelivandîyî dorhêlkirîyê ve, bi nala ya pêşîyî nelivandî (çend gotinên Yunanî) ve tète biderkevtin...Ew bi xwedanê laş ve tète biderkevtin, lêbelê ew nikare bi nala sînore xwe ve bête bidestnîşankirin; jiber ku cih ji bona vî laşê hanê ve nayête bimaldarîkirin, lêbelê jî ew ji bona dorhêlkirîyê ve tète biderkevtin...Û sinor, bi nala wisa ve, bi nayînîkirinê ve, bi wê ve, ji bona veguhertinan ve tète bimaldarîkirin; lêbelê ew pêrejî bi neveguhertî ve tète biderkevtin.“ Yanjî: Sînore, bi nala remankirinê ve tète bihilanîn – Veşartin, cudabûn; ev bi sînore wî ve tète bidanîn. Her laşek li ser cihekî din de tète biderkevtin, ku ew bi cudabûna xwe ve; û pêrejî ew bigir bi nala tu cudabûnê ve nayête bidîtin, bi nelivandina lidûhevdû ve tète biderkevtin.

Aristo li nik valatîyê⁶ de bes û bi tenha ve li ser Jor û Jêr de – ne li ser doryarîyê⁷ de -, di pêwendîya ser esman de bi nala wergirtinê û erdê ve bi nala jêrîtiyê ve dide biaxivtin. War⁸ bi vê ve tète biderkevtin, ku ew bi hinekî derveyî xwe ve – ji derveyî xwe ve – tète biderkevtin: „Ew bi cudabûna wî ve, ji yê ku warê wî bi wî ve tète biderkevtin, û ew bi xwedanê tişt ve nayête biderkevtin. Warê pêşî (du gotinên Yunanî) ne“ bi (gotinek Yunanî) ve tète biderkevtin, di pêşî de (gotinek Yunanî), ji esman ve, ji cihê giştî ve, bi cudabûn ve) „ne bi mezin ve ne jî bi biçûk ve“ – ne bi cih ve, ne bi war ve tète biderkevtin? -, „ew bi vebirînbar ve ji tişt ve tète biderkevtin.“⁹

¹ Ibid. III, 3.

² Ibid. III, 4-8.

³ Ibid. IV, 1-2.

⁴ Ort: Place: War.

⁵ Ibid. IV, 4, passim.

⁶ Raum: Space: Vala, Valatî, Esman, Cih, Jor.

⁷ Dimension: Dimension: Dorî, Doryarî, Mezinî

⁸ Ort: Place: Dir, Şûn, Cî, Cih, dever, War, Cigeh, Geh.

⁹ Ibid. IV, 4-5, 2.

Ji vêderê ve Aristo ji bona ser cihê vala ve têtê biçûyîn – pirseke kevnar, Cima hêjî niha Fîzikî nikarîbûn bi ser rastîyê ve bihatana bigihandin; çî bi wan ve dê bête bikirin, heger ku ew Aristo bidin bixwedewarîkirin; lêbelê ev ji bona wan ve têtê biderkevtin, ma gelo ku remana bi carekê ve û Aristo ne di vê dunyayê de hatine bidîtin? „Valabûn, li gora wêneyên tevayîyî merovan de, bi cihekî ve têtê biderkevtin, ku têtê tu laş nayête biderkevtin; û li vêderê de ew êtir laşîyê ji bona hebûnîyê ve didin biwergirtin, weha ew cihê vala didin binavkirin, ku têtê bigir hîç nayête biderkevtin. Wergirtina¹ cihekî vala bi taybetî ve têtê bi xwedanê hoykarîya xwe ve têtê biderkevtin: a) Ku merov wê“ – nayînîkirinê – „bi neçarîyê ve ji bona livandinê ve dide bidanîn (jîber ku laşek nikarîbû xwe bi derbekê ve nede bilivandin“, cihê ku ew xwe ji bona wêderê ve dide bilivandin, divê neyête bikirin); b) bi taybetî ve wehajî „di bihevgiyaştina laş de, cihê ku perçe di kunikên² valayî de ji bona navînîyê ve têtin biçûyîn“³ –Têgihîştina tîrîtîya cudabûnan û veguhertina wan bi xwe ve, li gora kijan de bi mîna giranbûnê ve bi mîna çendbûnê ve ji perçan ve têtê biderkevtin, lêbelê çend valabûn bi cudan ve bêtin biderkevtin ew bi bêhtir ve qewarê dide bidan.⁴

Aristo van hoyên hanê pir bi jîrbûn ve dide binayînîkirin. Bi carekê ve di pêşî de „milet dikare bête biveguhertin û laş dikarin ji hevdû ve bêtin bidûrkevtin, hegerjî ku tu cihê vala wan nede bivebirîn. Laş, ruhnikirî wehajî hişkirî, dê ew di rêya kirina vêna de bête bitîrkirin, çiyê ku ew di wan de hatibû biparastin, bi mîna ku ba ji hrvdû ve têtê biderkevtin, gava ku av bi hevdû re têtê bivegiyaştin.“⁵

a) bi kûrtir ve ew bi dij ve dide biaxivtin, „ku valabûn bi hoydarîya⁶ livandinê ve têtê biderkevtin“. 1. Aristo dide bixuyanîkirin, „ku valabûn bi pirbûn ve livandinê dide bihilanîn, û di valabûnê de bi pirbûn ve bêdengbûneke giştî dê bihata biderkevtin, ev bi carekê ve bi bêguhndan ve têtê biderkevtin, ku têtê bêtir yanjî hindiktir hinek dê bihata bilivandin – ji bona valabûnê wetov hemû cudabûn têtin bikêmbûn“... „Ev bi xurûbûna nayînîkirinê ve, bi tu heyîtîyê ve, bi tu cudabûnê ve – bi tu hoyî ve nayête biderkevtin, li vir de bi bêdengbûn ve bête birawestandînan yanjî hêjîbêtir bête biçûyîn. Laş di livandinê de – û bi nala cudabûnê ve“ – bi pêwendîyeke arîbûnê ve – û ne li ser hîçbûnê ve „têtê biderkevtin“. 2. „Livandin jîbervêjî ve divê di valabûnê de bête biderkevtin, jî ber ku ew xwe dide bisistkirin“, bes û bi tenha ve weha hinek ji bona valabûnê ve nayête bihatin“ – giştîbûna ji hevpengizandî ve, bi careke ve bi sistbûn ve, ev ne ji bona laş ve, bi tu piştgirtinê ve têtê biderkevtin. – „hêjîbêtir giranbûnek yanjî laşek xwe ji du hoyan ve bi lez ve yanjî bi hêdî ve dide bilivandin“, ew bi lezbûneke destnîşankirî ve hate bigihandin: „Him jîber ku destik, çiyê ku ew xwe pê (av, ba, erd) dide bilivandin, bi cudabûn ve ji hevdû ve , di rêya mişebûna giranbûnê yanjî sivikbûnê de têtê biderkevtin.“ aa) Livandin jîber cudabûnîyê tîrbûnîyê destik ve. „Destik, bi çî ve ew xwe dide bilivandin, bi hoykarîyê ve têtê biderkevtin, tanî ku ew rê li ber de dide bigirtin – bi deha ve ewê hanê, çiyê ku ew xwe bi dijî wî ve dide bilivandin (bi kêmanî ve heger ku ew bête bimayîn) û çiyê ku ew xwe ne bi hêsanî ve dide biperçekirin. Ji bona cudabûnîyê taybetîya giranbûna destik ve, ba û av, bi xwedanê cudabûnîyê lezbûnîyê wê pêwendîyê bi xwe ve têtê biderkevtin, heger ku ew bi ducarî ve weha bi tenikbûn ve bête biderkevtin, weha ew bi ducarî ve weha têtê bilezkirin. Lêbelê valabûn bi xwedanê tu pêwendîya wisa ve ligel laş ve nayête biderkevtin, ku dê ev taybetîya hanê bi girantir ve bihata biderkevtin (Pevikeke dirêj bi zimanê Yunanî ve). Laş, mezinbûnek wehajî bi kêmanî ve li ser wê de bi nala xêzê

¹ Annahme: Accept: Pejirandin, Qayîlbûn, Wergirtin.

² Pore: Pore: Sû; Kunik, Kuncik

³ Ibid. IV, 6.

⁴ Volumen: Size: Qeware.

⁵ Ibid. IV, 7.

⁶ Ursache: Reison, Motive: Hoydarî, Hoykarî. Mebest.

ve ji bona ser deqê ve tète biderkevtin, herge ku xêz ne ji deqan ve bi danîna ligelhevdû ve bête biderkevtin. Valabûn bi xwedanê tu pêwendîyê ve ligel tevayê ve nayête biderkevtin.“ bb) „Çi cudabûn ji giranbûnê û sivikbûnîtîyê ve“, ji ya ku ew „ji bona ser laşan bi xwe ve“ divabû „bihata bitemaşekirin, pêve tète bigirêdan, weha ew xwe ji bona wê lezbûna hanê ve bi nala vê ve di rêya wî cihî de bi xwe ve dide bilivandin. Lêbelê ev cudabûna hanê bes û bi tenha ve bi tevahîyî ve tète birûdan; jiber ku laşê giran di rêya hinera xwe de lezbûna tevahîyî dide bixuyanîkirin.“¹ (Wênekirin ji wê tevgera giranbûnê û sivikîyê ve bi xwe ve – xurûbûna sengbûnê, giranbûnê, metiryê – bi rûtbûnîtîyê ve tète biderkevtin, bi mîna ku ew ji bona xwe ve bi nala xwe ve tète biderkevtin, ew bes û bi tenha ve bi cudabûn ve di rêya liberxwedana ba de tète biderkevtin, ji yê ku ew bi lihevraştahîyê ve tète biderkevtin.) Ev dîtina hanê bi bilindtirîn ve bi rast ve tète biderkevtin û bi başî ve ew xwe bi dijî komekê ve ji wênekirin ve dide biberkirin, ji yên ku ew xwe di fizika me de didin bixuyanîkirin.

b) Aristo² êtir ji bona ser ya dudwan ve, ji bona cudabûna giranbûna taybetî ve tète bihatin. „Valabûn, pir didin bimebestkirin, ji ber nermbûnê û hişkbûnê ve“ – bi taybetî ve bi sivik ve yanjî bi giran ve; ew bi laşekî bêjîngirinê ve tète biderkevtin, ev çûna li dûhevdûyî de bi carekê ve – yanjî yekeke nermîfî. Ji ya ku ew bi tîrbûn ve û bi kêmtir ve bi tîrbûn ve tète biderkevtin, „Heger ku ji komekê ve ba bête bikirin, weha divê komeke bi mîna wê ve av bi komekê ve ji komeke bayê mîna ve bête bidayîn, yanjî ev divê bi cihekî vala ve bête bikirin; jiber ku bes û bi tenha ve di rêya wî de tîrbûn û rûjbûn tète biliberkevtin. Kêmbûna tîrbûnê bi vê ve tète biderkevtin, çiyê ku ew bi xwedanê gelek cihên cihê ve tète biderkevtin.“ – aa) „Lêbelê heger valabûn ne bi cêhêbûnê ve bikaribe bête biderkevtin“ – û ew nikaribe bête bicihêkirin, dê wetov cihêbûnek li ser wî de bihata bikirin -, „weha bi kêmanî ve bi nala cih ve, (yanjî ev bi cihekî xurû ve, di lidûhedûçûneke xurû de, bi nayînkirinê ve li ser şeweyê hebûnîtîyê ve tète biderkevtin): „Weha ne bi kêmtir ve tîrbûn tète birûdan.“ bb) Lêbelê heger ku ev ne bi cihêbûn ve bête biderkevtin û hêjî hinekî valabûn di laş de divê bête biderkevtin“ (bi nala cihê valabûnê ve tède tète bikevtin): „weha dê 1. pêre bes û bi tenha ve bi livandinê ve li gora jor ve bihata bidanîn; ya sivik weha bi kêmanî ve bi tîrbûn ve tète biderkevtin“, „weha agir“, ji yê ku ew hergav ji bona jor ve xwe dide bilivandin, „jîbervêjî ve ew bi tenik (gotinek Yunanî) ve tète biderkevtin“. 2. „Di pişt re jî de divê valabûn ne weha bi hoykarîya livandinê ve bête biderkevtin, ku di wî de hinek xwe bide bilivandin, lêbelê weha bi mîna marpêç³ ve, ji yê ku ew wî ber bi jor ve dide bihilgîtin, çiyê ku ew bi dest ve dide bixistin. Bestenê bi mîna ku ew bikarîba bihata biderkevtin, ku valabûnê xwe didate bilivandin, yanjî ku ew bi cihekî vala ve bihata biderkevtin? Jiber ku ev, bi kuh ve jî ve ew xwe bide bilivandin, dê bi valabûna valabûne ve bihata biderkevtin (pevikeke dirêj bi Yunanî ve)... Bi carekê ve, bi mîna ku di valabûnê de tu livandin nikare bête bicihatî, wehajî valabûn nikare xwe bide bilivandin“.

Aristo van wêneyên hanê li ber babetê serûştîya raste de, bi carekê ve dîtina remanîyên serûştîyê dide bidanîn; „ku danînen bi dijîhevdû ve, germbûn û sardbûn û canşinasîyên dinî dijîhevdû bi xwedanê yek û wê meteryê ve bi mîna xwe ve tète biderkevtin û ku ew ji wê ve, çiyê bi dibûnîtîyê ve“ – (bi tîn ve bi teva têgihîştîneke din ve di îro de, ango bi gûrbûn ve, bi pileyekî ve) – „li gorê de tète biderkevtin, yekek bicîhatî ve li gora hebûnîtîyê de dê bête bikirin; ku meteryê (ne bi beşbûn ve tète biderkevtin û) ne bi yekeke din ve dê bête biderkevtin, lêbelê bi yekekê ve û bi wê jimarê (komê) ve bi

¹ Ibid. Iv, 8.

² Ibid. IV, 9.

³ Schlauch: Hose: Pipe, Tube: Marpêç, Sonde.

mîna xwe ve li gora wê bi xwe ve tète bîmayîn, heger ku ew reng, germbûnê û sardbûnê bide bixwestin. Wetovjî metêryê bi laşekî biçûk û mezin ve bi mîna xwe ve tète biderkevtin. Heger ku ji avê ve ba bête bikirin“ (veguhertinên bi tîn ve û bi corîfî ve bêtin biderkevtin), „weha metêryê bi mîna xwe ve tète bîmayîn; ew dê bi vê ve neyête biderkevtin, gava ku ew tiştêkî din ji xwe re bide biwergirtin: lêbelê ew bi çî ve li gora dibûnîtîyê de tète biderkevtin, dê ew di rastîyê de bête biderkevtin. Wetovjî heger ku ew ji yekekî biçûktir ve bi yekekî mezintir ve, ji yekekî mezintir ve ji yekekî biçûktir ve bête bikirin. Pîrbûna ba dê ligelhevdû de ji qewreke mezin ve ji bona yekeke biçûk ve bête bigivaştin, û bi servajî ve dê bête bipahnîkirin; - bes bi veguhertina dibûnîtîyê ve, metêryê bi mîna xwe ve tète bîmayîn. Pîrbûn û veguhertina germbûnê û veguestina wêna ji bona sardbûnê ve bi mîna xwe ve tète biderkevtin (tu „malêgermbûnê, „bi pîrbûn ve yanjî bi hindikbûn ve tede tète biderkevtin). Weha yek û bi mîna xwe ve bi tîr ve û bi kêmtir bi tîr ve tète biderkevtin – bi tevahîyê ve ji laşên têgihîştinan ve bi cudabûn ve têtin biderkevtin, ji yên ku ew bi pîrbûn ve yanjî bi kêmbûn ve bi metêryê ve di pîrbûna yanjî kêmbûna tîrbûnê de têtin bidanîn, cudabûna taybetîyî sengbûnê bi nala sengbûnê ve bi nala dervîtîya komeke mezinîyî metêryê ve, lêbelê bi tevahîyê ve bi livînzaniyê¹ ve, û livînzaniyê ne bi wisa ve, ku Aristo bi tîndariya² mezin ve, lêbelê tîndariyê di rastîya wê de bi nala giştîbûnê, dibûnîtîyê ve dide bidanîn. Cudabûn divê bi rastî ve bi nala cudabûna mezin ve, lêbelê ne bi nala pîrkirinê û kêmkirinê, veguhertina koma bi carekîyî metêryê ve bête bidan. Tîndarî bi hêzê ve tète binavkirin, bi dibûnîtîyê ve tète binavkirin; „ev bi tîndariyê ve tète biderkevtin“; ev niha bi livînzaniyê ve tète biderkevtin, dibûneke mezin, rastîya wîna, - li gora Aristo de dibûnîtî (gotinek Yunanî) jê hatîye bistendin. Hêz ji metêryê ve bi diyar ve, dibûnîtî bi remaneke tiştî ve tète bicudakirin. Livînzani careke din ji bona ser derve ve bi dijî yên din ve yanjî tète biberkirin yanjî ligel yên din de bi hêzê ve, bi pile ve tète biwekhevîkirin; Mezînbûn jîbervêjî ve bi xuserî ve li vêderê de tede tète bihatin. Ev bi bêpêguhdanî ve, gelo bi tundbûneke mezin ve bi tundbûneke fireh ve tète biderkevtin; gelek ba li ser mîna wî pileyê hanê de bi germkirinê ve bi karîn ve ji nala kêmbûnê ve, di rêya tudbûneke mezin ve tète biderkevtin – yanjî ew bayê hanê bi xwe ve dikare pêre bi xurtî ve bide bigermkirin.

c) Dem. Li nik lêkolandina wê de Aristo dide bibîrxistin³, „ku heger merov wê ji derveyî“ (gotinek Yunanî) „ve lêbide bitemaşekirin, merov li ser gûmankirinê de divê (gotineke Yunanî) bête bigihandin, dem bi xwedanê tu hebûnê ve nayête biderkevtin, yanjî ew bi kêmanî ve û bes û bi tenha ve bi hinekî kêmbûn (bi çend gotinên Yunanî) ve tète biderkevtin“ – ew bes û bi tenha ve tète bidibûnîkirin. „Jiber ku alîyek ji wê bi xwe ve pê tète biderkevtin, û ew pê nayête biderkevtin: ya din dê bête biderkevtin û ew ne ji vê ve tète biderkevtin, lêbelê jê bêdawîbûna û hergavîya hebûnîtîya (taybetîya) demê tète bipêkhatin. Lêbelê êtir ev tète bixuyanîkirin, ku dem nikare ji hebûnên wisa ve bête bipêkhatin, ji yên ku ew nayêtin bidîtin. Di pişt re ji hemûyî ve, ji yê ku ew bi parvebûn ve tète biderkevtin, divê bi hinek yanjî hemû perçan ve bête biderkevtin. Lêbelê dem belê bi bi perçebûn ve tète biderkevtin; lêbelê hinek perç hatine biderbasbûn, yên din dê bêtin biderbasbûn, û tu ji wan ve li vêderê de nayête biderkevtin. Jiber ku niha bi tu perçeyî ve nayête biderkevtin. Jiber ku perçe bi xwedanê pîvanekê ve tète biderkevtin“, destnîşankirina çendbûnîtîyê; lêbelê niha dê neyête bipîvandin. „Tevayî divê ji perçan ve bête bipêkhatin“ ne niha nejî „dem ne jê tète bipêkhatin“ – niha nayête biparvekirin, ne bi çendbûnîtîyê ve tète biderkevtin. „Wetovjî ne bi sivikbûn ve tète bicudakirin, gelo niha tète bîmayîn yanjî hergav bi yekekî din ve û bi yekî “ ûhd „ ve tète biderkevtin“. Hêjîbêtir ew bi tu livandinê û

¹ Dynamisch: Dynamic: Dynamics: Livînzani, Hêzên livîn.

² Intensität: Intensive: Tundî, Tîntî, Tîndarî, Xurtî, Zebra

³ Ibid. IV, 10.

veguhestinê ve nayête biderkevtin. Jiber ku livandin û veguhestin ji bona yekekî ve tête biveçûyîn; ji yê ku ew tête bilivandin û dê ew bête biveguhestin, yanjî li vir de, cihê ku ew têde, lêbelê dem bi şêweyê mînahev ve bi giştî ve tête biveçûyîn. Wehajî di veguhestina û livandina lezbûnê yanjî hêdîbûnê de tête biderkevtin; ew nayête biderkevtin.“

„Lêbelê ew ne bi bêyî veguhestinê û livandinê ve“ – bi bêhneke¹ livandinê ve „tête biderkevtin“, ji ya ku ew bi xurûbûna nayînkirina wê bi xwe ve tête biderkevtin; „cihê ku em têde bi tu veguhestinê ve nikarin pê bidin bihestkirin, têde tu dem, bi mina di xewê de, nikare bi diyar ve bête biderkevtin. Jibervêjî ve ew li ser livandinê ve tête biderkevtin, lêbelê ew ne bi xwe ve tête biderkevtin.“ Aristo wê dide bidestnîşankirin: „Em di pişt re dibêjin, ku dem tête biderkevtin, gava ku em pêşbûnê û paşbûnê li ser livandinê de didin bihestkirin; ev weha xwe dide bidestnîşankirin, ku em wê ji bona yekekî din ve û yekekî din didin biwergirtin (gotinek Yunanî) û di navbera wan de careke din yekekî din, bi nala destikekî ve didin biwergirtin. Heger ku em herdu tundîyên kilîtê bi nala yekî din ve pê bi nala navînîyê ve bidin biremankirin, û giyan bi nala dudwan ve niha dide bigotin, ku yekek ya bi veçûyî ve, ya dinî bi veduhatî ve êtir em dibêjin, ev bi demê ve tête biderkevtin. çiyê ku ew di rêya niha (gotinek Yunanî) de tête bidestnîşankirin û bi bingeh ve tête bidanîn, em wê bi demê ve didin binavkirin. Bi dij ve heger ku em niha bi nala yekekê ve pê bidin bihestkirin“ (pêrejî) „û ne bi nala veçûyî² ve yanjî bi nala vedûhatî³ ve di livandinê de, yanjî belê ew bi xwe ve, lêbelê ne bi nala zûbûnê yanjî derengbûnê ve ji yekekê ve; ji bona me ve bi diyar ve bi tu demê ve nayête biderkevtin; heger ku tu livandin neyête biditin, tu dem jî nayête bidîtin.“ (Ev bi sersûrayî ve tête biderkevtin, em tanîradeyekî niha pê didin bihestkirin, tanîradeyekî em pê bi veberê ve û bi velidûhatî ve didin biremankirin.) Li nik bêzarbûnê⁴ de weha hergav bi xwe ve⁵ tête biderkevtin. „Dem jibervêjî ve bi jîmara livandinê ve, piştî bi berî û dû ve tête biderkevtin; ew ne bi livandinê ve bi xwe ve tête biderkevtin, nemaze tanîradeyekî livandin bi xwedanê jîmarekê ve tête biderkevtin. Pîvandina pîrbûnê yanjî hindikbûnê di rêya jîmarê, livandina mezin yanjî kêmkirinê de lêbelê di rêya demê de tête biderkevtin. Em lêbelê jîmarê wetovjî bi vê ve didin binavkirin, cîyê ku ew dê bête bijimarkirin, bi mîna ku em pêve didin bijimarkirin, nemaze dê ew – yekîti, bi xwe ve bête bijimartin, bi cudabûn ve bes û bi tenha ve ji bona yekekî din û yekekî ve ... dê bête biderkevtin. Niha tête biderkevtin, çiyê ku ew bi yekîtiya jîmarê ve tête biderkevtin. Dem hêjîbêtir di rêya nihayî bi çûnaligelhevdûyî ve (bi lidûhevdûyî ve) tête biderkevtin û tête bicudakirin ... Niha bi xwe ve tête biderkevtin, çiyê ku dê ew bi hebûnê ve bête biderkevtin (ev bi hemû demê ve tête biderkevtin); jiber ku ji bona hebûnê ve li gorê de lêbelê ew bi yekekî din ve tête biderkevtin.“⁶ Yekek, bi nala giştî ve, bi mirinkirina niha ve tête biderkevtin; ew hergav bi xwe ve – bi giştîyê ve tête biderkevtin.

„Niha⁷ bi lidûhevdûbûna demê û parvekirina wêna ve yanjî bi cudabûna herdu bêhnên pêş û paş ve tête biderkevtin. Ew pê deqê dide biwekhevdûkirin“ (êtir wehajî ew bi lidûhevdûbûna xêzê û cudabûna wêna, Binçîniya wêna û sînorê wêna ve); „lêbelê ne bi mîna deqeke mayînî ve tête biderkevtin. Jiber ku ew li gora dema dibûnîtyê de dide biparvekirin“ – niha bi parvekirîtyê ve tête biderkevtin, bêhnî bes û bi tenê ve bi bêhnên remanî ve têtin biderkevtin, „û wetovjî ev bi yekeke wetov ve tête biderkevtin,

¹ Moment: Moment: Zebir, Gav, Çirke, Nizûke, Bîstek, Kêlek, Bêhnek, Taw, Birûke, Pêlek.

² Vorhergehend: Go first; Precede: Berîhatin, Vehatî, Veçûyî.

³ Nachfolgend: Fellow: Vedûhatî, Vepeyhatî.

⁴ Langeweile: Boredom: Bêzarî, Mirûzî, Canbêzarî, Toq, Toqbûn, Mirûsî, Mirûçî.

⁵ Dasselbe: The same: Heman, ji xwe ve, bi xwe ve.

⁶ Ibid. IV, 11.

⁷ Yetzt: Now: Niha.

ew hergav bi yekeke din ve tète biderkevtin. Lêbelê ew pêrejî hergav bi yekekî ve û bi xwe ve tète biderkevtin; tanî ku em xêzê didin biparvekirin, ji bona me ve hergav yê din û deqên din ji bona remankirinan ve têtin bipêkhatin, tanî ku ew lêbelê bi yekê ve tète biderkevtin, ew bes û bi tenha ve bi yek deqê ve tète biderkevtin. Weha niha ji alîkî ve li gora parvekirina dema dibûnîtîyê de, ji alîkî din ve bi sînor û yekîtîya herduwan ve“ – bi nala parvekirina deqa giştî ve „tète biderkevtin“, û ev yekbûna giştî careke din bes û bi tenha ve bi yekekê ve bi nala rastîyê ve tète biderkevtin; lêbelê ev rastîya hanê ne bi yekeke rawestandî ve, lêbelê careke din hergav û hergav bi yekeke din ve tète biderkevtin – weha tekanîfî bi xwedanê giştîyê ve ji bona ser wî ve, bi nala nayînîkirinîyî wîna ve tète biderkevtin. „Lêbelê ew bi xwe ve, û hêjî li gora yekekî û perçebûnê û yekkirinê de û yekîtîyê¹ bi xwe ve“ – di yekekê û wê guhpêdanê de bi xwe ve, xweser bi carekê ve bi dijî ve ji danînyê ve bi nala hebûnîtîyê ve „tète biderkevtin“; li nik cih de bêhn bi dijî ve ne bi nala danînyê ve têtin badîn, lêbelê ji bona wîna ve di pêşî de ev hebûna hanê û livandina wîna û dijîbûn tète biderkevtin. Bi mîna liberkevtinê ve weha bigir ne li gora bîncînyê de li gora Aristo de tète biderkevtin; Mîna û nemîna ji bona wîna ve bi yekê ve û bi wî ve bi xwe tète biderkevtin. Dem tète biderkevtin: a) Niha bes û bi tenha ve bi niha ve tète biderkevtin; b) Mêjî² û ayînde bi cudabûn ve ji niha ve têtin biderkevtin, lêbelê wehîjî bi neçarî ve ew bi hevdû re têtin bigirêdan, niha ne bi bê pêşî û paş ve tète biderkevtin, ew bi hestyarîkirinê ve têtin biderkevtin; c) Wer ew di yekekê de, bi niha, sînor ve, ango bi yekîtîyê û cudabûnîtîyê ve têtin biderkevtin.

c) Aristo di pişt re ji ser ve ji bona bicihkirinîyî livandinê yanî veguhertinê ve, ji bona rewendên³ laşî ve tète biçûyîn.

a) Ji dirêjbûnên din ve, ku tede Aristo⁴ xwe dide biberdan, ez ne bi nala veguhertina wî û cudabûnîtîyî veguhertinê û livandinê ve didim bixuyanîkirin. „Di livandinê de yek livandina pêşî û livandinek û demek, tede; ji bil vê ve; jêve, ji bona kuhderê ve tète biderkevtin. Jiber ku hemû livandin ji yekê ve û ji bona yekê ve tète biderkevtin; jiber ku livandina pêşî û ji bona wî ve ewê wî dê bide bilivandin û ji kîjanî ve, bi cudabûn ve: Text, germbûn û sardbûn tète biderkevtin“.

Di berê de livandina xurû, li vêderê de livandina ji bona ser tiştê wî ve. „livandin di text de, ne di wî rengî de tète biderkevtin; jiber ku ew nayête bilivandin, ne jî reng yanî cih yanî mezinbûn dê bête bilivandin; lêbelê“ (di rêxistinê de, bi mîna ku ew têtin bihatin)“ ya livandî û bi livanadî ve tète biderkevtin û ji bona yê ku dê ew bête bilivandin. Ewê hanê bi pîrbûn ve çima, bi nala ji yê ku ew dê bête bilivandin, dê ew bi veguhertinê (gotinek Yunanî) ve bête binavkirin. Jibervêjî ve wehîjî bûyîn (gotinek Yunanî) di nehebûnîtîyê de bi veguhertinê ve tète biderkevtin, gava ku nemankirin xwe ji hebûnîtîyê ve dide biveguhertin; û ev di hebûnîtîyê de ji nebûnîtîyê ve têtin bipêkhatin.“ Rûnkirin ji bona wir ve divê bête biliberkevtin; veguhertin bi livandinê ve li ser rastîyê de bi nala wetov ve tète biderkevtin, jiber ku veguhertina pêşîyî, remankirî, bi livandinê ve bi nala wisa ve tète biderkevtin; û di pêşî de livandina rastîyî bûyînî dê bi nala veguhertinê ve bête biderkevtin, ango wetov di pêşî de di pêwendîyê de çima, bi nala di ayinde de – jiber ku ev ayinda hanê bi wetov ve tète biderkevtin, cihê ku veguhertin hêjî ne bi rasîfî ve tète biderkevtin, cihê ku ew hêjî bi livandinê ve tète biderkevtin.

b) Careke din renekî dinî cudabûnê ji livandinê û veguhertinê ve. Veguhertin Aristo hêjîbêtir bi çarçarî ve dide biparvekirin: „di veguhertinê de ji xweyîbûnekê ve di xweyîbûnekê (gotinek Yunanî) de; yanî ji Ne-Xweyîbûnekê ve di Ne-Xweyîbûnekê

¹ Ibid. IV, 13.

² Vergangenheit: Past: Borî, Berê, Demborî, Raburdû, Dîrok, Mêj, mêjedem.

³ Prozess: Case: Rewend, Pirs, Bar, Dozname, Nixavtin,

⁴ Ibid. V, 1.

de; yanjî ji Ne-xweyîbûnekê ve di Xwebûnekê de; yanjî ji xwedîbûnekê ve di Ne-Xwedîbûnekê de. a) Yekek, ji Ne-Xwedîbûnekê ve di Ne-Xwedîbûnekê de“, ji ya ku ew di giştîbûna parvekirinê de wehaji dikare bête bidîtin. „bi tu veguhertinê ve nayête biderkevtin“, bes ew hatîye biremankirin; „jiber ku ew tu dijbûnê nade bihilgirtin“ – bi tenê ve remanî, remankirin, bêhne bi Ne-Xweyîtîyê ve tete biderkevtin, lêbelê Aristo diyara rastî dide bimebestkirin. b) „ji ya ku ew ji xweyîtîyê ve di xweyîtîyê ve bi livandinê ve bi nala wisa ve tete biderkevtin“; ew bi derbasbûnê ve bi xwe ve tete biderkevtin . ew bi tubûyînekedinî rastîyê ve nayête bimayîn, bes ew bi wêneyî¹ ve tete bimayîn. c) „Ji Ne-Xweyîtîyê ve di Xweyîtîyê de durustkirin tete biderkevtin. d) Ji Xweyîtîyê ve di Ne-Xweyîtîyê de bi nemankirinê ve tete biderkevtin.“ Bi sersûrayî ve dijbûna meteryalîkirina livandinê (veguhertinê) û bes ji yê wênekirîyî livandinê ve tete biderkevtin.

C) Ji vêderê û pê ve ew (Nivîsta VI) ji bona ser temaşekirina diyalektika Zenotîyî vê livandinê û guhertinê ve – ji bona ser bêdawîbûna pahrvekirinîtîyê ve - tete bihatin, ji ya ku me ew di berê de dabû bidîtin. Aristo wê di rêya tevahîyîbûnê de dide biçarekirin: Ew wetov bi vê dijbûnê ve, ji ya ku ew di xwe de bi dijbûn ve hatîye bidanîn, bi giştî ve têtin biderkevtin; yekîtîya wan, ew, ji ya ku ew tede bêhnên xwe didin bihilanîn, ne bi yekê ve, ne bi hîç ve tete biderkevtin: Livandin û veguhertin bi hîç ve, nemaze bi nayînikirinê û giştîbûnê ve têtin biderkevtin, nayînikirin bi xwe ve careke din bi nala arînkirinê ve – perçebûnîtîyê ve tete bidanîn.

d) hêjbêtir Aristo² bi dijî Atomê û livandina wêna ve dide bibîrxistin, „ku nepahrvekirîtî bi tu livandinê û veguhertinê ve nayête bixwedanîkirin“; bi servajî ve ev bi dijî wêneyî Zenotî ve tete biderkevtin: Ew bes û bi tenha ve bi sadebûn û nepahrvekirîtîya Hebûnê û ne livandinê ve tete biderkevtin. Aristo bi dijî Atomê ve wê bi xwe ve dide bigotin. Atom bi sadebûn û nepahrvekirîtîya Hebûnê ve tete biderkevtin; ew nikare weha xwe bide biveguhertin, yanjî ew wetov bi xwedanê tu rastîyê ve nayête biderkevtin. Veguhertin li ser wan de, nejtî ji der ve, nejtî ji palpêdanê ve tete biderkevtin; livandin ji xwe ve û ji bona xwe ve wetov li ser wan de bi bê rastîyê ve tete biderkevtin.

d) Xurûbûna remankirîtîya veguhertinê, yanjî ew bi tevahîyî ve ji bona reng ve tete bimaldarîkirin. Rastî êtir hêjî bi vê destnîşankirinê ve tete biderkevtin, „ku dê çi bête biveguhertin, bes bi tenê ve ew bi hestiyarîyê, pêhestiyarîkirinê ve tete biderkevtin; û reng û gewde, Hebinus (Reweşt, bi mîna Başîtîyê³ û Gunehbarîtîyê⁴) ve ne bi veguhertî ve dê bêtin biderkevtin. Reng ûhd. li ser tişteki de tete bipêkhatin û bimalandin; lêbelê çi tete bipêkhatin û binemankirin dê ew neyête biveguhertin.“ Yanjî: Navroka veguhertinê bi neveguhertinê ve tete biderkevtin; veguhertin bi nala wisayî ve bes bi tenê ve ji bona reng ve tete bimaldarîkirin. „Hebitos him bi başîtîyê ve yanjî bi guhnehbarîtîyê ve tete biderkevtin. Başîtî bi dawîbûna giştî (gotinek Yunanî) ve, bi gihandina armanca xwe ve tete biderkevtin, gava ku tişteki bi seruştîya xwe ve bête bivegihandin; Gunehbarîtî lêbelê bi nemanîkirinê ve û bi negihandin wî ve bi xwe ve tete biderkevtin. Ew ne bi veguhertinan ve têtin biderkevtin, lêbelê ew bes û bi tenha ve bi pêkhatinê û namankirinê ve têtin biderkevtin.“⁵ Yanjî cudabûn dê ji bona cudabûna Hebûnê û Nebûnê – hestiyarîya cudabûnê ve - bête biderkevtin.

d) Rasta⁶ pêşî yanjî hebûnîtîya laşî dide bilivandin. Bi nêzikî ve êtir ji van liberkevtinên hanê ve Aristo ji bona nava rastê ve tete bikevtin. a) „Gewhera pêşîyî

¹ Formel: Fermula: Wêneyî.

² Ibid. VI, 10.

³ Tugend: Virtue: Başîtî, Hêjayî, Avrû, Nayabiya Sincî, Pakî, Paqjî.

⁴ Laster: Vice: Guneharî, Bed Çewtî.

⁵ Ibid. VII, 3.

⁶ Real: Real: Rast, Rasteqîne.

livandinê bi xwe ve ne bi livandî ve têtê biderkevtin¹; û b) „Livandina bi carekê ve bi livandina xirbûnê ve têtê biderkevtin. Ev livandina hanê bi bê beramberkirina dijûnê ve têtê biderkevtin, (livandineke bêdawîbûnî herûher bi tiştêkî remankirîyî vala ve têtê biderkevtin, jiber ku livandin bi neçarî ve ji bona tiştêkî – armançekê ve têtê biderkevtin. Ji ber ku ji B ve ji bona A ve û ji A ve ji bona B ve bi wekhev ve têtê biderkevtin; û livandin weha divê ji bona cihê destpêkirinê û armanca dawî ve lê bête bitemaşekirin.“² Wênêkirin, laşên esmanî dê wan xwe ji bona xwe ve di xêza rastî de herûher bidana bilivandin, heger ku ew ne bi lihevastî ve di biwarê³ verakişandin rojê de bihata bihatin, ev bi remankirineke vala ve têtê biderkevtin. Di pişt re ew dide bixuyanîkirin⁴, „ku tevaya esman him nehatîye bipêkhatîn nejtî bi karînî ve ji bona nemankirinê ve têtê biçûyîn, nemaze ew bi yekekî û hergavî ve têtê biderkevtin: ne him destpêk ne jî dawîbûn di dema hergavî de bi xwedan ve têtê biderkevtin, nemaze dema bêdawîbûn di xwe de bi xwe ve bi qalikkirî ve dide binavrokkirin.“ Hemû wênêkirinên din bi pêhestyarî⁵ ve têtin biderkevtin, ji yên ku ew li ser gewher de bi peyîvandîne ve didin bimebestkirin; lêbelê hergav ew bes û bi tenha ve pêhestîkirinên wêneyan li ber xwe de didin bidîtin; di van wêneyan de hergav ev têtin bidîtin, çiyên ku ew didin bimebestkirin, ku ew bi nayînkirin ve ji bona wan ve têtin biderkevtin. a) Destpêkirina pêkhatîne – di berê de valabûn – wetov xirbûn, bi nala xwe ve têtê biderkevtin; ango metêrya hermayî, nehatîye bipêkhatin, bi berî pêkhatine ve hatîye bidanîn. b) Bi berî pêkhatîne ve hîç nayête biderkevtin (ew naxwazên bi xwedanê gotîne ve bêtin biderkevtin), di pêşî de tiştêkî di pêkhatîne de; ango livandin ligel tiştêkî – cihê rastîyê de têtê biderkevtin, bi livandinê ve têtê biderkevtin. Lêbelê ew wê valabûnê, bi mîna xwe ve, metêrya mayînî – û vê hîçbûnê ne bi hev re didin bianîn. f) „Ewa hanê, çiyê vê tevgera xirbûna“ bi carekê ve „bi xwedan ve pê têtê biderkevtin“, ew ne bi sengîn ve û nejtî bi sivik ve têtê biderkevtin. Êtir sengînî, çiyê ku ew xwe ber bi jêr ve, sivikbûn, çiyê ku ew xwe ber bi jor ve dide bilivandin.“ Di fizika nuh de laşên esmanî sengînbûnê didin biwergirtin, ew dixwazin ji bona nava rojê ve bêtin bikevtin – lêbelê ew jiber hêzeke din nadin bikirin. „Ev“ bi mîna ku di berê de hatîye bibîrxistin, „ne bi pahrvekirî ve û ne bi durustkirî ve, bi bê kêmkirin û pirkirin ve, bi bê hemû veguhertîne ve têtê biderkevtin;...ew bi cudabûn ve ji dawîbûnê, agir, ba û avê ve têtê biderkevtin; ew, çiyê ku Kevnaran ew bi esman⁶ ve didatin binavkirin, bi nala cihê bilind ve, ji beza li duhevdû (gotînen Yunanî) de di dema bêdawî de têtê biderkevtin.“⁷ Lêbelê kêlek didin bidestpêkirin, ku ew hergav bêhtir bi sersurayî ve têtin biderkevtin. g) Ev êtir bi metêrya mayînî ve bi diyar ve têtê biderkevtin, ne bi destnîşankirî ve têtê biderkevtin, ew têtê bimayîn û weha têtê birawestandin, bi mîna ku di serê me de esman têtê biderkevtin. Aristo dide bixuyanîkirin⁸, „ku perçe ne ji laşekî ve, lêbelê ew ji hevdû ve têtin biperçekirin. Jiber ku ew di pêkhatîne de dê him ji Nelaşekî ve yanî ji laşekî ve bihatana biderkevtin. Ji Nelaşekî ve – weha ev bi valabûna laşên nedestnîşankirîn ve têtê biderkevtin; jiber ku valabûn wetov bi bêlaşê xweserî ve têtê biderkevtin. Lêbelê wehajî ne ji laşekî ve; jiber ku dê ew wisa bi xwe ve bi perçeyekî laşî ve bête biderkevtin.“ Bes û bi tenha ve pê têtê bimayîn, ku perçe ji hevdû ve têtin biçengkirin. Divê bête bibîrxistin, ku Aristo li jêr pêkhatîne de bi rastîya pêkhatîne ve, ne veguhestîne ji giştîbûnê ve di yekayekan de têtê biliberkevtin (ew bi carekê ve ne

¹ Ibid. VIII, 6.

² Ibid. VIII, 8-9, Passim. Aristot. cael. I, 4.

³ Sphäre: Sphere: Hol, Govek, Gok, Go, Biwar, Tepik, Deretan.

⁴ Aristot. cael. II, 1.

⁵ Sinnliche: Sinsuous: Alandî, Çepan, Aloz, Kenarpêl, Hestyarî, Pêhestyarî

⁶ Äther: Ether: Eter, Esman.

⁷ Ibid. I. 3.

⁸ Ibid. III, 6.

li giştîbûnê de dide bitemaşekirin, bi mîna ku Nayînînikirin ji bona xwe ve bi xwedan ve têtê biderkevtin; belam dê giştîbûn wetov bi mêtêriya bi carekê ve bihata biderkevtin, ku giştîbûnîtiyên wê, bi nala nayînîkirîniyê ve, têtê bidanîn yanjî bi rast ve têtê biderkevtin); lêbelê pêkhatina laşekî destnîşankirî, ne ji hoyekirina wîna ve, lêbelê ji danîna dijîbûnê ve bi nala wisa ve têtê biderkevtin.

h) Jê vederxistina çar perçan. Ji vir û pê de ew ji bona ser perçan ve têtê bihatin, ku ew ji wan ve corekî gewde dide bikirin. Ev bi sersûrayî ve têtê biderkevtin, Aristo êtir dide bixuyanîkirin, ku ew çar perçan divê bi vî şeweyê hatî ve bide bidan. Ji sengînbûnê û sivikbûnê ve ew têtê biveçûyîn (Attraktion –HêzaVerakişandê- û Zentrifugalkraht – Hêza Vepengizandinê -); ew bi bingeheên destnîşankirin ve têtin biderkevtin. „laşbûn ji bona livandinekê ve him ji bona jor ve yanjî ji bona jêr ve têtê biçûyîn – ew him bi sivik ve yanjî bi sengîn ve têtê biderkevtin û bi rastî ve ne bes û bi tenha ve di pêwendîyê (endazyê) ve, lêbelê ew bi carekê ve bi sivik ve û bi carekê ve bi sengîn ve têtê biderkevtin – ya ku ew ji bona jor ve ji bona tûndbûna esman ve, eva ji bona jêr ve ji bona navîniyê ve têtê biderkevtin.“¹

„di navbera van de Navînîti, bi yekim di vê de ji nala wê ve têtin biderkevtin, ji yên ku ew xwe ligel hevdû de bi mina wanan ve didin bireftarîkirin, ewên tund êtir bi erdê û agir ve, ev bi ba û avê ve têtin biderkevtin“²; bi ba û avê ve, yekek bi sengîn ve, ya din bi sivikîtiyê ve têtê biderkevtin.“³ „Av bi herawayekî ve li ser rûwê erdê de û ba bi herawayekî ve li ser hemûyî de ji bil agir ve têtê bibelavkirin. Jîbervêjî ve êtir ev herçar metêryên hanê têtin bidîtin, lêbelê weha çar metêryên hanê, ku ew bi xwedanê yek hevbeşîtiyê ve têtin biderkevtin, nemaze ew li vir de ji hevdû ve têtin bipêkhatin, lêbelê Hebûna wan bi tişteki din ve têtê biderkevtin“⁴ – ew ne wî esamî dide binavkirin.

a) Ev divê bête bibîrxistin, ku Aristo bigir bi derbekê ve ne bi xwedanê vê têgihiştina perçan ve dihate biderkevtin, ji ya ku ew di dema nuh de bi rastî ve têtê biderkevtin, ku perçe bi sadebûn ve divê bête biderkevtin; jîbervêjî ve merov pir bi jîrbûn ve têtê biderkevtin, ku em avê ûhd. bi perçan ve didin bidanîn. Sadetîyeke wisayî hebûnîtiyê, destnîşantîyeke sade bi rûtbûnekê ve têtê biderkevtin, ew bi xwedanê tu rastîtiyê ve nayête biderkevtin, rengê sor – ne bi rastî ve – bi sadebûn ve bi vê têgihiştina hanê ve, bi rûtbûnekê ve têtê biderkevtin. Bêhne divê bi xwe ve bi xwedanê rastîtiyê ve bête biderkevtin, ew, bi nala yekîtiyê ve bi danîna dij ve, bi jihevduketî ve têtê biderkevtin. Aristo perçan (wek me di berê de li nik pêşîyan de didatin bidîtin) ji hevdû ve dihêle bêtin bipêkhatin, lêbelê ne ev sadîtiya dijwar; jiber ku dê sadîti bi tu livandinê û veguherîna ve bikarîba bihata biderkevtin.

c) bilindtirîn deq lêbelê hêjî bêhtir têtê biderkevtin, li kuderê de (gotinek Yunanî, (gotinek Yunanî) û (Gotinek Yunanî) têtin biyekkirin. Gewhera bi carekê ve, rastîti, bi xwe ve û ji bona xwe ve, xwe li vêderê de li nik Aristo⁵ de weha bi nêzîk ve dide bidestnîşankirin, ku ew „ne bi livandî ve“, ne bi livandinî ve, „û bi hergavî ve“ têtê biderkevtin, lêbelê pêrejî „bi livandî ve“, bi xurûbûna „çalakîtiyê ve“, acutus purus têtê biderkevtin. Ev bêhna giştî, heger ku ew di dema me de ji nû ve bête binivîsandin, dê gewhera bi carekê ve bi nala çalakîtiya xurû ve bête bidestnîşankirin, weha em vê ji nezaniya têgihiştina Arosto ve didin bidîtin. Qeşan ev bi rast û durust ve bi têgihiştina Xwedan ve dane bidîtin: Xwedan bi çalakîtiya xurû ve têtê biderkevtin, ew bi vê ve têtê biderkevtin, ciyê ku ew bi xwe ve û ji bona xwe ve têtê biderkevtin; ew bi pewistî tu metiryê ve nayête biderkevtin – tu nimûneyê bilindtir jê nayête bidîtin.

¹ Ibid., IV, 1.

² Ibid., IV, 3.

³ Ibid., IV, 4.

⁴ Ibid., IV, 5.

⁵ Ibid. XII, 6 (siehe IX, 8); XII, 7.

Yanjî bi şeweyekî din ve tete bigotin: Ew bi navkê ve tete bidekevtin, ji ya ku ew di dibûna xwe jî de bi xwedanê rastîtyê ve tete biderkevtin, ji ya ku gewhera (hinera) çalakîtya wê bi xwe ve tete biderkevtin, di gava ku herdu ji hev ve nayêtin bicihêkirin, jê dibûnîtî ji reng ve ne bi cudabûn ve tete biderkevtin, ew bi vê ve tete biderkevtin, ji ya ku navroka wê, destnîşankirina wêna bi xwe ve, xwe bi xwe ve dide biberkirin. Li vêderê de Aristo xwe ji Plato ve dide bicudakirin û ew li ser vî bingehê hanê de bi dijî jimarê, remanê û giştîbûnê ve ve dide bipevçûnîkirin¹, jiber „ku ev“ ne bi livandî ve, bi hebûn ve ji xwe ve û ji bona xwe ve, „ne bi nala çalakîtyê, kêrdarîtyê ve dê bête bidestnîşankirin, bi tu livandinê ve nayête biderkevtin“; ev ne bi mîna ligel çalakîtya xurû de tete biderkevtin, lêbelê bi nala rawestyayî ve tete biliberkevtin. Remanên, jimarên rawestyayî Plato ji bona rastîtyê ve nadin bigihandin; bi serêxwe ve² di rawestandina xwe de pêrejî bi çalakîtya bi serêxwe ve tete biderkevtin. Tînê³ ew wehajî bi qanûnmendîya xwe ve dide binavkirin; ew bi xwedanê (gotinek Yunanî) ve di xwe de tete biderkevtin, ew ne bes tenê bi binyatîya⁴ çalakîtyê ve tete biderkevtin, di dema ku navrok bi xwe ve ji cihekî din ve tete bihatin. „Ev bi dibûnê ve tete biderkevtin, ku ev, çiyê ku ew bi xwedanê dibûnê ve tete biderkevtin,“ (bi (Gotinek Yunanî ve) tete biderkevtin, tişt bi xwe ve – ligel rûtbûneke valayî wisa de ligel Aristo de nayête bigirêdan), „nejî bi kirin (rastî) ve (bi gotinek Yunanî ve) tete biderkevtin; ew weha nade bialîkarîkirin, ku gewheran (gotinek Yunanî) bi hergavî ve didin bikirin, bi mîna ku remana (gotinek Yunanî) plato û jimarên Pythagorîyan didin bikirin, „heger ku ne binçînîyek, dikare bide bilivandin (gotinek Yunanî), bide bidestnîşankirin, ku tete bidîtin. Heger ku (gotinek Yunanî) xwe nede bilivandin, weha ew ne bi kirin ve tete biderkevtin, û (gotinek yûnanîya) wê bes û bi tenha ve bi (gotinek Yunanî) ve tete biderkevtin; ev, çiyê ku ew li gora dibûne de tete biderkevtin, wehajî ew nikare bête bidîtin. Ev weha divê binçînîyek bête biditin, ku ew gewhera wê bi nala kirkirinê (livandinê) ve divê bide bixuyanîkirin“, kêrdarîtyê⁵ bi wê ve tete bigirêdan; weha li nik giyanî de tîn bi gewher ve bi xwe ve tete biderkevtin.

„Ev gewhera⁶ hanê hêjîbêtir bi bê metiryê ve tete biderkevtin“; jiber ku metiryê bi nala danîna wisa ve bi nala nayînîkirinê ve tete biderkevtin, ku tede veguhertin tete bikirin, ji ya ku ew ne xweser (tanî radeyekî) bi yekê ve ligel çalakîtya xurûyî gewherîtyê ve tete biderkevtin. Şewaz, wehajî çiyê din, hilgirtinekê bes û bi tenha ve dikare bête binayînîkirin, lêbelê rastîya wî çiyê, ew nehatiye bigotin; meteryê bi her bêhneke gewhera nelivandî ve tete biderkevtin. „lêbelê ew li vêderê de dihêle gûmankirin serê xwe bide bihildan. Êtir hemû kirin bi (gotinek Yunanî) ve tete bixuyanîkirin, lêbele ne hemû dibûn (gotinek Yunanî) dikare bête bijêhatîkirin; weha ku dibûn bi (gotineke) pêşîyî dikare bi hebûna xwe ve bête bixuyanîkirin“ – ew bi giştîbûnê ve tete biderkevtin. Hemû tînîtyê jî bi xwedanê dibûnîtyê ve tete biderkevtin, lêbelê ew wehajî dibûnîtyê dide bidan, ji ya ku ew nayête bijêhatîkirin; weha merov dikarîbû bida biremankirin, ku dibûnîtyê bi bilindtir ve dihata bidîtin. „Lêbelê heger ku ev weha bihata biderkevtin, weha dê ne hebûnîtyê (gotinên Yunanî) bihatana biderkevtin; jiber ku ew bi dibûnîtyê ve tete biderkevtin, ku ew bi rastî ve dikarîbû bi hebûnê ve bête biderkevtin, lêbelê dê ew hêjî ne (bi çend gotinên Yunanî ve) bihata biderkevtin. Tîn bi bilind ve, bi pêşîyî“ (prius) ve „bi nala dibûnîtyê ve tete biderkevtin.“ Aristo di vî warê hanê de dide bibîrxistin: „Ev jibervêjî ve nikare bête bigotin, bê çilo Ayînzana⁷

¹ Polimisieren: Polemicize, Polemize, Against: Dijwar behevthankirin, Pevçûn.

² Absolute: Absolute: Reha, Bala, Vebir, Bêpayan, Petî, Bijîn, Mutlek, Bi serêxwe.

³ Energie: Energy: Wize, Ûze, Hêz, Tab, Tîn.

⁴ Formelle: Formal: Mîrî, Mîranî, Mîrkarî, Binyatî, Zaravî, Rêbazî, Wêneyî.

⁵ Wirksamkeit: Effectiveness: Kêrdarîtyê, Karîgerîtyê, Çalakîtyê.

⁶ Substanz: Essence: Gewher, binert, nijad, nejad, maye, girte, dehker.

⁷ Theologen: Theologian: Ayînzana, Oldarzana.

dibêjin, ku di pêşî de di dema bêdawî de tevlihevbûnek“ (kronos) „yanjî şev“ – metêryê bi hebûnîtiya pêşî ve“ dihate biderkevtin, yanjî bi mîna Fîzîkyan ve, ku hemû carekê ji caran ve wetov dihatin biderkevtin. Jiber ku dê çilo hinek dikarîbû bihata bidîtin, heger ku ne li gora rastîtiyê de bi hoykarî ve bihata biderkevtin(Pevikeke dirêjî Yunanî)? Êtir metêryê xwe bi xwe ve, lêbele Xwedanê kar dide bilivandin. Leukip û Plato dibêjin, ku livandin bi hergav e tete biderkevtin, lêbelê ew, bê çima (gotinek Yunani), nadin bigotin. Çalakîtiya xurû li pêş (gotinek Yunaniya) dibûnîtiye ve, ne li gora demê ve, lêbelê li gora gewher ve tete biderkevtin“ – ev bi yek jêrdestiyekê ve, ji bêheneke giştîyî dûr ve tete biderkevtin; jiber ku ya bi serêxwe ve bi gewhera pêşî ve tete biderkevtin, „ev, çiyê ku ew di kêrdarîtiya mînatîyê de xwe hergav bi mîni ve dide bihiştin“. Li nik wî mercê telihevbûnekê ûhd, de dê kêrdarîtiyeke bête bidanîn, ji ya ku ew ji bona ser yê din ve, ne ji bona ser xwe ve, tete biçûyîn, bi xwedanê mercekekê ve tete biderkevtin; bes û bi tenha ve telihevî¹ bi dibûnîtiyê² ve tete biderkevtin.

Bi nala Gewher, rastîtiyê ve, weha divê bête bidanîn, çiyê ku ew di xwe de bi xwe ve, weha, „ di bazinê de, dide bilivandin; û ev ne bes û bi tenha ve di hişdarîkirina remankirinan de, lêbelê wehajî di nava kirinê (gotinek Yunanî) de divê bête bidîtin“ – anko, ev tete biberdestkirin, bi rastîyekê ve di serûştîya diyar ve tete bihebûnîkirin. Ev ji destnîşankirina gewheran ve bi carekê ve bi nala kirkirinê ve tete bihatin, ev di rastîtiyê, şeweyê tiştan de kevtinan dide bikirin. Bi nala ya xwe ve, çiyê ku ew bi diyar ve tete biderkevtin, ev bi gewhera bi carekê ve „bi esmanê hergavî ve“ tete biderkevtin; ji ya ku ew bi du şeweyên wênekirina bi carekê ve bi remankirina hişdarî û esmanê hergavî ve tetin biderkevtin. Lêbelê esman tete bilivandin; lêbelê ew jî bi livandinekê ve tete biderkevtin“. Jiber ku ev bi xirêbûna „livandinîtiyê û livandinê ve tete biderkevtin, weha yek navînî, ji ya ku ew tete bilivandin, bi nelivandinê ve – bi xwe jî ve pêrejî bi yek pêkhatinê û tînê ve tete biderkevtin“; ew ji bona Aristo ve bazinê ya di xwe de hişdarîya vezîvîrandî – ligel destnîşankirên bi derxistina mîna xwe ve, dide bidestnîşankirin. Ya nelividanî, çiyê ku ew tete bilivandin – ev bi destnîşankirine mezin ve tete biderkevtin; ya ku ew xwe bi xwe ve bi mayîna mîna xwe ve, reman, dide bilivandin û ew di pêwendîya ligel xwe de bi xwe ve tete bimayîn. Ew vê bi vî şeweyê hatî ve dide bixuyanîkirin: „Livandina wîna bi vî şeweyê hatî ve tete bidestnîşankirin. Ewa hanê dide bilivandin, çiyê ku ew dê bête bidilbijandin û çiyê ku ew dê bête biremankirin, ev, çiyê ku ew dê bête bidilbijandkirin û çiyê ku ew dê bête biremankirin, bi xwe ve bi bêlivandin ve“, bi rawestayî ve „tete biderkevtin“³

Ev bi armancê ve tete biderkevtin; ev navroka hanê yanjî armanc lêbelê bi dilbijandinê ve û bi remankirinê ve bi xwe ve tete biderkevtin; armanca wisa bi sipehîbûnê ve, bi başîtiyê ve tete biderkevtin. Çiyê ku ew dê bête bidilbijandin, ew bi vê ve tete biderkevtin, çiyê ku ew bi nala sipehîbûnê ve tete bidiyarkevtin“ (ji bona serî ve tete bikevtin), “ya wêyî pêşî“ yanjî armanc tete biderkevtin, „çiyê ku ew ligel vîni de dê bête bixwestin, çiyê ku ew bi sipehîbûn ve tete biderkevtin.“ Ew bi nala gewhera tişt ve tete bidanîn, çiyê, „ku em lêbelê lê didin bidilbijandin, jiber ku ew wisa tete bidiyarkevtin“. Êtir di pişt re dê ew tanîradeyekî di rêya çalakîtiyê de bihata bidanîn; ew bi xwe ve bi serêxwe ve tete biderkevtin, dilbijandina me dê di pêşî de bête bişiyarkirin. „Ev binçînîya“ rast lêbelê li vêderê de „bi remankirinê ve tete biderkevtin; jiber ku reman dê bes û bi tenha ve ji bal remankirinê ve bête bilivandin“. Reman bi xwedanê navrokê ve tete biderkevtin; ew bi nelivandinê ve tete biderkevtin, ji ya ku ew tete bilivandin. Lêbelê ev navroka hanê bi xwe ve bi remankirinekê ve tete biderkevtin, weha ew bi xwe ve bi berkirina remankirinê ve tete biderkevtin; ew nebilivandî ve û weha bi carekê ve bi mîni ve ligel çalakîtiya remankirinê ve tete

¹ Chaos: Chaos: Tevlihevî, Bêser û Berî, Bêser û Binî, Pêşewî.

² Möglichkeit: Possibility: Dibûnîti, Çêbûnbarîti, Luwan.

³ L. 1 (Bi Yunanî ve hatîye binivîsandin).

biderkevtin. „Lêbelê evaya remankirî“ (merov bi kêm ve, bi çavên xwe ve dide bibawerkirin) ku bi rêza ji xwe ve û ji bona xwe ve têtê biderkevtin, ku ew bi xwe ve ji bona xwe ve bi perçê xwe ve têtê biderkevtin“ – ji yê ku ew bi nala tişt ve ji bona xwe ve bi remana hebûnîtyê ve hatîye bidanîn; „û ev perçeyê din bi gewhera yê pêşî ve têtê biderkevtin, hoyê pêşî bi sadebûn ve – ne bi yekê ve -, û bi xurûbûna libatîyê¹ ve têtê biderkevtin.“² (Gotinek Yunanî) ev remana hanê bi remankirinê ve têtê biderkevtin; ev remana hanê weha bi hoyê bi carekê ve têtê biderkevtin, ew bi xwe ve ne bi livandî ve têtê biderkevtin, lêbelê ew bi mînê ve ligel remankirinê ve têtê biderkevtin, ji ya ku ew dê ji bal wî ve bête bilivandin. „Sipehîbûn û başîtî“ (Erk, hebûnîtya bi xwe ve û ji bona xwe ve, armanca dawî) êtir bi vê ve têtê biderkevtin“ - bi yek nelivandinê ve, ji ya ku ew pê têtê bilivandin.

„Lêbelê ku nexwestin bi nelivandinê ve pê têtê bigirêdan, têgihîştinê dide bixuyanîkirin“³ – „Çi dê bête bilivandin, ew dikar xwe wehajî bi rengê din ve bide bireftarîkirin. Vîyan⁴ (gotinek Yunanî) bi carekê ve bi veguhertina pêşû ve têtê biderkevtin; ji ya ku ew di pêşî de bi bizanê livandinê ve têtê biderkevtin, lêbelê ev dê ji bal wîna ve bête bilivandin.“ Ji yê ku ew bi têgihîstinê ve, bi Principium cognoscendi ve, wehajî bi livandiyê ve, Principium essendi ve têtê biderkevtin; ew bi nala Xwedan ve dide bipeyivandin û ew pêwendîyê ji bona ser şiyarbûna tekateka ve dide bixuyanîkirin.

„Hoyê pêşî bi neçarî ve têtê biderkevtin., Bi neçarî ve dê ew bi sê şêweyan ve bête bigotin: a) di rêya zordarîtyê de, cîyê ku ew bi dijî mêldarîtyê ve têtê biderkevtin (gotinên Yunanî); b) ya duwem, bi bê vîna ve başîtî; c) çiyê ku ew ne li ser şêweyekî din de dikare bête biderkevtin, lêbelê tanî radeyekî ew têtê biderkevtin. Li ser binçînîyekîyî nelivandîyî wisa de êtir esaman û tevahîya serûştîyê têtê bivekirin“ – diyara hergavî û diyara veguhertinê têtê biderkevtin. Ev rêstika hanê bi hergavî ve têtê bidirêjkirin û ew bi hergavî ve wisa têtê bimayîn. „Ji bona me“ bi nala yekayekan ve „bes û bi tenha ve bi demeke kurt ve mayînek, jîyan ji me re, ji ya ku ew deha bi başî ve têtê biderkevtin, têtê têtê bixweşkevtin. Lêbelê ewaya hergav weha têtê biderkevtin, ji bona me ve lêbelê ew bi nedibûnîtyê ve têtê biderkevtin. Lêbelê jiber ku çalakîtya wênayê“ (gotinên Yunanî, esmanî) „bi xwe ve wehajî bi xweşî (gotinek Yunanî) ve têtê biderkevtin: weha ji bervêjî ve şiyarbûn, pêhestkirin û remankirin (gotinek Yunanî) bi xweşîtya dewlemendîrîn ve“ – bi servajî razanê ve „têtê biderkevtin“. „Lêbelê hêvîtyê û bîrwerîtyê (di pêşîtyê de bi xweşîtyê ve) „ji bona van daxwazên hanê ve“ (têtin biderkevtin), ji ber ku ew bi wîzê ve têtin biderkevtin. „Lêbelê remankirin, ji ya ku bi xurû ve ji bona xwe ve bi xwe ve têtê biderkevtin, ew bi remaneke wê ve têtê biderkevtin, çiyê ku ew bi deha baştir ve ji bona xwe ve û bi xwe ve têtê biderkevtin“ – ew bi armanca bi serêxwe ve ji bona xwe ve bi xwe ve têtê biderkevtin. Ev armanca dawî bi remankirinê ve bi xwe ve têtê biderkevtin; dîtî⁵ ji bervêjî ve bi deha ve bi baştir ve têtê biderkevtin. „Lêbelê remankirin (gotinek Yunanî) xwe bi xwe ve di rêya danîna (gotinek Yunanî, wergirtina) remankirîtyê (gotinek Yunanî) de dide biremankirin, weha ew bi wergirtinê ve têtê biderkevtin; „lêbele dê ew bide biremankirin, gava ku ew destên xwe pê dide bidan û dide biremankirin (pevikek ji gotinên Yunanî ve); weha ku remankirin û pêremankirin bi mîna hev ve têtê biderkevtin“, babet ji bona jêhatîbûnê, wîze ve têtê biveguhestin.

¹ Tätigkeit: Activity: Çalakî, Çolexî, Gurcî, Sazî, Lebat, Livbarî, Destbizêvî, Gorbizî, Kirdarî, kirin.

² L. 1 (Bi Yunanî ve hatîye binivîsandin. Bi gotineke hêja ve – bi perçeyekî ve, ligel xwe bi xwe ve têtê bidestnîşankirin).

³ L. 1.: (Hemû bi Yunanî ve hatîye binivîsandin).

⁴ Trieb: Drive, Desire, Urge: Vîyan, Hewes, Niyaz, Hez, Pirge, Xweazî, Daxwaz, Kam, Dilhebûn, Dilxwazî, Arezû, Mebest, Wîstin, Bijya, Dilbijandin, Qîm, Mereq, Bêz, Xwestin.

⁵ Theorie: Theury: Dîtî, Dîtane, Têriwanî.

Bêhna serokî di felsefa Aristotî de têtê biderkevtin, ku remankirin û pêremankirin bi yekê ve têtê biderkevtin – ku heyîtî û remankirin (wize) bi yekê ve û bi mîna xwe ve têtê biderkevtin. „jiber ku wergirtina remankirinê û gewhera wê bi remanê ve têtê biderkevtin.“ Remankirin bi remankirina remankirinê ve têtê biderkevtin. Li ser remankirinê de Aristo dide bigotin: „Ew dide bikêrkirin, tanî ku pê têtê bikirin“ (yanjî: maldarîya wê bi yekê ve ligel kêrdarîtîya wê de têtê biderkevtin); „weha ku ewa hanê“(kêrdarîkirin, çalakî) „bêtir bi Xwedanî ve bi nala wêna hanê ve têtê biderkevtin, çiyê ku ew bi xwedanîna hişdarîya (gotinek Yunanî) remankirina Xwedanî ve dide bimebestkirin“ (Gotinek Yunanî).¹ Nebes tenê pêremankirin bi deha baştrîn ve, lêbelê wiza remankirinê bi xwe ve têtê biderkevtin. „Hizirdarî² (gotinek Yunanî) weha bi kêfxweştirîn ve,, (bi hogirîtî (gotinek Yunanî ve) „û bi baştirîn (bilindtirîn) ve têtê biderkevtin. „Êtir heger ku Xwedan hergav wisa pê têtê bikêfxweşkirin, bi mîna ku em tanî radeyekî (çend gotinên Yunanî) – li nik xwe de bi nala rewşa yekayekan ve didin bidîtin- :“weha ew bi hêjabûneke avrûmet (gotinek Yunanî) ve têtê biderkevtin; heger ku hêjbêtir – bi hêjabûneke avrûmet ve bête biderkevtin.“ (Merov di rêya pesindkirinê³ -agehdarîyê, lênerînê, zanebûneke bilind de – ji bona felsefê ve hatîye bigihandin.)⁴ „weha ew lêbele pê (gotinek Yunanî) hatîye bigihandin. Di vê de lêbelêjî jîyan têde têtê bidîtin. Jiber ku kêrdarîtîya remankirinê bi jînê ve têtê biderkevtin“ (Pevikeke dirêj bi zimanê Yunanî ve). Baştir: Êtir jîna (gotinek Yunanî) bi kêrdarîtîye ve têtê biderkevtin. „Ew bi kêrdarîtîyê (gotinên Yunanî) ve têtê biderkevtin); ji ya ku ew li ser xwe de bi xwe ve bi kêrdarîtîya çûyînî ve ji ya deha bi baştirîn û hergavîyî (gotinek Yunanî) jînê ve têtê biderkevtin. Lêbelê em didin bigotin, ku Yezdan bi yeke hergavî ve û bi jîneke baştirîn ve têtê biderkevtin. – Ev (gotinek Yunanî) hêjbêtir bi tu mezibûnê ve nayête biderkevtin.“

Liberkevtin⁵ dide bigotin: Ku rastî bi yekîtîya xweyîtîyê û heyîtîyê ve têtê biderkevtin, û jibervêjî ve ew ne bi vê ve û ne jî bi ya din ve bi mîna vîna ve yanjî bi mîna ya din ve têtê biderkevtin. Di van rengên pojandinên kûr de Aristo xwe li valî de û li walî de didate bikarkirin. Di xwe de, babet, bes û bi tenha ve bi (gotinek Yunanî), dibûnîtîyê ve têtê biderkevtin; rastî ji bona wîna ve bi vê yekîtîya hanê ve bi xwe ve têtê biderkevtin. Yekîtî bi gotineke bed ve têtê biderkevtin; ew bi rûbûnîtîyê ve, bes bi liberkevtinê ve têtê biderkevtin. Felsefe ne bi rêstikeke mînahev ve têtê biderkevtin; ev ne bi felsefetîyê ve têtê biderkevtin. Weha ev li bal Aristo de jî ne bi mînahevîtîyî zuha ve têtê biderkevtin; ew ne bi (gotinek Yunanî) ve, bi Xwedê ve têtê biderkevtin, lêbelê ev bi wize ve têtê biderkevtin. Ew bi Calakîtîyê, livandinê, pengizandinê ve – û ne bi mînê ve têtê biderkevtin; ew di cudabûnîtîyê de pêrejî bi mînê ve ligel xwe de têtê biderkevtin. Heger ku Aristo mejîyê kaha liberkevtina bi mînê ve yanjî serpehatî (nihil est in intellectu, quod non fuerit in sensu) bi binçinî ve bidate bikirin: weha dê ew tucarî ji bona remana (Gotinek Yunanî û gotinekedîyi Yunanî) hizirdarî ve bihata bigihandin. Dibûnîtî û rastîtî bi mînahev ve têtin biderkevtin; (gotinek Yunanî) wehajî bi (gotinek Yunanî) ve têtê biderkevtin, lêbelê ne dibûnîtîya giştî – jibervêjî ve ya bilind -, lêbelê yekyekîtî, çalakefî. Ew bi ducarî ve (gotinek Yunanî) yên erînkirî û nayînkirî dide bicudakirin. (Gotinek Yunanî) bi nala nayînkirinê ve bes û bi tenha ve bi nala ji bona xwe ve, bi remana bi serêxwe ve bi nala bi xwe ve lê têtê bitemaşekirin, Bav; lêbelê di pêşî de dê ew bi nala çalakîtîyê ve bête bidanîn. Belam eva pêşîyî, nelivandî, bi nala ji çalakîtîyê ve, bi nala nayînkirinê ve hatîye bicudakirin, hêj ew bi nala bi serêxwe ve bi çalakîtîyê ve bi xwe ve têtê biderkevtin. Ev (gotinek Yunanî) bi

¹ L. 1.: (bi Xunanî ve hatîye binivîsandin).

² Spekulation: Speculation: Hizirdarî.

³ Bewundern: Admire: Pesindkirin

⁴ Ibid.1, 2.

⁵ Bigriff, Difination: Difination, Idea,: Liberkevtin, Têgihîştin.

hemyî ve bi xwe ve tête biderkevtin; lêbelê ew di pêşî de bi rastîyê ve di rêya çalakîtiyê de tête biderkevtin.

Remankirin ji bona Aristo ve bi babetekî ve bi mîna ya din ve – bi corekî ve ji zînetê ve tête biderkevtin. Ew nade bigotin, ku ew bes bi tenê ve bi rastîyê ve, hemû bi remankirinê ve tête biderkevtin; lêbelê ew dide bigotin, ku ew bi yekemîn ve, bi xurtirîn ve, bi dadwerîtirîntir ve tête biderkevtin. Ku remankirin, bi nala ku ew ji bona xwe ve bi xwe ve dide bireftarîkirin, ku ew bi rastîyê ve tête biderkevtin; em didin bigotin. Hêjêdûrtir em didin bigotin, ku remankirin bi hemû rastîyê ve tête biderkevtin; ne wetov Aristo tête biderkevtin. Wetovjî em di wênekirina hestyariyê ûhd. de bi nala rastîyê ve li teniştê remankirinê de bi xwedan ve têtin biderkevtin. bi mîna ku niha felsefe dide bigotin, Aristo xwe wilo nade bipeyivandin; lêbelê ew dîtina hanê tanî radeyekî bi bingeh ve tête bidanîn. Wetov ev bi felesefa hizirdariyê Aristo ve tête biderkevtin, ku ew li hemûyî remankirî de lê bide bitemaşekirin, wan ji bona remanan ve bide biveguhertin. Aristo babetan dide biremankirin, û di gava ku ew bi nala remankirinan ve têtin biderkevtin, ew di rastîya xwe de têtin biderkevtin; ev bi (gotinek Yunaniya) wê ve tête biderkevtin. Ev nade bigotin, ku babetên şerûştîyê jibervêjî ve bi xwe ve dikarin bidin biremankirin. Babet bi xweyîti ve ji bal min ve têtin biremankirin; di pişt re remankirina min jî bi têgihiştê tişt ve tête biderkevtin û evjî bi gewhera tişt ve tête biderkevtin. Di serûştîyê de têgihiştin ne bi nala remanê ve di vê azadiya hanê ve tête bihebûnîkirin, lêbelê ew bi xwedanê goşt û xwînê ve tête biderkevtin; lêbelê ew bi xwedanê gîyan ve tête biderkevtin, û ev bi têgihiştina wê ve tête biderkevtin. Bi çî tişt ve bi xwe ve û ji bona xwe ve pê têtin biderkevtin, Aristo pê tête birûniştin; û ev bi (gotinek Yunaniya wêna) ve tête biderkevtin. Têgihiştin ne ji bona xwe ve bi xwe ve tête biderkevtin, lêbelê ew tête biderkevtin, di rêya dervetîyê de ew tête biçilmisandin. Têgihiştina sade ji rastîyê re tête biderkevtin: „Rastî bi mînahevbûna wênekirinê ve ligel tişt de tête biderkevtin.“ Lêbelê wênekirin bi xwe ve bes û bi tenha ve bi wênekirinekê ve tête biderkevtin. Ez ligel wênekirina xwe de (navroka wêna de) hêjî bi derbekê ve ne bi mînahevbûnê ve têtin biderkevtin. Ez xaniyekî, sitûnekê didim biberçavkirin, ku ez hêjî nayêtim biderkevtin – ez û wênekirina xanî bi yekeke din ve têtin biderkevtin. Bes û bi tenha ve di remankirinê de rastîya mînahevbûna heyîtiyê û xweyîtiyê tête biberdestkirin; ev bi min ve tête biderkevtin. Aristo xwe weha xwe li ser bilindtirîn deqa dîtîne ve dide bidîtin; merov nikare bi kûrtir ve bixwaze bide bizanîn. Ew bes û bi tenê ve hergav bi xwe ve bi xwedanê şewazê ve tête biderkevtin, ku ew ji wênekirinan ve, ji zînetên serpêhatîyan remanê ve, ji bona nimûne ve, ji xewê, westandinê ve dide bidestpêkirin; jê lêbelê ew êtir remankirinê dide bicudakirin. Aristo bes û bi tenha ve ji (gotinek Yunani) ve, ne ji taybetîyeke serûştîya (gotinek Yunani) ve dide bixeberdan.

Li vêderê de Aristo êtir hêjî pir gûmanan dide bivekirin, gelo ji bona nimûne ve remankirin bi hevdu re tête bidanîn, gelo zanistî bi tiştê ve bi xwe ve tête biderkevtin. „Ev hêjî hinekan ji gûmanan (Gotinek Yunani) ve jiber (gotinek Yunani) ve didin bipeydakirin; jiber ku ew li jêr tevayê de Xwedanîtiyê dide bixuyanîkirin; ev bi hinek dujwartîyan ve hate biderkevtin (xwe pê bide biwênekirin), di kîjan destnîşankirnan yanjî zînetan de (bê çilo ew xwe dide bireftarîkirin, ku) ew vê bi (çend gotinên Yunani ve) dide biderxistin). a) Gava ku ew nede biremankirin, lêbelê ew xwe bi mîna razanvanekî ve dide bireftarîkirin, çilo de ew bi baştirîn (gotinek Yunani) ve bihata biderkevtin)? b) heger ku ew lêbelê bide biremankirin û ji bona wîna ve lêbelê yekekî din pêre dihate bizalkirin (du gotinên Yunani); weha dê ev bihata biderkevtin, bê bi çî vê gewhera wî, ne bi remanekê ve (Gotinek Yunani), lêbelê bi sermiyanekî, hêzekê) ve tête biderkevtin.“ Hemû bi remanekê ve, hergav bi yek nebînvedan ve tête biderkevtin; em wehajî ne remankirinekê li ber xwe de didin bidîtin. „Weha dê ew bi baştirîn (gotinek Yunani) gewher ve bihata biderkevtin; jiber ku reman (du gotinên

Yunanî,, actu) „, ji bona wîna ve bi avrûwa (gotinek Yunani) wî ve tète biderkevtin. c) Gelo êtir reman (gotinek Yunanî) yanjî remankirin (gotinek Yunanî) bi gewhera wî ve tète biderkevtin, bi çi ve ew dide biremankirin? Xwe bi xwe ve yanjî bi yekekî din ve? Û heger bi yekekî din ve, hergav bi wî bi xwe ve yanjî bi yekekî din ve? Lêbelê êtir ne bucadabûn ve tète biderkevtin, ku li ser sipehîbûnê yanjî lihevastîbûnê de tète biremankirin?

„a) heger ku (gotinek Yunanî), ne bi remankirinê (gotinek Yunanî) ve, lêbelê bes û bi tenha ve bi (gotinek Yunanî) maldarîyê ve tète biderkevtin, weha dê remankirina li dûhevdu de ji bona wîna ve bi westandineke pir ve bihata biderkevtin“, hêz xwe dide bikêmkirin. „b) Belkî di pişt re“, heger ku reman ne bi vê rastîyê ve bihata biderkevtin, weha“, dê yekekî dinê deha baştir ji (gotinek Yunanî) ve bihata biderkevtin – ya remankirî (gotinek Yunanî); û remankirin û reman xwe di wê de didin bidîtin, di ya ku ew bi bedtir ve dide biremankirin – ku ew xwe ji vê ve bide bibazdan. Jiber ku ne dîtina hinekan bi başî ve tète biderkevtin, ji wan ve ku bidin bidîtin; (Gotinek Yunani) dê ne bi baştirîn ve bihata biderkevtin. (Gotinek Yunanî) wisa bi vê ve tète biderkevtin, ji ya ku ew bi xwe ve dide biramankirin, jiber ku ew bi deha baştirîn ve (gotinek Yunanî, bi xurttirîn) ve tète biderkevtin û ew bi remanê ve, bi remana remankirinê ve tète biderkevtin (pevikek Yunanî). Jiber ku zanebûn û hestiarî û remankirin û pêremankirin hergav ji bona yekeke din ve têtin bixuyanîkirin“ (ew bi xwedanê tişteki din ve têtin biderkevtin – yanjî ew bi diyarbûnekê ve tetin biderkevtin); „hebûna wan bi xwe ve bes û bi tenha ve di derbasbûnê (gotinek Yunanî) de“ - têtin bidîtin. c) Di pişt re, heger ku remankirin (gotinek Yunanî) û ya ku pê dê bête biremankirin (gotinek Yunani), bicudabûn ve têtin biderkevtin, gelo ji bona kîjanê ve ji herduwan ve baştî (gotinek yunanî) tète bihatin? Jiber ku ev ne bi wê xwe ve ji bona remankirinê (Gotinek Yunanî) ve û ji bona pêremankirinê (gotinek Yunanî) ve tète biderkevtin. Yanjî li nik hinek tiştan (gotinek Yunanî) de zanistî bi tişteki ve bi xwe (gotinek Yunanî) ve tète biderkevtin? – Ev di karkirîyê (gotinek Yunanî) de gewher û destnîşankirîtiya armancê (gotinên Yunanî), di bingehîya dîtinîtiyê û remanê (gotinek Yunanî) de tète biderkevtin.

Jiber ku ev weha pêremankirin û (gotinek Yunanî) ne bi cudabûn ve têtin biderkevtin, bi nala ji yên ku ew bi xwedanê tu (gitinek Yunanî) ve nayêtin biderkevtin, ew bi mîne ve têtin biderkevtin; û ew bes û bi tenha ve bi yek remana pêremankirî ve tète biderkevtin.

„Hêjê gûmanek tète bivezîvirandin, gelo remanek ne bi lihevdundanînekê (gotineke Yunanî) ve tète biderkevtin? Êtir ev dixwaze xwe di perçên tevayê de bide biveguhertin. Baştî (gotinek Yunanî, armanc) lêbelê ne di vê perçî yanjî wî perçî de tète biderkevtin, lêbelê ew bi baştîyê ve di tevayîtiyê (gotinên Yunanî) de, bi nala yekekî din ve ji wî ve – ji tevayîtiyê ve tète biderkevtin. „weha reman hebûna xwe (gotinên Yunanî) bi hergavî (gotinên Yunanî) ve“ – bi mîna baştîyê ve di gerdûne de tète bireftarîkirin.

Aristo¹ hêjê hin remanên dijî dide binayînîkirin: Ew ji bona nimûne ve ji bona nava şermezariyê ve têtin bikevtin, ji yên ku ew hemûyî ji danînen dijûnan ve dihên bêtin birabûn. Metafizîkîya wîyê bêtirî din li destnîşankirinên nêzîktir de didin bilêkolandin, bê ka reman bi çi ve tète biderkevtin, bê ka binçînî ûhd. bi çi ve tète biderkevtin? Lêbelê ew bi şeweyekî berdayî ve di kêlekahevduyî de tète bidîyarkevtin, gelo dê ew di pişt re ji bona tevahîya têgihiştineke hizirdarî ve bête biyekkirin?

Ev hizirdarîya² hanê lêbelê êtir bi baştirîn û bi wirtirîn ve tète biderkevtin. Ev remana hanê êtir divê di nêzîkbûna Serûştîyê de (bi nala Esmen ve) û di remankirina hişdarîtiyê de bête bidîtin. Aristo êtir ji vir ve ji bona ser dîtinîtiya Xwedan ve, ji bona

¹ Ibid. XII, 10.

² Spekulation: Sdeculation: Hizirdarî.

ser dîtînîfîya Esman ve têtê biçûyîn. Xwedan, bi nala Xwedanê jîndar ve, ew bi gerdûn¹ ve têtê biderkevtin; di gerdûn de Xwedan bi nala Xwedanê jîndar ve têtê bidiyarkevtin. Ew li vederê de bi nala diyarbûnê ve yanjî bi nala livandinê ve têtê bidakevtin. Û di pêşî de di diyarbûnê de cudabûn di navbera hoykarîya livandinê û livandan de têtê bidîtin. „Binçînî“, Hoykarî², Esman, „bi xwe ve ne bi livandî ve têtê biderkevtin, lêbelê bi livandî ve – di hergavî de û di livandinekê de têtê biderkevtin“; Ev bi Esmanê sitêrên hîmkirîti ve têtê biderkevtin. „Em ji bil veguhestinên sadeyî (gotinên Yunanî) tevayê ve, livandina pêşîyî ne livandina gewhere ve (veguhestina banê esman, gotinên Yunanî), hêjî livandinên din din – ji yên stêran³ ve, didin bidîtin.“ Di pişt re Aristo ji bona ser Stêrên Gerok⁴ ve têtê bihatin; ji bona ser nêzîkbûnê ve em nikarin xwe bi ser ve bidin biberdan.

Li ser vê de – li ser rêxistina gerdûnê de bi giştî ve – Aristo dide bigotin⁵, „divê Lêbête bilêgerandin, bê li ser kîjan şeweyî ve serûştîya giştî başîtiyê û bedîtiyê di xwe de bi maldarî ve têtê biderkevtin? Gelo bi nala hinekî ve bi taybetî ve û ji bona xwe ve û bi xwe ve: yanjî bi nala rêxistinekê ve: yanjî li ser herdu şeweyan de, bi mîna leşkerekî ve têtê biderkevtin? Jiber ku di rêxistinê de başîti û Serdarêşer têtê bipeyadakirin, û ew tanî radeyekî bilind pê ve têtê biderkevtin (pevikeke dirêjî Yunanî); jiber ku ew ne di rêya rêxistinê de, lêbelê rêxistin di rêya wîna de têtê biderkevtin. „Ew bi giştî ve bi wê ve têtê bimayîn, bi mîna ku wehaji Serdarêşer bi rêxistdarîyê ve û bi danîna rexistinan ve têtê biderkevtin.

„Hemû êtir bi şeweyekî ve bi (gotinek Yunanî) ve têtê biderkevtin, lêbelê ne bi wî şeweyê mînê ve, bihev re têtê birêxistin (gotinek Yunanî)“ – (corên cudayên Lebatan⁶) -, „ya melevanîkirî û firandîkirî û şîneyetî; û ew ne bi weha ve têtin biderkevtin, ku tu ji wan ve têtê ji bona yên din ve bi xwedanê pêwendîyê ve nayête biderkevtin, lêbelê ew bi pêwendîyekê ve ligel hevdu de têtin biderkevtin. Jiber ku hemû ji bona hevgerîdanekê ve ligel hevdu de têtin biderkevtin.

Lêbelê mîna di xanîyekî de ji bona Azadvanan ve bi kêmtirin ve destûr têtê bidan, çiyê ku ew bi (lihevastî, gotinek Yunanî) ve dikarin bidin bîkirin, lêbelê çiyê ku ew didin bîkirin, hemû yanjî piranî „ (qanûn) „têtê bidanî“ (ew di pêşî, gotinek Yunanî de „têtê bitomarkirin – ji bona Bendan û cenaweran ve bi dij ve bi kêmbûn ve, çiyê ku ew bi giştî ve têtê biderkevtin (çend gotinên Yunanî), lêbelê pirîti, bi mîna ku ew têtê bihatin“ (Gotinên Yunanî, li gora kêfê û lihevastîbûnê de): wehaji bi deha baştirîn ve, li gora giştîbûnê, remankirinê, gotinek Yunanî de bi kirdarî ve têtê biderkevtin. „jiber ku binçînîya heryekê bi serûştîya wî ve têtê biderkevtin. Wetovjî bi neçarî ve têtê biderkevtin, ku hemû bi cudabûn ve (bi dadkirinê ve) ji bona ber dadgehê ve têtê bihatin; lêbelê hin wetov têtê biafirandin, ku ligel wî de bi xwe ve hemû di civakê⁷ de ji bona tevayê ve“ – bi dijî jimarên û remanan ve „têtê biderkevtin“⁸.

„Tucarî geşbûn⁹ pir desthilatîyê nade bianîn;

bes û bi tenha ve yek bi Desthilatdar ve têtê biderkevtin.“¹⁰

¹ Universum: Universe: Gerdûn, Dunya. Cîhan, Gîtî.

² Ursache: Reason: Hoykarî.

³ Palneten: Planet: Stêrên gerok

⁴ Ibid. XII, 8.

⁵ Ibid. XII, 10, inîti.

⁶ Organe: Organ: Endam, Damûdestgeh, Lebat, Organ (alava mûziqeyî) Org, Demrast, (Rojname, Kovar).

⁷ Gemeinschaft: Community: Civak, Hoz, Tîre, Qol, Top, Tomerî, Komele, Hobe, Obe.

⁸ L. 1. (Bi L. 1. (Bi unanî ve hatîye binivîsandin).

⁹ Gedeihen: Perosper, Threive: Dewlemendbûn, Serkevtin, Geşbûn, Zengînbûn.

¹⁰ L. 1: Bi Yunanî ve hatîye binivîsandin (Hom. II, II. V. 204).

Zanistîyên taybetî, ji yên ku Aristo ligel wan de didate bireftarîkirin. Li nik gîyanê de dê em careke din ji bona ser remankirinê ve bêtin bivezîvirandin. Aristo bi xwedanê pir nivîstên Fîzîkalî –Laşî ve-, ku têde nivîstên li ser gîyan (dirûn), zînetê wî de bi xwe ve têtê biderkevtin. Li vir de li ser nivîstên jîrîtî de têtê bi biaxivtin. Tiştê ku tanî niha li ser de hatîye bikarhatin, ew di Mêtafizîk de (di derîyê yanzdehemîn yanji duwanzdehemîn nivîstê de) têtê bidîtin, Di rêça gîyan de hizirtirîn bi careke din ve têtê bivezîvirandin.

2. Felsefa Serûştîyê

Fîzîka Aristot yanji Felsefa Serûştîyê di tevahîyê rêzekî de ji nivîstan ve têtin binavrokkirin, ji yên ku ew tanî radeyekî tevahîya rêxistina wan didin biavakirin, çiyê ku ew navroka (tevahîya firehûna) Felsefa Serûştîyê dide biderxistin. Em dixwazin tevahîya pîlanê gîstî bidin bidan. Nivîsta wîyê pêşî bi „Pfysische Lehre – Rêça Laşî - ve di heşt nivîstan de; „gotinek yunanî, yanji ji heşt binçînîyan ve (gotinek Yunanî)“ têtê biderkevtin. Ew têde rêça ji têtîhiştina şerûstîyê ve bi derbekê ve, ji livandinê ve, ji cih û demê ve dide bireftarîkirin; bi mîna ku ev pêyev têtê bigirêdan. Diyara pêşîyî gewhera bi serêxwe ve bi livandinê û bêhnên wê, cih û demê ve – bi têtîhiştina diyara wê ve têtê biderkevtin, ji ya ku ew xwe di pêşî de di laşên dunyayê de ji bona binçînîya tekbûnê ve dide bibirin. Fîzîka (Aristo têtê biderkevtin, çiyê ku ew ji bona fîzîka niha ve bi rastî ve bi mêtafizîka serûstîyê ve têtê biderkevtin; Fîzîkvan bes û bi tenê ve didin bigotin, çiyê ku ew didin bidîtin, çiyê xweşî û bi deha ve bi baştirîn alafan ve wan ew dabûn bikirin – ne, ji yê ku wan pê dabûn biremankirin.) Li ser vê de jîbervêjî ve nivîstên wî „li ser Esman de“ têtin bihatin, ew li ser serûştîya laş de bi carekê ve û li ser laşên rastîyî pêşîyî erdê û laşên esmanî de bi derbekê ve û li ser pêwendîya laşên gîştîyî rûtî de li dûhevdû de (xweşikbûn) mîna di giranbûn ûr sivîkîtiya mêtîkîyê de, û di rêya destnîşankirina laşên rastîyî rûtîkirî de yanji perçan de didin bireftarîkirin. Di pişt re nivîstên wî „li ser pêkhatin û nemankirinan de“, li ser rewendkirinên laşî de – mîna di berê de li ser livandinê, rewendên¹ remankirî de têtin bihatin. Ji bil perçên laşîyan ve êtir di vir de bêhn têtin biderkevtin, ji yên ku ew bes u bi tenha ve di rewendê de bi nala yên wetov ve têtin bidanîn: Germbûn, Sarbûn ûhd.; ew perçên hanê: alîyê heyî rastî, xweser têtê bidîtin – ev behnên bûnê yanji nemankirinê, ji yên ku ew bes û bi tenha ve di livandinê de têtin biderkevtin. Têde „Meteorologie – Şinasîya Av û Bayê-, wîna xwe dide bi veşartin; ev bi rewenda – kirina- laşîyî gîstî ve di şeweyê wêyî rastî de têtê biderkevtin. Li vêderê de êtir perçên destnîşankirî: Baran, Şorbûna Derya, Ewir, Mêj, Zîpîk, Berf, Sehol, Ba, Kesk, Sor û Zer, kelîn², Kelandin û Bijartin, Reng ûhd. têtin bidîtin. Li ser hinekan ji metirîyê ve (ji bona nimûne ve Reng) wî nivîstên xwe pê datin binivîsandin. Divê neyête bijîbîrkirin; belêjî dê raxistin bi pîrbûn ve bi kargerî ve bête biderkevtin. Nivîst „li ser dunyayê de“, çiyê ku birinê dide bikirin, divê ew ne bi resen ve bête bidekevtin – nivîstîneke taybetî ji bona Iskender ve, ji ya ku ew tanî radeyekî gîştîbûna tiştan dide binavrokkirin, çiyê ku ew berê di yên din de dihate binavrokkirin û ew ji bona vê rêza hanê ve ne dihate bigirêdan. Di dawîya dawî de ew ji bona ser Serûştîya³ Endamîtiyê ve têtê biçûyîn. Wehajî Edamerkanî⁴ nivîstên wî didin binavrokkirin, ne bes tenê ew mêtîwîya serûştîyê, lêbelêjî Keleşînzaniyê⁵ didin binavrokkirin; ji bona nimûne ve

¹ Prozess: Case, Trial: Rewend, kirin

² Sieden Boil, Boiling: Kelîn.

³ Organisch: Organîg, Physical: Endamî, Laşî.

⁴ Physiologie: Physiology: Leşzanî, Endamerkanî,

⁵ Anatomie: Anatomy: Keleşînzani, Neşterbazî, Keleştin, Vekeleştin, Anatomî.

nivîstên wî „Li ser Çûna Cenewaran de“, „Li ser Beşên Cenaweran de“, bi yekeke Keleşînzaniyê ve tête biderkevtin. Ew „li ser Zayîna“ (Pêkhatina) „Cenaweran de“ – yekeke Endamerkzaniyê, „Li ser Tevayîbûna Libatbûna Cenewaran de dide biaxivtin“; êtir ew ji bona cudabûnê ve „Li ser Gençîtîyê û Pîrbûnê de“, „Li ser Razanê û Şiyarbûnê de“ tête bihatin; ew „Li ser Bêhnkişandinê“, „Li ser Xewnê de“, li ser Kurtbûn û Direjbûna Jînê de“ ûhd. „dide biaxivtin“. Ew vî beşê hanê tanî radeyekî bi kargerî ve, tanî radeyekî bi hizirdarî ve dide bireftarîkirin. Di dawîya dawî de „Mêjûwa Ceneweran“, ne lêbelê bes û bi tenha ve bi nala mêjûwa serûştîyê ve bi carekê ve, lêbelê wehajî bi nala giştîbûna Cenawer ve – renekî Leşî-Keleşî ve tête biderkevtin, heger ku merov bide bixwestin. Wehajî nivîsteke Giyayî¹ „li ser“ leşzaniya „Şinahî² de“ (gotinên Yunanî) bi ser wî ve tête binivîsandin. Ew bi felsefa Serûştîyê ve weha di tevahîya dirêjîtîya diyarbûnîtîya navroka xwe de tête biderkevtin.

Ev ji tevahîya felsefa Aristotî ve tête bibîrxistin, ku beşên cuda di rêzekê de ji bona xwe ve têgihîştineke destnîşankirî bi serhevdû ve dide bixistin. Weha ew li vir jî de wetov tête biderkevtin, û weha ew dikare jibervêjî ve bes û bi tenha ve ji hinek jimargeryê ve bêtin bidan; hin ne wisa bi giştî ve têtin biderkevtin, ku wê ya din didate bidertxistin: jiber ku her yek ji bona xwe ve tête biderkevtin. Lêbelê ya vevatî, ji ya ku ew bi bêhtir ve ji bona yekayekan ve tête biçûyîn, wehajî ne bi bêhtir ve wisa bi jêrî zalbûna têgihîstinê ve tête bikevtin: lêbelê dê ew ji bona dayîneke tenik ve ji bingehan û daxuyanîyekê ve ji hoykarên din ve bête biderkevtin, bi mîna ku em bi xwedanê wê ve di Fîzîka xwe de pê têtin biderkevtin.

Çi bi giştî ve ligel piroje de tête bigirêdan, weha tu peyv li ser de nayête biderkevtin, ku ev ne bi rêxistineke neçarî ve tête biderkevtin, di kîjanê de ji ya ku ew vê ne bi rêxistina neçarî ve dide biderxistin, di kîjanê de Felsefa Serûştî yanî Fîzîk divê bêtin bireftarîkirin. Bi dirêjî ve wehajî Fîzîk ev rengê zalkirî û berê têgihîştinê ji bal Aristo ve ji xwe re didate bimaldrîkirin – Zanistîyê, ji ya ku perçê ji tevahîyê ve didate biderxistin -, ku wehajî ev ne bi hizirdarî ve lêbelêjî ev girêdana bi hev re bi nala rêxistina derveyî ve didate bihiştin. Ev bi sadebûn ve bi rêxistinê ve di nivîstên meyî xwendinêyî fîzîkî de tête bidilkirin, ji ya ku ew li dûhevhatineke lihevraştatîyî nehişdarî de xwe ligel hevdukomkorîyî fêrkirinê de dide biderxistin; çiyê ku ew bi rastî ve vî şeweyê temaşekirina Serûsiyê li gorê de dide bikirin, ji ya ku ew tevayî bi bêtêgihîştin û hişdarîyê ve hestyariya diyarbûna Serûştîyê dide bixuyanîkirin. Di berê de Fîzîk hêjî hinek ji Metaphysik ve didata binavrokkirin; bes serpehatîyê, ji ya ku wê didate bikirin, pê nikaribûn bi rastîyê ve bêtin bigihandin, Fîzîk didate bidestnîşankirin, wê, weha bi pîrbûn ve bikaribe bête biderkevtin, bi dûrbûn ve bête bipiştpêkirin û ew xwe bi vê ve, çiyê ku ew bi serpehatîyê ve tête binavkirin, dide bipiştpêgirtin, di gava ku ew didin bimebestkirin, li vir de rastîya resen, ji remanên negenîtir ve ji destê serûştîyê ve ji bona dest û ber rû ve bête bihatin. Têgihîştin ew nikarin bi rastî ve xwe bidin bitêderxistin; bes di rêya şeweyekî mitkirina lihevhatinê de ew dihêlin hinek têgihîştinan ji beşan ûhd., hêzan ûhd ve rê pê bidin bidan, û ew wan bi xwe ve ji xwe re bidin bikaranîn, bêyî ku ew bi kêmtirîn ve bidin bizanîn, gelo ew bi xwedanê rastîyekê ve têtin biderkevtin ve û bê çilo ew bi xwedanê rastîyê ve têtin biderkevtin? Bi lêtemaşekirina navrokê ve lêbelê ew wetovjî bi kêmanî ve rastîya babetê, lêbelê ew hestyariya diyarbûnê didin biaxivtin.

Aristo û Kevnarên din bi carekê ve li jêr Fîzîk de bi liberkevtina Serûştîyê – giştîbûnê ve têtin biliberkevtin; ew bi rêça ji binçînîyan ve tête binavkirin. Êtir di diyara serûştîyê de bi gewherî ve ev cudabûna binçînîyê û hatinên wî têtin biderkevtin, diyar, yek, ji ya ku ew xwe bes û bi tenha ve di hizirkirina xweyî taybetî de dide bihilanîn³.

¹ Botanisch: Botanical: Giyayî.

² Pflanze: Plant: Şinahî, Pincar.

³ Aufheben: Pick up. Hilanîn.

Felsefa serûştîya wî. Laşîtîya Aristo bi hêjabûn ve bi felsefî ve, ne bi serpêhatî ve têtê biderkevtin – ku ew li peyhevdu de têgihistina destnîşankirîyî her bijarekê dide bilêgerandin, pir remanan dide bidariştin, bixuyanîkirin, çira ew ne bi têrkirî ve û çima liberkevtina destnîşankirina sade bi ya heryekê ve têtê biderkevtin. Aristo di fîzîka xwe de xweser bi serpêhatî ve dide bireftarîkirin. Ew hemû zinetan di yek bijarê de – mîna demê, cih¹, livandinê, germbûn – serpêhatî, diyarbûn dide biwergirtin; û ev dê ne bi tiştêkî din ve ji bil hizirdarîyê ve – pêrejî bi yek hev re derxistina bêhnan ve têtê biderkevtin, ji yên ku ew di wêna de têtin biderkevtin. Merov dikare bide bigotin, ku Aristo bi carekê ve bi yekekîyî Serpêhatîvan ve, wetovjî bêrejî bi Remangîrekî ve têtê biderkevtin. Wetov bi Serpêhatîvan ve: Ew destnîşankirinên bijarên temaşekirinê dide biwergirtin, bi mîna ku em di şiyarbûnê xweyî sade de jê didin bizanîn (s. Begriff von Zeit – biner. Li Têgihistina ji Demê ve)²; ew wênekirinê serpêhatî dide binayînkirin, ji yên ku ew di berê de felsefî ve dihatin biderkevtin, ew dide bihîmkirin, çiyê ku ew ji serpêhatîyê ve divê bête bihiştin. Ê di gava ku ew hemûyî van destnîşankirinan de dide bigirêkkirin, bi girêdayîyê ve pê dide bihîmkirin: weha ew têgihîştinê dide biavakirin, ji yê ju ew bi deha pîvan ve bi bilindtir ve bi hizirdarî ve têtê biderkevtin, di gava ku ew serpêhatî ji bona xwe ve dide bidiyarkirin. Ev bi tevahîyî ve bi taybetî ve li nik Aristo ve têtê biderkevtin. Serpêhatîya wîna wetov bi carekê ve têtê biderkevtin, ango, ku ew dev ji destnîşankirinan ve nade biberdan, ew bi destnîşankirinekê ve nade bipêgirtin û di pişt re careke din bi yekeke din ve – lêbelê wê carekê din di yekekê de – bi mîna ku ev bi lêvegerandina liberkevtinê ve dide bikirin, çiyê ku ew xweyîyê ji bona rêzanê ve dide bixwedanîkirin, ku ligel wê bi xwe ve bes û bi tenha ve jiber ve dikare bête bikirin, bi nala ku ew hergav di destnîşankirinekê de ya din dide bijibîrakirin û dide biragirtin. Debera em ji holê ve destnîşankirinê serpêhatîyê bi dilsozî ve bidin biwergirtin, weha dê ev hizirdarîya deha bilindtir bête biderkevtin: ku ev serpêhatîkirina hanê, di Synthesen –hilandina- xwe de têtê biliberkevtin, ew bi hizirdarîyî têgihîştinê ve têtê biderkevtin.

a) Destnîşankirina Serûştîyê, Giştîbûnê. Ji Fîzîka wîna ve ez dixwazim bi kêmanî ve têgihîştina serokî bidim binavkirin. Ji guhpêdana têgihîştina serûştîyê ve divê merov bide bigotin, ku ev li nik Aristo de li ser bilindtirîn şeweyê rastîyêyê de hatîye biraxistin – bi şewyekî ve, ji yê ku ew di pêşî de di zemanê me de di rêya Kant de careke din ji bona bîrwerîyê ve hatîye bianîn, ango bi rengekî xweyîyê ve, ji yê ku ew gewhera felsefa Kant, lêbelê hêjî bi tevahîya rastîyê ve, dide bipêkanîn.

Di remana Serûştîyê de li gora Aristo³ de bi gewherî ve ev li ser du destnîşankirinan de têtê bihatin: 1. „Têgihîştina armancê“ û 2. „Têgihîştina Neçarîyê“. Aristo xweser bijarê di bingehe wê de dide biderxistin. Evya ji wêcaxê ve keleşzanîya kevin û dîtînen cuda di navbera Notwendigkeit –Neçarîyê- (causae efficientes) û Zweckmäßigkeit –Şahrezatîyê, Rastîyê- (Begriff –Têgihistin-, causae finales) de têtê biderkevtin. Ev bi ducarîya bêhnan şeweyê temaşekirinê ve di guhpêdanê de li ser têgihîştina serûştîyê de têtin bibîrxistin. Di pêşî de temaşekirina li gora neçarîyê derveyî de, çiyê ku ew bi xwe ve bi nala lihedûrasthatinê ve têtê biderkevtin – ku giştîbûn bi serûştîyê ve weha bi guhpêdan ve pê têtê biderkevtin, ku ew ji derve ve têtê bidestnîşanîkirin, li gora hoykarîyên serûştî de dê lêbête bitemaşekirin. Temaşekirina din bi Ayîni ve têtê biderkevtin; lêbelê bi Şahrezayetî ve bi du şeweyan ve: bi hundurûtî ve û bi dervetî ve têtê biderkevtin. Di zanebûna nuhîti de li nik armancê de di pêşî de wehajî Şahrezatîya dervetî bi xwedanê zalbûnê ve hatîye biderkevtin; Weha bi dirêjî ve li serûştî de dihate Bitemaşekirin. Di navbera herdu temaşekirinan de temaşeyeke din xwe li valî de û li walî de dide biavêtin, li hoykarîyên derveyî de têtê bigerandin, ew lê têtê bigerandin,

¹ Raum: Space, Room, Area: Cih, Hol, Jor, Valabûn.

² Siehe S. 154-156.

³ Aristo. Phys. II, 8.

çi armana vê destnîşankirinê, ya wê pêwendîye ûhd. bi xwedan ve tète biderkevtin, û ew xwe ligel şêweyê ayînîyê deveyî de dide bitevlihevkin, ji yê ku ew armancê li derveyî serûştîyê de dide bidanîn. Ev destnîşankirinê hanê ji bona Aristo ve bi nasîn ve dihatin biderkevtin, û ew li wan de bi gewherî ve dihate bigerandin, bê çilo wê xwe pêre didate bireftarîkirin. Têgihîştina Aritoyî ji serûstîyê ve bi deha baştirîn ve ji ya niha ve tète biderkevtin; jiber ku bi bingeheî ve li nik wî de destnîşankirina aramncê bi nala destnîşankirîtiya hundurûyî serûstîya tiştan ve bi xwe ve tète biderkevtin. Ku di serdema nuh de li ser de careke din hişdarîti hate bivegerandin, evjî ne bi tistekî din ve ji bil carekedin ve veşarkirina, rastderxitina remana Aristotî ve tète biderkevtin. Aristo serûştîyê bi nala hoykarîyekê ve dide bidestnîşankirin, ji ya ku ew ji wê ve tète bicudakirin, çiyê ku ew bi bextîyariyê û lihevraştahîyê ve tète biderkevtin: û di pêşî de divê li wê de bi nala hoykarîyekê ve bête bitemaşekirin, ji ya ku ew li jêr wê de tète bigirêdan, ji ya ku ew ji bona daxwazekê ve dide bikêrkirin, ji ya ku ew bi xwedanê armancekê yanjî berekî ve tète biderkevtin (di vir de ew ji bona neçarîtiyê ve bi hember ve tète bidiyarkevtin, ji ya ku ew pêrejî bi xwedan ve tète biderkevtin); û di pişt re, bê çilo neçarîti xwe di tiştên serûştîyê de dide bireftarîkirin. Li nik serûştîyê de merov bi sadebûn ve li ser neçarîtiyê de di pêşî de dide biremankirin û ew gewherîtiyê bi nala serûştutîyê ve tète biliberkevtin, çiyê ku ew ne di rêya armancê de tète bidestnîşankirin. Merov bi dirêjî ve weha bi feylesofi û rastî ve Serûştîyê bi destnîşankirinê ve pê didate bibawerîkirin, ku ew wê bi neçarîtiyê ve bide bisînorkirin. Ji serûştîyê ve dê pînak bête biwergirtin, di gava ku ew di rêya şahrezatîyê de li ser nizimbûnê de tète bibilindkirin. Li vir de bi carekê ve du bêhn li ser pêkhatinê ve, ku jê remanî bi çalakyê (gotinek Yunanî) ve tète biderkevtin: wehajî li vêderê de di pêşî de divê li vê de bête bitemaşekirin.

a) Têgihîştina Şahrezatîyê. Aristo pê dide bidestpêkirin, ku serûştî xwe pê dide bihiştin; ev bi pêhiştinekê ve di serûştîyê de tète biderkevtin. Hemû dijwarîti bi ser ve tète biçûyîn. „Ev di pêşî de bêzarîtiyê (gotinek Yunanî) dide bipêkanîn, çi rê li ber serûştîyê de dide bigirtin, ne li gora armancekê (gotinek Yunanî) de dide bireftarîkirin, li gora wê de, çiyê ku ew bi başîtiyê ve tète biderkevtin. Nemaze“ ji bona nimûne ve, bê çilo gava ku em dibêjin: Serûştî xwe dide bireftarîkirin, „bi mîna ku Stêra Jupiter – Hurmiz, Muşterî- dide bibarankirin; weha ev nayête bikirin, ku dexlûdan tète bişînbûn, lêbelê ew li gora neçarîtiyê de tète bibarankirin. Keldûmana pêpalpêdayî tète bisarkirin, û ava sarkirî bi nala baranê ve ber bi xwarê ve tète bidakevtin.“ Ev bi carekê ve, ji bona xwe ve, dide bibarankirin; „û ev bi lihevraştîbûnê ve tète biderkevtin, ku pêrejî dexlûdan têtin bişînbûnîkirin. Wetovjî gava ku dexlûdan tète biçilmisandin, weha ne jibervê ve tète bibarankirin;ku ev tète bicilmisandin, lêbelê ev xwe ligel de êtir dide bialîkarîkirin.“ Ev bi lihevraştîbûnê ve tète biderkevtin; ango, ev bi xwedanê pêwendîyêke ligelhevîtiya neçarîtiyê ve tète biderkevtin, ji ya ku ew lêbelê bi pêwendîya derveyî ve tète biderkevtin – û ev bi lihevraştîtiyê ve tète biderkevtin. Gava ku hoykarî bi lihevraştîbûnê ve tète biderkevtin, wetovjî ev bi kêrdariyê ve tète biderkevtin. „heger ku ev êtir lêbelê wisa bête biderkevtin, çi rê dide bigirtin“, ku em bidin bidanîn, Aristo dide bipirskirin, „ku ev, çiyê ku ew bi nala beşan ve tète bidiyarkevtin“, ji bona nimûne ve bi beşên cenawerekî, şîneyekê ve, „ xwe li gora serûştîyê ve ne wehajî“ bi lihevraştîti ve dikarin „bidin bireftarîkirin“ – ku ew bi şêweyê lihevraştahîyê ve ji bona hev ve têtin biderkevtin û, çi bi şahrezatîyê û lihevraştahî ve bi hev re tète bihatin. Ji bona nimûne ve, ku diranên pêşî bi tûj û birandinê ve têtin biderkevtin, Diranên paş bi dij ve bi panbûn ve û ji bona hêrandina xwarinê ve têtin biderkevtin – ev jî dikare di rêya neçarîtiya dervebûnê de bête bipêkhatin; weha ku ev di rêya şêwazê lihevraştahîyê de xwe li gelhevdû de didin bidîtin, ne bi neçarî ve ji bona wê armancê ve tète bikirin. Wetovjî li nik beşên din jî de; weha ku li bal de ya“ (jîndar), „çiyê hemû bi şêwazê lihevraştahîyê ve weha

hatibû biafirandin, ku ew bi başîtî ve hatibû biderkevtin, ku xwe,, êtir, li vir de ew carekê weha tête biderkevtin, weha „date bihiştin, gelo ew di berê de di kokê de di rêya lihevraştainê de li gora neçarîfîyê de hatibûn bipêkhatin. Ji bona vê remana hanê ve bi baştirîn ve Empedokles bi xwedan ve dihate biderkevtin“ û lênerîna pêşî bi nala cîhaneke piratîyî gewreyî ve tête bilidarxistin, „ Merovên ligel gewdeyê cenawer de“, - gewdeyên cenawer bi piratî ve tête bitevlêkirin, „ji yên ku lêbelê tevan xwe nikaribûn bidana biparaztin, belam hatin binemankirin“ (di kokê de ne ji bona paraztinê ve hatibûn bipêkhatin), tanî ku paştîyê xwe ligel hevdû de date bidîtin; bi mîna, bi bêyî ji bona li ser gewdeyên çepelî efsanên kevnaran de bidin biremankirin, ku em komek gewdeyên cenawer bidin binasdkirin, ji yên ku ew hatine bimirin, jiber ku wan nikaribûn xwe bidana biparastin. Weha merov jî peyva (pêşkevtina bêremankirinê) di felsefa serûştîyî niha de dide biberzkirin. Ev bi wênekirinekê ve tête biderkevtin, ji ya ku li ser felsefeyê serûştî de bi hêsanî ve dikare bête biserhatin, ku berkirinên pêşî pêrejî bi hewildanên serûştîyê ve têtin biderkevtin xwe nikarin bi başîtî ve bidin bixuyanîkirin, ji wanên ku ew nikarin bêtin bimayîn, ji yên ku ew xwe bi başî ve didin bixuyanîkirin. Serûştî bi qanûnmendîyê ve tête biderkevtin, çiyê ku xwe bi xwe ve dide bianîn.

Aristo a) dide bipêşvexistin, „ku ew nikare bête biderkevtin, ku ew bi xwedanê ve wênekirinê ve bête biderkevtin. Jiber çî li gora serûsîyê de tête birûdan, ev hergav yanjî hêjî bi kêmanî ve bi pîrbûn ve tête birûdan“ û ew bi (giştîbûneke derveyî, hergavîyî vezîvirandîyî wekxwe ve tête biderkevtin; - bi giştîbûnîtî ve di Hebûnê de bi nala Hebûnê ve carekedin bi bûyîna vewindabûnan ve tête biderkevtin); „weha lêbelê na, çiyê ku ew xwe di rêya bextîyarîyê û lihevraştainê de dide bikirin.“ b) Di pişt re ev, ku têde armancek (gotinek Yunanî) tête biderkevtin, ji bona vêna ve wehajî ya cûyî herwehajî ya hatî dê bête bikirin“, Hoykarî û ya berkirî hemû kêrkirinên yekayekan bi başîtî ve têtin biderkevtin, ango bi nala destikekî ve ji bona vê têgihîştina destnîşankirî ve tête biderkevtin, ango, weha ku bêhn di rêya wê de têtin bidanîn. Aramanc bi têgihîştinê ve tête biderkevtin, bi nala yê ku ew xwe di yekekîdin de bi lidarxistina vezîvirandî ve, bi şînahî ve, bi cenawer ve weha dê bête bibîntekkirin, weha tête biderkevtin, jiber ku ew di nava avê de, di nava ba de tête bidîtin; ew weha tête biderkevtin, da ku ew xwe di nava ba û avê de bide biparastin. Ji nava avê ve li ser cenaweran de cegerê masî¹ û bi servajî ve tête biliberkevtin; jiber ku ew carekê di nava avê de weha hatine bipêkhatin, ew xwe weha didin biavakirin. Ev kirîntîya durustkirinê ne bi şêwazekî lihevraştatî ve ji bona ser jîndar ve tête bihatin; ew dê di rêya hêzên derveyî de tête binokirin, bes û bi tenha ve tanî ku ew li gora giyanê cenawer de tête biderkevtin.

Aristo êtir hêjbêtir dide bibîrxistin, „ku ew li vêderêjî de tête biçûyîn, bê çilo“ (pir) „li nik hunerê de; Rêzimanvan“ (pir) „şaşbûnekê dide bikirin“, Doktor dermanekî ne bi rastî ve dide bitevlihevkevtin“ (Doktor raçêtên şaş didin bidurustkirin, Dermansaz di navbera qutyan û şûşan de tête bişaşbûn). „Wetovjî ev di serûştîyê de tête biçûyîn, ku ew tanî radeyekî bi vê ve nayête bigihandin, ji ya ku ew pê dide biarmanckirin, şaşbûnên wê êtir bi pir gewre û zayînen nebaş ve têtin biderkevtin – lêbelê şaşbûn, şaşbûnên ku ew bes û bi tenha ve bi yekeke wetov ve têtin biderkevtin, ji ya ku ew bi başîtî ve tête bireftarîkirin, ev ji çêkirina çenaweran û şîntîyan ve ne xweser cenawerk tête biderkevtin, lêbelê di pêşî de tov tête biderkevtin, ku li ser de, hêjî ne ji bona xwe ve hatîye bikirin, sextekarîyek dikare bête biderkevtin“ – Navînî, ji ya ku ew hêjî ne bi hîmkirî ve, bi hebûna ji bona xwe ve, bi bêguhpeşdan ve bi azadîya rastîyê ve dihate biderkevtin.

¹ Kieme: Gill: Cegerê Masî

Aristo di berê de wekhevbûneke serûştîyê ligel hunerê (gotinek Yunanî) de dide bikirin, ji ya ku ew li gora armancê de vêya hatî ji bona ser vêya çûyî ve dide birakişandin. Merov pêre bi sadebûn ve başîtîya armanca derveyî, temaşekirîna ayînî li ber çav de dide bidanîn. Û li vêderê de bi dij ve Aristo dide biaxivtin, di gava ku ew hêjî dide bibîrxistin, heger weha serûştî wetov bête biderkevtin, ku ew li gora armancekê ve bête bikirdarîkirin, yanjî ku ew ji bina xwe ve bi giştîbûnê ve bête biderkevtin: „weha ev bi hîçûpûç ve têtê biderkevtin, jibervêjî ve ne ji bona ser armanceke başîtîyî reftarkirîyî remankirî ve têtê bixwestin, jiber ku merov ji bona livandîyê ve tu amojkarîkirinê û bîrkinê ligel xwe de bi xwe ve bi danîn ve dide bidîtin.“ Liberkevtin ligel destnîşankirina vê armancê de û ligel amrazên wê de ji bona ser metiryê de têtê bikevtin û ew li ser de dide bikarkirin; û ev wênekirina başîtîya armanca derveyî em êtir ji bona ser serûştîyê ve didin biveguhastin. „Lebelê wehaji huner“, ew dide bigotin, „nade biamojkarîkirin. Heger ku rengê peykerekî bi binçînîya xweyî kevir ve bihata biderkevtin: dê ev bi serûştîyê ve bihata biderkevtin“; - bi dij ve li gora wêna de armanc kirdar bi nala başîtîya armanca derveyî ve hatîye bidanîn. „Kirina serûştîyê bi pêrabûneke huneryî wisa ve bi deha pîrbûn ve têtê bimînakirin, heger ku yekek xwe bi xwe ve bide bisaxkirin.“ Di rêya zikmakîya hundurê de cenawer bi xwedanê sawê ve biramber bi xerabîyan ve têtê biderkevtin û ew dide bikirin, çiyê ku ew ji bona wîna ve bi xweşî ve têtê biderkevtin; lêbelê tendurûstî weha bi gewherî ve di wî de têtê biderkevtin - ne bi şiyarbûna armancê ve, ji ya ku ew lêbelê bi berkirinê ve têtê biderkevtin, ji bona xwe bi carekê ve dide bicihkirin. Liberkevtin nebes tenê bi remankirinê ve ligel şiyarbûne ve têtê biderkevtin. Ew di vir de bi tevatîyê, rastîyê, kûrbûna liberkevtina serûştîyê, jindarîti ve têtê binavrokkirin.

Ev têgihîştina rastîya serûştîyê bi şewazê ducarî ve hatîye biwindakirin: a) di rêya felsefa mêkanîkî ve, ji ya ku ew hergav bi xwedanê hoykarên derveyî (wehaji neçarîtiya derveyî) ve têtê biderkevtin, ji yên ku ew bi xwe jî ve careke din bi tiştan ve têtin biderkevtin. Esmen, kolm, hêz bi rastî ve bi gewrebûn ve têtin bidiyarkevtin, belam ne serûştî bi nala wisa ve – ne ji serûştîya laş ve, lêbelê bi dayîna bocekî bêgane ve, bi mîna reng ve di ruhbûnekê de têtê biderkevtin; b) Hoykarî bi nala liberkevtinê ve bi xwedanê fêzîka ayînî – remanên derveyî serûştîyê ve têtê biderkevtin. Kant ev têgihîştinên hanê bi kêmanî ve bi libatî ve di nava me de careke din date bişiyarkirin.

¹ Berê serûştîyê bi armancê ve ji bona wîna ve bi xwe ve, bi armancê bi xwe ve, bi yekekî ve xwe ji bona xwe ve bi rakişandin ve dide bikirin. Hoykarî, ji ya ku ew bi xwedanê kirdarîyekê ve têtê biderkevtin, weha ku ev kirdarîya hanê careke din bi kirdarîya wê kirdarîyê ve têtê biderkevtin – şînatî, pel, kulîlk, reh, ev şînatîyê didin bianîn, ew ji bona wêna ve têtin bivezîvirandin; ev, çiyê ku ew pê didin bikirdarîkirin, di berê de bi nala giştîbûnê ve, bi nala tovê yekayekan ve – bi duduyê mîna hev ve têtê biderkevtin. Serûştî bi xwedanê destikên xwe ve ji bona xwe ve têtê biderkevtin, û ev destikên hanê wehaji bi armancê ve têtin biderkevtin. Ev armanca hanê di serûştîyê de bi (gotinek Yunanî) wê ve têtê biderkevtin, ji ya ku ew bi rastî ve bi hişdarî ve têtê biderkevtin.

b) Wetovjî bi rast ve alîyê din têtê biderkevtin, çilo neçarîtiyê li ser serûştî de têtê biderkevtin. Bi dijî besbûna neçarîtiya derveyî ve bîrxistineke dinî Aristo² têtê biçûyîn.³ Ew wer dide bigotin: „Merov ji bona xwe ve dide biberçavirîn, ku neçarîti bi vî rengê hanê ve di pêkhatinê de têtê biderkevtin, bi mîna ku merov didate bimebestkirin, xanîyek di rêya neçarîtiyê de wetov têtê biderkevtin, jiber ku ew bi giran ve ber bi jêr ve têtê biderkevtin, lêbelê ya sivik ber bi jor ve têtê biderkevtin, li gora serûştîya wîna de, xwe dide biderxistin, weha ku wetov binî û kevir jiber

¹ Produkt: Product: Ber, Berhem, Berkirin, Encam, Helberî, Soxî.

² Aristot- phys- II, 9.

³ L., 1:(Bi Yunanî ve hatîye binivîsandin).

giranbûna wan ve li jêrî erdê de, lêbelê erd, jiber ku ew bi siviktir ve, hêjbêtir bi jor ve, û text di joretîyê de, jiber ku ew bi deha ve bi siviktir ve têtê biderkevtin.“ Aristo pêwendîyê weha dide bidestnîşankirin: „Xanî bi rastî ve ne bi bêyî vêna ve“ (metiryal) „weha hatiye bikirin, lêbelê ne ji bona xwestîya vê ve“ Pêwendîyê ev weha hatiye bikirin. „Weha di hemûyan de, ev ji bona hinekî ve (gotinên Yunanî) têtê bikirin, (çîyê ku ew bi xwedanê armançê ve di xwe de têtê biderkevtin); ev ne bi bê vê ve têtê biderkevtin, çîyê ku ew li gora serûştîya xwe de bi neçarîtî ve têtê biderkevtin, lêbelê ev ne di rêya vê ve, belam ev neçarîtîya hanê xwe bes û bi tenha ve bi nala metiryekê ve dide bireftarîkirin. Ev bes û bi tenha ve bi neçarîtî ve têtê biderkevtin, tanî ku ew bi merc¹ ve, ne bi nala armançê ve têtê biderkevtin; ji ya ku ew li ser metiryê de bi neçarîtî ve tete biderkevtin, lêbelê armanç di bingeh de (gotinek Yunanî)“ yanjî „bi neçarîtîyê ve ji bona ser tiştên serûştî ve têtê biderkevtin, tanî ku ew bi metiryê û livandinên wê ve têtin biderkevtin; herdu“ – armanç wehajî wek metiryê (neçarîtî) – „bi nala binçînîyê ve divê bête bidanîn, lêbelê armanç bi binçînîya bilind ve“ bi dijî metiryê, bingehê rastîyê, livandinyê ve têtê biderkevtin, çîyê ku ew bi rastî ve ji bona neçarîtîyê ve bi pêwîst ve têtê biderkevtin, lêbele ew wê li jêrzordarîya xwe de dide bihiştin, ew rê pê nade bidan, ku ew xwe ji bona xwe ve bide biberdan, ku neçarîtîya derveyî dide bisistkirin. Binçînîya metiryê di bingeh (gotinek Yunanî) de bi servajî ve têtê biderkevtin; armanç bi servajîya vê neçarîtîyê ve têtê biderkevtin, pêre serûştîyê xwe di armançê de dayîte biparastin. Neçarîtî bi tiştkirina diyarbûna kirina bêhna xwe ve bi nala cihêbûnê ve têtê biderkevtin; qilê² û tirşbûn herdu bi tundî ve têtin biderkevtin, gewhera wan li vêderê de bi neçarîtîya pewendîya wan ve têtê biderkevtin. Ev bi têgihîştina bingehîya serûştîyê ve têtê biderkevtin.

Ev lidarxîsnên çûyî bi têgihîstinên babetên serûstîyî cuda ve – metiryalek ji bona felesfa hizirdarî ve têtê biderkevtin -; weha di pêşî de livandin, di pişt re cih, li devera ku Aristo wergirtina cihêkî vala dide binayînîkirin, dem, veguhertin, ya rewendê perçan, ji yên ku ew ne ji yekekê ve dihêle bête bipêkhatîn nejî ew bi nala dilbijandinê ve lê bête bitemaşekirin, lêbelê ew bi nala pêkhatînê ve ji derveyî hevdû ve û di nava hevdû de bi veguestî ûhd. ve têtê biremankirin. Temaşekirinên wî li ser de bi gelekî ve bi dujwar ve û bi kûrbûna hestiyarî ve têtin biderkevtin. Ew bi xwedanê bînfîrehbûnê ve têtê biderkevtin, Wî li hemû wênekirinan, pîrskirinan de date bilênerîn; ji bona nimûne ve ji cihê vala ve, gelo cih bi laş ûhd. ve têtê biderkevtin. Û ji lêgerandina van destnîşankirinan ve xwe destnîşankirîtiya vezivirandîyî anîniyê hîmkirî, tegihîştina hizirdarî ve dide biderxistin. Livandin, perçe ew li ser van şeweyên bînfîrehbûnê de li wan de dide bitemaşekirin û ew herûher serpehatîyê carekedin ji bona hizirdarîyê ve dide bivegerandin.

a) Aristo³ weha di pişt re ji bona ser livandinê ve têtê biçûyîn; ew dibêje, „ku ev bi neçarî ve têtê biderkevtin, ku felsefeyê serûştî li ser wê de dide biaxivtin“. Ew li ser wê de dide biaxivtin, „ku ew bi dijwarî ve dikare bête biliberkevtin“ – ew bi deha ve bi dijwartirîn têgihîştin ve têtê biderkevtin. Ew weha ji bona ser nivîsandinan ve têtê biçûyîn; ew livandinê bi giştî ve, ne bes di cih û demê de, wehajî di rastîyê de dide biliberxistin. 1. ew wê bi vî rengê hanê ve dide bidestnîşankirin: a) „Ku ew kirdarîyê û rastîyê (gotinek Yunanî) ve têtê biderkevtin“ – gotinek bi navûbang ve wehajî li nik giyan jî de têtê biderkevtin, ku tînbûn ji divabûnê ve ji bona rastîyê de têtê bivegustestîn;- b) lêbelê karîgirîyê⁴ ne bi ya tişt ve bi nala bicihkirinê ve, lêbelê „kirdarîyê wêna bi nala dibûnekê ve têtê biderkevtin“. Vê ew wisa dide bixuyanîkirin.

¹ Hypothese: Hypothesis: Livika mejîkî, Toşpiya mejîkî, Wergirtin, Merc.

² Base: Alkali: Qilê, Tift.

³ Ibid. III, 1-2.

⁴ Wirksamkeit: Effectiveness: Karîgirî

“Kanzaya Xav¹ bi dibûnîtiya li gora peykerekî ve tete biderkevtin, lebelê livandin, ji bona peyker ve bête bikirin, ne bi livandineke kanzaya xav ve tete biderkevtin, tanî ku ew bi kanzaya xav ve tete biderkevtin, lêbelê ku ew bi livandineke xwe ve bi nala dibûnekê ve, bi peykerekî ve bête bikirin.“ 2. „Jibervêjî ve ev çalakîtiya² hanê ne bi yekeke netukuzî³ (gotinek Yunanî) ve tete biderkevtin; jiber ku ew bes bi dibûnê ve, çalakîtiya wêna bi livandinê ve tete biderkevtin, ew bi ne bi tukuzî (gotinek Yunanî) ve tete biderkevtin.“ Binerta⁴ bi carekê ve bi çalakîtiyê ve bi xwe ve tete biderkevtin, ji ya ku navrok û çalakîtiya wê Aristo jê dide bicudakirin, „ku ya livandî wehajî bi livandar ve“livandina serûştî ve “tete biderkevtin“; „ev dê bête bilivandin, aliyê wê bi nala dibûnîtiya livandinê ve tete biderkevtin“. Ew ne bi livandineke hîç ve tede bi nala livandinê ve tete biderkevtin, bi mîna ku me armanc – bi nala hebûna bingehe esman ve; lêbelê bi rengê vê dijbûnê ve date bidîtin. Lêbelê ev dijbûna hanê dê bi nêzik ve weha bête bidestnîşankirin; destnîşankirin bi wêneyî ve bi dijîhevdû ve têtin biderkevtin. 3. „ya ku tede nelivandîtî tete bikirin (çend gotinên Yunanî), ew bi xwedanê nelivandîtîyê (gotinek Yunanî) ve bi nala bêdengîyê ve tete biderkevtin; jiber ku çalakîti li ser bêdengbûnê ve bi nala wetov ve bi nala livandinyê ve tete biderkevtin“ – jiber ku bêdengbûn bi dibûnîtiyê ve tete biderkevtin, ku ew bête bilivandin. „Lêbelê ev di (bi nala) destdayînê (gotinên Yunanî) ve tete birûdan, weha ku ew pêrejî bi derd ve tete bidanîn.“ 4. „Jibervêjî ve pêrejî hergav bi xwedanê corekî (gotinên Yunanî) armanca ji bona xwe“ (navrokê) „ve, yekek ji van ve yanjî yekek ji başbûnîtiyê⁵ û çendetîyê⁶ ve tete biderkevtin, çiyê ku bi binçînîti û hoyîtiya livandinê ve tete biderkevtin.. heger ku ev bête bilivandin, ji yê ku ew çalakîtiyê li gora merov de jê dibûnîtiyê li gora merov de merovekî dide bikirin.“

„Weha wetov livandin di livandinê de tete biderkevtin, ev bi çalakîtiya wê ve bi xwe ve ji yê livandî (gotinek Yunanî) ve tete biderkevtin; û çalakîtiya yê livandî bi tişteki din ve nayete biderkevtin, çalakîti bi ya herduwan ve tete biderkevtin. Bi livandinê ve ev bi nala dibûnîtiyê ve tete biderkevtin, lêbelê livandî li gora çalakîtiyê de; lêbelê çalakîti bi çalakîtiya livandinê ve tete biderkevtin, weha ku ev bi çalakîtiya herduwan ve tete biderkevtin; bi mîna ku pewendîya ji yekê ve ji bona dudwan ve û dudo ji bona yekê ve bi xwe ve: yanjî bi xwe ve berjorbûn û berjêrbûn, yanjî rê ji Theben ve ji bona Athen –Etina- ve û rê ji Etina ve ji bona Theben ve tete biderkevtin“ – Çalakîti. – „weha çalakîti û derd di kokê (gotinek Yunanî) de ne bi mînahev ve; lêbelê gava ku ew, çihê ku ew tede têtin biderkevtin, di livandinê ve têtin biderkevtin.“ (Ev bi bêhna remanî ve tete biderkevtin.) „Çalakîti, tanî ku ew bi çalakîtiya vê ve di vê de tete biderkevtin, û çalakîtiya vê ji vê ve li gora têgihiştinê de bi cudabûn ve (Peyvikeke Yunanî)“⁷ – di vê de, ji bona ya livandî ve, ji vêna ve: ji ya livandî ve bi xwe ve „tete biderkevtin. Destnîşankirin hergav tete biveguhertin. – Êtir Aristo⁸ li ser bêdawîbûnê de dide biaxivtin.

b) „Wetov ev bi neçarî ve tete biderkevtin, Aristo⁹ dide bigotin, ku Fizîkî li ser war (gotinek Yunanî, cih)de dide bireftarîkirin“ – pir destnîşankirin,, di nava wan de cih bi carekê ve û destnîşankirina bi nala war¹⁰ ve tete biyarkirin. „Gelo war bi laşekî ve

¹ Erz: Ore. Axe, Lajwerd, Xam. Kanzaya Xav

² Tätigkeit: Activity: Çalakîti, Kirdarî.

³ Unvollkommen: Imperfect: Netikuz,

⁴ Substanz: Essemce, Gewher, Binert, Nijad, Maye, girte, dehker.

⁵ Qualität: Quality: Cor, Çewanî, Çonî, Rûçik, Coryetî, Çewayê, Çewayetî, Çonîti, Corîti, Xwetî, Rûxsar, Corîbaş, Rûkar, Başîti, Başbûnîti, Malê Baş.

⁶ Quantität: Quaty: Tibab, Çend, Cendî, Çendetî, Çende, Hijmarî, Hind, Qab, Qas, Bire,

⁷ Ibid. III, 3.

⁸ Ibid. III, 4-8.

⁹ Ibid. IV, 1-2.

¹⁰ Ort: Place: War.

tête biderkevtin? – Bi laşekî ve ew nikare bête biderkevtin; jiber ku dê hema di yekî de û wetovjî di wî de bi xweji ve du laş bihatina bidîtin. Ew wehaji ne bi war û cihê (gotinek Yunanî) vî laşê hanê ve tête biderkevtin; jiber ku weha ew bi xwe ve tête bicihatîn. Ev pêyv, bi nala warê vî laşê hanê ve, bi berê ser ve pê tête bigirêdan; ciyê ku ew êtir niha bi nala berê ser avê ve tête biwergirtin, wehaji carekedin ew bi berê ser ba ve tête biderkevtin. Deq bi nala sînorê vî laşê hanê ve û warê deqê ne bi cudabûn ve tête biderkevtin; û heger ku ew ne bi warê deqê ve bête biderkevtin, wehaji ew ne bi warê rengên dinîyî sînor ve tête biderkevtin, neji ku ew bi yekî tekane (laşi) ve tête bigirêdan. Ew bi tu beş ve“, bi laşitîya giştî ve, „ne bi laşitî ve neji wehaji bi bêlaşitîyê ve tête biderkevtin“; jiber ku ew bi xwedanê mezinbûnekê ve tête biderkevtin, lêbelê ew bi tu beşê laşitîyê ve tête biderkevtin. Beşên laş bi xwe ve bi laşitîyê ve têtin biderkevtin, nelaşitîya remankirîyî beşitî lêbelê bi xwedanê tu mezinbûnê ve nayête biderkevtin. Ew ne bi metirya tiştan ve tête biderkevtin; jiber ku hîc, neji têgihîştin, neji armanc jê tête bipêkhatin, jiber ku ew wan nade bilivandin; ...û ew hêji bi hinekî ve tête biderkevtin.“

Aristo¹ (gotinek Yunanî) weha dide bidestnîşankirin: „ew bi ya pêşîyî sînorê nelivandîyî dorhêlkirîyê ve, bi nala ya pêşîyî nelivandî (çend gotinên Yunanî) ve tête biderkevtin...Ew bi xwedanê laş ve tête biderkevtin, lêbelê ew nikare bi nala sînorê xwe ve bête bidestnîşankirin; jiber ku cih ji bona vî laşê hanê ve nayête bimaldarîkirin, lêbelêji ew ji bona dorhêlkirîyê ve tête biderkevtin...Û sînor, bi nala wisa ve, bi nayînîkirinê ve, bi wê ve, ji bona veguhertinan ve tête bimaldarîkirin; lêbelê ew pêrejî bi neveguhertî ve tête biderkevtin.“ Yanji: Sînor, bi nala remankirinê ve tête bihilanîn – Veşartin, cudabûn; ev bi sînorê wî ve tête bidanîn. Her laşek li ser cihêkî din de tête biderkevtin, ku ew bi cudabûna xwe ve; û pêrejî ew bigir bi nala tu cudabûnê ve nayête bidîtin, bi nelivandina lidûhevdû ve tête biderkevtin.

Aristo li nik valatîyê² de bes û bi tenha ve li ser Jor û Jêr de – ne li ser doryarîyê³ de -, di pêwendîya ser esman de bi nala wergirtinê û erdê ve bi nala jêrîyê ve dide biaxivtin. War⁴ bi vê ve tête biderkevtin, ku ew bi hinekî derveyî xwe ve – ji derveyî xwe ve – tête biderkevtin: „Ew bi cudabûna wî ve, ji yê ku warê wî bi wî ve tête biderkevtin, û ew bi xwedanê tişt ve nayête biderkevtin. Warê pêşî (du gotinên Yunanî) ne“ bi (gotinek Yunanî) ve tête biderkevtin, di pêşî de (gotinek Yunanî), ji esman ve, ji cihê giştî ve, bi cudabûn ve) „ne bi mezin ve neji bi biçûk ve“ – ne bi cih ve, ne bi war ve tête biderkevtin? -, „ew bi vebirînbar ve ji tişt ve tête biderkevtin.“⁵

Ji vêderê ve Aristo ji bona ser cihê vala ve tête biçûyîn – pirseke kevnar, Cima hêji niha Fîzîkî nikarîbûn bi ser rastîyê ve bihatana bigihandin; çî bi wan ve dê bête bikirin, heger ku ew Aristo bidin bixwedewarîkirin; lêbelê ev ji bona wan ve tête biderkevtin, ma gelo ku remana bi carekê ve û Aristo ne di vê dunyayê de hatine bidîtin? „Valabûn, li gora wêneyên tevayîyî merovan de, bi cihêkî ve tête biderkevtin, ku tede tu laş nayête biderkevtin; û li vêderê de ew êtir laşitîyê ji bona hebûnîtîyê ve didin biwergirtin, weha ew cihê vala didin binavkirin, ku tede bigir hîc nayête biderkevtin. Wergirtina⁶ cihêkî vala bi taybetî ve tede bi xwedanê hoykarîya xwe ve tête biderkevtin: a) Ku merov wê“ – nayînîkirinê – „bi neçarîyê ve ji bona livandinê ve dide bidanîn (jiber ku laşek nikarîbû xwe bi derbekê ve nede bilivandin“, cihê ku ew xwe ji bona wêderê ve dide bilivandin, divê neyête bikirin); b) bi taybetî ve wehaji „di

¹ Ibid. IV, 4, passim.

² Raum: Space: Vala, Valatî, Esman, Cih, Jor.

³ Dimension: Dimension: Dorî, Doryarî, Mezinî

⁴ Ort: Place: Dir, Şûn, Cî, Cih, dever, War, Cigeh, Geh.

⁵ Ibid. IV, 4-5, 2.

⁶ Annahme: Accept: Pejirandin, Qayîlbûn, Wergirtin.

bihevqivaştina laş de, cihê ku perçe di kunikên¹ valayî de ji bona navînîyê ve têtin biçûyîn² –Têgihîştina tîrîtîya cudabûnan û veguhertina wan bi xwe ve, li gora kijan de bi mîna giranbûnê ve bi mîna çendbûnê ve ji perçan ve têtê biderkevtin, lêbelê çend valabûn bi cudan ve bêtin biderkevtin ew bi bêhtir ve qewarê dide bidan.³

Aristo van hoyên hanê pir bi jîrbûn ve dide binayînîkirin. Bi carekê ve di pêşî de „milet dikare bête biveguhertin û laş dikarin ji hevdû ve bêtin bidûrkevtin, hegerjî ku tu cihê vala wan nede bivebirîn. Laş, ruhnkirî wehajî hişkirî, dê ew di rêya kirina vêna de bête bitûrkin, çiyê ku ew di wan de hatibû biparastin, bi mîna ku ba ji hrvdû ve têtê biderkevtin, gava ku av bi hevdû re têtê bivegivaştin.“⁴

a) bi kûrtir ve ew bi dij ve dide biaxivtin, „ku valabûn bi hoydarîya⁵ livandinê ve têtê biderkevtin“. 1. Aristo dide bixuyanîkirin, „ku valabûn bi pîrbûn ve livandinê dide bihilanîn, û di valabûnê de bi pîrbûn ve bédengbûneke giştî dê bihata biderkevtin, ev bi carekê ve bi bêguhudan ve têtê biderkevtin, ku têtê bêtir yanjî hindiktir hinek dê bihata bilivandin – ji bona valabûnê wetov hemû cudabûn têtin bikêmbûn“... „Ev bi xurûbûna nayînîkirinê ve, bi tu heyîtîyê ve, bi tu cudabûnê ve – bi tu hoyî ve nayête biderkevtin, li vir de bi bédengbûn ve bête birawestandin yanjî hêjîbêtir bête biçuyîn. Laş di livandinê de – û bi nala cudabûnê ve“ – bi pêwendîyeke arîbûnê ve – û ne li ser hîçbûnê ve „têtê biderkevtin“. 2. „Livandin jîbervêjî ve divê di valabûnê de bête biderkevtin, ji ber ku ew xwe dide bisistkirin“, bes û bi tenha ve weha hinek ji bona valabûnê ve nayête bihatin“ – giştîbûna ji hevpengizandî ve, bi careke ve bi sistbûn ve, ev ne ji bona laş ve, bi tu piştgirtinê ve têtê biderkevtin. – „hêjîbêtir giranbûnek yanjî laşek xwe ji du hoyan ve bi lez ve yanjî bi hêdî ve dide bilivandin“, ew bi lezbûneke destnîşankirî ve hate bigihandin: „Him jiber ku destik, çiyê ku ew xwe pê (av, ba, erd) dide bilivandin, bi cudabûn ve ji hevdû ve , di rêya mişebûna giranbûnê yanjî sivikbûnê de têtê biderkevtin.“ aa) Livandin jiber cudabûnîtiya tîrbûnîtiya destik ve. „Destik, bi çi ve ew xwe dide bilivandin, bi hoykarîyê ve têtê biderkevtin, tanî ku ew rê li ber de dide bigirtin – bi deha ve ewê hanê, çiyê ku ew xwe bi dijî wî ve dide bilivandin (bi kêmanî ve heger ku ew bête bimayîn) û çiyê ku ew xwe ne bi hêsanî ve dide biperçekirin. Ji bona cudabûnîtiya taybetîya giranbûna destik ve, ba û av, bi xwedanê cudabûnîtiya lezbûnîtiya wê pêwendîyê bi xwe ve têtê biderkevtin, heger ku ew bi ducarî ve weha bi tenikbûn ve bête biderkevtin, weha ew bi ducarî ve weha têtê bilezkirin. Lêbelê valabûn bi xwedanê tu pêwendîya wisa ve ligel laş ve nayête biderkevtin, ku dê ev taybetîya hanê bi girantir ve bihata biderkevtin (Pevikeke dirêj bi zimanê Yunanî ve). Laş, mezinbûnek wehajî bi kêmanî ve li ser wê de bi nala xêzê ve ji bona ser deqê ve têtê biderkevtin, herge ku xêz ne ji deqan ve bi danîna ligelhevdû ve bête biderkevtin. Valabûn bi xwedanê tu pêwendîyê ve ligel tevayê ve nayête biderkevtin.“ bb) „Çi cudabûn ji giranbûnê û sivikbûnîtiyê ve“, ji ya ku ew „ji bona ser laşan bi xwe ve“ divabû „bihata bitemaşekirin, pêve têtê bigirêdan, weha ew xwe ji bona wê lezbûna hanê ve bi nala vê ve di rêya wî cihî de bi xwe ve dide bilivandin. Lêbelê ev cudabûna hanê bes û bi tenha ve bi tevahîyî ve têtê birûdan; jiber ku laşê giran di rêya hinera xwe de lezbûna tevahîyî dide bixuyanîkirin.“⁶ (Wênêkirin ji wê tevgera giranbûnê û sivikîtiyê ve bi xwe ve – xurûbûna sengbûnê, giranbûnê, metiryê – bi rûtbûnîtiyê ve têtê biderkevtin, bi mîna ku ew ji bona xwe ve bi nala xwe ve têtê biderkevtin, ew bes û bi tenha ve bi cudabûn ve di rêya liberxwedana ba de têtê biderkevtin, ji yê ku ew bi lihevraştinê ve têtê biderkevtin.) Ev dîtina hanê bi

¹ Pore: Pore: Sû; Kunik, Kuncik

² Ibid. IV, 6.

³ Volumen: Size: Qeware.

⁴ Ibid. IV, 7.

⁵ Ursache: Reison, Motive: Hoydarî, Hoykarî. Mebest.

⁶ Ibid. Iv, 8.

bilindtirîn ve bi rast ve tète biderkevtin û bi başî ve ew xwe bi dijî komekê ve ji wênekirin ve dide biberkirin, ji yên ku ew xwe di fizika me de didin bixuyanîkirin. b) Aristo¹ êtir ji bona ser ya dudwan ve, ji bona cudabûna giranbûna taybetî ve tète bihatin. „Valabûn, pir didin bimebestkirin, ji ber nermbûnê û hişkbûnê ve“ – bi taybetî ve bi sivik ve yanjî bi giran ve; ew bi laşekî bêjingkirinê ve tète biderkevtin, ev çûna li dûhevduyî de bi carekê ve – yanjî yekeke nermîfî. Ji ya ku ew bi tîrbûn ve û bi kêmtir ve bi tîrbûn ve tète biderkevtin, „Heger ku ji komekê ve ba bête bikirin, weha divê komeke bi mîna wê ve av bi komekê ve ji komeke bayê mîna ve bête bidayîn, yanjî ev divê bi cihekî vala ve bête bikirin; jiber ku bes û bi tenha ve di rêya wî de tîrbûn û rujbûn tète biliberkevtin. Kêmbûna tîrbûnê bi vê ve tète biderkevtin, çiyê ku ew bi xwedanê gelek cihên cihê ve tète biderkevtin.“ – aa) „Lêbelê heger valabûn ne bi cêhêbûnê ve bikaribe bête biderkevtin“ – û ew nikaribe bête bicihêkirin, dê wetov cihêbûnek li ser wî de bihata bikirin -, „weha bi kêmanî ve bi nala cih ve, (yanjî ev bi cihekî xurû ve, di lidûhedûçûneke xurû de, bi nayînkirinê ve li ser şeweyê hebûnîtîyê ve tète biderkevtin): „Weha ne bi kêmtir ve tîrbûn tète birûdan.“ bb) Lêbelê heger ku ev ne bi cihêbûn ve bête biderkevtin û hêjî hinekî valabûn di laş de divê bête biderkevtin“ (bi nala cihê valabûnê ve tède tète bikevtin): „weha dê 1. pêre bes û bi tenha ve bi livandinê ve li gora jor ve bihata bidanîn; ya sivik weha bi kêmanî ve bi tîrbûn ve tète biderkevtin“, „weha agir“, ji yê ku ew hergav ji bona jor ve xwe dide bilivandin, „jîbervêjî ve ew bi tenik (gotinek Yunanî) ve tète biderkevtin“. 2. „Di pişt re jî de divê valabûn ne weha bi hoykarîya livandinê ve bête biderkevtin, ku di wî de hinek xwe bide bilivandin, lêbelê weha bi mîna marpêç² ve, ji yê ku ew wî ber bi jor ve dide bihilgîtin, çiyê ku ew bi dest ve dide bixistin. Bestenê bi mîna ku ew bikarîba bihata biderkevtin, ku valabûnê xwe didate bilivandin, yanjî ku ew bi cihekî vala ve bihata biderkevtin? Jiber ku ev, bi kuh ve jî ve ew xwe bide bilivandin, dê bi valabûna valabûne ve bihata biderkevtin (pevikeke dirêj bi Yunanî ve)... Bi carekê ve, bi mîna ku di valabûnê de tu livandin nikare bête bicihatî, wehajî valabûn nikare xwe bide bilivandin“.

Aristo van wêneyên hanê li ber babetê serûştîya raste de, bi carekê ve dîtina remanîyên serûştîyê dide bidanîn; „ku danînen bi dijîhevdû ve, germbûn û sardbûn û canşinasîyên dinî dijîhevdû bi xwedanê yek û wê metêryê ve bi mîna xwe ve tète biderkevtin û ku ew ji wê ve, çiyê bi dibûnîtîyê ve“ – (bi tîn ve bi teva têngihîştineke din ve di îro de, ango bi gûrbûn ve, bi pileyekî ve) – „li gorê de tète biderkevtin, yekek bicîhatî ve li gora hebûnîtîyê de dê bête bikirin; ku metêryê (ne bi beşbûn ve tète biderkevtin û) ne bi yekeke din ve dê bête biderkevtin, lêbelê bi yekekê ve û bi wê jimarê (komê) ve bi mîna xwe ve li gora wê bi xwe ve tète bimayîn, heger ku ew reng, germbûnê û sardbûnê bide bixwestin. Wetovjî metêryê bi laşekî biçûk û mezin ve bi mîna xwe ve tète biderkevtin. Heger ku ji avê ve ba bête bikirin“ (veguhertînen bi tîn ve û bi corîfî ve bêtin biderkevtin), „weha metêryê bi mîna xwe ve tète bimayîn; ew dê bi vê ve neyête biderkevtin, gava ku ew tiştêkî din ji xwe re bide biwergirtin: lêbelê ew bi çî ve li gora dibûnîtîyê de tète biderkevtin, dê ew di rastîyê de bête biderkevtin. Wetovjî heger ku ew ji yekekî biçûktir ve bi yekekî mezintir ve, ji yekekî mezintir ve ji yekekî biçûktir ve bête bikirin. Pirbûna ba dê ligelhevdû de ji qewreke mezin ve ji bona yekeke biçûk ve bête bigivaştin, û bi servajî ve dê bête bipahnkirin; - bes bi veguhertina dibûnîtîyê ve, metêryê bi mîna xwe ve tète bimayîn. Pirbûn û veguhertina germbûnê û veguhertina wêna ji bona sardbûnê ve bi mîna xwe ve tète biderkevtin (tu „malêgermbûnê, „bi pirbûn ve yanjî bi hindikbûn ve tède tète biderkevtin). Weha yek

¹ Ibid. IV, 9.

² Schlauch: Hose: Pipe, Tube: Marpêç, Sonde.

û bi mîna xwe ve bi tîr ve û bi kêmtir bi tîr ve tête biderkevtin – bi tevahîyî ve ji laşên têngiştinan ve bi cudabûn ve têtin biderkevtin, ji yên ku ew bi pirbûn ve yanjî bi kêmbûn ve bi metêryê ve di pirbûna yanjî kêmbûna tîrbûnê de têtin bidanîn, cudabûna taybetîyî sengîbûnê bi nala sengbûnê ve bi nala dervîtîya komeke mezinîyî metêryê ve, lêbelê bi tevahîyî ve bi livînzaniyê¹ ve, û livînzaniyê ne bi wisa ve, ku Aristo bi tîndariya² mezin ve, lêbelê tîndariyê di rastîya wê de bi nala giştîbûnê, dibûnîtîyê ve dide bidanîn. Cudabûn divê bi rastî ve bi nala cudabûna mezin ve, lêbelê ne bi nala pirkirinê û kêmkirinê, veguhertina koma bi carekîyî metêryê ve bête bidan. Tîndarî bi hêzê ve tête binavkirin, bi dibûnîtîyê ve tête binavkirin; „ev bi tîndariyê ve tête biderkevtin“; ev niha bi livînzaniyê ve tête biderkevtin, dibûneke mezin, rastîya wîna, - li gora Aristo de dibûnîtî (gotinek Yunanî) jê hatîye bistandin. Hêz ji metêryê ve bi diyar ve, dibûnîtî bi remaneke tiştî ve tête bicudakirin. Livînzani careke din ji bona ser derve ve bi dijî yên din ve yanjî tête biberkirin yanjî ligel yên din de bi hêzê ve, bi pile ve tête biwekhevkin; Mezinbûn jîbervêjî ve bi xuserî ve li vêderê de tede tête bihatin. Ev bi bêpêguhdañî ve, gelo bi tundbûneke mezin ve bi tundbûneke fireh ve tête biderkevtin; gelek ba li ser mîna wî pileyê hanê de bi germkirinê ve bi karîn ve ji nala kêmbûnê ve, di rêya tudbûneke mezin ve tête biderkevtin – yanjî ew bayê hanê bi xwe ve dikare pêre bi xurtî ve bide bigermkirin.

c) Dem. Li nik lêkolandina wê de Aristo dide bibîrxistin³, „ku heger merov wê ji derveyî“ (gotinek Yunanî) „ve lêbide bitemaşekirin, merov li ser gûmankirinê de divê (gotineke Yunanî) bête bigihandin, dem bi xwedanê tu hebûnê ve nayête biderkevtin, yanjî ew bi kêmanî ve û bes û bi tenha ve bi hinekî kêmbûn (bi çend gotinên Yunaî) ve tête biderkevtin“ – ew bes û bi tenha ve tête bidibûnîkin. „Jiber ku alîyek ji wê bi xwe ve pê tête biderkevtin, û ew pê nayête biderkevtin: ya din dê bête biderkevtin û ew ne ji vê ve tête biderkevtin, lêbelê jê bêdawîbûna û hergavîya hebûnîtîya (taybetîya) demê tête bipêkhatin. Lêbelê êtir ev tête bixuyanîkin, ku dem nikare ji hebûnên wisa ve bête bipêkhatin, ji yên ku ew nayêtin bidîtin. Di pişt re ji hemûyî ve, ji yê ku ew bi parvebûn ve tête biderkevtin, divê bi hinek yanjî hemû perçan ve bête biderkevtin. Lêbelê dem belê bi bi perçebûn ve tête biderkevtin; lêbelê hinek perç hatine biderbasbûn, yên din dê bêtin biderbasbûn, û tu ji wan ve li vêderê de nayête biderkevtin. Jiber ku niha bi tu perçeyî ve nayête biderkevtin. Jiber ku perçe bi xwedanê pîvanekê ve tête biderkevtin“, destnîşankirina çendbûnîtîyê; lêbelê niha dê neyête bipîvandin. „Tevayî divê ji perçan ve bête bipêkhatin“ ne niha neji „dem ne jê tête bipêkhatin“ – niha nayête biparvekin, ne bi çendbûnîtîyê ve tête biderkevtin. „Wetovjî ne bi sivikbûn ve tête bicudakirin, gelo niha tête bimayîn yanjî hergav bi yekekî din ve û bi yekî “ ûhd „ ve tête biderkevtin“. Hêjîbêtir ew bi tu livandinê û veguhestinê ve nayête biderkevtin. Jiber ku livandin û veguhestin ji bona yekekî ve tête biveçûyîn; ji yê ku ew tête bilivandin û dê ew bête biveguhestin, yanjî li vir de, cihê ku ew tede, lêbelê dem bi şeweyê mînahev ve bi giştî ve tête biveçûyîn. Wehaji di veguhestina û livandina lezbûnê yanjî hêdîbûnê de tête biderkevtin; ew nayête biderkevtin.“

„Lêbelê ew ne bi bêyî veguhestinê û livandinê ve“ – bi bêhneke⁴ livandinê ve „tête biderkevtin“, ji ya ku ew bi xurûbûna nayînkirina wê bi xwe ve tête biderkevtin; „cihê ku em tede bi tu veguhestinê ve nikarin pê bidin bihestkirin, tede tu dem, bi mina di xewê de, nikare bi diyar ve bête biderkevtin. Jîbervêjî ve ew li ser livandinê ve tête biderkevtin, lêbelê ew ne bi xwe ve tête biderkevtin.“ Aristo wê dide bidestnîşankirin: „Em di pişt re dibêjin, ku dem tête biderkevtin, gava ku em pêşbûnê û paşbûnê li ser

¹ Dynamisch: Dynamic: Dynamics: Livînzani, Hêzên livîn.

² Intensität: Intensive: Tundî, Tîntî, Tîndarî, Xurtî, Zebra

³ Ibid. IV, 10.

⁴ Moment: Moment: Zebir, Gav, Çirke, Nizûke, Bîstek, Kêlek, Bêhnek, Taw, Birûke, Pêlek.

livandinê de didin bihestkirin; ev weha xwe dide bidestnîşankirin, ku em wê ji bona yekekî din ve û yekekî din didin biwergirtin (gotinek Yunanî) û di navbera wan de careke din yekekî din, bi nala destikekî ve didin biwergirtin. Heger ku em herdu tundîyên kilîtê bi nala yekî din ve pê bi nala navînîyê ve bidin biremankirin, û giyan bi nala dudwan ve niha dide bigotin, ku yekek ya bi veçûyî ve, ya dinî bi veduhatî ve êtir em dibêjin, ev bi demê ve têtê biderkevtin. çiyê ku ew di rêya niha (gotinek Yunanî) de têtê bidestnîşankirin û bi bingeh ve têtê bidanîn, em wê bi demê ve didin binavkirin. Bi dij ve heger ku em niha bi nala yekekê ve pê bidin bihestkirin“ (pêrejî) „û ne bi nala veçûyî¹ ve yanjî bi nala vedûhatî² ve di livandinê de, yanjî belê ew bi xwe ve, lêbelê ne bi nala zûbûnê yanjî derengbûnê ve ji yekekê ve; ji bona me ve bi diyar ve bi tu demê ve nayête biderkevtin; heger ku tu livandin neyête biditin, tu dem jî nayête bidîtin.“ (Ev bi sersûrayî ve têtê biderkevtin, em tanîradeyekî niha pê didin bihestkirin, tanîradeyekî em pê bi veberê ve û bi velidûhatî ve didin biremankirin.) Li nik bêzarbûnê³ de weha hergav bi xwe ve⁴ têtê biderkevtin. „Dem jîbervêjî ve bi jimara livandinê ve, piştî bi berî û dû ve têtê biderkevtin; ew ne bi livandinê ve bi xwe ve têtê biderkevtin, nemaze tanîradeyekî livandin bi xwedanê jimarekê ve têtê biderkevtin. Pîvandina pîrbûnê yanjî hindikbûnê di rêya jimarê, livandina mezin yanjî kêmkirinê de lêbelê di rêya demê de têtê biderkevtin. Em lêbelê jimarê wetovjî bi vê ve didin binavkirin, çiyê ku ew dê bête bijimarkirin, bi mîna ku em pêve didin bijimarkirin, nemaze dê ew – yekîti, bi xwe ve bête bijimartin, bi cudabûn ve bes û bi tenha ve ji bona yekekî din û yekekî ve ... dê bête biderkevtin. Niha têtê biderkevtin, çiyê ku ew bi yekîtiya jimarê ve têtê biderkevtin. Dem hêjîbêtir di rêya nihayî bi çûnaligelhevdûyî ve (bi lidûhevdûyî ve) têtê biderkevtin û têtê bicudakirin ... Niha bi xwe ve têtê biderkevtin, çiyê ku dê ew bi hebûnê ve bête biderkevtin (ev bi hemû demê ve têtê biderkevtin); jiber ku ji bona hebûnê ve li gorê de lêbelê ew bi yekekî din ve têtê biderkevtin.“⁵ Yekek, bi nala giştî ve, bi mirinkirina niha ve têtê biderkevtin; ew hergav bi xwe ve – bi giştîyê ve têtê biderkevtin.

„Niha⁶ bi lidûhevdûbûna demê û parvekirina wêna ve yanjî bi cudabûna herdu bêhnên pêş û paş ve têtê biderkevtin. Ew pê deqê dide biwekhevdûkirin“ (êtir wehaji ew bi lidûhevdûbûna xêzê û cudabûna wêna, Binçînîya wêna û sînorê wêna ve); „lêbelê ne bi mîna deqeke mayînî ve têtê biderkevtin. Jiber ku ew li gora dema dibûnîtiyê de dide biparvekirin“ – niha bi parvekirîtiyê ve têtê biderkevtin, bêhnî bes û bi tenê ve bi bêhnên remanî ve têtin biderkevtin, „û wetovjî ev bi yekeke wetov ve têtê biderkevtin, ew hergav bi yekeke din ve têtê biderkevtin. Lêbelê ew pêrejî hergav bi yekekî ve û bi xwe ve têtê biderkevtin; tanî ku em xêzê didin biparvekirin, ji bona me ve hergav yên din û deqên din ji bona remankirinan ve têtin bipêkhatin, tanî ku ew lêbelê bi yekê ve têtê biderkevtin, ew bes û bi tenha ve bi yek deqê ve têtê biderkevtin. Weha niha ji alîkî ve li gora parvekirina dema dibûnîtiyê de, ji alîkî din ve bi sînor û yekîtiya herduwan ve“ – bi nala parvekirina deqa giştî ve „têtê biderkevtin“, û ev yekbûna giştî careke din bes û bi tenha ve bi yekekê ve bi nala rastîtiyê ve têtê biderkevtin; lêbelê ev rastîya hanê ne bi yekeke rawestandî ve, lêbelê careke din hergav û hergav bi yekeke din ve têtê biderkevtin – weha tekanîti bi xwedanê giştîniyê ve ji bona ser wî ve, bi nala nayînikirinîtiya wîna ve têtê biderkevtin. „Lêbelê ew bi xwe ve, û hêjî li gora yekekî û perçebûnê û yekkirinê de û yekîtiyê⁷ bi xwe ve“ – di yekekê û wê

¹ Vorhergehend: Go first; Precede: Berîhatin, Vehatî, Veçûyî.

² Nachfolgend: Fellow: Vedûhatî, Vepeyhatî.

³ Langeweile: Boredom: Bêzarî, Mirûzî, Canbêzarî, Toq, Toqbûn, Mirûsî, Mirûçî.

⁴ Dasselbe: The same: Heman, ji xwe ve, bi xwe ve.

⁵ Ibid. IV, 11.

⁶ Yetzt: Now: Niha.

⁷ Ibid. IV, 13.

guhpedanê de bi xwe ve, xweser bi carekê ve bi dijî ve ji danînîyê ve bi nala hebûnîyê ve „tête biderkevtin“; li nik cih de bêhn bi dij ve ne bi nala danînê ve têtin badîn, lêbelê ji bona wîna ve di pêşî de ev hebûna hanê û livandina wîna û dijbûn tête biderkevtin. Bi mîna liberkevtinê ve weha bigir ne li gora bînçîniyê de li gora Aristo de tête biderkevtin; Mîna û nemîna ji bona wîna ve bi yekê ve û bi wî ve bi xwe tête biderkevtin. Dem tête biderkevtin: a) Niha bes û bi tenha ve bi niha ve tête biderkevtin; b) Mêjî¹ û ayînde bi cudabûn ve ji niha ve têtin biderkevtin, lêbelê wehajî bi neçarî ve ew bi hevdû re têtin bigirêdan, niha ne bi bê pêş û paş ve tête biderkevtin, ew bi hestyarîkirinê ve têtin biderkevtin; c) Wer ew di yekekê de, bi niha, sînor ve, ango bi yekîyê û cûdabûnîyê ve têtin biderkevtin.

c) Aristo di pişt re ji ser ve ji bona bicihkirinîyê livandinê yanî veguhertinê ve, ji bona rewendê² laşî ve tête biçûyîn.

a) Ji dirêjbûnên din ve, ku têde Aristo³ xwe dide biberdan, ez ne bi nala veguhertina wî û cudabûnîyê veguhertinê û livandinê ve didim bixuyanîkirin. „Di livandinê de yek livandina pêşî û livandinek û demek, têde; ji bil vê ve; jêve, ji bona kuhderê ve tête biderkevtin. Jiber ku hemû livandin ji yekê ve û ji bona yekê ve tête biderkevtin; jiber ku livandina pêşî û ji bona wî ve ewê wî dê bide bilivandin û ji kîjanî ve, bi cudabûn ve: Text, germbûn û sardbûn tête biderkevtin“.

Di berê de livandina xurû, li vêderê de livandina ji bona ser tiştê wî ve. „livandin di text de, ne di wî rengî de tête biderkevtin; jiber ku ew nayête bilivandin, ne jî reng yanî cih yanî mezinbûn dê bête bilivandin; lêbelê“ (di rêxistinê de, bi mîna ku ew têtin bihatin)“ ya livandî û bi livanadî ve tête biderkevtin û ji bona yê ku dê ew bête bilivandin. Ewê hanê bi pirbûn ve çima, bi nala ji yê ku ew dê bête bilivandin, dê ew bi veguhertinê (gotinek Yunanî) ve bête binavkirin. Jibervêjî ve wehajî bûyîn (gotinek Yunanî) di nehebûnîyê de bi veguhertinê ve tête biderkevtin, gava ku nemankirin xwe ji hebûnîyê ve dide biveguhertin; û ev di hebûnîyê de ji nebûnîyê ve têtin bipêkhatin.“ Rûnkirin ji bona wir ve divê bête biliberkevtin; veguhertin bi livandinê ve li ser rastîyê de bi nala wetov ve tête biderkevtin, jiber ku veguhertina pêşîyî, remankirî, bi livandinê ve bi nala wisa ve tête biderkevtin; û di pêşî de livandina rastîyî bûyînî dê bi nala veguhertinê ve bête biderkevtin, ango wetov di pêşî de di pêwendîyê de çima, bi nala di ayinde de – jiber ku ev ayinda hanê bi wetov ve tête biderkevtin, cihê ku veguhertin hêjî ne bi rasîtî ve tête biderkevtin, cihê ku ew hêjî bi livandinê ve tête biderkevtin.

b) Careke din regekî dinî cudabûnê ji livandinê û veguhertinê ve. Veguhertin Aristo hêjbêtir bi çarcarî ve dide biparvekirin: „di veguhertinê de ji xweyîbûnekê ve di xweyîbûnekê (gotinek Yunanî) de; yanî ji Ne-Xweyîbûnekê ve di Ne-Xweyîbûnekê de; yanî ji Ne-xweyîbûnekê ve di Xwebûnekê de; yanî ji xwedîbûnekê ve di Ne-Xwedîbûnekê de. a) Yekek, ji Ne-Xwedîbûnekê ve di Ne-Xwedîbûnekê de“, ji ya ku ew di giştîbûna parvekirinê de wehajî dikare bête bidîtin. „bi tu veguhertinê ve nayête biderkevtin“, bes ew hatîye biremankirin; „jiber ku ew tu dijbûnê nade bihilgirtin“ – bi tenê ve remanî, remankirin, bêhne bi Ne-Xweyîyê ve tête biderkevtin, lêbelê Aristo diyara rastî dide bimebestkirin. b) „ji ya ku ew ji xweyîyê ve di xweyîyê ve bi livandinê ve bi nala wisa ve tête biderkevtin“; ew bi derbasbûnê ve bi xwe ve tête biderkevtin . ew bi tubûyînekedinî rastîyê ve nayête bimayîn, bes ew bi wêneyî⁴ ve tête bimayîn. c) „Ji Ne-Xweyîyê ve di Xweyîyê de durustkirin tête biderkevtin. d) Ji Xweyîyê ve di Ne-Xweyîyê de bi nemankirinê ve tête biderkevtin.“ Bi sersûrayî

¹ Vergangenheit: Past: Borî, Berê, Demborî, Raburdû, Dîrok, Mêj, mêjedem.

² Prozess: Case: Rewend, Pirs, Bar, Dozname, Nixavtin,

³ Ibid. V, 1.

⁴ Formel: Formula: Wêneyî.

ve dijbûna metêryalîkirina livandinê (veguhertinê) û bes ji yê wênekirîyî livandinê ve têtê biderkevtin.

C) Ji vêderê û pê ve ew (Nivîsta VI) ji bona ser temaşekirina diyalektika Zenofîyî vê livandinê û guhertinê ve – ji bona ser bêdawîbûna pahrvekirinîtyê ve - têtê bihatin, ji ya ku me ew di berê de dabû bidîtin. Aristo wê di rêya tevahîyîbûnê de dide biçarekirin: Ew wetov bi vê dijbûnê ve, ji ya ku ew di xwe de bi dijbûn ve hatîye bidanîn, bi giştî ve têtin biderkevtin; yekîtya wan, ew, ji ya ku ew têtê bêhnên xwe didin bihilanîn, ne bi yekê ve, ne bi hîç ve têtê biderkevtin: Livandin û veguhertin bi hîç ve, nemaze bi nayînîkirinê û giştîbûnê ve têtin biderkevtin, nayînîkirin bi xwe ve careke din bi nala arînîkirinê ve – perçebûnîtyê ve têtê bidanîn.

d) Hêjbêtir Aristo¹ bi dijî Atomê û livandina wêna ve dide bibîrxistin, „ku nepahrvekirîtî bi tu livandinê û veguhertinê ve nayête bixwedanîkirin“; bi servajî ve ev bi dijî wênayî Zenofî ve têtê biderkevtin: Ew bes û bi tenha ve bi sadebûn û nepahrvekirîtya Hebûnê û ne livandinê ve têtê biderkevtin. Aristo bi dijî Atomê ve wê bi xwe ve dide bigotin. Atom bi sadebûn û nepahrvekirîtya Hebûnê ve têtê biderkevtin; ew nikare weha xwe bide biveguhertin, yanjî ew wetov bi xwedanê tu rastîyê ve nayête biderkevtin. Veguhertin li ser wan de, neji ji der ve, neji ji palpêdanê ve têtê biderkevtin; livandin ji xwe ve û ji bona xwe ve wetov li ser wan de bi bê rastîyê ve têtê biderkevtin.

d) Xurûbûna remankirîtya veguhertinê, yanjî ew bi tevahîyî ve ji bona reng ve têtê bimaldarîkirin. Rastî êtir hêjî bi vê destnîşankirinê ve têtê biderkevtin, „ku dê çi bêtê biveguhertin, bes bi tenê ve ew bi hestyarîyê, pêhestyarîkirinê ve têtê biderkevtin; û reng û gewde, Hebinus (Reweşt, bi mîna Başîtyê² û Gunehbarîtyê³) ve ne bi veguhertî ve dê bêtin biderkevtin. Reng ûhd. li ser tiştekî de têtê bipêkhatin û bimalandin; lêbelê çi têtê bipêhatin û binemankirin dê ew neyête biveguhertin.“ Yanjî: Navroka veguhertinê bi neveguhertinê ve têtê biderkevtin; veguhertin bi nala wisayî ve bes bi tenê ve ji bona reng ve têtê bimaldarîkirin. „Hebitos him bi başîtyê ve yanjî bi guhnehbarîtyê ve têtê biderkevtin. Başîtî bi dawîbûna giştî (gotinek Yunanî) ve, bi gihandina armanca xwe ve têtê biderkevtin, gava ku tiştek bi serûştîya xwe ve bête bivegihandin; Gunehbarîtî lêbelê bi nemanîkirinê ve û bi negihandin wî ve bi xwe ve têtê biderkevtin. Ew ne bi veguhertinan ve têtin biderkevtin, lêbelê ew bes û bi tenha ve bi pêkhatinê û namankirinê ve têtin biderkevtin.“⁴ Yanjî cudabûn dê ji bona cudabûna Hebûnê û Nebûnê – hestîyarîya cudabûnê ve - bête biderkevtin.

d) Rasta⁵ pêşî yanjî hebûnîtya laşî dide bilivandin. Bi nêzikî ve êtir ji van liberkevtinên hanê ve Aristo ji bona nava rastê ve têtê bikevtin. a) „Gewhera pêşîyî livandinê bi xwe ve ne bi livandî ve têtê biderkevtin“⁶; û b) „Livandina bi carekê ve bi livandina xirbûnê ve têtê biderkevtin. Ev livandina hanê bi bê beramberkirina dijbûnê ve têtê biderkevtin, (livandineke bêdawîbûnî herûher bi tiştekî remankirîyî vala ve têtê biderkevtin, jiber ku livandin bi neçarî ve ji bona tiştekî – armancekê ve têtê biderkevtin. Ji ber ku ji B ve ji bona A ve û ji A ve ji bona B ve bi wekhev ve têtê biderkevtin; û livandin weha divê ji bona cihê destpêkirinê û armanca dawî ve lê bête bitemaşekirin.“⁷ Wênekirin, laşên esmanî dê wan xwe ji bona xwe ve di xêza rastî de herûher bidana bilivandin, heger ku ew ne bi lihevastî ve di biwarê⁸ verakişandin rojê de bihata bihatin, ev bi remankirineke vala ve têtê biderkevtin. Di pişt re ew dide

¹ Ibid. VI, 10.

² Tugend: Virtue: Başîtî, Hêjayî, Avrû, Nayabiya Sincî, Pakî, Paqijî.

³ Laster: Vice: Guneharî, Bed Çewtî.

⁴ Ibid. VII, 3.

⁵ Real: Real: Rast, Rasteqîne.

⁶ Ibid. VIII, 6.

⁷ Ibid. VIII, 8-9, Passim. Aristot. cael. I, 4.

⁸ Sphäre: Sphere: Hol, Govek, Gok, Go, Biwar, Tepik, Deretan.

bixuyanîkirin¹, „ku tevaya esman him nehatîye bipêkhatîn nejtî bi karînî ve ji bona nemankirinê ve tete biçûyîn, nemaze ew bi yekekî û hergavî ve tete biderkevtin: ne him destpêk ne jî dawîbûn di dema hergavî de bi xwedan ve tete biderkevtin, nemaze dema bêdawîbûn di xwe de bi xwe ve bi qalikkirî ve dide binavrokkirin.“ Hemû wênêkirinên din bi pêhestyarî² ve têtin biderkevtin, ji yên ku ew li ser gewher de bi peyîvandîne ve didin bimebestkirin; lêbelê hergav ew bes û bi tenha ve pêhestîkirinên wêneyan li ber xwe de didin bidîtin; di van wêneyan de hergav ev têtin bidîtin, çiyên ku ew didin bimebestkirin, ku ew bi nayînkirin ve ji bona wan ve têtin biderkevtin. a) Destpêkirina pêkhatinê – di berê de valabûn – wetov xirbûn, bi nala xwe ve tete biderkevtin; ango metêrya hermayî, nehatîye bipêkhatin, bi berî pêkhatine ve hatîye bidanîn. b) Bi berî pêkhatinê ve hîç nayête biderkevtin (ew naxwazên bi xwedanê gotinê ve bêtin biderkevtin), di pêşî de tiştek di pêkhatinê de; ango livandin ligel tiştekî – cihê rastîyê de tete biderkevtin, bi livandinê ve tete biderkevtin. Lêbelê ew wê valabûnê, bi mîna xwe ve, metêrya mayînî – û vê hîçbûnê ne bi hev re didin bianîn. f) „Ewa hanê, çiyê vê tevgera xirbûna“ bi carekê ve „bi xwedan ve pê tete biderkevtin“, ew ne bi sengîn ve û nejtî bi sivik ve tete biderkevtin. Êtir sengînî, çiyê ku ew xwe ber bi jêr ve, sivikbûn, çiyê ku ew xwe ber bi jor ve dide bilivandin.“ Di fizika nuh de laşên esmanî sengînbûnê didin biwergirtin, ew dixwazin ji bona nava rojê ve bêtin bikevtin – lêbelê ew jiber hêzeke din nadin bikirin. „Ev“ bi mîna ku di berê de hatîye bibîrxistin, „ne bi pahrvekirî ve û ne bi durustkirî ve, bi bê kêmkirin û pirkirin ve, bi bê hemû veguhertinê ve tete biderkevtin;...ew bi cudabûn ve ji dawîbûnê, agir, ba û avê ve tete biderkevtin; ew, çiyê ku Kevnaran ew bi esman³ ve didatin binavkirin, bi nala cihê bilind ve, ji beza li duhevdu (gotinên Yunanî) de di dema bêdawî de tete biderkevtin.“⁴ Lêbelê kêlek didin bidestpêkirin, ku ew hergav bêhtir bi sersurayî ve têtin biderkevtin. g) Ev êtir bi metêrya mayînî ve bi diyar ve tete biderkevtin, ne bi destnîşankirî ve tete biderkevtin, ew tete bimayîn û weha tete birawestandin, bi mîna ku di serê me de esman tete biderkevtin. Aristo dide bixuyanîkirin⁵, „ku perçe ne ji laşekî ve, lêbelê ew ji hevdu ve têtin biperçekirin. Jiber ku ew di pêkhatinê de dê him ji Nelaşekî ve yanjî ji laşekî ve bihatana biderkevtin. Ji Nelaşekî ve – weha ev bi valabûna laşên nedestnîşankirîn ve tete biderkevtin; jiber ku valabûn wetov bi bêlaşê xweserî ve tete biderkevtin. Lêbelê wehajî ne ji laşekî ve; jiber ku dê ew wisa bi xwe ve bi perçeyekî laşî ve bête biderkevtin.“Bes û bi tenha ve pê tete bimayîn, ku perçe ji hevdu ve têtin biçengkirin. Divê bête bibîrxistin, ku Aristo li jêr pêkhatinê de bi rastîya pêkhatinê ve, ne veguhertinê ji giştîbûnê ve di yekayekan de tete biliberkevtin (ew bi carekê ve ne li giştîbûnê de dide bitemaşekirin, bi mîna ku Nayînînkirin ji bona xwe ve bi xwedan ve tete biderkevtin; belam dê giştîbûn wetov bi metêrya bi carekê ve bihata biderkevtin, ku giştîbûnîyên wê, bi nala nayînîkirinîyê ve, tete bidanîn yanjî bi rast ve tete biderkevtin); lêbelê pêkhatina laşekî destnîşankirî, ne ji hoyekirina wîna ve, lêbelê ji danîna dijîbûnê ve bi nala wisa ve tete biderkevtin. h) Jê vederxistina çar perçan. Ji vir û pê de ew ji bona ser perçan ve tete bihatin, ku ew ji wan ve corekî gewde dide bikirin. Ev bi sersurayî ve tete biderkevtin, Aristo êtir dide bixuyanîkirin, ku ew çar perçan divê bi vî şeweyê hatî ve bide bidan. Ji sengînbûnê û sivikbûnê ve ew tete biveçûyîn (Attraktion –HêzaVerakişandê- û Zentrifugalkraht – Hêza Vepengizandinê -); ew bi bingehên destnîşankirin ve têtin biderkevtin. „laşbûn ji bona livandinekê ve him ji bona jor ve yanjî ji bona jêr ve tete

¹ Aristot. cael. II, 1.

² Sinnliche: Sinsuous: Alandî, Çepan, Aloz, Kenarpêl, Hestyarî, Pêhestyarî

³ Äther: Ether: Eter, Esman.

⁴ Ibid. I. 3.

⁵ Ibid. III, 6.

biçûyîn – ew him bi sivik ve yanjî bi sengîn ve tète biderkevtin û bi rastî ve ne bes û bi tenha ve di pêwendîyê (endazyê) ve, lêbelê ew bi carekê ve bi sivik ve û bi carekê ve bi sengîn ve tète biderkevtin – ya ku ew ji bona jor ve ji bona tûndbûna esman ve, eva ji bona jêr ve ji bona navîniyê ve tète biderkevtin.“¹

„di navbera van de Navînîti, bi yekim di vê de ji nala wê ve têtin biderkevtin, ji yên ku ew xwe ligel hevdû de bi mina wanan ve didin bireftarîkirin, ewên tund êtir bi erdê û agir ve, ev bi ba û avê ve têtin biderkevtin“²; bi ba û avê ve, yekek bi sengînî ve, ya din bi sivikîtiyê ve tète biderkevtin.“³ „Av bi herawayekî ve li ser rûwê erdê de û ba bi herawayekî ve li ser hemûyî de ji bil agir ve tète bibelavkirin. Jibervêjî ve êtir ev herçar metêryên hanê têtin bidîtin, lêbelê weha çar metêryên hanê, ku ew bi xwedanê yek hevbeşîtiyê ve têtin biderkevtin, nemaze ew li vir de ji hevdû ve têtin bipêkhatin, lêbelê Hebûna wan bi tişteki din ve tète biderkevtin“⁴ – ew ne wî esamî dide binavkirin.

a) Ev divê bête bibîrxistin, ku Aristo bigir bi derbekê ve ne bi xwedanê vê têgihîştina perçan ve dihate biderkevtin, ji ya ku ew di dema nuh de bi rastî ve tète biderkevtin, ku perçe bi sadebûn ve divê bête biderkevtin; jibervêjî ve merov pir bi jîrbûn ve tète biderkevtin, ku em avê ûhd. bi perçan ve didin bidanîn. Sadetîyeke wisayî hebûnîtiyê, destnîşantîyeke sade bi rûtbûnekê ve tète biderkevtin, ew bi xwedanê tu rastîtiyê ve nayête biderkevtin, rengê sor – ne bi rastî ve – bi sadebûn ve bi vê têgihîştina hanê ve, bi rûtbûnekê ve tète biderkevtin. Bêhne divê bi xwe ve bi xwedanê rastîtiyê ve bête biderkevtin, ew, bi nala yekîtiyê ve bi danîna dij ve, bi jihevduketî ve tète biderkevtin. Aristo perçan (wek me di berê de li nik pêşîyan de didatin bidîtin) ji hevdû ve dihêle bêtin bipêkhatin, lêbelê ne ev sadîtiya dijwar; jiber ku dê sadîti bi tu livandinê û veguhertinê ve bikarîba bihata biderkevtin.

- . Têgihîştina rebenî pêkhatinê ji perçebûnan ve ew li vêderê de bi derbegê ve nade binaskirin, bi servajîvê ve ew bi têrkirî ve bi dij ve, ji bona nimûne ve, di pêwendîyê de ligel Anagoras de dide bipevçûnîkirin.⁵ „Bêlayîn“ bi giştîtiyê ve bi nala yekîtiyê ve ne, li kuhderê de ku Oksicên nema bêhtir bi nala wetov ve tede, tète biderkevtin.

Li hêre de êtir lêbelê yek veguhestina perçeyek ji bona yê din ve tète biderkevtin, bi carekê ve ew bi dijî danîna fizya meyî niha ve tète biderkevtin, ji ya ku ew agir, ba ûhd. bes û bi tenha ve bi serêxwe⁶ ve bi nala ligel xwe de bi wekxwe ve dide bitemaşekirin. b) Ev destnîşankirinên bingehî ne bi têrkirî ve têtin biderkevtin.

c) Bêhnên rastîya rewendê di pêwendîyê de li ser livandinê de. Ez hêjî didin bixuyanîkirin, ku Aristo di dawîya dawî de ji bona ser „binçîniyên laşê pêhestkirî ve“ tète biçûyîn; - perçe di rewendê de, bi mîna di berî vê de ji bona destnîşankirîtiya aramîya wê de. Ew pêwendîyan dide biderkirin, ji yên ku ew ji bona rû, bêhnê ûhd. ve têtin biderkevtin; ew wanan bi ber pêş ve bi nala van ve dide bianîn, ji yên ku ew bi mîna hesyarîya sengîbûnê yanjî sivikbûnê ve tète biderkevtin. Sengînî û sivikbûn, destnîşankirinên bingehî, ev di cudabûnê de bi nala pêhestyarîyê ve – ewaya ji bona xwe ve, ev ji bona yekeke din ve têtin biderkevtin. Bi nala van binçîniyên hanê ve ew „germ û sard. Zuha û şil“ dide bidan⁷ - Veguhestina perçan ji bona pêhestkirina pêwendîyan de. Êtir ew dide bigotin, „ku çar tişt, çar perçe (binçîni), bi rastî ve bi xwedanê şeş pêwendîyan ve ligel hevdû de têtin biderkevtin, lêbelê bi danînen beramberîhevdû ve li vêderê de ne bi girêdayî ve dikarîbûn bihatana biderkevtin – şilbûn ne ji zuhabûnê ve, germbûn ne ji sardbûnê ve dikare bête biderkevtin. Weha ev çar girêdanên perçan

¹ Ibid., IV, 1.

² Ibid., IV, 3.

³ Ibid., IV, 4.

⁴ Ibid., IV, 5.

⁵ Ibid., III, 4.

⁶ Absolute: Absoluete: Bi serêxwe ve.

⁷ Aristo. Gen. corr. II, 2.

dide bidan: a) Germ û zuha; b) Germ û şil; c) Şil û sard; d) Zuha û sard. Û ev girêdanên hanê bi dû wan perçên pêşîn ve têtin bikevtin; weha ku wetov agir bi germ û zuha ve, ba bi germ û şil (mij) ve, av bi sard û sil ve, erd bi sard û zuha ve têtin biderkevtin.¹ Jêve ew êtir „veguhertina perçeyên bi hevreyî ve di navahevdu de“ weha dide bilibervexistin. „Ku pêkhatin û nemankirin ji dijbûnê ve û ji bona dijbûnê ve tete biçûyîn. Hemû bi xwedanê dijbûnekê ve bi dijîhevdu ve têtin biderkevtin“; hemû bi nala Nebûnê ve bi dijî Hebûna yên din, rastîfîyê û dibûnîfîyê ve têtin biderkevtin. „Li jêr van de êtir hinek bi xwedanê perçeyekî mîna hevbeşî ve têtin biderkevtin. Ji agir ba dê bête biderkevtin, ew bi xwedanê germbûna hevbeşî ve têtin biderkevtin; heger ku êtir di nava bayê de zora şilîfî bête bikirin, dê bi agir bêtin biderkevtin. Bi dij ve li nik wanên hanê de, ji yên ku ew ne ligelhevdu de bi xwedanê hevbeşbûnê ve têtin biderkevtin, bi mîna erdê (sard û zuha) û ba (germ û şil) ve weha veguhertin dê bi hêdîbûn ve bête biçûyîn.“ Tevaya veguhertina perçan di navahevdu de, rewenda serûştîyê, bi çûna xirbûna veguhertinên xwe ve tete biderkevtin.² Ev ne bi têrkirî ve tete biderkevtin, him ne ji bona yekayekan ve ne ji ji bona yên dinî tevayekê ve bi liberkevtî ve têtin biderkevtin.

Bi rastî ve êtir Aristo ji bona ser keşzanîyê³ ve wetov ji bona temaşekirina rewenda şerûştîyî giştî ve tete biçûyîn. Bes bi tenê ve em li vêderê de ligel wî de ji bona ser sînoren wî ve têtin bihatin. Li vêderê de di rewenda serûştîyê de destnîşankirina sade bi nala wisa ve nema êtir bi rast ve tete biderkevtin û ew tevahîya guhpêdana xwe dide biwindakirin – ev refarîkirina destnîşankirina ber bi pêşvebirinê ve. Êtir wetov di Prozesse –rewenda- rastî de ev tete biderkevtin, li kuhderê de ku ev destnîşankirîfîyên hanê, ev liberkevtîyên destnîşankirî, hergav careke din kêra xwe didin biwindakirin û ew ji bona servajîya xwe ve têtin bikirin – li kuhderê de ku wetov ev rêza bêguhpêdan xwe bi serhevdu ve dide bigivaştin û xwe dide biyekirin. Di destnîşankirina demê û livandinê de me ew bi xwe ve wisa bi destnîşankirinê dijîhevdu ve weha bi yekbûn ve datin bidîtin. Lêbelê livandin di destnîşankirina xweyî rastî de divabû cih û demê ji bona xwe ve bi vezîvirandî ve bidin biwergirtin: xwe bidin bilidarxistin, bê çilo ew yekîfîya van bêhnên xweyî rastî û bê çilo ew ji bona ser wan ve xwe didin bilidarxistin – bê çilo ev remankirina hanê ji bona ser rastîfîyê ve tete bihatin. Hêjîbêtir lêbelê divabû niha ev bêhnên hatî, şilbûn, germbûn ûhd. bi xwe ve li jêr liberkevtina rewend ve bi vezîvirandî ve bêtin biderkevtin. Lêbelê diyarbûna hestyarîyê li vêderê de dide bidestpêkirin, ku ew bi zal ve bête biderkevtin; ku serpêhatî wetov bi xwedanê şeweyê serûştîya yekayekan ve tete biderkevtin, ku ew ji hevdu ve têtin bikevtin. Diyarbûna serpêhatîyê ji bona remanê ve ji bona ser ve tete bigewrekin, ji ya ku ew bes u bi tenha ve hêjî tanî radeyekî nîşana xwedanîya nav dide bixuyanîkirin, lêbelê ew nema bêhtir bi xwe ve di nava xwe de dikare bête bikevtin, jiber ku ew ji remankirinê ve bi vekîşandî ve tete biderkevtin, bi mîna ku dem, cih û livandin hêjî dihatin biderkevtin.

Bîrûbawerîya Aristo ji sedsalan ve weha bi başî ve bi nala nenasîn ve tete biderkevtin.

3. Felsefa Giyanî⁴

Ji alîyekî din de, felsefa giyanî. Li vêderê de ew xwe wehajî di pêşî de li nik Aristo de di rêzekê de ji nivîstan ve dide bidîtin, ji yên ku ez dixwazim wan bidim bixuyanîkirin, ji yên ku ew cudabûna zanistîyên taybetîyî bi xwe ve didin bixuyanîkirin. Hersê nivîstên wî „li ser giyanî⁵ de“ bi carekê ve ji alîkî ve li serûştîya rûtî giştîyî giyan de, lêbelê bi deha baştir ve bes û bi tenha ve li şeweyekî nayînîkirinê de, hêjîbêtir lêbelê êtir bi gelekî ve li sengîntir û hizirdarî de li ser serûştîya wê de li ser wê de bi xwe ve; ne li Hebûna wê de, lêbelê li ser şeweyê nîşankirî û dibûnîfîya kêrîfîya wê de didin bitemaşekirin – ev ji bona wîna ve bi Hebûn û gewhera wê ve tete biderkevtin. Ew ji bona me ve vêca bi hin nivîfîyên taybetî ve têtin biderkevtin „Ji Hestyarîyê ve û ji bona Hestpêkirinan ve“, „Ji Bîrkirinê

¹ Ibid. II, 3.

² Ibid. II, 4.

³ Meteorologie; Meteorology; Banimayîzanî, Keşzanî.

⁴ Geist: Mind: Gan., Hiş, Bîr, Bal, Sewda, Jîrî, Hişmendî.

⁵ Seele: Soul: Can, Giyan.

û Bîrxistinê ve“, „Ji Razan û Şiyarbûnê ve,,, „Ji Pêşbînîyê¹ (gotinek Yunanî) ve ji Xewnan ve“, wehajî yekeke „jîrî“² têtin bidîtin; Aristo alîyê temaşekirina tu serpehatîyan û diyarbûnê, bi mîna di serûstîyê de wehajî di giyan de, nedate bişermezarîkirin. – Bi guhpêdanê ve li ser alîyê serpehatîyê de wî wetov di pêşî de ji bona Sermîyanê malê de di rêya Nivîsteke „Abûrî“ (gotinek Yunanî) de date biamadekirin; di pişt re ji bona merovên tekatekan ve di rêya sincî û „sincîzanî“³ de, ji alîkî ve lêgerandina li ser bilindtirîn başbûnê de, li ser armanca dawî de bi carekê ve, ji alîkî ve li ser yek rêça başbûnê tekatekan dee – hergav bigir bi hizirdarî ve, û ligel saxlembûna liberkevtina merovan de didate bikirin. Di dawîya dawî de lêbelê wî di „Politika“ xwe de li darxistineke destûra dewletêyî gewherî de û gelek corên cudayî ji destûra dewletê ve, li gora alîyê serpehatîyê de, ku Aristo li van cudabûnê corên hanê de dide bimeyzekekirin; û di Politika xwe de lidarxistike giringtirînê dewletan dide bidan; li vêderê de em bi xwedanê hemûyî ve nayêtin biderkevtin.

Ji alîyên din ve zanistîyeke bi rûtbûna remankirinê ve tete bipêkhatin, bi yek „Jîrbêjî“⁴, „gotinek Yunanî ve tete binavkirin, ku ji bona wan ve gelek nivîstok pêve têtin bigirêdan – serçav û nivîsta xwendina lidarxistinê jîrbêjîyên hemû deman, ji yê ku ew tanî radeyekî bes û bi tenha ve bi xuyanîyên taybetî ve dihatin biderkevtin, ku ew tede bi zivir, bêreng ve, ne bi baştir ve û bi mîrî ve divabûn bihatana biderkevtin; - ji ya ku ew hêj di dema nuh de ji bal Kant ve hatîye bigotin, ku ji dema Aristo de Jîrbêjî, bi mîna Endazyarîya⁵ xuruyî ve ji pêla Euklid ve, bi deha baştirîn zanistî ve di hate biderkevtin, ji ya ku wê tu başbûn û veguhertin nema bi bêhtir ve date biwergirtin.

Ev di berê de hatîye bibîrxistin, ku rêça wî li ser giyan de bi weha navkirin kêmtirina mêtafizik ve û bêhtir bi şeweyê kirdarîya wê ve hatîye bireftarîkirin. Di rêçê de ji giyan ve divê em li nik Aristo de neyêtin biçavdêrîkirin, ku dê em metafizîyêkê ji giyan ve bidin bidîtin. Êtir yê li metafizîkîyî bi navkirî ve dide bitemaşekirin, ew giyan bi rastî ve bi nala tişt ve dide bidanê û ew li wê de dide bitemaşekirin, ji bona nimûne ve, çî ew ji bona tişt ve, ma gelo ew bi yekeke sade ûhd ve tete biderkevtin? Ligel destnîşankirinê rûtbûnê wisa de giyanê hizirdarîyî rastî Aristo xwe nade bimijûlkirin; ew pir bi dûrbûn ve jê tete biderkevtin. Bi giştî ve ev wetovjî bi rêzekê ve bi destnîşankirinê hanê ve têtin biderkevtin, ji yê ku ew ne bi nala tevayekê ve li gora neçarîtyê de ligel hevdû de bi yekbûn ve têtin biderkevtin, heryek di nava dorhêla xwe de lêbelê wetovjî bi rastî ve tete biderkevtin, çend bi kûrbûn ve lê bête bimeyzekekirin.

Aristo⁶ di pêşî de bi giştî ve dide bibîrxistin: „Ev tete bixuyanîkirin, ku giyan divê ji alîkî ve bi nala ji bona xwe ve bi perçebûn ve ji laş ve“ di azadîya xwe de „lêbête bitemaşekirin“, „jiber ku ew di remankirinê de ji bona xwe ve bi xwe ve tete biderkevtin: lêbelê ji alîkî ve, jiber ku ew di karîkirîyan⁷ de bi nala weha navkirî ve bi yekekî ve ligel laşîtyê ve, wehajî bi nala neperçebûnê ve ji wî ve bi xwe ve tete biderkevtin; karîkirî xwe bi nala remankirina metiryalî yanî têgihîştinê (gotinê Yunanî) ve“ – bi nala jîndarîya metiryalîyî giyan ve „didin bixuyanîkirin“. Li vanderan de weha ducarîyek şeweyê temaşekirina giyan li xwe de dide bigirtin, ji ya ku Aristo jî wê dide binaskirin; ji ya ku ew xurû bi hiş yanî Endamerki⁸ (du goinê Xunanî) ve, ji yê ku em tanî radeyekî hêj tanî niha li tenîsta hevdû de bi cûnyîn ve didin bidîtin. „Ji alîkî de ji bona nimûne ve dê bêhtengbûn bi nala dilbijandineke tolwergirtinê ve yanî bi mînê ve lêbête bitemaşekirin: ji alîyê din ve bi nala tûrebûna xwîna dil ve, bi germbûn ve“ di merov de; „û ewa hanê dê bi hişdarî ve, ev bi temaşekirina metiryalîyî bêhtengbûnê ve bête biderkevtin. Bi mîna ku yekek xanî bi nala parêzvanê dijî ba, baranê ûhd. û parastinê din ve dide bidestnîşankirin: yê din, ji yê ku ew ji text û kevîran ve tete bipêkhatin; ji yê ku yekek destnîşankirinê û şewaza (armanca), yê din metirya wî û nrçarîtya wî dide bidan“.

¹ Weissagung: Prophecy: Vegotin, Berbêjî, Bergotin, Pêşbînî, Rûda.

² Physiognomik: Physiognomik: Jîrî

³ Ethik: Ethic, Akar, Sinc, Sincî; Sincîzanî.

⁴ Logik: Logic: Jîrbêrî, Jîrî.

⁵ Geometrie: Geometry: Endazyarî, Endazyarzanî.

⁶ Aristot. an I, 1.

⁷ Effekt: Effect: Encamdan, Akam, Karîkirî.

⁸ Physiologisch: Physiological: Endamerki

Bi nêzîk ve Aristo¹ „gewhera giyan“ weha „dide bidestnîşankirin“, ku ew li ser sê bêhnan de dide bibîrxistin. Ew dide bigotin; „Ku Hebûn bi sêcarî ve tete bidîtin: a) Metiryê (gotinek Yunanî), ji ya ku ew ne ji bona xwe ve tete biderkevtin; b) Şêwaz (gotinek Yunanî) û giştîbûn (gotinek Yunani), li gora hinekî de ji vê ve tete biderkevtin; c) Yek Hebûn, ku tede metiryê bi nala dibûnîtîyê ve, û şêwazê wê (reman) bi kirîdarîtîyê (Kêrdarîtîyê, gotinek Yunanî) ve tete biderkevtin“ – metiryê li vêderê de ne bi nala metiryê ve tete bihebûnîkirin, ew bes û bi tenha ve ji bona xwe ve tete biderkevtin.

„Giyan bi pêkhatinê (gotunek Yunanî) ve bi nala şêwazê laşê laşîyî libatî ve tete biderkevtin, ji yê ku ew bi xwedanê dibûnîtîyê ve di piştî jîyanê de tete biderkevtin, (Gotinek Yunanî) wêna bi qanûnmendîyê ve tete biderkevtin, ku ew tede bi laşekî ve, û bi giyantêde ve tete biderkevtin. Ev kêrdarîtîya hanê bi şeweyekî ducarî ve: him bi nala zanistîyê ve yanjî bi nala dîtinê (theorie) ve tete biderkevtin. Giyan di hebûna xwe de him bi şiyarbûn ve yanjî bi xewdar ve tete biderkevtin; şiyarbûn li gora dîtinê de, xewdarî lêbelê ji bona maldarîyê ve û ne bikêrdarîyê ve tete biderkevtin. Lêbelê ya pêşî li gora pêkhatinê de bi zanistîyê ve tete biderkevtin“, şiyarbûn, çiyê ku ew bi şêwaz ve tete bigirêdan, şeweyê wêyî deha bilindtir bi remankirinê ve tete biderkevtin.; - „giyan weha bi kêrdarîtîya pêşîyî laşekî ve, lêbelê bi laşên libatî ve tete biderkevtin.“ Di vê guhpêdana hanê de ew tete biderkevtin, ku Aristo ji bona giyan ve destnîşankirinê dide bidan, ku ew bi qanûnmendîyê ve tete biderkevtin.

Di pişt re ew ji bona ser pirsê ve ji bona pêwendîya keliştinê² û giyanê ve ligelhevdû de tete bihatin. „Divê merov ji bona vêna ve“ – jiber ku ew bi şêwazîyê ve tete biderkevtin – „nede bipirskirin, magelo giyan û keliştin bi yek ve têtin biderkevtin?“ (ev divê merov nede bigotin, ku ew bi yek ve têtin biderkevtin); „bi mîna ku merov nade bipirskirin, magelo şîma û şêwazê³ wê bi yek ve têtin biderkevtin?, bi carekê ve ne metiryê û şêwazîyên wêna bi yek ve têtin biderkevtin“ – ne pêwendîyek ji yekê ve, bi madexwazîtîyê⁴ ve tete biderkevtin. „Jiber ku Yek û Hebûn dê bi şeweyekî pîrbûn ve bête bigotin“, Tişt û Rûçîk⁵, Xweyîtî û Piştgirtin; Xanî bi yekê ve, bi komeke perçe ve tete biderkevtin, wetov ew bi tenikbûn û destnîşankirina vala ve têtin biderkevtin; „lêbelê gewhera Hebûne bi kêrdarîtîyê (qanûnmendîtîyê) ve tete biderkevtin“. Ew ne bi xwedanê mîna avrûbûnîtîyê ve di dîtina Hebûnê de têtin biderkevtin. Avrûbûnîtîya rastî Hebûnê bes û bi tenha ve bi xwedanê qanûnmendîyê ve tete biderkevtin; wekhevbûnê bes û bi tenha ve bi nala qanûnmendîya wisa ve – remana me - divê bête biliberkevtin. Ewa hanê bi pirseke teknik ve tete biderkevtin, li kuhderê de herdu bi nala tişt ve li wan de bêtin bitemaşekirin; ev ne bi gewhera wê ve tete biderkevtin, lêbelê ev divê bête bipirskirin, magelo kirdarîtî bi yekê ve ligel libatên xwe de tete biderkevtin.

Hinek ji daxuyanîkirinîya vê pêwendîyê ve. „Giyan bi pêkhatinê ve tete biderkevtin, belam pêkhatinê⁶ bes û bi tenha ve li gora têtîhiştinê (gotinek Yunanî) de; yanjî reng, têtîhiştin li vêderê de bi Hebûna xwe ve tete biderkevtin, ev pêkhatina hanê bi xwe ve ji bona nimûne ve bi laşekî laş ve tete biderkevtin, bivrek, ji bona pêkhatina xwe ve bi xwedanê vî rengê xwe ve dihate biderkevtin, bi bivir ve tete biderkevtin: weha ev rengê wî bi giyanê wî ve dihate biderkevtin; û heger ku ew bihata binemankirin, ku ew wisa bihata biderkevtin; weha dê ew nemabêhtir bi bivir ve bihata biderkevtin, belam dê ew bes û bi tenha ve hêjî bi nav ve bihata bimayîn. Lêbelê rengê laşekî wisa û têtîhiştin bi mîna bivirekî ve ne bi giyan ve tete biderkevtin; lêbelê“ giyan bi rengê „yekekî wisa ve “tete biderkevtin, ji yê ku ew bi binçînîya livandinê û aramyê ve di wî de bi xwe ve dihate biderkevtin“. Bivir ne bi xwedanê binçînîya rengê xwe ve ji bona wê bi xwe ve dihate biderkevtin, ew xwe bi xwe ve ji bona wê ve nade bikirin; yanjî rengê wê, têtîhiştina wê ne bi pêkhatina wê ve bi xwe ve tete biderkevtin – ew ne di rêya xwe de bi xwe ve bi kirdarî ve tete biderkevtin. „Heger ku ji bona nimûne ve çav ji bona xwe ve bi tiştêkî jîndar ve bihata biderkevtin, weha dê bînîna giyanê wî bihata biderkevtin; êtir bînîn bi

¹ Ibid. II, 1.

² Leib: Anatomy: Keleşînzânî, Neşterbazî, Keliştin, vekeliştin, Anatomî.

³ Form: Form Skape: Reng, Şêwazî

⁴ Materialismus: Materialism: Mayekîfî. Madexwazîtî.

⁵ Eigenschaft: Quality, Characteristic: Rûçîk, Cori, Edgar, Kesayetî, Ged, Şan, Sincî, Taybetî, Corekî, Max, Şeqil.

⁶ Substanz: Substansce: Gewher, Heyber, Made, Maye, Çiyetî, Dehker, Pêkhatin.

gewhera (gotinek Yunanî) çav ve li gora têgihîştina wî de têtê biderkevtin. Lêbelê çav, bi nala wisa ve, bes û bi tenha ve metirya bînê ve têtê biderkevtin; heger bînîn bête biwindakirin, weha ew bes û bi tenha ve hêjî li gora nav jî de têtê biderkevtin, bi mîna yekî ve ku ew ji kevir ve yanjî ji nigariyê ve hatîye bidurustkirin.“ Heger ku em bidin bipirskirin, çî bi pêkhatina çav ve têtê biderkevtin? gelo divên ku ew bi damran, kêfan û pêkhatina çerman ve bêtin biderkevtin; Lêbelê Aristo bi dij ve dide bigotin, Bînîn bi xwe ve bi pêkhatinê ve têtê biderkevtin, ji ya ku ew bes û bi tenha ve bi cihê vala ve têtê biderkevtin. „Bi mîna ku ev xwe weha di yekayekan de dide birevtarîkirin, weha ew xwe wehajî di tevahîyê de ne bi yekayekan ve dide bireftarîkirin. Ne Yekeyeke wisa,, ji ya ku giyan jêve têtê biavêtin, bi dibûnîtyê ve ji bona jîyanê ve têtê biderkevtin, lêbelê ji ya ku ew bi xwedanê jînê ve têtê biderkevtin. Tev û ber weha bi laşekî ve têtê biderkevtin, ji yê ku ew li gora dibûnîtyê ve têtê biderkevtin. Bi mîna lêdan“ (Bivir), „didin bidîtin, weha gewrebûn bi carekê ve kirdarî (kêrdarî) têtê biderkevtin; lêbelê laşîti bes û bi tenha ve bi dibûnîtyê ve“, ne bi rastîtyê – û giyan ve Hebûna wî, qanûnmendîya wê, pêkhatina wê têtê biderkevtin. „Lêbelê li gora vê pêwendîya hanê de ev çavê“ jîndar „yê bînvan û reşîka çav têtê biderkevtin“ (ev bes û bi tenha ve bi dubûnîtye ve) – bi hevrû ve têtin biderkevtin; „wehajî giyan û merk bi jîndarî ve têtin biderkevtin, herdu weha ne bi perçekirî ve têtin biderkevtin. (Lêbelê ev hêjî ne bi diyar (gotineke Yûnanî) ve têtê biderkevtin, gelo giyan weha bi kirdarîtya laş ve têtê biderkevtin? bi mîna ku Birêvberê keştîyê têtê biderkevtin.)“ Pêkhatin bi rengê kirdarîtyê ve têtê biderkevtin; ji ya ku (gotinek yunanî) bes û bi tenha ve li gora dibûnîtyê de, ne li gora pêkhatina rastîtyê de têtê biderkevtin. Ev bi têgihîstineke hizirdarîyî rastî ve têtê biderkevtin.

„Giyan bi nala binçînîya livandinê ve û bi nala armancê (gotinek Yunanî) ve û bi nala pêkhatina (gotinek Yunanî) laşekî zindî ve têtê biderkevtin: Hoye“, ya dide bianîn; - hoye li gora armancê ve, ango hoye, ji ya ku ew xwe bi xwe ve bi destnîşankirina giştîtyê ve têtê biderkevtin. „Jîyan bi Hebûna tiştên jîndar ve têtê biderkevtin; ew bi vê Hebûnê ve têtê biderkevtin. Êtir giyan bi hebûnîtya têgihîştinê ve têtê biderkevtin (pevikek Yunanî), ji yê ku ew li gora dibûnîtyê de bi Hebûnîtyê ve têtê biderkevtin“ – wetov tanî ku ew „bi qaûmendîya wê ve têtê biderkevtin, çiyê ku ew bes û bi tenha ve bi carbûnê ve têtê biderkevtin; ew bi pewendîya wê ve têtê biderkevtin, ku ew bi pêkhatinê ve li gora têgihîştinê, kêrdarîtyê de têtê biderkevtin. „Wehajî Armanc; bi mîna remankirinê ve, wehajî serûştî jî bona hinekî ve dide bikirin. Hemû perçe bi libatên wî bi xwe ve têtin biderkevtin.“¹ Dibûnîti, metiryalî bes û bi tenha ve ji bona xwe ve – ne bi cîhana libatî ve têtê biderkevtin.

Aristo² bes û bi tenha ve bi bêhtir ve dide bidan, „ku giyan bi şeweyê sê carî ve divê bête bidestnîşanîkirin, bi rast û durust ve bi nala vexwedkirinê ve, li gora serpehatîyê û veliberkevtina (remankirîtya) giyan de, ji bona jîyana şînayê ve, ji bona jîyana cenawer ve û jîyana merovan ve. Vexwedîkirina giyan, gava ku ew bi tenha ve bête biderkevtin, ew bi giyanê azad ve têtê biderkevtin, ji yê ku li ser şînatîyê ve têtê bijîyandin, heger ku ew pêrejî bi hestyarî ve têtê biderkevtin, ew bi giyanê cenawerî ve têtê biderkevtin; wetovjî ew bi xwedîkirî, hestyarî ve bi nala liberkevtî jî ve têtê biderkevtin, ew bi yê merov ve têtê biderkevtin.“Merov weha wetovjî wisa bi xwedanê azadîyê ve herwehajî bi serûştîya hestyarîyî di xwe de bi yekbûn ve têtê biderkevtin; - remanek, ji ya ku ew wehajî di felesefa serûştîyî nuh de têtê biderxistin, ku merov wehajî bi cenawer û şînatî ve têtê biderkevtin û ji yê ku ew bi dijî vederkevtina û vecihêbûna cudabûnên van şeweyan ve têtê biveberkirin. Ew cudabûn wehajî di demên nuh de careke din di temaşekirina libatî de têtê bişiyarkirin; û ew gelekî bi gewherî ve têtê biderkevtin, divê ev herdu alîyên hanê bêtin bicudakirin. „Pirs têtê biderkevtin, ku tanî kuhderê de ev bi nala perçan ve bi perçebûn ve têtin biderkevtin?“

Bi çî ve êtir pêwendîya van hersê giyanan têtê biderkevtin, çilo merov wan dikare bide binavkirin, di gava ku merov wê hêjî ne bi mafeyî ve weha dide biderxistin; weha Aristo li ser de bi derbekê ve bi rast ve dide bibîrxistin, „ku ne giyanek divê lê bête bilêgerandin, ji yê ku bi hevbeşîbûna wî giştîyî ve bi xwe ve têtê biderkevtin û bi tu rengê destnîşankirina û sadebûna giyanekî wisa ve li gorê de

¹ Ibid. II, 4.

² Ibid. II, 2-3.

nayête biderkevtin“ – bi nala perçan ve bi gewherên cudan ve tête biderkevtin. Ev bi rûnkirineke kûr ve tête biderkevtin, ku tête remana hizirdarîyî rast xwe ji remana bes mîrîyî jîrîtî ve dide bicudakirin. „çilo li jêrî¹ nifşan de wehajî bes û bi tenha ve sêkujî û nifşen destnîşankirinên din“, çarînkirin², tîxên hevhesu³ ûhd., „bi rastî ve bi henîkî ve têtin biderkevtin. Êtir hevbeşîya giştî bi nifş ve tête biderkevtin; ev nifşê giştî, ji yê ku ew bi hevbeşîya giştî ve tête biderkevtin, lêbelê ne pê tête biderkevtin“, ew ne bi rastîyê ve tête biderkevtin, ew bi nebûnê ve, bi remankirina vala ve tête biderkevtin, ew bes û bi tenha ve bi rûtbûnekê ve tête biderkevtin. „Bi dijî sêkuhî ve nifşê pêşî bi rastî ve, bi giştî ve tête biderkevtin, ji yê ku ew di çarkuhî ûhd. de tête bidîtin“ – ji yê ku ew nifş ji bona ser destnîşankirina sade ve dide bivezîvirandin. Ji alîyekî ve sêkuhî weha li kêleka çarînkirinê, pêncukuhî ûhd., bi nala yekekî taybetî ve li kêleka wan de tête birawestandin; lêbelê – û ev bi tîgîhiştina mezinî Aristo ve tête biderkevtin – ev bi nifşê rastî ve, bi nifşê rastîyî giştî ve tête biderkevtin. „Wetovjî ew ligel giyandarîyê de tête biderkevtin. Xwedîkirin, giyanê hestyarî wehajî di libergevtinan de tête biderkevtin“; - û divê merov ne li giyan de bi nala rûtbûnekê ve lê bête bigerandin. „Giyanê xwedîkirî bi serûştîya şîntîyê ve tête biderkevtin; ev giyanê jiberxwe ve – yê pêşî, çi kirdarî – lêbelê wehajî di giyanê hestyarîkirî de tête biderkevtin, lêbelê li vir de ew bes û bi tenha ve li gora dubûnîyê de tête biderkevtin“ – jiber ku ew bes û bi tenha ve bi nala ji bona xwe ve, bi giştî ve tête biderkevtin. Giyanê jiberxwe ve di pêwendîyê de ji bona hesyarîkirinê ve bes û bi tenha ve bi dibûnîyê ve, bes û bi tenha ve bi remanekê ve, pêve bi leziqandî ve, bi nala hilgirekî ve ji bona ser xweyîyê ve tête biderkevtin. Ê wetovjî di pêwendîyê de ji bona giyanê remankirî ve hestîyar bes û bi tenha ve bi hilgirî ve ji bona ser wîyê hanî ve bi nala xweyîyê ve tête biderkevtin. „di liberkevtinê giyan de careke din herdûyên din tête“, lêbelê bes û bi tenha ve bi nala heyîyê wêna ve yanjî bi nala dibûnîyê wêna ve – bes û bi tenha ve ji bona xwe ve – „têtin biderkevtin“. Eva ji bona xwe ve ne bi bilind ve tête bidanîn, bi mîna ku ev bi rastî ve di remankirinê fermî de tête birûdanîkirin; ev bes û bi tenha ve bi hêz ve, bi giştî ve, bes û bi tenha ve bi dubûnîyê ve tête biderkevtin; ji bona xwe ve bi dij ve bi guhpêdana bêdawî ve di xwe de tête biderkevtin, ji bona wîna ve tîn û qanûnmendî tête bihatin. Em dikarin hêjî vê peyva hanê bi nêzîktir ve bidin bidestnîşankirin. Em ji bona nimûne ve li ser heyîyê de, li ser rastîyê de, li ser giyan û laş de, li ser laşê libatî hestîyarî û serûştîya azad de bi serê xw ve didin bipeyîvandin; weha em laşîyê bi heyîyê ve, bi giyan ve, bi xweyîyê ve didin binavkirin. Weha heyîyê bes û bi tenha ve bi dibûnîyê ve tête biderkevtin, bes û bi tenha ve ev, bi xwe ve tête biderkevtin; û bedbextîya serûştîyê, bes û bi tenha ve bi xwe ve, ne ji bona xwe ve, bi tîgîhiştinê ve tête biderkevtin. Di serûştîyê de, di azadîyê de wehajî careke din qanûnmendî tête biderkevtin: lêbelê ev tevaya hêlê⁴ careke din bes û bi tenha ve bi heyîyê ve, bi ji xwe ve di bilintirbûnê de tête biderkevtin. Eva ji bona xwe ve careke din bi nala rastîyê ve ji bona pêşkevîna remanê ve tête bidîyarkevtin, ew bi xwedanê du alîyan ve, bi du rêyan ve tête biderkevtin; giştîbûn belê bi xwe ve bi rastîyê ve tête biderkevtin. Aristo dixwaze vê bide bigotin: Yekeke giştîyî vala bi vîna ve tête biderkevtin, ji ya ku ew ne bi xwe ve tête bihebûnîkirin yanjî ne bi xwe ve bi core ve tête biderkevtin. Bi rastî ve hemûyî giştî bi rastî ve bi nala taybetî, yekayekî ve, bi nala hebûnîyê ve ji bona yê din ve tête biderkevtin. Lêbelê ewaya giştî weha bi rastî ve tête biderkevtin, ku ew bi xwe ve, bi bê veguhertina bêhtir ve, bi corê xweyî pêşî ve tête biderkevtin; bêhtir bi pêşkevî ve ew ne bi vêderê ve tête bigirêdan, ew bi carekê ve bi binçîniya bicihkirinê ve tête biderkevtin. Ev bi destnîşankirinê giştî ve têtin biderkevtin, ji yê ku ew ji rastîyê mezin ve têtin biderkevtin û ji yê ku ew ji bona ser hemû dîtinê libatîyî rastî ûhd. ve têtin biajotin.

a) giyanê xwedîkirî bi tîgîhiştina giyan ve yanjî tîgîhiştina libatî ve tête biderkevtin, bi mîna ku em dibêjin; ev tîgîhistina hanê, weha bi mîna ku ew tête biderkevtin, bi bê bêhtirbûna destnîşankirinê ve tête biderkevtin, „ev giştîbûna hanê bi jîndarîya şînatîyê ve tête biderkevtin.“ Wehajî wetov li gora Aristo⁵ de giyanê azadî tîgîhiştina giştîyî giyan bi xwe ve tête biderkevtin – Çi Aristo li ser

¹ Figur: Figure: Tîp, Peyker, Nifş, Hejmar, Bejn, Nigar

² Quadrat: Quaraplication

³ Parallelogramm: Parallel Line: Tîxa Hevsu

⁵ Ibid. II, 4.

xwedîkirînê de dide bigotin, „gelo ji wekhevê ve ji bona wekhevê ve yanî ji dijîtîyê ve bi negiringbûn ve tete biderkevtin?

b) Bi giringtir ve destnîşankirina pêhestkirina wî tete biderkevtin, ji ya ku ez hêjî dixwazim hinekî li ser de bidim bixuyanîkirin. „Hestyarîkirin bi carekê ve bi dibûnîtîyê ve tete biderkevtin“ – bi wergirtinekê ve em dikarin bidin bigotin. „lêbelê ev dibûnîtîya hanê“ yanî wergirtina hanê ne bi nala sistbûnê¹ ve divê bête biliberkevtin, „wehaji² kirdarî tete biderkevtin. Sistî û kirdarîti bi yekê ve û bi wê ve bi xwe ve tete biderkevtin“; yanî „sistî bi xwe ve li ser şeweyekî ducarî ve tete biderkevtin. Sistîyek him bi genîbûnê, windarînê ve di rêya dijûnîtîyê de tete biderkevtin, sistîyeke din bi pirbûn ve wê dide biwergirtin Gotinek Yunanî), çiyê ku ew bes û bi tenha ve li gorê de bi dibûnîtîyê ve tete biderkevtin, di rêya wê de, çiyê ku ew li gorê de bi zanistîyê ve tete biderkevtin. Weha ev ligel bidesxistina zanistîyê de tete biderkevtin, ew bi sistbûnekê ve tete biderkevtin, tanî radeyekî ku ew bi veguhertinekê ve di reweştîyê servajî de tete tete biçûyîn; lêbelê ev êtir wehaji bi sistbûnekê ve tete biderkevtin, ku tete ev bes û bi tenha ve bi nala dibûnîtîyê ve dê bi wergirina danînê ve bête biderkevtin. Yekeke veguhertî tete bidîtin, ji ya ku ew bi sistbûnê ve tete biderkevtin û yekek, ji ya ku ew ji bona ser şerûştîyê û kirdarîtiya mayî (Hêz û serûştî, (gotinek Yunanî)) ve tete biçûyîn. Veguhertina pêşîyî pêhestkirinan jiber vêjî ve ji durustkirinên pêhestkirinê ve tete birûdanîkirin“ (di pêhestkirinê de merov veguhertinê, û çiyê ku ew tete birûdanîkirin, ji wî ve dide bicudakirin, çiyê ku ew pêhestkirinê dide bidurustkirin, ev bi sistbûna pêhestbûnê ve tete biderkevtin); „lêbelê heger ku ew dide biberkirin, weha dê pêhestkirin bi xwedî (gotinek Yunanî) ve, bi nala zanebûnekê ve“ – weha bi pirbûn ve bi serpillkîti³ ve bête biderkevtin. Weha ev bi du alîyan ve têtin biderkevtin: yekek jê bi sistbûnê ve û ya din, li gora ya hestyarîyê de di maldarîya giyan ve tete biderkevtin; „û li gora“ vî alîyî de „kirdarîkirin, xwe bi hestyarîkirînê ve bi mîna nasînê (gotinek Yunanî) ve dide bireftarîkirin.“ Pêşkevîna ji derve ve, yekek bi mîna sistbûnê ve, bi ya pêşî ve tete biderkevtin; lêbelê di pişt re kirdarîti tete bikevtin. „lêbelê cudabûn tete biderkevtin, ku ew, çiyê ku ew hestyarîkirinê dide bikirin, bi derve ve tete biderkevtin. Hoykarî ji vê ve tete biderkevtin, ku kirdarîtkirina hestyarîbûnê ji bona ser yekayekan ve, zanebûn bi dij ve ji bona ser giştîbûnê ve tete biçûyîn, lêbelê ev tanîradeyekî di giyan de bi xwe ve bi nala gewher ve tete biderkevtin. Remankirin bi dij ve her yek bi xwe ve dikare bide bikirin, gava ew bide bixwestin“, û jîbervêjî ve ev bi azadî ve tete biderkevtin; „Lêbelê hestyarîkirin ne li nik wî de tete bipêkhatin, ew bi neçarî ve tete biderkevtin, ku hestyarîbûn li ber dest de tete bidîtin“.⁴

Evaya bi tevaya rastîya dîtina xala hestyarbûnê ve tete biderkevtin. a) hestyarî bi vê ve tete biderkevtin, ew bi xwedanê alîyekî sist ve tete biderkevtin; merov dikare vêna bêhtir, bi mîna ku merov dide xwestin, li gora nimûnîtiya xweyîti de yanî bi rengê din ve, bide bixuyanîkirin. Em dê xwe bi rastî ve bidin bidîtin, em bi rastî ve têtin biderkevtin – ez xwe bi rastî ve didim bidîtin, yanî ez dê ji derve ve bêtîm birastderkevtin; pêrejî, gelo bi xweyîti ve yanî bi heyîti ve – di herduwan de bêhna sistbûnê tete tete bidîtin? Yekaya Leibnizische – Laybnitisişi – bi wênekirineke servajî ve tete biderkevtin; ew bi yekê ve, bi etomekê ve, bi kesîtiyekê ve tete biderkevtin, çiyê ku ew hemûyî di xwe de bi xwe ve dide bipêşvexistin; her yekaneyek, her xalek ji tiliya min ve, bi gerdûnbûneke giştî ve tete biderkevtin, ku tete hemû xwe di xwe de dide bipêşvexistin – ku ew ligel tu pêwendîyan ji bona yê dinî yekayan ve tete biderkevtin. Li vêderê de bilindtirîn azadîya nemûnîtiyê bi carekê ve tete bidîyarkevtin. Bes ev bi tevayî ve bi bêguhndan ve tete biderkevtin, gelo ez bi xwedanê wênekirinê ve têtîm biderkevtin? ku hemû xwe di min de ji min ve dide bipêşvexistin; jiber ku weha ev, ku çi di min de dê bête bipêşkevîti, bi sistbûnekê ve, bi neazadîyekê ve tete biderkevtin. Aristo di vê bêhna sistbûnê de ne li pişt nimûnîtiyê de tete birawestandî; hestkirin hergav ji bona alîyekî ve bi sistbûn

¹ Passivität: Passivity: Sistî, Nerêti, Helçûn.

³ Sphäre: Sphere: Hêlê, Hêl, Dorhêl, Hol, Govek, Go, Biwar, Tepik, Deretan.

⁴ Spontaneität: Spontaneity: Serpillkîti, Jiberxwe.

⁵ Spontaneität: Spontaneity: Serpillkîti, Jiberxwe.

ve tète biderkevtin. Ew bi nimûnîtîya bed ve tète biderkevtin, ji ya ku ew dide bimebestkirin, ku sistbûna û serpillkîfîya giyan tède tète bikevtin, herger ku destnîşankirina dayîfî bi hundurû ve yanjî bi derveyî ve tète biderkevtin– bi nala ku heger azadî di pêhestkirinê de tète biderkevtin; Pêhestkirin bi hêla sînorkirîfîyê ve tète biderkevtin. b) Yekeke din tète biderkevtin, gava ku tişt: bi pêhestkirinê, ronahîyê, reng, bîne ve, bihîstinê ve ji remanê ve dê bête biliberkevtin; weha dê bête bixuyanîkirin, ku ew ji destnîşankirina xwe bi xwe ve dê reman bête bidanîn. Lêbelê yekeke din tète biderkevtin, tanî ku ez bi nala xweyîfîyeke bi tenê ve bêtim bihebûnîkirin, reman di min de bi nala vê kesîfîya tenê ve tète bihebûnîkirin; li vir de dawîbûnîfî, deqadîfîna sistbûnê tète biderkevtin.

Aristo pède tète biçûyîn: „Bi carekê ve cudabûn tète biderkevtin, ji ya ku ew bi dibûnîfîya yekbûna ducarîfîyê ve tète biderkevtin; bi mîna ku em dibêjin, ku zarokek dikare bi serbazekî ve bête biderkevtin, û wehaji zilamek dikare pê bête biderkevtin“ (kêrdariya hinerê). „Weha pêhestkirinê tète bipêkhatin; ew bi dibûnîfîyê ve li gorê de tète biderkevtin, çiyê ku pêhestkirîfî“ (ne bi tişt ve) „ji berê ve di kêrdarîfîyê de tète biderkevtin. Ew jibervê ve bi sistbûnê ve tète biderkevtin, lêbelê ew ne bi wekhev ve“ (di yekîfîyê de ligel xwe de bi xwe ve “tète biderkevtin; lêbelê di piştî ew pê hatîye bikevtin“, pêhatîye bihestkirin, „ew tète bimînahevkevin, û bi çiyî wekxwe ve tète biderkevtin“. Di piştî pêhestkirinê de pêhestkirîfî bi mînahev ve dane bikirin û tète bikirin, bê bi çi ve pêhestkirîfî tète biderkevtin. Ev bi lêvegerandinê ve, bi wergirtina jêhatî ve di xwe de – bi jêhatîbûnê ve di wergirtinê de tète biderkevtin, ev serpillkîfîya, ji ya ku ew bi sistbûnê ve di pêhestkirinê de dide bihilanîn. Ew weha xwe bi xwe ve bi wekhevkevinê ve dide bikirin; û gava ku ew di rêya kirdarîyekê de bi danîn ve tète bixuyanîkirin, wê bi mîna wê ve dayîte bidanîn. Xweyîfîya nimûnetî dide bigotin: Tu tiştê derveyî nayête bidîtin, ew bi destnîşankirina hebûna meyî bi xwe ve têtin biderkevtin. Di dîfîna pêhestkirinê de ev pê tète birûniştin. Ez bi sistbûn ve di pêhestkirinê de têtin biderkevtin, pêhestkirin bi xweyîfî ve tète biderkevtin; ew bi Hebûnê, zînetê, destnîşankirîfîyê ve di min de, ne di azadîyê de tète biderkevtin. Heger pêhestkirin bi derveyî ve yanjî di min de tète biderkevtin, bi bê pêguhdan ve tète biderkevtin, ew tète biderkevtin, ku ew vê navroka sistî ji bona xwe ve dide bikirin.

Li nik pêheskirinê de Aristo¹ wê wekhevûna bi navûdeng ve dide bikaranîn, ji ya ku wê weha pir caran şaşbûn hiştîye dide bikirin – weha bi xwarbûn ve li ber de tète bikevtin. Ew bi rast û durust ve dide bigotin: „Pêhestkirin bi wergirtina rengên pêhestkirinan ve, bi bê metiryê ve tète biderkevtin“; di pêhestkirinê de bes û bi tenha ve reng ji bona me ve, bi bê materyê ve tète bihatin. Ji alîyêkî din ve ev tète biderkevtin, gava ku em xwe bi karkirîfîyê ve, li nik xwarin û vexwarinê de, didin bireftarîkirin. Di karkirîfîyê de bi carekê ve em xwe bi nala kesîfîyên yekayekan ve, û bi nala kesîfîyên yekayekan ve di Hebûnekê de didin bireftarîkirin, bi xwe ve Hebûneke metiryalî – em xwe ji bona metiryê ve, û bi xwe ve li ser şêweyekî metiryalî de didin bireftarîkirin. Bes û bi tenha ve tanî ku em bi metiryalî ve bêtin biderkevtin, em dikarin xwe weha bidin bireftarîkirin, ev tète biderkevtin, ku hebûna meyî metiryalî di kirdarîfîyê ve tète bihatin. Bi dîfînê ve ne bi nala yekayekan, hestyarîyê, metiryalî dijî metiryalîyê ve tète biderkevtin. Bi kirdarî ve bigir destpêdanîn ji metiryalîyan ve dide bidanîn, bi dij ve di rengê wergirtinê de metiryê, ne bi pêre bi pêwendîyeke erêkirinê ve, metiryê ne bi yekeke erêkirinê ve, ne bi kirina liberxwdanekê ve tète bidaqurtandin. Reng bi tişt ve bi nala giştîbûnê ve tète biderkevtin; û di pêhestkirinê de em xwe weha bes û bi tenha ve ji bona reng ve didin bireftarîkirin û em wî bi bê metiryê ve didin biwergirtin, „bi mîna ku şîma bes û bi tenha ve nîşana hingulisaka mohra zêrêni ve ji bona xwe ve, bi bê zêr ve bi xwe ve, lêbelê rengê wîyî xurû dide biwergirtin“. Meyzekirinê hestyarî em jibervêjî ve bi pêhestkirinan ve bi carekê ve didin binavkirin û di pişt de em hinek wênekirinê xav û hinek ne destnîşankirinan û ne tu têgihiştinan didin biveşartin. Ne ji bona vê wênekirina hanê ve xwe pê bidin bivekirin, ev bi wêneyekî ve tète biderkevtin, ku tède ev divê bête biderkevtin, ku sistbûna pêhestkirinê di sistbûnê de pêrejî bes u bitenha ve ji bona renekî xurû ve tète biderkevtin, ku ev rengê hanê ji bona giyan ve tète biderkevtin – û ji bona wîna ve ne pêwendîyê de bi mîna reng ve li ser sima de tète bimayîn; ne bi mîna tişteki ve ji yekekî din ve di kîmaya „serûştîyê de di pistî dinavkevtinê de dê bête bikirin“ – yanjî, wehajî Aristo di berê de dabû bixuyanîkirin, „Şînayî, jibervêjî ve nadin bipêhestkirin“.

¹ Ibid. II, 12.

Merov bi şarezayê xav ve li nik zivrên wekhevbûna de bi rawestandî ve têtê bimayîn. Heger ku merov xwe êtir bes li ser vê nimûneya hanê ve bide bihiştin û têtê ji bona nava giyan ve têtê bikevtin, weha merov dide bigotin: Giyan xwe bi nala şima ve dide bireftarîkirin – wênekirin, pêhestkirin, hemû dê bes û bi tenha ve di giyan de bêtin bigivaştin; ew bi Tabula rasekî ve têtê biderkevtin, ew bi vala ve têtê biderkevtin, tiştên derveyî bes û bi tenha ve meyzebûnekê didin biderxistin, bi mîna ku metirya mohra hinguliska li ser metirya şimê de dide bikêrkirin. Û êtir merov dide bigotin: Ev bi felsefa Aristofî ve têtê biderkevtin. Weha ev wetovjî ji bona ser piranîya Feylesofan ve têtê biçûyîn. Heger ew hinekî ji nimûneyên hestyarîyê ve bidin bixuyanîkirin, weha heryek li ber vê de têtê bikevtin û ew navroka wekhevbûnê di tevaya firehbûna wê de dide biwergirtin – bi nala ku ev tev, çiyê ku ew di vê pêwendîya hestyarîyê de têtê binavrokkirin, wehajî ji giyanî ve divê bête birastderkevtin. a) Li vêderê de bes û bi tenha ve destnîşankirin pêve têtê bigirêdan, ku di pêhestkirinê de bes û bi tenha ve reng dê bête biwergirtin, bes û bi tenha ve ew ji bona xweyîtiya hestyarîkirinê ve têtê biderkevtin, bes û bi tenha ve ev rengê hanê ji bona wî bi xwe ve têtê bihatin; bes û bi tenha ve li gora vî alîyê hanê de têtê biwekhevdukirin. Zîmeta serokî, ji ya ku ew cudabûnê ji vî wêneyê hanê ve û ji bona reftarîkirina giyan ve dide bikirin, dê ew ji ber çav ve bête bikevtin. Di wî wêneyê hanê de ev têtê bikêmkevtin, ku li ser de dê neyête biremanîkirin, ku bi rast û durust ve şima reng bi rastî ve ne dide biwergirtin; ev liberkevtina hanê bi tenikbûneke nigar, gewde ve ji bona wîna ve; lêbelê ne bi tu rengê gewhera wî ve têtê bimayîn. Ger ev rengê hanê bi rengê gewhera wîna ve bihata biderkevtin, weha dê ew bihata binemankirin, nema bi şima ve bête biderkevtin. Bi dij ve li nik giyan de ev rengê hanê bi xwe ve di pêkhatina giyan de dide biwergirtin, ew wî dide bidaqurtandin, û weha, ku giyan ji bona wîna bi xwe ve tanîradeyekî bi hemû pêhestkirinîtiyê ve têtê biderkevtin, bi mîna ku ew li jor ve têtê biderkevtin, heger ku tivir reng di destnîşankirina (gotinek Yunanî) bihata biderkevtin, weha dê vî rengê hanê bi giyanê tivir ve bihata biderkevtin. Ew wekhevbûn xwe ne ji bona bêtir ve dide bipêwendîkirin, bi mîna ku reng bes û bi tenha ve giyan ve têtê bihatin; b) Lêbelê ne, ku reng ji bona şima ve bi derveyî ve têtê biderkevtin û têtê bimayîn û ku giyan, bi mîna şimê ve, bi xwedanê tu rengî ve di xwe de bi xwe ve têtê biderkevtin. Bi tu awayekî ve nabe giyan bi sistbûna şima ve bête biderkevtin û ji derve ve destnîşankirinê bide biwergirtin. Giyan bi reng ve têtê biderkevtin, reng bi giştîbûne ve têtê biderkevtin; û wergirtina wîyê hanê bi xwe ve ne bi mîna wîyê şima ve têtê biderkevtin. Wergirtin wetov bi pîrbûn ve bi jêhatîbûna giyan ve têtê biderkevtin; di piştî ku pêhestyarîkirinê derd pê dayîte bikişandin, ew sistbûnê dide bihilanîn, pêrejî ew jê bi zad ve têtê bimayîn. – Aristo¹ dide bigotin: „Giyan xwe bi xwe ve bi dijî metiryê (Gotinek Yunanî) ve“ – ne bi nala veşartî ve „dide bireftarîkirin“; ango metiryê ji ber xwe ve dide bireftarîkirin, ew bi xwe ve serî li ber de dide bihildan û ew xwe bes û bi tenha ve ligel reng de dide bireftarîkirin. Di pêhesyarîkirinê de giyan bi herawayekî ve bi sistî ve têtê biderkevtin; lêbelê ew rengê laşiyî derve ji bona yê xwe ve dide biveguhertin – ew bes û bi tenha ve bi mînê ve ligel başîtiya rûtbûnê de têtê biderkevtin; jiber ku ew bi xwe ve bi giştîbûnê ve têtê biderkevtin.

(Ev bi pesnan ve ligel pêhestkirinê û nimûnekirinê de têtê nayêtin bikirin, ku ji bona me ve ne ji derve ve têtê bihatin; bi mîna ku Fichte jî ji bona xwe ve weha pê hatîye biliberkevtin, ku ew kurkê, ji yê ku ew wî li ber xwe de dide bikirin, di li xwekirinê de yanjî di temaşekirinê de tanî radeyekî dide bidurustkirin. Yekayeka di pêhestkirinê de bi hêla yekîtiya şiyarbûnê ve têtê biderkevtin, ew têtê di şeweyê tiştêkî de, weha bi başî ve bi mîna yê din ve têtê biderkevtin, û tekatîya wêna bi vê ve têtê biderkevtin, ku tiştên din ji bona wêna ve têtin biderkevtin.)

Ev serûştîya pêhestkirinê wî di eva hatî de didate bixuyanîkirin², ew xwe ligel vê yekîtiya hanê û dijbûnên wêna dide bimjûlkirin – hinek ji awirên kûr û ronahî di serûştîya şiyarbûnê de. „Libatên laşî her pêhestkirinekê pêhestkirinê bi bê metiryê ve dide biwergirtin. Jîbervêjî ve, heger pêhestkirinê bête bidûrkirin, weha ew bi pêhestkirinan û wênekirinan ve di libatê de têtin biderkevtin. Kêrdarîtiya pêhestkirina hatî û pêhestkirin wetov bi wê bi xwe ve û bi yekê ve têtê biderkevtin; lêbelê Hebûna wêna ne bi wê xwe (gotinek Yunanî) ve têtê biderkevtin. Mîna ji bona nimûne ve kêrdarîya dengvedanê û kêrdarîya bihîstinê; bi xwedanê bihîstinê ve têtê biderkevtin, ew ne her gav dide

¹ Ibid. III, 4.

² Ibid. III., 2.

bihîstin, xwedanîya dengvedanîyê ne hergav dide bidengvedanîkirin. Heger ku ewa hanê, bi dibûnîtiya bihîstinê ve tete biderkevtin, û wetov dide bikêkirin, bi dibûnîtiya dengvedanê ve tete biderkevtin, ew dide bikêkirin, ku herdu pêrejî bi kirdarî ve têtin biderkevtin; weha bihîstin tete biderkevtin“; ev ne bi du kêrdarîtiya ve têtin biderkevtin. „livandin, kirin û sistbûn di wî de tete biderkevtin, ji yê ku mexapin“ (tete bikirin – gotinek Yunanî -, di ya ku ew dê pêhestkirinê bide bianîn); „wehajî bi neçarî ve tete biderkevtin, ku kirdarîtiya bihîstinê û dengvedanê di wî de tete biderkevtin, ji yê ku ew li gora dibûnîtiyê ve“ bi pêhestkirîniyê ve „tete biderkevtin“; „êtir kêrdarîtiya kirinê û livandinan di sistbûnê de tete biderkevtin.“ Bi nala hebûnîtiyê ve bihîstin û dengvedandin bi cudabûn ve têtin biderkevtin; lêbelê bingehe (gotinek Yunanî) wan bi wê bi xwe ve tete biderkevtin. „Di sistbûnê de bi xwe ve kirdarîti û sistîti, ne di kirîniyê (gotinek Yunanî) de tete biderkevtin; weha tînbûna pêhstkirina hatî di pêhestkirinê de tete biderkevtin. Ji bona bihîstinê û dengvedanê ve du gotin têtin bidîtin, ji bona bîne ve tişte nayête bidîtin; bîne bi kirdarîtiya bîne ve tete biderkevtin, lêbelê ya ji bona reng ve bi bê nav ve tete biderkevtin. Di gava ku ew bi yekeke (gotinek Yunanî) kirdarîti ve tete biderkevtin“ – ne bi wek wê ve, lêbelê bi yekê ve, ne bi kirina kêrkirinekê ve -, „ya bi kirina pêhestkirinê û pêhestkirinê ve, bes û bitenha ve Hebuna wê bi cudabûn ve tete biderkevtin; weha divê bi navkirîyî dengvedan û bihîstin pêrejî bêtin binemankirin.“ Pêhestkirin tete biderkevtin, tanî ku kêrdarîtiya herduwan bi nala yekê ve bête bidanîn. Bîne, bihîstin ûhd. bes û bi tenha ve bi kêrdarîtyekê ve tete biderkevtin, lêbelê li gora hebûnîtiyê de bi cudabûnetîyeke ve tete biderkevtin: Ew bi laşekî ve tete biderkevtin, ji yê ku ew dide bidengvedan û bi y’ xweyîtiyê ve tete biderkevtin, ji yê ku ew dide bihîstin. Hebûna wî bi du alî ve tete biderkevtin, lêbelê bihîstin jo bona xwe ve di hundurîti de bi yekê ve tete biderkevtin û bi yek kirdarîtyê ve tete biderkevtin, lêbelê bihîstin ji bona xwe ve di nava xwe de bi yekekê ve û bi kirdarîtyekê ve tete biderkevtin. Ez bixwedanê pêhestkirinekê ji sertbûnê ve têtin biderkevtin, ango pêhestkirina min bi sertbûnê ve tete biderkevtin; ez weha xwe bi destnîşankirî ve didim bidîtin. Velêzîvirandin dide bigotin: Ev bi tişteki ser ve di derve de tete biderkevtin, ev û tilîya min bi dudwan ve têtin biderkevtin. Bîna min bi sor ve tete biderkevtin, weha vezîvirandin dide bigotin, ew tişteki sor ve li vir de tete biderkevtin; lêbelê bi yekê ve tete biderkevtin – çavê min, bîna min bi sor ve û tişt tete biderkevtin. Ev cudabûna hanê û ev wekhevbûna hanê bi vê ve tete biderkevtin, ku li ser de ev tete bihatin; û ev ji bona Aristo ve ji bona ser xurtîrîn şewe ve dide bixuyanîkirin û ew vê dide bigirtin. Velêzîvirandina şiyarbûnê bi cudabûna derengbûnaxweyîtiyê û heyîtiyê ve tete biderkevtin; pêhestkirin wer bi rengê wekhevbûnê ve tete biderkevtin, hilanîna vê cihêbûnê, ji xweyîtiyê û heyîtiyê ve tete bikêmkirin – ev vezîvirandineke dûr ve tete biderkevtin.

Giyanê sade, giyanê bi xwe ve yanjî ez, di yekîtiya pêhestkirinê de di cudabûnê de tete biderkevtin.. „Pêhestkirîti hêjîbêtir di libat û cudabûna her pêskirinê de, sipî û reş ûhd., tete biderkevtin. Ev êtir ne bi dibûnîtiyê de tete biderkevtin, ku ya cihêkirî, sipî û şîrîn, bi nala cihêbûnê, bêhnên bêguhda ve dê bêtin bicudakirin“ – dê bêtin wênêkirin; ev bi şêrîn ve, ji bona xwe bi tenê ve, bi bê danîna tişteki bi dij ve tete biderkevtin; „nemaze ev divê yekekî ji herduwan ve di niha de bêde binasîn (gotinek Yunanî). Ev yeka hanê divê weha bi cudabûnekê ve ji ya din ve bête bidestnîşankirin. Ev cudabûnîtiya hanê ni dikare wehajî di cihê cuda de yanjî di zemanê cuda de, lêbelê ne bi perçekirî ve û di neperçekirina demê de bête biderkevtin. Lêbelê ev bi nebûnîtiyê ve tete biderkevtin, ku livandina bi beramberkirî ve ji wêna bi xwe ve dê bête bidadwerîkirin, tanî ku ew bi neparkirî“ (yekekî mirî) „ve û di ne demeke parvekirî de tete biderkevtin. Heger ku şêrîbûn weha pêhestkirinê dide bilivandin, lêbelê tahlbûn bi servajî ve, lêbelê sipîbûn bi tişteki din ve tete biderkevtin: weha li gora cudabûnîtiya jimarê de ne biveşartî ve tete biderkevtin û li gora demê de ne bi parvekirinê ve tete biderkevtin, lêbelê li gora Hebûnê de têtin bicudakirin. Ew bi xwe ve weha li gora dibûnîtiyê de bi parvekirinê û neparvekirinê û servajîjî ve tete biderkevtin; li gora Hebûnê de ev nikare weha bête biderkevtin, lêbelê li gora kêrdarîtyê de ev bi parvekirinê ve tete biderkevtin. Hestpêkirin û remankirin (gotinên Yunanî), bi mîna vê ve tete biderkevtin, ku hinek bi xalan (Sînoran) ve didin binavkirin, ji yê ku ew, tanî radeyekî ku ew bi yekekê ve tete biderkevtin û ku ew tanî radeyekî bi dudwan ve tete biderkevtin, wehajî bi veparkirî ve tete biderkevtin.“ (Gotinek Yunanî) bi wî giyanî (Gotinek Yunanî) ve bi xwe ve tete biderkevtin. Tanî ku ew bi neparvekirî ve tete biderkevtin, Cudatî bi yekekê ve tete biderkevtin;

û pêrejî, tanî ku ew tète biparvekirin, cudatî bi yekê ve tète biderkevtin; û pêrejî, tanî ku ew tète biparvekirin, ew ne bi yekê ve tète biderkevtin; jiber ku ew pêrejî wê nîşanê bi xwe ve bi duçarî ve dide bikaranîn. Tanî ku ew dudwan dide bikaranîn, ew di rêya sînor de dudwan dide bicudakirin, û ew tète biparvekirin, lêbelê tanî ku ew“ pêre “yekek, ew yekekê pêrejî dide bikatanîn“. Pêhestkirina destnîşankirinê, navrok bi serûştîya siyarbûne ve tète bigirêdan. Pêhestkirin bi destnîşankirinekê ve tète biderkevtin, di gava ku pêhestkirîtî di yekîtîyekê de wehajî pêhestkirina cudayetî li ber xwe de dide biditin – tète bicihêkirin û nayête bicihêkirin. Wehajî di dîtina demê de em li ser cudabûnên xalên demê de didin biaxivtin. Ji alîkî ve niha ji bona xalan ve di hêlê de tète biwekhevkevtin, lêbelê ev pêrejîwehajî bi beşekî ve tète biderkevtin, ku tede ayînde û mêjîtî tète biderkevtin, ew bi yekekî din ve û bi yekekî ve û bi wî ve bi xwe ve pêrejî tète biderkevtin. Ew bi wî bi xwe ve tète biderkevtin û ew di yekê de û di wê de bi xwe ve guhpedanê didin biderxistin u ew têtin biyekkirin; herdu bi yekê ve û bi wê ve bi xwe ve di xalên demê de tète biderkevtin. Wehajî pêhestkirin bi yekê ve û pêrejî bi parvekirinê ve tète biderkevtin. Nimûneyekî din ji yê ku ew bi jimarê ve tète biderkevtin; yek û dudo bi cudabun ve têtin biderkevtin u pêrejî di herduwan jî de dê yek bi nal yekê ve bête bikaranîn û bête bidanîn.

c) Ji pêhestkirinê ve Aristo ji bona ser remankirinê ve tète biçûyîn û ew di vir de dê bi gewherî ve bi hizirdarî ve bête biderkevtin. „Remankirin“, ew dide bigotin¹, „mexabin ne, ne bi sistî (gotinek Yunanî) ve tète biderkevtin“, bi bedîtî ve tète biderkevtin: „Ew wî rengî dide biwergirtin û li gora dibûnîtîyê de bi yekeke wetov ve tète biderkevtin.“ Heger bête biremankirin, weha remankirîtî tanî radeyekî bi heyîtîyê ve, lêbelê ew ne bi mîna pêhestkirina hatî ve tète biderkevtin; ew bi remankirinê ve tète biderkevtin, û ew wetovjî bi rengê heyîtîyêke talankirî ve tète biderkevtin. Remankirin wehajî bi (gotinek Yunanî) ve tète biderkevtin. a) „lêbelê ew xwe ji bona remankirina hatî ve ne bi nala pêhestkirinê ve ji bona pêhestkirina hatî ve dide bireftarîkirin“; li vir de yekeke din, Hebûn, bi dijî kirdarîtîyê ve tète biderkevtin. „Liberkevtin (Gotinek Yunanî), ji ber ku ew hemûyî dide biremankirin, wisa ew ne bi tevlihevbûn (gotinek Yunanî) ve“ ne bi yekekî din ve, belkî bi bê hevbeşîtîya giştî ve „tète biderkevtin“, „pêrejî da ew bête biserkevtin (gotinek Yunanî), bi mîna Anaxagoras dide bigotin, ango, ku ew dide binaskirin; êtir ew di kêrdarîtîya xwe de bi xuyanîkirî (gotinek Yunanî) ve bêganê dide birawestandin û xwe bi dij (Gotinek Yunanî) ve dide biparastin, ew girêdanekê, bendekê dide bidurustkirin. Jibervêjî ve serûştîya (gotinek Yunanî) bes û bi tenha ve bi nala dibûnîtîyê ve tète biderkevtin (Pevikeke dirêjî Yunanî); dibûnîtî bi xwe ve ne bi (gotinrk Yunanî) ve tète biderkevtin, ji ya ku (gotina Yunanî) bi xwedanê tu metiryê ve nayête biderkevtin, dibûnîtî bi girêdana (gotinek Yunanîyî) xwe ve bi xwe ve tète biderkevtin – Remankirin bi vê ve tète biderkevtin, ne ku ew ji bona xwe ve tète biderkevtin. Yanjî jiber pakîtîya wêna ve ne ji bona rastîyê xwe ve hevdûbûna wî ji bona hevdû ve û dibûnîtîya wî bi derkevtina ji bona xwe ve tète biderkevtin. Tişte bi rastî ve tète biderkevtin, ew bi vêna destnîşankirî ve; bi destnîşankirîtîya danîna bi dij ve, bi dibûnîtîya wî ve, ne bi ji bona wî – toz, arî ûhd, ve tète biderkevtin. Di laşîtîyê de metiryê û rengê derveyî tète biderkevtin, metiryê bi dibûnîtîya dijî reng ve tète biderkevtin; Lêbelê giyan li vederê de bi dijî dibûnîtîyê bi xwe ve, bi bê materyê ve tète biderkevtin. Gewhera wî bi kêrdarîtîyê ve tète biderkevtin. „(Gotinek Yunanî) êter giyan, şiyarbûnîtî, ne bi Actu ve tète biderkevtin, bêtir ku ew dide biremankirin“, ew di pêşî de di rêya kirdarîtîya remanê de tète biderkevtin; ji bona xwe ve (gotinek Yunanî) bi hemûyî ve tète biderkevtin, lêbelê ne bi bêyî ku ew dide biremankirin – ew bi kirdarîtîya bi carekê ve tète biderkevtin, ew bes û bi tenha ve weha tète bi hebûnîkirin û ew tète biderkevtin, di gava ku ew bi kirdarî ve tète biderkevtin. “Ew jibervêjî ve nebitevlihevbûn ve ligel laş ve tète biderkevtin. Êtir çilo divabû ew, germ yanjî sard bihata biderkevtin, heger ku ew bi libatekî ve bihata biderkevtin? Lêbelê ew nr bi wisa ve tète biderkevtin.“ B) Duwemîn „cudabûnîtî ji pêhestkirinê ve. Pêhestkirin dikra pêheskirina hatîyê tûnd nede bipêhestkirin, bêhnên, rengên tund nede bihilgirtin. Lêbelê ji bona remankirinê ve tu tiştê cudabûna wisa nayête biderkevtin. Êtir pêhestkirin ne bi bê laş, gotinek Yunanî) ve, lêbelê bi parvekirî ve tète biderkevtin. Heger ku ew weha di pêwendîyê de li ser yekayekan de (Pevikeke dirêj bi Yunanî ve) bi mîna vê ve hatîyê biderkevtin, ji yê ku ew birastî ve bi zanebûn ve, bi nala giyanê

¹ Ibid. III, 4.

şiyar ve tête biderkevtin: weha ev tête birûdan, heger ku ew di rêya xwe de bi xwe ve“ (di pêwendîyê de li ser xwe de bi xwe ve) bi kêrdarî ve bikaribe bête biderkevtin.

Remankirin xwe ji bona liberkevtina sist ve, ango ji bona heyîtîyê, babet ve ji bona wî ve: Intellectus passivus tête biderkevtin. Li vêderê de tête bête bironahîkirin, tanî kuhderê ev: nihil est in intellectu, quod non fuerit in sensu, liberkevtina Aristo tête biderkevtin. Êtir Aristo dide bipirskirin, hêjbêtir li ser “dujwarîtîyan de dide bixeberdan. Heger ku remankirin bi sade ve, ne bi sistî ve bête biderkevtin û ne bi xwedanê hevbeşîyê ve ligel yên din de bête biderkevtin“, lêbelê bes u bi tenha ve ji bona xwe ve bête biderkevtin, di gava ku ew yê din ji bona xwe ve dide bikirin (yê din bes û bi tenha ve bi diyarbûne ve tête biderkevtin); „çilo divê êtir bête biremankirin, jiber ku hinek remankirin bi xwe ve hêjî bi sistbûnîyê ve tête biderkevtin“ – ku (gotinek Yunanî) ji bona hinekî ve tête bigihandin, ew babetekî di xwe de dide bihilgirtin? „Êtir tanî radeyekî hinekî du hevbeşî, weha tête bidiyarkevtin, yekê didin bikirin, ku ew bi sistbûn ve di (gotinek Yunanî) de tête biderkevtin; ew pêre bi cudabûnekê ve ji wî ve di wî de tête biderkevtin, û pêrejî divê ew bi xurû û ne tevlihev ve bête biderkevtin. „Hêjbêtir“ di berê de, „heger ku ew bi xwe ve bide biremankirin“, bi remankirî ve tête biderkevtin, weha ew ji bona remanên din ve tête bigirêdan, ew ji derveyî wî ve bi xwe ve tête biderkevtin, yanjî dê bi xwedanê hinekî ji tevlevbûnê ve ji wî ve bête biderkevtin, ku ew wî ji bona yekekî remankirî“ (tiştêkî) ve „bi mîna tiştên din de dide bikirin“ – ew bi nala babetekî ve, bi nala yekekî din ve tête bixuyanîkirin. „jibervêjî ve di berîvê de hatîbû bicudakirin: ku li gora remankirin dibûnîyê de hemû tête biremankirin“ (gotine Yunanî, hebûnîtkirin), ji bona xwe ve çî bi nala tişt, navroka remankirinê ve – di tiştbûnê (remankirinê) de bes û bi tenha ve ligel xwe de bi xwe ve bi hevdû re tête biçûyîn. (Gotinek Yunanî) hemûyi dide biremankirin, weha ew li nik xwe de tête biderkevtin, ew bi xwe ve li nik xwe de bi hemûyi ve tête biderkevtin; ev bi nimûnetî ve tête bipeyîvandin, belê diva Aristo bi Serpêhatvanekî ve bête biderkevtin. „Lêbelê pêrejî li gora rastîyê de ew ne tête biderkevtin, bi bêtir ve wî dabû biremankirin“; ango şiyarvanê bi xwe ve (gotinek Yunanî) ne bestenê bi xwe ve, lêbelê bi gewherî ve ji bona xwe ve – ew bes û bi tenha ve bi nala kirdarîyê ve tête biderkevtin, (gotinek Yunanî) ya (gotinek Yunanî) bi tînê ve tête biderkevtin. Sistbûnî bi dibûnîyê ve bi berî rastîyê ve tête biderkevtin. Ev tiştê agirpêkevî bi dibûnîya arîyê ve, di pişt re bi rastîya wî ve bi arîyê ve, bi dûkel ve tête biderkevtin; niha ew tête biderkevtin, dibûnî êtir tête bihebûnkirin – ev bi tiştê rastî ve tête biderkevtin.

Ev êtir bi mezîntirîn binçînîya Aristo ve tête biderkevtin; û ew li vêderê de nimûneyekî dinî nebaş dide biderxistin, ku ew wisa bi şaşbûn ve tête biliberkevtin. „(Gotinek Yunanî), ew bi mîna nivîstekê ve tête biderkevtin (pevikeke Yunanî), ku li ser pelên wê de ne bi rastî ve hatîye binivîsandin“ – ev bi kaxezê ve tête biderkevtin, lêbelê ew bi tu nivîstê ve nayête biderkevtin. Merova hemû remankirinên aristo nade bidîtin û bes û bi tenha ve wekhebûna derveyî wisa dide bixuyanîkirin. Nivîstek, ji ya ku

li ser wê de nehatîye binivîsandin, her kesek dikare bête biliberkevtin. Weha Terminus Technicus ji êtir ji yê ku ew bi navûdengê Tabula Rasa-yî ve tête biderkevtin, ji ya ku merov wê li herderê de dide bidîtin, ku li kuhderê de ji bal Aristo ve li ser de tête bipeyîvandin, Aristo dide bigotin, giyan bi Tabula Rasakê ve tête biderkevtin, ku li ser de bi derengtir ve di pêşî de ji tiştên derveyî ve divê bête binivîsandin. Ev bigir bi dijî vê ve tête biderkevtin, çiyê ku Aristo dide bigotin, wekhevûnên lihevrastîyên wisa ji wênekirinê ve têtin biderkevtin, ji dêlva ku ew xwe li ser têgihîştinê de bidin bihiştin, nemaze ku ew têtin biliberxistin, bi nala ku wan tişt didatin biliberxistin. Bes Aristo bigir ne dihate bimebestkirin, wekhevûn di tevaya firehbûna xwe de divabû bihata biwergirtin; wetovjî liberkevtin ne bi tiştêkî ve tête biderkevtin, ew ne bi xwedanê sistbûna depekî nivîsandinê ve dihate biderkevtin (êtir hemû liberkevtin tête bijîbîrkirin). Ew bi kêrdarîyê ve bi xwe ve tête biderkevtin; ev ne ji ser wî ve, bi mîna derveyî depa nivîsandinê ve, tête biderkevtin. Lêbelê wekhevîkirin xwe bes û bi tenha ve li ser de dide bisînorkirin, ku giyan bes û bi tenha ve bi xwedanê navrokekê ve tête biderkevtin, tanî ku bi rastî ve ew hatîbe biremankirin. Giyan bi vê nivîsta nenivîsandî ve, ango hemû ji bona xwe ve tête biderkevtin, ew ne di xwe de bi xwe ve vê tevaya hanê dide bikirin, bi mîna ku li gora dibûnîyê de nivîstek hemûyî dide binavrokkirin, lêbelê li gora rastîyê de ew hemûyî nade binavrokkirin, di pêşî de divê li ser de bête binivîsandin. Kirdarîya

rastî di pêşî de bi rastîtîyê ve têtê biderkevtin; yanjî „gotinek Yunanî) bi xwe ve wehajî bi remankirinê (gotinek Yunanî), pêremankirinê ve têtê biderkevtin. Êtir di wî de, çiyê ku ew bi bêmateryê ve,, (di giyan de) „têtê biderkevtin, ew bi remankirîtîyê ve“ (bi xweyîfîyê ve) „û pêremankirîtî“ (heyîfî) „bi xwe ve têtê biderkevtin; Dîtina zanistîyê û şiyarbûnîtî bi xwe ve têtê biderkevtin, di wî de, çiyê ku ew bi metiryê ve têtê biderkevtin, remankirin bes û bitenha ve li gora dibûnîtîyê de têtê biderkevtin, weha ku ji bona wîna ve hişdarî ne jiber xwe ve têtê bihatin; jiber ku (gotina Yunanî) bi dibûnîtîyekê ve bi bê metiryê ve têtê biderkevtin“; (gotina Yunanî) hemû bi (gotina Yunanî) ve têtê biderkevtin, lêbelê weha ew pê bes û bi tenha ve ji bona xwe ve têtê biderkevtin. Serûştî remanê dide binavrokkirin, gelo liberkevtin bes û bi tenha ve ji bona xwe ve têtê biderkevtin; bi nala ji bona xwe ve (gotinek Yunanî) nayête bihebûnîkirin, weha ew ne ji bona xwe ve têtê biderkevtin; û jîbervêjî ve ji bona metiryê ve hişdarî nayête bihatin. Lêbelê (gotinek Yunanî) ne bi metiryê ve, lêbele bi giştîbûnê ve, bi dibûnîtîya giştî ve bi bemetiryê ve têtê biderkevtin, û bes û bi tenha ve bi rastî ve têtê biderkevtin, di gava ku ew dide biremankirin. Ew nimûneya hanê, bi mîna ku jê ve têtê bixuyanîkirin, di wê hestyarî de têtê biwergirtin, bi carekê ve bi şaşî ve û pêrejî bi servajî ve pê dihate biliberkevtin. Aristo¹ di navbera Kirdar û Sîstdar (gotinek Yunanî) de dide bicudakirin; Sîstdar (gotinek Yunanî) bi serûştîyê ve têtê biderkevtin, wehajî ev di giyan de bi pêhestkirinî ve û bi wênekirîyî (gotinek Yunanî) ve ji bona xwe ve têtê biderkevtin. „Lêbelê jiber ku di tevaya serûştîyê de yek alî, metiryê di her nêr û mê de têtê biderkevtin, jiber ku hemû li gora dibûnîtîyê de têtê biderkevtin, çiyê ku ew pê têtê biderkevtin – yekekî din bi hoyakarî û kirdarî ve têtê biderkevtin, çiyê ku hemû têtê bikirin, bi mîna ku huner xwe ligel metiryê de dide bireftarîkirin: weha bi pêwîst ve têtê biderkevtin, ku wehajî di giyan de ev cudabûna hanê têtê biderkevtin. Weha liberkevtineke (gotineke) halo bi karîn ve têtê biderkevtin, ku ew hemû bide bikirin; lêbelê yekekî din, hemûyî dide bikirin (pevikeke Yinanîyî dirêj); bi mîna hunereke (gotinek Yunanî) kirdar ve“ – (gotinek Yunanî) ne bi kirineke yekayeka ve têtê biderkevtin -,“bi mîna ku ronahî; ji yê ku ew tanî radeyekî ronahîyê, li gora dibûnîtîyê ve rengên heyîfî weha di pêşî de ji bona rengên rastî ve dide bidurustkirin. Ev“ (kirdarê hanê) „(gotinek Yunanî) bi xwe ve û ji bona xwe ve (gotinek Yunanî) têtê biderkevtin, ne bi tevlihev ve û ne bi sist ve têtê biderkevtin, jiber ku ew li gora pêkhatinê de bi kirdarîtîyê ve têtê biderkevtin. Êtir Kirdarvan hergav bi hêjatir ve ji Derdkêşan ve – binçînî, bi nala metiryê ve - têtê biderkevtin.

¹ Ibid. III, 5.

